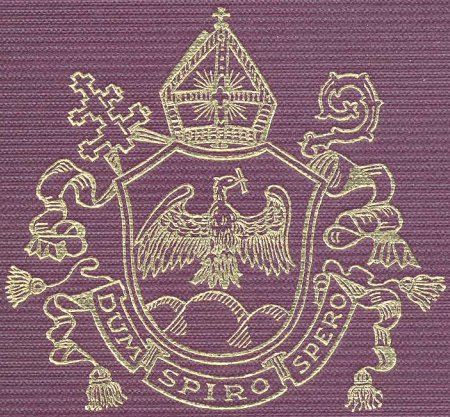
DUM SPIRO SPERO

PROHÁSZKA OTTOKÁR ÖSSZEGYÜJTÖTT MUNKÁI

GYÜJTEMÉNYES DISZKIADÁS

PROHÁSZKA OTTOKÁR

ÖSSZEGYÜJTÖTT MUNKÁI

SAJTÓ ALÁ RENDEZTE

SCHÜTZ ANTAL

II. KÖTET.

SZENT ISTVÁN-TÁRSULAT
AZ APOSTOLI SZENTSZÉK KÖNYVKIADÓJA
BUDAPEST

PROHÁSZKA OTTOKÁR

A KERESZTÉNY BŰNBÁNAT ÉS BŰNBOCSÁNAT

A BUDAPESTI KIR. M. TUDOMÁNYEGYETEM HITTUDOMÁNYI KARA ÁLTAL A HORVÁTH-FÉLE JUTALOMMAL KITÜNTETETT PÁLYAMUNKA

SZENT ISTVÁN-TÁRSULAT
AZ APOSTOLI SZENTSZÉK KÖNYVKIADÓJA
BUDAPEST

NEGYEDIK KIADÁS.

Fenntartunk minden jogot, a forditás jogát is.

Copyright by Stephaneum Budapest.

Nihil obstat. Nr. 2550. *Dr. Theophilus Klinda*, censorum praeses.
Imprimatur. Strigonii, die 8. Octobris 1927. *Dr. Julius Walter*, vic. cap.

Kiadja a Szent István-Társulat.

STEPHANEUM NYOMDA ÉS KÖNYVKIADÓ R. T.
Budapest, VIII., Szentkirályi-utca 28. sz. — Nyomdaigazgató: Kohl Ferenc.

BEVEZETÉS.

Horváth József, 1837-ben meghalt kalocsai kanonok alapítványára, melynek annyi jeles művét köszönheti a magyar hittudományi irodalom, a Pázmány-egyetem Hittudományi Kara 1889 decemberében első ízben, rá egy évre másodízben pályázatot hirdetett a Bűnbánat szentségének tudományos, de egyben szélesebb köröknek szánt tárgyalására. A 800 forintos pályadíjat a Kar 1893 jún. 16-i ülésében egy másik, sokkal terjedelmesebb művel szemben odaítélte a «Poenitet et facto torqueor ipse meo» jeligés műnek; szerzőjéül kitünt Prohászka Ottokár dr. esztergomi theológiai tanár, aki mögött akkor már tízéves irodalmi mult állott, mely új tartalmával és hangjával egyre szélesebb hullámgyűrűket vetett a «Magyar Sion» centrumából.

Kisfaludy Á. Béla dogmatika-tanár (kinek utódja lett Prohászka az egyetemi katedrán 1903-ban) hivatalos bírálatában azt mondja róla: «Fölfogása és tárgyalási módja mindenben épen ellenkezője az elébb méltatott pályaműnek. Felöleli ez is az egész pályatételt, de nem a szokásos iskolai keretben; a tárgyát illető irodalmat ez is ismeri és föl is használja, de nem mondatokat idéz rőf számra, hanem az adatokat és eszméket dolgozza föl; az alárendelt kérdések fejtegetését általában rövidre fogja — és végre nemcsak élvezetes nyelven, de oly emelkedett s egyszersmind tömött stílusban, a koncipiálás annyi önállóságával dolgozik, hogy irodalmunkban szinte meglepetés számba megy».

Többet mondhatott volna. Hisz első tekintetre föltűnik e műben a szív mélységeinek, legfinomabb mozdulásainak is szokatlan beleérzéssel való meglátása és megrajzolása, mely itt a theológiát csakugyan aszketikává, a dogmatikát lelki olvasmánnyá avatja;

valami egészen újszerű plasztikai erő, mely a száraz szövegmagyarázásokba, theológiai levezetésekbe, sőt iskolás vitákba is meleg életet tud önteni, és a multat úgy támasztja föl, hogy az élet közvetlenségével szól. Amit az előszóban igér: «Különösen pedig arra törekedtem, hogy a keresztény bűnbánat mint a vezeklő szellem valóságos élete domborodjék ki a történelem adataiból», azt fényesen beváltja.

S ez az életszerűség, mely a theológiát mint talán Pázmány óta soha magyar nyelven, egyben vonzó olvasmánnyá teszi, sehol nem csorbítja a mű tudományos értékét. Ma sem találok erről a kérdésről a theológia világirodalmában jobb összefoglaló monografiát. Spekulatív tárgyalásához nincs mit hozzáadni a mai tudósnak sem; és az utolsó évtizedekben fáradhatatlanul dolgozó történeti és irodalmi kritika is csak jelentéktelen kiigazítani valót talál (lásd a kötet végén a jegyzeteket). A lángelme itt a kutatás és az adatok gyérebb világánál is csodálatos biztonsággal látott.

Meg is volt a megfelelő irodalmi sikere. 1894-ben látott napvilágot az első kiadás; 1902-ben a második, 1908-ban a harmadik (mind a három Buzárovits Gusztávnál Esztergomban; teljesen egyforma szöveggel). 1924-ben Sebes Ferenc dr. piarista theológiai tanár kiadásában a Szent István Könyvek közt megjelent egy rövidített kiadása. Szorosan theológiai könyvnél *ez* az újabb magyar könyvtörténetben elég ritka jelenség.

Budapest, 1927 szeptember 15.

Schütz Antal.

TARTALOM.

		Oldal
	Bevezetés	V
	Előszó	1
I.	A bánat bölcselete	3
II.	A Messiás bűnbocsátó hatalmat hozott s hagyott maga után	21
III.	A bűnbocsátó hatalom bírói hatalom	37
IV.	Az egyház bűnbocsátó hatalma föltétlenül szükséges és általános	44
V.	A halálos bűnök a szentírásban s az őskeresztségben	60
VI.	A bűnös az egyház lábainál	75
VII.	A bánat theológiája	83
VIII.	Az erősfogadás	113
IX.	A bűnbevallás megrendítő hite s gyakorlata ...	118
X.	A gyónás s a gyónási titok	144
XI.	A gyónási parancs...	157
XII.	A gyónás haszna...	164
XIII.	A feloldozásban feltünik a keresztény penitencia szentségi méltósága	176
XIV.	Kik köthetnek és oldozhatnak bűnöket az egyházban?	203
XV.	Mikor adta meg az egyház a bűntől való feloldozást?	209
XVI.	Az elégtétel...	218
XVII.	A kánoni penitencia története	236
XVIII.	A II. ezredév kánoni penitenciája és a búcsú...	258
XIX.	A kánoni penitencia sorsa s az elégtétel szelleme a XIII. században túl	268
XX.	A penitenciatartás kiszolgáltatásának szertartása	274
	A kiadó jegyzetei	281

ELŐSZÓ.

A keresztény bűnbánat és bűnbocsánat képezi e könyvnek tárgyát. A bűnbánatban magasra dagad az Istenkeresés világárama s csak a keresztény bűnbocsánatban simul el vigasztalóan. A sebzett lelkek, miután hiába kerestek gyógyulást, a kinyilatkoztatásban arra ébredtek, hogy a *bűnbocsánat kegyelem*. De a kegyelem merő szabadakaratból folyó, természetfölötti tény; hogy miképen adatik, mily föltételek alatt nyujtatik, mikép nyíljék meg az emberi szív, hogy kelyhébe fogadhassa az égnek harmatát: mindez a kegyelmező Isten szuverén rendelkezésétől függ. Tehát merő tény, merő történés a bűnbocsánat s a bűntörlesztő kegyelem története.

A kegyelmi intézmények nem nőnek a természet talaján, hanem a természetfölötti rendbe valók; de bár nem nőnek ki a természetből, mégis a természetre vannak reáépítve, mint a dóm a sziklára. Kőből, a szikla töredékeiből való a dóm, de köveibe egy fensőbb rend gondolata s értéke van bevésve; épúgy a keresztény bűnbocsánat az emberi szívek vágyain s gondolatain emelkedik, de a természetfölötti rend élete s értéke van beléjük oltva, melyek miatt az Isten kiárasztja a lélekre a bocsánat kegyelmét.

Ez okból a bűnbocsánat fejtegetésében alkalmasabb eljárást nem követhetünk, mint a *synthetikus rendszert*, melyben kő kőhöz, pillér pillérhez, oszlophoz fejezet, alapfalhoz ívezet sorakozik, míg végre előáll a fönséges egész.

Igy tettem én. A világ feldúlt színterén megjelenik a bűnös, bocsánatot kereső ember, s közeledik feléje az irgalmazni s bocsátani kész Isten; bámulatos intézményben megörökíti hatalmát, a bűnbocsátó hatalmat, melyhez a lelkek sóvárogva lépnek. Mi által közelednek? gondolat s érzelem vezet Istenhez; közelednek tehát bánatuk, bűnvallomásuk, elégtételük által. Az Isten a szív e természetes kitöréseit természetfölötti kegyelmével nemesíti s pozitív rendszabályokkal igazítja útba, melynek végén a bűnbocsátás hatalmi szava

szabadít meg terhünktől. E történésben «*szentségre*» ismerünk; a bűnbocsánat «*szentség*». A szentség áldásával lelkünkön még eleget kell tennünk s az elégtétel eszméje beláthatlan tért nyit meg előttünk, melyen 19 század engesztelése játszódik le a kánoni penitencia s általán az elégtétel történetében.

A műnek ez eszmemenetébe van besorozva minden egyéb bevágó kérdés.

Különösen pedig arra törekedtem, hogy a keresztény bűnbánat mint a vezeklő szellem valóságos élete domborodjék ki a történelem adataiból; mert a keresztény bűnbánat és bűnbocsátás folytonos élet és gyakorlat volt; a kereszténység legmelegebb s legbensőségesebb élete. Óhajtandó, hogy lehetségessé tétetnék valamennyi szentségnek ilyetén ismertetése; ezáltal bevezettetnének az olvasók a valóságos kereszténységbe, mely inkább történet mint tan, inkább cselekvés és élet mint gondolat, mert történeti folytatása annak a Krisztusnak, ki maga is a megtestesült élő Isten, az élő Istenember, a *legteljesebb kereszténység*.

I.

A bánat bölcselete.

Van az emberiségnek egy régi éneke, mely bölcsődala és búcsúztatója is, mely nincs kottákra szedve, hanem a szív érzelmeiben hangzik; ez a dal az elveszett paradicsomról szóló ének. Az ember keresi az Istent föltartóztathatlanul; keresi, mert elvesztette s hogy elvesztette, az fáj neki. E fájdalom oly széles és mély, mint az értelmes lét e földön; ez a fájdalom a legmélyebb alaphullám, mely végig vonul az elesett ember életén; a csaták, harcok, politikai átváltozások csak a felület fodrai és karikái, alattuk törhetlenül emelkedik és száll e nagy theológiai és pszichológiai áram.

A *bánat* ily általánosságban egy nagy történeti tény, — évezredeken átrezgő elégia, melyet tagadni nem lehet, csak értelmezni; az egymást követő korok, a nézetek és tévedések rálehelik jellegüket, de el nem némítják; elnémítani csak az elveszett, de újra megkerült paradicsom bírná. E bánat egy nagy általános fájdalom; nincs rajta kifejezve világosan, hogy bűnbánat, de valóságban az; az egyes emberekben azután ez a nagy világbánat konkrét alakokat nyer, s ez a tulajdonképeni bűnbánat. *Világbánat*... s az *egyed bűnbánata*, mindkettő a bűnből való. Ezek a bánatok keresik azt, amit elvesztettek; — szabadulást keresnek. De ki adja azt meg nekik? Az ember meg akarta szerezni; gondolkozott, álmodozott, s végül kifogyott a kisérletezésből, s az *erkölcsinek* s *isteninek tagadása alá vonta meg magát*. Ez a modern korszellem; a materializmus kiterjesztette föléje védő palástját, s el akarta csitítani az ember régi vágyait és panaszait, s jelenleg nagyban csodálkozik azon, hogy mikép lehet még a XX. században töredelemről, Isten-engesztelésről, penitenciatartásról írni, s remélni, hogy ez eszmékre föltámadás vár. De a materializmus ez ámulása nagyon is jellemző, mert látni való, hogy nincs tisztában a világgal! Valamint a pretorianus, ki néhány év előtt még az izauri

hegyek közt sátor alatt lakott, s azután cézárrá kiáltatott ki, a világbirodalom érdekeitől, ügyeitől, bajaitól körülözönölve érzi, hogy a sátoron és kardon kívül más is figyelemre méltó: úgy ez a modern szellem a materializmus égisze alatt vezérszerepre hivatva bámul, hogy oly dolgok mozgatják a világot, amelyekről semmit sem tud. Ily világot mozgató elem a *bánat*, a töredelem. A *bánat* filozófiáját, vagyis mély értelmét s megokadatolását az ethika, s a vallások története adja elénk; mindkettő, amily mély, s kiirthatlan valóság: oly mély bepillantást enged a bánat valójába, gyökereibe és céljaiba; e bepillantásra szántuk e fejezetet.

Elemezzük először a tényt, hogy minden vallásnak élesen kifejlett jellemvonása s elválaszthatlan kísérője a *bánat*.

Alig van valami általánosabb és megdöbbentőbb a történelemben, mint az emberiség szomja és *bánkódása* Isten után. E szomj és bánkódás nem mindig az igazság forrásaiból merített, sőt legtöbbször a tévely zavaros vizeiből ivott, a próféta szavai szerint: elhagytak engem az élő víz forrását, s álló, zavaros vízre gödröket ástak maguknak. Az ember az Istent mindig emberileg képzelte, emberi gondolatokkal nézte, de nem volt szerencsés benne; mert ugyanakkor, midőn az istenit akarta kifejezni rajta, szörnyeket alkotott, ijesztő bálványokat s nem fáradt bele alkotásaiba. Végzetes termékenységgel léptette a világba isteneit. Ez a termékenység vigasztal a tévely borzasztó alakjaival szemben; látjuk ugyanis, hogy a bűnös lelkiismeret nem fordul az atheizmushoz, hanem engesztelést keresett; alkotott magának misztériumokat; orgiákat ült; áldozatokat mutatott be. Ne haragudjunk rá; hanem sajnáljuk. Mik ezek az orgiák és rettenetes misztériumok? ördögi szakramentumok, melyekből a sötétség erejét szívták magukba a meghasonlott emberek. Szomorú bámulattal olvassuk a mithológiákat, s az eltűnt nemzedékek hajmeresztő kultuszait; kérdezzük, hogy mikép uralkodott a babona azokon az embereken, kik hozzánk hasonlók voltak vágyaikban, reményeik- s örömeikben? kik oly magas műveltségű államokat alkottak? kik Marathon mezején a legönérzetesebb aspirációkért ontottak vért? a felelet ugyanaz mindig: a bánatos vágy az Isten után, ez hevítette, ez kergette őket.

A bánat a vallások motívuma.

A régi tradiciók visszhangja el nem halt, sokkal mélyebben járt az ős hagyomány hulláma a népek életének tengerében, semhogy a felületen lubickoló, a társadalmi s

az állami létet zavaró, vagy élénkítő hullámzástól elült volna. A görög filozófiának dacára, mely több tekintetben fenyegette a babona formáit, érintetlen maradt a formákba tévedt, s a tévedésekbe belekeseredett vallás bánatos szelleme. Az ember lelke nem szabadulhat a húroktól, amelyek ki vannak feszítve benne, s midőn az Isten keze visszavonult, az ember az ördögöt szólította föl, hogy a pokol kultuszának ritmusait csalja ki belőlük.

Jelenleg a filozófia sokat próbálkozik a vallás s az ethika problémáival. A kritika magasra dagasztja mindent elsöprő árját, s mégis benne és kívüle is mindenütt ugyanazt a vágyat, ugyanazt az Istent kereső bánatot venni észre. Kérdezd meg az újkori gondolat vezéreit, a világvallás hierophantáit, — figyeld meg őket sikereik, vívmányaik, világnézetük összegezésében: s bámulatodra új formákban találod a régi bánatot Isten után. Kritikájuk szétszedett mindent; a mindenség törvényeit rendszerekbe foglalta; de miután mindent megtett, fáradtan megáll; néz a végtelenbe, s mondja: «szomjazom». Faust modern kiadásai épúgy, mint a beduin s az egviptomi hierarchia thebai főpapja bánatosan rebegik, *mindenki a maga imádságát.* Honnan e végzetes szükségszerűséggel beálló tünemény? A tudomány sivár s befejezetlen valami, a lélek igényeit ki nem elégíti; biztos alapokat vet a hitnek, épít alulról fölfelé; de csak bizonyos magasságig, azontúl más boldogító, erőteljes valóság kezdődnék, mely felülről nyúlna le hozzánk; mi várjuk is, hogy lenyúl; a sötétségben tapogatózva keressük azt az édes vezérkezet, s mert nem találjuk, tépelődünk, s a képzelet szárnyaira bízzuk ügyünket. Ez izgalmakban folytonos kisérőnk a bánat, mintha azt keresné az ember, amit birt egyszer, de azután elvesztett.

Végre a XIX. században neki gyürkőztek, s mondták: «alkossunk vallást, melyet be ne árnyékoljon a bánat»; ez most a jelszó; foly a munka; nagyban dolgoznak az «ész vallásán»; *valláson dogmákkal*[1] *bánat nélkül.* Kantnak is van bánat nélkül való vallása: Isten, szabadság, halhatatlanság... ez a minimuma a vallásnak, úgy látszik a fagypontja. E minimumon is túladtak már a «szabad községek», mert ezek azt akarták csak megtartani, ami az «örök igazság alapján» nyugszik. «Egy a szükséges», mondja az Evangélium, s ez az egy a «szabad községek» alapítója szerint az «igaznak, szépnek és jónak» országa; *bánat* nem lesz benne! Lám ezek a vajúdók, midőn bánat nélkül akarnak vallást

Az újkor törekszik kiküszöbölni a bánatot.

teremteni, a tévely Procrustes-ágyába szorítják az embert; e műtét kínozza a szíveket; ezért egy részük a «Cogitans»-ok vallásos egyesületét alakítja, oly egyesületet, mely egyrészt az értést és tudást teszi a kultusz tárgyává, másrészt az emberi méltóságon és emberi szereteten kíván felépülni. Ez volna az emberiség egyháza; ebben az egyházban helyet kell adni éneknek, zenének, ünnepélyes felvonulásoknak; szimbolika, egyházi ruhák, fogadalmak, szentelések, dobok, sípok, orgona, harangszó, mindez emelje az emberiség egyházát..., hogy *elnémítsa a bánatot*. Nekik a kereszténység csakúgy, mint a pogányságnak eddigi alakjai alacsonyak, sötétek, kiállhatatlanok, mint amilyenek a sasnak a kőszénbánya alagútjai; a bánat felhőit, amelyekből eső hull, el akarják oszlatni, s örök derűt hinteni az emberiség egére. Bánat, töredelem, magábaszállás, félre e kísértetekkel az «ész vallásából»! «Die Leiden und Jammerpoesie des Christentums», «das Bettelprincip des Christentums» s más hasonló kifejezések, melyeket az újkor filozófusainál olvasunk, jellemzik ez irányt, s azoknak, akik ily színt vallanak, rémítő gondatlanságát. Strauss Dávid sem akar tudni semmit a keresztény magábaszállásról; a cél, melyet az ember elé tűz, mindig csak a kényelmes földi élet, minél több és finomabb élvezettel. Neki s az ő híveinek bánatra s magábaszállásra nincs szükségük; ők épülnek azáltal, hogy fogékony lélekkel érdeklődnek az emberiség nagy érdekei, különösen a nemzeti élet iránt. Hazafias érzelmeiket történelmi olvasmányok által fejlesztik s amellett természettudományi ismereteiket is tágítják. S végre «nagy költőink irataiban s nagy zenészeink remekműveinek előadásán lelkesítjük a szívet s az észt; találunk tápot képzeletünknek s humorunknak, melynél jobbat nem kívánunk; so leben wir, so wandeln wir beglückt». Így szoktak élni és írni azok, kik midőn oly szerencsések, hogy az élet bankettjén van számukra teríték, elvesztik az értelmet s az érzéket az emberiség nagy érdekei s a népek szellemi szükségletei iránt, s az élvezet arisztokraciájának tízezrével mondják «so leben wir, so wandeln wir beglückt». Hol marad vallásos érzületükből a bánat?

Azonban az emberiség az új vallás-alapítók e beszédjét nem érti. Nyomorúságának érzetétől hajtva a magábaszállás karjaiba rohan; *neki bánat kell*. A pénz s az élvezet arisztokraciájának vallása soh'se fogja kiszorítani a nyomorultak vallását; a nyomorultak pedig mindazok, kik ésszel és szív-

vel Istenhez törnek, s kiknek e törekvésükben a szív bánatossága nem rémük, hanem őrangyaluk.

Még más oldalról is készül támadás a *vallások bánatossága* ellen.

A tübingeni botanikus kertben egy 41 éves, erősen kopasz, nyilt tekintetű férfiú sétál, ki a halál csiráját hordja magában; csak minap operálta őt Bruns, de nem segített rajta; egy árnyas helyen leül s e sorokat írja feleségének: «a botanikus kertben újra átolvastam Schiller ‚die Künstler' című költeményét. Nem mulasztottam el azokat a verseket, amelyek mindig kiváló tetszésemmel találkoztak, magamra vonatkoztatni:

Mit dem Geschick in hoher Einigkeit
Gelassen hingestützt auf Grazien und Musen,
Empfängt er das Geschoss, das ihn bedräut,
Mit freundlich dargebotenem Busen,
Vom sanften Bogen der Nothwendigkeit.

Lehet-e a keresztény megadás gondolatát a filozófia nyelvén szebben, s amellett lendületesebb költészettel kifejezni?!» Igy ír 1882-ben Lange, a materializmus történetírója.

Tehát a dolog egy, csak a nyelv különböző; némelyek kereszténnyül beszélnek megadásról, bánat- és magábaszállásról, mások ugyanazt a filozófia nyelvén úgy fejezik ki: örök szükségesség. De csak az utóbbiaknak van igazuk! A vallás és az ethika eltűnik, helyébe lép a fizika. Iszonyú merénylet; az emberiség fölkelt, s munkához látott, hogy erőlködései, titáni harcai árán a fizikából kimagyarázza a káté egyszerű fogalmait: Uram, hiszek és reménylek és szeretlek tégedet; — hogy a fizikából kimagyarázza vágyódó bánatát a sértett, rejtőző Istennel szemben; — hogy fontokkal, méterekkel kiszorítsa elszoruló szívéből azt a kegyeletes szót: «Atyám vétkeztem». Ez irányban halad most a modern emberiség «vallása»: minden ethikus fogalmat fizikai kifejezésre kell hozni, azáltal meg lesz fejtve s ugyanakkor el is tüntetve. Az auktoritást erőszakból, ökölből, gazdaságból származtatják; — a jogot a fizikai erőből, melyet kezdetben paragrafusokban fejeztek ki, de most már kilogrammokban. A lelkiismeret s a bánat az alacsonyabb funkcióknak a magasabbakkal szemben való szégyenlése. (Ueberweg.) A vallás csak személyesített fizika; az istenek anthropomorfizált, borzalmas vagy jótevő természeti erők, melyek lassankint ethikus jelentőséget nyernek. A szellemi haladás kifejti alakjait, a költészet és szobrászat testet ad a

A vallásnak fizikává való átváltoztatása.

fogalmaknak. A materializmus szétszedi a szomjat, a vágyat, a bánatot is atomjaikra; s mik azok az atomok? a félelem, a szenvedélyesség, az érzékiség, a képzelet, a tévedés; ezek összejátszásából, s a természetes ethikus fogalmaknak a természetfölöttiekre való átruházásából származik a vallás.

Azonban mindez csak üres szó. A materializmus sehol se fejt meg semmit, annál kevésbbé itt. A materializmus mindent összezúz, atomizál, s midőn összezúzta porrá az órát, akkor gondolja, hogy megértette; megégeti a bükkfát, felfogja páráit, füstjét, megméri melegét, összesöpri hamuját, s odaáll elénk: megvan; most értem, mi a bükk; nézzétek! A közönség álmélkodik ily rövidlátáson, amit filozófiának hívnak, azonban szívesebben tartja meg praktikus érzékét, azt gondolván, hogy igazabb a dolog akkor, amikor van, mint amikor nincs, — s azt, hogy aki érteni akar dolgokat, értenie kell a valóságot, nem a semmiséget.

A vallás nem fizika és nem mechanika; az élet sem az; az ethika, a lelkiismeret, az öröm s a bánat sem az; de általában semminemű alak sem az! Előttem fekszik hengerded ceruzám, mellette olló, kés, gyufatartó, tovább egy alaktalan lávadarab a Vézuvból; az alak vagy alaktalanság a testet magát nem érinti; a testben csak összetartás és határoltság van; — a testben csak egymás mellett való pontok vannak; hogy én az egyik ponthalmazra azt mondom: késpenge, a másikra lávadarab, ezt az egységet és egészséget csak a szem és az ész fogja föl...; ha összezúzom, nincs késpenge, nincs henger, nincs készülék, nincs kör; ha összezúzom, nincs egész; tehát henger, kör, szóval az alak valami; ha pedig valami, hol vannak atomjai? És az igazság, például ez, hogy $2 \times 2 = 4$, vagy ez, hogy a háromszögben mindig 2 R. van, ez micsoda? ezt is lehet atomizálni?!

E törekvések hiábavalósága.

Tehát az anyag állhat atomokból; de ami nem áll atomokból, mit nyerünk abban az atomizálással? Tönkretesszük, de meg nem értjük!

Az igazságok nem állnak atomokból. Az Isten léte és irgalma, — az erény és a bűn — Krisztusnak, az Isten fiának helyettesítő, áldozati halála nem állnak atomokból; s mit akar ezekkel az atomizáló materializmus? az az atomizmus, amely époly tehetetlen a belvederi Apollóval, mint a falevéllel szemben. Mit akar atomizálni azon bensőségben, amely ezt a szót köríti «atyám»? mit azon mélységben, amely a lelket elnyeli, midőn azt nyögi «vétkeztem az ég ellen s te ellened»? mit azon felemelkedésben, midőn

azt reméli, hogy az az Isten megbocsát? s e bánkódó és lelkesülő érzületben énekli hymnusait, — építi dómjait, — ontja vérét a keresztes zászlók alatt, senyved feledtetve, tűr szegénységet, s hozza áldozatait!

A világtörténelemben a *bánatos vallás* rendületlen hatalom; *az emberi léleknek méterekben ki nem fejezhető ereje; tendencia a végtelenbe*, amely meg van adva a lélek természetével, mint a nehézkedés az anyaggal. Akik érzelgéssé finomítják, azok következetesen a mathematikát is relatív értékűnek mondják; akik hatásait kicsinylik, azokat a vértanuság fényével vakítja; — kontinenseket rendít meg a mohamedanizmus erőszakoskodásával; — mormonokat kerget a sóstavak pusztaságába s az állítólag inkább majom, mint ember-pápuákat úgy fölemeli, hogy egy-két évtized mulva leányaik Sydneyben póstatisztekké és távirászokká lesznek!

Pedig ha valamikor, most látszott elérkezettnek a pillanat, hogy az emberek széttépik azt, ami csak látszat és káprázat; — hogy a pozitivizmus iszonyú inkvizítorként végigvonul majd s a szív képzeletdús redőiből épúgy, mint a templomoknak babona által megszentelt homályából kiűzi a kísérteteket: *a bánatos vallást* s a *vallásos bánkódást*, mint ahogy tett Szent Pál, aki rámondta az egész Olympusra: «idolum nihil est». S mi történt? Comte Ágost új vallást alapított, de a *bánat megmaradt benne.* Az újkor vallásai is bánatosak.

Az ő rendszere szerint a «vallásnak», amely sírni tudjon, sokkal tágabb tér nyílnék egyeseknek s egész népeknek életében. Naponként két teljes órát szánna azontúl az emberiség «imára». A nyilvános istentisztelet 84 ünnepet ülne évenként, s kilenc szentséget szolgáltatna ki. — Emellett a legpozitívebb Angliában oly eszmék uralkodnak, amelyek bizarrságukban a régi idők gnósztikusaira figyelmeztetnek, valósággal pedig nem egyebek, mint a bánkódó, töprengő emberiségnek vajúdásai.

Tehát minden hiába. A filozófia, amely hecceken felül áll, percig sem kételkedett azon küzdelmek, vajúdások, kisérletezések kimenetele iránt, amelyek a vallást hagyományos bánatosságából kivetkőztetni, a félelmes, szent homályt eloszlatni, s a bánat felhői helyébe örök derűt, s mosolygó napot akartak az emberiség egére tűzni; tudta, hogy a «vallási érzék», amely mint tévely fúriákat teremtett magának, kiknek felbomlott hajzatában és ostort forgató kezében, amellyel végig korbácsolják a bűnöst, az elfordult

Istennek haragját jelenítette; hogy az a «vallási ösztön», amely a nemezis képét a vallási felfogás szükséges posztulátumául oly mélyen beleültette lelkébe, hogy azt onnan semmi álérv ki nem emelhette: ez a filozófia tudta, hogy ez a vallásos érzék, ez az ösztön, ha az Isten azt a természetfölötti rendbe helyezné is át, *sírás nélkül, bánat nélkül meg nem él.*

A bánat gyökere.

Mi már most e bánatot engesztelni akaró, az áldozatok borzalmában, a misztériumok piszkában, a szertartások meseszerű szimbolikájában vigalmat, írt kereső vallásoknak, csodálatos, mélységes gyökere? miért akarnak mind sírni és bánkódni?!

A bánat a bűnből való.

A feleletet e világtörténeti problémára a *bánat* pszichológiájából merítjük. *A bánat a vétkező szabadakaratnak tulajdonsága, kiváltsága és dísze.* Hogy valaki megbánhassa azt, ami rosszat tett, az csak oly pszichológiai szükségesség, mint ez a másik, hogy aki szabad, az felelős cselekedeteiért. Hogy a bánat gyökereit lássuk, be kell pillantanunk azon pszichológiai történésekbe, amelyek azt a gyászos «effectust» hívják létbe, melyet Szent Ágoston «defectus»-nak hív, a bűnt.

A bánat genezise.

Amily egyszerűnek látszik az akarás, époly komplikált; sokféle szálak futnak benne össze. Az első kellék az akaráshoz: az ismeret. Az ismeret nem világítja meg az akaratot, mert az akarat vak, s vaknak hiába világítanak; de abban az ismerő lélekben, amely egyszersmind akaró lélek, az ismeret minéműsége szerint érzelmek váltatnak ki; kezd izegni, mozogni, — ezek az elementáris érzelmek taszítják vagy vonzzák a lelket, amely akarhat, de még nem akar. «Az akarat — mondja Szent Ágoston, — ha nincs semmi, ami gyönyörködtesse és vonzza őt, meg nem indulhat.» (De div. quaest. ad Simpl. c. I. 9.) Gyönyör és vonzalom, félelem és borzalom, szóval érzelem indítja az akaratot, aszerint amint az értelem jót vagy rosszat tükröztet. Amit tehát az ész mint jót vagy rosszat felfog, azt az indulat mindjárt befuttatja meleg vagy hideg színeivel; játszik körülötte mint a láng, mint a lubickoló hullám s csalogatja a szabadakarat elhatározását. Ez indulatjáték ereje a tárgytól s a lélek gerjedelmességétől függ; milyenségére nézve pedig vagy érzéki, ha testi gyönyör képe vetődik a lélekbe, — vagy inkább szellemi, ha például egy pályatétel sikeres megoldásáról álmodozik, s a nyomában járó dicsőség képzete s érzelme melengeti.

Ezen ekkép felébresztett gerjedelmekre azonban reagál a lélek; valamint a szellő által fodrozott felület hullámocskáira és karikáira reagál a víz folyása: úgy felel e különös érzelmekre és gerjedelmekre a lélek öntudata és pedig azon viszonynak öntudata, melyben a lélek a logikus és ethikus törvényekhez áll. A logikus és ethikus rend ismeretének öntudata oly éber valami, — a lelkiismeret oly fürge ismeret, hogy a jelentkező különös képzeletekre és indulatokra rögtön fölébred és felel. Akinél pedig nem ébred fel, arról azt mondjuk, hogy erkölcsi érzéke nincs nevelve, vagy pedig el van fojtva. A természet nehézkessége is határoz a gerjedelmességben épúgy, mint a lelkiismeretességben; egyiknél képzet és érzelem közt, ész és szív közt gyors, gördülékeny a közlekedés, másnál lassú; az egyiknél a reakció rögtön beáll, másnál késik; szóval a billentyű-szerkezet más; a kiváltás a benyomás és felfogás közt s másrészt a felfogás s annak alkalmazása közt nagyon-nagyon különbözik. A benyomásra s a kiváltott gerjedelemre tehát visszahat az általános erkölcsi érzet, amely bennünk valami állandó állapotféle; ha ugyanis a benyomások megegyeznek erkölcsi érzésünkkel, akkor hasonulnak hozzá és eggyé olvadnak vele; — a lélekben nemes lelkesedés támad, kellemes meleg terjed s az értelem által elénkbe állított *jó valódi megkívánható jónak* fényében tűnik fel. Ellenkezőleg, ha a benyomás s a kiváltott különös gerjedelem ellenkezik a lélek erkölcsi kötelességérzetével, akkor a képzet és a gerjedelem elutasíttatik, s mint csalóka, látszatos jó a kísértés bélyegével jelenhet már csak meg előttünk. De azért melengetése tart, hizelgő szava hangzik, gerjedelmes vonzása egyre folytatódik s az akarat, ha akar, hozzáfordulhat, s benne gyönyörködhetik. Az általános erkölcsi érzet s a lelkiismeret harcba keveredik a különös benyomás által ébresztett gerjedelmekkel; mindkettő sürgeti az akaratot tettre; az akarat egyideig habozhat, inoghat, azután elhatározza magát. A tapasztalat mutatja, hogy legtöbbször az erősebb motivumok szerint dől el ítélete, ha a gyönyör nagy, neki hódol; ha az erkölcsi-érzet erős, nemes és kifejlett, ehhez szegődik; mindkét esetben azonban szabadon tesz; bármit tesz, magában hordja a kötelesség s a felelősség kiirthatatlan érzetét.

Az antagonizmus tehát a tilos gyönyörérzet s a kötelességérzet közt egy elementáris tény, s a kötelességérzet veresége: a bűn. Az akarat élvez, de a fullánk benne van,

amelyet a jónak hordozója, a lelkiismeret kárhoztató ítélete vág bele; a lélek ennek következtében *érzi: vétkeztem;* érzi gyengeségét; *érzi szégyenét;* érzi, hogy az igazság törhetetlen; hogy önmaga kizökkenhet az örök szükségesség vágányából; de csak saját rovására, hogy összezúzassék. Érzi, hogy a magasabb érdekek, az erény, az örök szentségnek emberi lelken rezgő sugara, a valódi dicsőség, s aki attól elfordul, magamagát kárhoztatja szennybe, rongyba; csoda-e ezután, ha kitör benne a vágy? ha szomorúságának borújából elővillan a vétek beismerésének sugara, s magával ragadja ismét azt a lelket a maga természetesen ki nem haló vonzalmaival a jó és szép felé? csoda-e, hogy az a lélek utána megy s elnyögi: «szeretném, ha nem tettem volna». «Nem akarok valamit, ami lehetetlen, hisz azt akarni nem lehet; nem akarom, hogy a tény, amely megtörtént, meg nem történtté legyen; de akarom, hogy a bűnösség terhét magamról lerázzam, hogy a bűnhődés elől megmeneküljek, hogy a harag, a bosszú tettemért elsimuljon.» A bánat csak az ethikus rendben forog; — a bűn a fizikában nem létezik; s következőleg a bánat is csak ott keres, ahol vesztett; mert csak ott találja, amit nélkülöz.

Mily ítéletek s érzelmek váltják ki a bánatot.

A bánat az akarat ténye; szomorkodás, utálat, elfordulás, vágyódás, s mindez a gerjedelem az igaz és jó felé irányul. Készakarva nem mondom, hogy a bánat érzelem; mindenesetre az emberben többnyire érzelem is lesz, mert hiszen az az értelmes s akaró lélek érzékileg érzelmes is, s ez a két irány: az értelmes akarás s az érzéki hajlam (appetitus) olyan, mint két egymásba csapódó hullám, az egyiknek csapkodását átveszi a másik; de mégis lehet értelmes, valóságos bánat, különös érzéki gerjedés nélkül is. Az angyalokban is lehet bánat, ha megdicsőülésüktől eltekintünk, amint van bennök öröm, félelem, buzgalom, vágy. — A bánatba zárt szomorkodás, utálat, elfordulás, vágyódás pedig valóságos erény, amit Aristoteles és Szent Tamás következő világos érveléssel bizonyít (⟨Summa theol⟩ 3, q. 85. a. 1.): a bánat oly akarás, mely észszerű megválasztás nyomában jár; már pedig az ily akarás erényes; tehát a bánat erény. Ki kételkednék arról, hogy a bánat észszerű megválasztással jár? Az ész akarja, hogy bánkódjunk, amint bánkódni kell és pedig okkal-móddal s egyszersmind célszerűen; a bűnbánó bánkódik; bánkódik észszerűen és célszerűen azon szándékkal t. i., hogy a bűnt magától távolítsa. Tehát az ily bánat valóságos erény; de oly erény, amelyet bukás előz; az ily

bánat valóságos erő, de amely végzetes gyengeségnek jár nyomában.

Ez a bánat elmaradhatatlan kisérője az emberiségnek. A mély, de közvetlen filozofikus érzék, amely az ember hozománya, okvetlenül rátalált a töredelemre. Ez érzék elől meg kell hátrálnia minden ellenvetésnek, minden eltérő nézetnek. A lelkiismeret akarja bánni az ő bűneit; ez époly követelménye, mint amilyen a levegő az élőre nézve. Megölni a lelkiismeretet azt még sem akarhatjátok; hiszen ez hordozza az emberi életet; ha pedig nem akarjátok megölni, adjatok neki valamit, ami szomját oltja, könnyeket. Mert szomja bánatkönnyek után mindig lesz; nem futhatja be ugyanis útjait esetleges botlás nélkül; de ha elesett, fel akar kelni, ha sérülést szenvedett, legalább sírni akar. Hála Istennek, hogy oly közel fekszik gyógyszere! Magában hordja, mint az ikrából kiszökő halacska nemcsak életét, hanem eleségét: mert az erkölcsi élet hordozója, az eleven vizek «ichthys»-e, a lelkiismeret, nemcsak erős életet és érzéket kapott a természettől, hanem erőt is, hogy újjászülessék. S kellett néki; mert ellenségeinek száma légió, — feladata beláthatlan, csoda-e, hogy esik? de oldala mellett áll hűséges éltetője, mely kábulásából fölserkenti: *a bánat;* valahányszor érzi a szegény lélek nyomorúságát és bűnét, nincs mása, kihez forduljon: sírni kezd s jól teszi, ez jól esik neki! Bánata által a törvény elhanyagolt, eltiport szózatát s elévülhetlen jogát elismeri, s a törvény megsértett Urát megköveti. Ha azután ez Úrnak bűnössége tudatában templomokat épít, *a bánatos magábaszállás dómjait építi előszeretettel;* hogyha hozzá közeledni akar, nem felejti ki érzületéből, imádságából, könyörgéséből azt, ami a szegény bűnöshöz legjobban illik: a bánatot. Azért a vallások, mivel *a bűnösök vallásai, bánatos árnyalatúak,* s az emberek mind, amennyiben vallásosak, sírni és zokogni akarnak; azok pedig, kik a bánat szentelt kötelme alól föl akarják szabadítani az emberiséget, álmodoznak; — vakmerőség szól belőlük; mert előbb el kellene tüntetniök a bűnt, vagy a lelkiismeretet.

A bánat korrektivuma a bűnnek.

Ime az *ember bűnössége* képezi alapját a *vallások bánatosságának!* S ez a gyönyörű vonás szelíd árnyat vet a keresztény arculatára is. Ismerjük a kinyilatkoztatásnak bánatos motivumait! Lágyan hangzik a zsoltárok éneke irgalomról és engesztelésről, mint a fisz-harmonium szelíd, méla dallama az úrfölmutatás alatt: «Isten, én Istenem, te hozzád ébredek virradatkor; utánad szomjuhozik az én lelkem, szintoly

A kereszténység is bánatos.

nagyon vágyódik utánad az én testem is». (Zsolt. 62, 2.) «Szomjuhozik lelkem az erős élő Istenhez, mikor jutok el, s jelenek meg az Isten színe előtt.» (Zsolt. 41, 3.)

Az engesztelődés reménye a próféták szenvedélyes, fönséges látomásaiban a biztos bűnbocsánat elnyeréséig emelkedik, amelyet érzékileg is áldozataik, bűnvallomásaik, tisztulásaik tüntettek fel. De mindez inkább kép, mint valóság volt; az emberi nyomor mélysége, s az isteni igazság fönsége ködbe borította az engesztelődés reményét, ha még oly esengő, még oly könnyesszemű volt. Oly nagy nehézség ez: hinni, hogy az ember eleget tehet, hogy Istennel kibékülhet, hogy bűne elvétetik. Mert hát ki tanít meg arra, hogy a végtelen Isten még egyszer könyörületesen fog rám tekinteni, s hogy útba igazít-e, hogy mikép engeszteljem? Az könyörül, aki akar; akar-e az Isten könyörülni? ő, ki maga végtelen gyűlölete a bűnnek, s ki végtelensége súlyával nehezedik ez egyetlen ellenségére? lehet-e annak, kire ránehezedik, kire neheztel, más vége, mint a legsötétebb átok és a legboldogtalanabb kárhozat? Hol keressünk tehát kegyelmet? ki volna köztünk, aki el nem esett, hogy engesztelőnk lehetne a haragvó Istennel szemben? nincs; csupa szégyenletes, átkos esésekbe bonyolódott ember, ki maga is legszívesebben elbujik, mint a próféta mondja: «és bemennek a kősziklák barlangjaiba és a föld hasadékaiba az Úr félelmének színe előtt és az ő felségének dicsősége előtt, mikor fölkel a földet megverni». (Iz. 2, 19.) Hogyan szabaduljunk az Isten haragjának nyomában járó enyészettől?

E vészkiáltás megrendítette az erkölcsi világra boruló éjt s egy elhagyatott, kopár barlangban, csendes éjfélben megtörtént a bűnbocsánatnak, az engesztelés misztériumának kinyilatkoztatása. Éjfél, barlang . . . tévedező világosság, tán egy új pokoli misztérium? tán őrjöngők viziói? tán a mélység gőzeitől ittas pythiák álma? Nem . . . hanem az Isten, a mi üdvünk ember lett, testvérünk lett, mienk lett; az irgalmas, a könyörületes, az engesztelő szeretet magára vette testvéreinek gyalázatát és rovását. «Úgy szerette Isten e világot, hogy egyszülött fiát adá.» Ezóta történt a nagy fordulat a világban, — megszabadultunk, föllélegeztünk, amit reméltünk, amiről álmodoztunk, amit sirattunk . . . az teljesen mienk lett.

Az Isten legfőbb kinyilatkoztatása a bűnös lelkiismeretet megnyugtatja.

Az ember nagy bánata s nagy vágya az engesztelés után kisírja magát a jászol előtt. Minden búját és gondját ez isteni közbenjáróra ruházza, s aggályos tépelődés helyett

ezentúl az isteni irgalom és szeretet himnuszát zengi: «Misericordiae Domini, quia non sumus consumpti!» «Confitemini Domino!» Ez a kereszténység! A kereszténységben a bánat panaszhangja el nem hal, el nem tűnik... de bízó, szerető fájdalommá válik! E szeretet mindenestül Krisztusra irányul, benne összpontosul. A kereszténység nem egyéb, mint annak a nagy, Istent kereső, irgalmat s engesztelést szomjazó vágynak Krisztusban való teljesülése; — az irgalom, a könyörület, a bűnbocsánat ködképei konkrét, élő alakot nyertek, s ez az alak Krisztus. A teljes meghódolás, a föltétlen hozzásimulás csak következményei a mi gyengeségünknek, s másrészt Krisztus mindent meghaladó elsőségének. Tévelygésünkben, amelyen a filozófia nem segített, Krisztus lett az igazság napja; — a bűnben, melynek örvényeibe reménytelenül elsüllyedtünk, Krisztus lett engesztelésünk; — a fejetlenségben, amelybe hanyatlottunk, Krisztus lett királyunk. Ily ragyogó valóság lebilincsel szívet-lelket, s teljesen igézetének varázskörébe szorít; csendesen leülünk lábaihoz Magdolnával, hogy halljuk mit beszél; függünk mézédes ajkain; földerül lelkünk e nagy tanító szavain: «Unus est magister vester». Ó, be mélyen érezzük e boldogító, hozzá utaló szükségességet.

Ime *a bűnbocsánat mint valóság;* — íme a bűnbocsátó Isten emberi alakban; — íme a haragvó Isten helyett testvérünk; s testvéri ajkról halljuk, emberi szóval, édes anyai nyelvünkön az Isten bűnbocsánatát s bánatunk tiszta szeretetté s örömmé változik; béke s bensőséges boldogság tölti el a sivár, ijesztő, reménytelen bánkódás helyett szíveinket.

Mi lett az emésztő, kietlen bánatból? *az istenországa, mely béke és öröm.* (Rom. 14, 17.) S ez a közvetlen bocsánatnyerés Krisztustól most is folytattatik. Krisztus az ő tekintélyének és hatalmának örök organumot alkotott az egyházban, melyre hármas hivatalát: a tanítói, papi és királyi tisztet ruházta, e hatalom ad lelket és érvényt a tanítói, papi és királyi egyház cselekedeteinek... s midőn ez az egyház bűnt bocsát, Krisztus bocsátja; midőn tanít, Krisztus tanít; midőn kormányoz, Krisztus kormányoz. Sehol sincs megszakadva az összeköttetés, a közlekedés Krisztus s az ember közt; én közöttem, az én elesett, beteg lelkem közt, s annak könyörületes orvosa közt.

A bűnbocsánat az Isten országa.

Ime a kereszténység derűje a régi borongás helyén! íme a pusztában kiáltó bánat kielégíttetése! Ha van rajta valami szenvedő vonás, ezt is átszellemesíti az a béke és

öröm; ha tökéletlen földi létén van is valami fátyol, — s hogy ne volna, mikor még az örök haza vágyától terhes szíve; de mindazon a Krisztus iránti szeretet uralkodik, ki nekünk mindenünk lett, ki váltságunk lett!

Az ember meg lehet elégedve, hogy a bánat, mely engesztelést keres, ily megoldást talál; az elkeseredettség, a kétségbeesés, a vad, szilaj szenvedélyesség, a tehetetlensége fölött érzett bosszúság, mind tévelyeknek bizonyultak; — s a Krisztushoz, mint egyetlen engesztelőhöz való járulásban ismertük fel azt, ami a szívnek is, az észnek is eleget tesz. A vihar, mely fékvesztetten tombolt, mely kavarta a tengert, s sziklákat tördelt, elült; — a kietlen, reménytelen s azért néha vadul tomboló bánat eltűnt; a lágy hullámverés azonban, mely a partokat csapdossa, s az elevenítő szellő játéka s nyögdécselése tovább tart, s fog tartani mindvégig; az engesztelő bánat, a bizalomteljes, bár könnyes szemek esdő tekintete föl a Krisztushoz ki nem hal; az megmarad, míg ember él.

Azért a kereszténységben is rendíthetlen alappal bír mindig *a bánat, az engesztelés, a töredelem;* a kereszténység is az *«engesztelés vallása»;* csakhogy ez a bánat az örök boldogságnak, tehát az örök kiengesztelésnek reményétől ihletett fájdalom, s azért fönséges! A kereszténységnek vannak bánatos imái és énekei, vannak könnyes zsoltárai, vannak gotikus egyházai, de mindezekben a béke leng.

Mily kevéssé értik ezt azok, kik a keresztény bánatot kritizálják; kik benne a szenvedés költészetét nevetik; kik még gotikus egyházait is szemére hányják, s egy új és derült építészetet s új, bánat nélkül való költészetet... új vallást követelnek? Mily vakság kell ahhoz, hogy valaki ne lássa a bűnt, s az engesztelés szükségességét az emberen? és ignorálni akarja azt a megmásíthatlan viszonyt, mely a megtörődés és az életen végigvonuló sötét árnyak közt fönnáll?

A ker. bánat léha kritikusai.

Hogy építhetünk mi bűnösöknek templomokat vígságra, s kifelejtenők belőlük a töredelem kápolnáit? Bánat és töredelem azon jövőnek egyházából fog csak hiányozni, melyben nem gyertyák, hanem az «Isten báránya» fog világoskodni! Addig pedig a töredelem ignorálása vallásokat alapít, amelyek senkinek sem kellenek, s nézeteket terjeszt, amelyek a moralitás tagadására s romlására vezetnek.

Most még néhány szót egy hajótörést szenvedő filozófiának nehézségeiről!

Vannak emberek, kik azt kérdik: *miért kell a rosszat*

bánni, s ezeket is filozófusoknak hívják. Aki ennek bizonyítását követeli, annak észszerűen előbb a jó és rossz közt, — a lét és nemlét közt, — az igazság és valótlanság közt fönnálló különbség bizonyítását kell kívánnia. Ezt pedig bizonyítani nem lehet,[2] amint hogy a ragyogó napot sem lehet gyertyával megvilágítani; mert aki a közvetlen belátás világát, az igazság reánk áradó fényét az argumentáció sokszorosan megtört sugaraival akarja emelni, annak az argumentáció csak homályt, s nem világot önt a lelkére. Hogy a rosszat bánni kell, azt ne akarjuk bizonyítani, különben elhomályosodik; viseltessünk tisztelettel értelmünk s az evidencia iránt!

A materialisták ellenvetésel a bánat ellen: Miért kell a rosszat bánni?

Bár ettől a szégyenletes skepszistől tovább is sírni és bánkódni fogunk, lesznek mégis, kik a másik, ugyancsak beteges kérdést vetik föl: *mire jó a bánat?* s ez is filozófia lesz.

Mire jó a bánat?

A bánat a rosszat elítélő, saját nyomorát belátó, az Istent engesztelni kívánó léleknek ítélete, akarása és érzelme: egy elementáris valóság, melynek minden darabja közvetlenül világos, mint az analitikus igazságok, s éppen azért a bánat *sok mindenfélére nagyon is jó lesz?* Jó lesz azzal az alapvető jósággal, melynek erejében az emberi species fönnáll s melyből kihajtja a család, a társadalom, az állam sarjait, — létesít tudományt és erkölcsöt, erényt és áldást. Jó a bánat és pedig azon logika erejében, mely a mi létünket s haladásunkat biztosítja.

Különben ez ellenvetésben, hogy *mire jó a bánat*, a «jó» alatt kétértelműség rejtőzik. Jó alatt a hasznosat szeretik érteni; a «mire jó» azt jelentené «mire hasznos?» E felfogás egy gyászos világnézet idétlen gyermeke, mely a morális világrendben az utilitarizmus s az egoizmus elvét, egy piramidális tévelyt akar irányadóul fölállítani; nyomában tönkremegy az erkölcs, a jellem, az erény; az akaraterő pedig elundorodva e gyászos szolgaságban önmagától, beteges lemondásba, inaszakadt tétlenségbe hanyatlik. Ha a jó csak az, ami pénzt hoz, ami önzésünket, pengő érccel kiszámítható érdekeinket előmozdítja: akkor a bánatra s általában az erényre borús idők nehezednek, s az emberek bánkódni és sírni elfelejtvén, majd állati ösztöneik, kegyetlenségük, bírvágyuk törvényesítésétől sem ijedeznek vissza. Eddig ez ösztöneiket titkolták, bűnös kitöréseiket siratták; azonban, ha eddigi bűneiket erényeknek nyilvánítja a filozófia: bánni ugyan tán megszünnek; de mi lesz a világból? ! «Napjainkban — írja a hajótöröttek egyike — rettegés tölti el az embert, midőn ifjú kortársait pirulás nélkül látja hir-

Az utilitarizmus alávalósága.

detni, hogy ők főelvül csak az érdeket, s Istenül csak az eredményt ismerik el. Ezen ifjú Machiavellik csakhamar a társadalom intézőivé válnak, s az ember önmagától kérdi: mivel ajándékozhat meg az ősz, midőn a levelek már tavaszszal sárgulnak? — A húsz éves keblek már semmi meleggel sem bírnak. A gyermekek öregen jőnek a világra; tudnak számolni, mielőtt szerethetnének, s úgy látszik büszke megvetéssel viseltetnek minden ellen, ami nem hús és érc.» (Marchal V.: Az ember benső életének befolyása társadalmi helyzetére. 8. l.)

A modern kor moralistái Ueberweg, Strauss, Buckle szemére hányják Krisztusnak, hogy az egoizmust a közösségi elv alá, a szeretet alá, — az élvezetet az önmegtagadás alá rendelte. Ime a gondolat elanyagosodása; utána rögtön az a kérdés vetődik fel: *mibe kerül, s mit ér a bánat?* De a keresztény műveltség e sírásóival nem törődünk sokat; mi tudjuk, hogy Krisztus jól tett, midőn az erényt s az erkölcsi jót nem font és rőf szerint mérte. Ó be jól tett; rajta emelkedik a keresztény erkölcs és műveltség. Kellett volna talán külön buzdítani az egoizmust térfoglalásra, birtokszerzésre, élvezetre, önérzetességre? Amennyiben a birtokszerzés erény és kulturális elv: annyiban azt Krisztus maga saját példájával tanította és elvül is elfogadta a talentumokról szóló példabeszédében; s különösen jóváhagyta az ⟨ószövetségi⟩ törvény örökérvényű tételeinek elfogadása által; mert az újszövetség nem új alapokon való hozzáépítés, hanem a törvény tökéletesítése; folytatása a nagy pedagógiának, melyet a kinyilatkoztatásban folytatott és bevégzett az Úr. Az Isten egyszerű eszközökkel nagyot mível. Az emberi kultúrának kifejlődése is csak gyümölcsét képezi azon törvénynek, melyet Isten adott: «arcod verejtékével eszed kenyeredet»... E fölhivást Krisztus el nem törülte; szól pedig e fölhivás az embernek, *kit arra hív, hogy az Isten által vetett alapokon tovább fejlessze a művet*, a századok munkája által építse fel a kultúrát. A szellemi és anyagi haladás nagy törvényét áldás alakjában is rárótta az emberre: «növekedjetek és sokasodjatok». Az egoizmus megrontja e nagy munkát; a kereszténység fejleszti azt, az Isten szavával híván fel az embert, hogy uralkodjék tengeren, hegyeken, távolságokon, sziklán, erdőn, villámon... «dominamini.»

Az önzés jogos érdekeit a kereszténység is óvja.

Meg van tehát a kereszténységben óva az önzés jogos érdeke is; de azért az erkölcsi jót nem a hasznosság, nem az anyagi érdek méri!

Lehet tehát bátran sírni! Sírjunk, ha nem is hajtanak a könnyek malomkerekeket; de hatalmasabban működnek, mint az elevátorok... emelik az állatiasságból magasra föl... az embert. Mire jó a sírás? Erkölcsi elvek, amelyek az embert habár könnyes szemmel, de a megelégedettség édes érzetével emelik a polcra, a legfőbb szolgálatot tették az embernek. Különben pedig nagyobb szerénységgel, s mélyebb tisztelettel kellene viseltetni mindenkinek a lelkiismeret könnyei iránt, s tisztelni bennük az erkölcsi ébredést, különösen most, midőn a legdurvább felfogás a lelkiismeretet a bizantinizmus érdekében elhanyagolja, s azt ezzel pótolni akarja.

Mennyire hasznos a bánat;

Mert ha a merő hasznosságot vesszük is tekintetbe: a könnyek filozófiája többet eszközöl a világ üdve körül, mint valamennyi törvény. A vas erejére támaszkodó ember magas lóhátról szokta nézni a belső világ erőit. Pedig ez erők tartják a világot; amint hogy minden ami van, belülről tartatik össze, s nem kívülről; a belső romlás beálltával sem pánt, sem kapocs, sem sodrony nem tartja fönn az alakot. Igy a törvények is olyanok, mint a vaspántok az élő fán, — ha ez a fa korhadni kezd, vaspánt dacára is elporlik. Mert a lelkiismeret bánata a rendnek leghathatósabb restaurációja; reá kell bízni a jóvátételt, tőle várni a jó fordulást. A lelkiismeret bánata valamennyi esésnek őrangyala; a javulás bölcsőjét ez ringatja.

Fájdalmasan érint, hogy e tanokat védenünk kell, de e fájdalom is új érv a bánat könnyei mellett. Ha fájhat, s senki sem hányja szemünkre, hogy fáj, az átértett igazság megvettetése; miért nem fájhat méltán a legszentebb emberi érdeknek, az erkölcsinek és isteninek tiportatása? Mit veszít a fájdalom könnyei által az ember, amelyekben a három theológiai erény tükröződik: a hit, remény, szeretet? ezek egyszersmind szociális erények, nélkülük a népek csordák, amelyek a létért küzdenek, s egymást felfalják, melyek csak esznek, isznak, élveznek s fölfordulnak, ahelyett, hogy meghaljanak. «Semmi sem vész el a morális világban, mondja Joubert, valamint az anyagi világban sem vész el semmi. Gondolataink és érzelmeink itt csak kezdetei oly gondolatoknak és érzelmeknek, amelyek egy más világban nyerik befejezettségüket. A bánat érzelme is csak kezdet, hogy mire jó, azt majd az erkölcsi világ teljes harmóniájában «egy más világban» fogjuk látni. De hogy szükségünk van reá, azt a gondolat világosan látja, s az érzelem sejti».

Legyen ennyi elég a bánatról és annak filozófiájáról. E gondolatokat végül egy csodálatos ember életrajzából vett megjegyzésekkel akarom bezárni. 1889-ben megjelent Gordon Károly György, hírneves generálisnak, ki Khartumban vértanúként halt meg, életrajza Butler Villiam ezredestől. Haláláról Butler ezeket írja: «Nem a vak esetlegességből záródott úgy a nagy szomorújáték, nem az emberek meghasonlása, vagy a természetes akadályoktól való félelem, s a rossz közlekedés tagadta meg tőle a segítséget. Nem, hanem e csodálatos életnek hősies halállal kellett végződnie. A tanulságnak mélyen be kell vésődnie, lángoló írással megörökíttetnie, hogy mindenki lássa dacára a pártdulakodásnak s kételynek. Ép életének végső jelenetei oly szinezetben lépnek fel, hogy a műveletlen is felfoghassa a *mélyebb jelentőséget.* Élete már évek óta folytonos protestáció volt kedvenc elveink ellen. Az angol hivatalnok-világ (s vele nagyrészt a modern áramlat tiszavirágos exisztenciái) azt mondja: *a hűség gyengeség; minden szolgálatnak joga van jutalomra; a nyilvánosság az igazi dicsőség.* Praxisunk az volt, hogy egy reportert vigyünk magunkkal tábori sátrunkba és kajütünkbe. Gordon megtanított minket arra, hogy becsületet keressünk s ne magas polcokat, hogy tanuljunk bátorságot alázattal, könyörületet erővel párosítani... *Becstelenség képezi gyökerét a jelenvaló bajoknak*... Szemeiben semmi sem birt becsel e világon; mert a világ tisztelete csalóka, cók-mókja hitvány és tünékeny. Csoda-e, hogy az ily világ képtelenné teszi magát, hogy megértse az ember erkölcsi érdekeit, s hogy szemeiben értéket nyerjen *a szeretet és a bánat?* Gordon keményen ítél: «Nem hiszek nektek... a ti kereszténységtek szellemtelen, elernyedt és semmire se jó. Az angolok inkább törődnek ebédükkel, mint bármi mással; higgye el, csak kevesen vannak, kik az Istentől ösztönöztetve melegen érdeklődnek és dolgoznak... a többi azt mondja: «óh az borzasztó», s rögtön utána azt kérdezik: «nem vesz még a lazacból?»

kivált az újkorban.

Így érez a világ jelenvaló erkölcstelen ellapulásával szemben a század egyik legnemesebb jelleme, ki még soká fog élni az utókor emlékében. Ily férfiak a becsületnek és bánatnak mindmegannyi fényes apológiái; vértanúi haláluk árán is azt dörgik a világ fülébe: *emberek, a társadalomnak égető szüksége van a magábaszállásra;* elvesznek fogalmaitok is az erényről s az erkölcsi jóról, amint elveszett már erényetek és erkölcsiségtek! *Bánat kell a világnak!*

II.

A Messiás bűnbocsátó hatalmat hozott, s hagyott maga után.

A bánat a vallások elmaradhatlan motivuma s az erkölcsiségnek gyöngeségünkben és botlásainkban észszerű, rendfenntartó, javító, vigasztaló erénye! A bánat a kinyilatkoztatás rendjében, abból a pedagógiából, hol Isten lett az ember tanítója, abból a világra szóló ekonómiából, melyet a természet megrendült alapjain az Isten újra szervezett, ki nem maradhatott. Sőt amit az ember máshol hiába keresett, itt meglelte: *talált bocsánatot.* A hamvas bánat, mely végigkisért a földön, s inkább ijeszt, mint békéltet, a természetfölötti rendben nyer észszerűséget; mert tudja, hogy amit bán, a bűn, bánata által megszűnik; egyedül a kinyilatkoztatás bánatán rezg a kiengesztelés sugara! Máshol az ész biztat és késztet a bánatra, de nem nyujt közvetlen bizonyságot a bocsánatról; fölveri a bánat csendjét a kétség: hátha nem bocsát meg az Isten? hátha vétkeim már meghaladták türelmének mértékét, s azontúl fejem fölött haragos, ólmos az ég? Hiszen az, ami forrását képezi vigaszainknak, hogy az Istent embernek gondoljuk, ugyanaz egyszersmind örvénye kétségeinknek; aki elgondolja a szerető Atyát, az ugyanazon logikával elgondolja az engesztelhetetlen, bosszúálló ítélőbírót! Ez átka és befejezetlensége a fél igazságnak vagy az elferdített igazságnak, hogy megindít s azután magunkra hagy; hogy félig megvilágítja az utat, s örvényeit fel nem tünteti, hogy lázít... céltalanul.

Csak a kinyilatkoztatás fonalán emelkedtünk ki ez ijesztő izgalmakból; megtudtuk, hogy a bűnbocsánat készen áll számunkra. Vannak-e emberi nyomort jellemzőbb, s dúlt kebleket nyugtatóbb szavak, mint a próféta szavai? «Te tehát, ember fia, mondd Izrael házának: Igy szólottatok, mondván: a mi gonoszságaink és bűneink rajtunk vannak, és

A kinyilatkoztatás a bánattal szemben.

mi azokban elepedünk, hogyan élhessünk tehát? Mondd nekik: Élek én! úgymond az Úr Isten, nem akarom az istentelen halálát, hanem hogy megtérjen az istentelen az ő útjairól és éljen. Térjetek meg, térjetek meg a ti igen gonosz utaitokról. Miért halnátok meg Izrael háza?» Ez. 33, 11, 12. «Ha pedig az istentelen bűnbánatot tart minden bűneiről... élvén él és nem hal meg.» «Vajjon akarom-e az istentelen halálát? úgymond az Úr Isten, és nem inkább, hogy megtérjen útjairól és éljen?» Ez. 18, 21—23.

Ime megtudjuk, hogy a sértett Isten vágyódik utánunk..., hogy sajnálkozik rajtunk, — hogy a bűnt terhünknek nézi, amelytől fel akar szabadítani. Hogy mi ez a vágy annak a végtelen Istennek lényében, azt nem tudjuk: — hogy az Isten vágya mily alakban fog áldólag elénk lépni, el nem gondolhatjuk; hacsak ugyanaz a kinyilatkoztatás a bűnbocsánatot magát nem állította volna vigasztaló valóságban szemeink elé. Azon vesszük észre magunkat, hogy a Megváltó, — az Isten irgalmának megtestesülése, — a bűn miatt jön. Bámulva csodáljuk e kifejlést. Az ember az ő bánkódó vallásával, mely a bűntől szabadulást keres, s az Isten az ő Messiásával, kit a bűn miatt ad nekünk, találkoznak. Az ószövetség evangélistájának szemében «Jehova szolgája» a «fájdalmak férfia», ki «betegségeinket viseli és fájdalmainkat hordozza», vagyis aki azt az egész gyászos örökséget, azt a lelki és testi nyomorúságot, mely a bűnben s a bűnből rajtunk nyugszik, magára vette; «megsebesíttetett a mi gonoszságainkért, megroncsoltatott bűneinkért; a mi békességünkért van rajta a fenyíték és az ő kékségével gyógyultunk meg». Iz. 53.

A Messiás a bűn miatt jön.

A bűnbocsátás a Messiás sugárfénye. Az egész ószövetségen át, a messiási fogalom előkészítésén és kifejlődésén végig, a bűnbocsátás egyike a legmélyebb eszméknek. Az első igéret is, mely a Megváltóra irányítja az elesett s bűnhődő ember hitét, az «asszony ivadékát» mint a kígyó fejének megtörőjét említi, kinek jóvá kell tennie a kísértő által az emberen ejtett kárt, a bűnt. A pátriárkák ivadéka a népekre árasztandja áldását, hogy levegye azt az átkot, amely a népeken a bűn miatt sötétlik. A húsvéti bárányáldozat, Izrael áldozatai általában, a jövendő Messiás reflexei, tükrözései; szemléltetik a módot is, amelyben a Messiás «Izraelt megváltja». Mert miféle megváltás kell Izraelnek? Az áldozatok hirdetik: Izrael nem ismer más áldozatot, mint *áldozatot a bűnért*, s ha naponként meg is újítja áldozatát,

de megújul bűne is; a bűn nem enyészik el ez áldozattól, hanem mélyebben és érzékenyebben veszi bele magát az öntudatba; maguk az áldozatok fokozzák a keserves tapasztalást, nyomósítják az ember tehetetlenségét. E megvilágításban azután jobban értette meg prófétáit, s gyengédebben simult reményeiben hozzájuk. Az ő Messiása a «fájdalmak férfia», aki «megsebesíttetik gonoszságaiért», szenvedve, áldozatul hozva önmagát; «Megváltónkká» lesz, «mert az uralkodik rajtad, ki téged teremtett, seregek Ura az ő neve; és a te Megváltód Izrael szentje, az egész föld Istenének neveztetik». Iz. 5, 4—5. Dániel, a vágyak és remények embere, tudja, hogy 62 évhét után megöletik a Krisztus, hogy halálával «véget érjen a bűn, eltöröltessék a gonoszság és eléhozassék az örök igazság». 9, 24.

E néhány vonás, melyet a Messiás alakján kiemeltünk, magyarázza azt a tényt, hogy az idők teljében Izrael a Messiást, mint *Megváltót a bűntől* üdvözli. Zachariás, a boldog apa, üdvözli fiát: «és te gyermek a Magasságbeli prófétájának fogsz hivatni, mert az Úr színe előtt jársz majd, hogy közöld népével az *ő bűneik bocsánatát*». Luk. 1, 76. Az angyal is eloszlatja József kétségét, «Fiat szül pedig, kit Jézusnak fogsz nevezni, mert *ő szabadítja meg népét bűneitől*». Mát. 1, 21. Ker. sz. János már ujjal mutat rá arra, «*ki elveszi a világ bűneit*».

Az idők teljében a Messiást mint Megváltót a bűntől üdvözlik.

Zsidó és pogány, az egyik a kinyilatkoztatás fényében, a másik az elferdített hagyomány s a ki nem elégített szív sejtelmeivel rámondják: ez kell nekünk, ezt vártuk; *bűnbocsánat! ez a Messiás áldása és hatalma;* nincs oly szó, mely a Messiás erőteljes és vigaszos nyelvét jobban jellemezné, mint ez: «bízzál fiam, *megbocsájtatnak a te bűneid*». Máté 9, 2. Ez isteni szózatba belerendül az inaszakadt; lelkében száll meg először az abszolúció olajágával a galamb, azon inaszakadt lelkében, kiben az emberiség lelki és testi nyomorúsága jelképeztetik oly találóan, oly híven, hogy a Megváltó vele való találkozásában ismerte fel a pillanatot legnagyobb céljának kinyilatkoztatására, s az ő lelkét választotta ki arra, hogy bánatának s nyomorának mélységében első fogja föl a vigasznak hatalmát, mely e szavaiból a világba ered. Emberi szóval, tehát azokon a hangokon, melyekkel panaszkodunk és sírunk, — melyekkel az Isten könyörületét ostromoljuk, halljuk meg egyszersmind azt: megbocsáttatnak bűneid. Hogy pedig tudjátok, ne csak higgyétek, hanem tudjátok, hogy a bűnbocsánat hatalma már közétek szállt, hogy er-

A Messiás legtalálóbb önkinyilatkoztatása.

kölcsi világtokban mint régi számüzött kegyelemmel teljesen megjelent; — hogy tudjátok, hogy az ember fiának hatalma vagyon a földön a bűnök bocsánatára, mondá az inaszakadtnak: «Kelj fel, vedd ágyadat és menj». Az emberfia megbocsátja testvéreinek a bűnöket. Neki hatalma van rá; emberi akarattal, emberi szánalommal, emberi szóval közli velük a bűnbocsánat kegyelmét.

Boldog bűnösök, bennetek megnyugvást talált a világon reszkető nyugtalanság! Mi kell nektek más, mint a Magdolnához intézett szó: menj és ne vétkezzél! bűneid meg vannak bocsátva, a pokoltól megszabadultál, adósságod törlesztve van...! De az emberfia testvérünk nekünk is; — az emberi természet valamennyi viselője rá van utalva; hatalma a földön a bűnök bocsánatára, *nem efémer*, — *hanem örök*. Ő Megváltóul adatott a raboknak és gyengéknek; a gyengéknek az igazságban, mint tanító; — a gyengéknek a jóban, mint bűntörlesztő, áldozó; — a gyengéknek az elszigeteltségben és visszavonásban, mint vezér, parancsoló, király! Ez a hármas tekintély folyik össze Krisztusban; ezt a hármas tekintélyt hagyta az «Isten házában», az «Isten községében», az «Isten élő templomában», melyben már nem Izrael népe lakik, hanem minden nép és nemzet. Ezt az «Isten házát» egyháznak hívjuk; ennek a nagy testnek Isten a lelke s Krisztus a feje, s ezen boldog közösség óta a fej s a tagok közt, *van nekünk bűnbocsánatunk*.

A Messiás e feladata folytonos.

Istennek úgy tetszett, hogy a bűnbocsátást egy szentséghez kösse. *E rendeletben befejezését nyerte az Isten irgalmas terve a bűnbocsátásra nézve*, s épúgy kielégítést nyert a kétkedő ember bizonytalansága. *Az «emberfiának» folyton kell bűneinket bocsátania;* mi mindnyájan akarjuk «hatalmát» érezni, mindnyájan akarjuk hallani: bízzál fiam... Ime ez a kiirthatlan, s következetes vágyódás ugyanaz, mely hajdan csak bocsánatot keresett; most, miután a bocsánat Krisztus szavaiban hangzik: ezt a Krisztust keresi. Az egyház szentségei a mindig élő Krisztusnak velünk való közlekedése. Ha Krisztus nekünk minden, ha Krisztusnak van hatalma újjászülni, átalakítani, táplálni az embert; — ha Krisztusnak van hatalma a földön megbocsátani a bűnt: a hívő lélek az ész és a szív logikájával keresi ezen áldó hatalomnak közvetlenségét; — *keresi Krisztus bűnbocsáló tevékenységét*. E közvetlenség s e krisztusi tevékenység a szentségekben nyilvánul. A szentségek annak az írásbeli fogalomnak *a Krisztus helyettesítéséről* gyönyörű alkalmazásai. Krisztus organumokat állít

Bűnbocsátását az Egyházban állandósítja.

A szentségekről való gyönyörű, katholikus tan.

fel, amelyekben s amelyek által végzi azt, amit hajdan ő maga végzett. Az apostolok s az apostoli hivatal különféle hordozói, mind Krisztus helyettesei, kik Krisztus helyett keresztelnek ; Krisztus helyett bűnt bocsátanak, — Krisztus helyett tanítanak, — a hivatal csak árny, a szubstancia a Krisztus ; a helyettes ember aktusa csak árny, a szubstancia Krisztus cselekedete ; — az ember szava csak burok, a benne rejlő igazság a Krisztus tana. «Krisztus helyett járunk el követségben, úgy mint az Isten intvén : mi általunk.» *Krisztus mi általunk;* ez minden cselekvés, minden szó, minden jel értelme... ez a szentség fogalma : Krisztus mi általunk bocsátja meg a bűnt... ez a penitenciatartás szentsége !

Mily mélyreható félreértése a kereszténységnek a tagadás, amely a szentségek, s nevezetesen a penitenciatartás szentsége ellen is irányul. Hogy megakasztja a keresztény gondolatnak Krisztusról, s a keresztény érzelemnek s vágyódásnak Krisztushoz, kifejlését ! Megszakítja az összeköttetést, a boldogító emberi viszonyt Krisztus és a lélek közt ; s midőn fél attól, hogy Krisztus s maga közé idegen, lanyhító tényezőt csúsztat be, észszerűtlenné és kegyetlenné válik. S nem fél-e attól, hogy Krisztus embersége szintén köz az Isten és ember közt? s midőn nem fél attól, hogy Krisztust Isten s ember közt közbenjáróul elfogadja ; midőn ellenkezést nem talál abban, hogy az Isten az emberi természetet magára vette, s hogy e hozzánk való hasonulásban, ez emberi testben, ez emberi gondolatokban, szavakban az általunk meg nem közelíthető Istennek leereszkedését s velünk való összeköttetését eszközölte : miért nem akarja észszerűnek és szívszerűnek elismerni, sőt az ész s a szív követelményeül elfogadni azt, hogy ez a Krisztus most se legyen távol tőlünk ; hanem hogy mindazon pontokon, melyeken életünk legfőbb érdekei felemeltetést és megdicsőülést várnak, melyeken Isteni közbelépésre számítunk, *maga* tegyen, *maga* áldjon, *maga* nyugtasson? ! Ezt a szentségek által teszi. Katholikus kereszténység, tied a győzelem, te megértetted az embert, — te megértetted Krisztust ! Az ember kívánta az Istent testvérének... ez a megtestesülés, ez a Krisztus; az ember kívánt Krisztussal emberi viszonyban lenni, vele emberileg közlekedni, emberi szavai által oktattatni, emberi szavai által szívét megnyugtatni, s te benne megtalálod ezt is ! Te a Krisztus tekintélyével tanítasz, Krisztus helyett keresztelsz... Krisztus helyett oldozasz, Krisztus helyett fenyítsz. Te nem szakítottad szét az embert ; te a kereszténységet nem látha-

E tannak helytelen ellentétbe állítása az «egy közvetítővel».

tatlan hitbe, száraz, vigasztalan, erőtlen absztrakciókba öltöztetted; kezeidben van az igazság, nem mint angyali, hanem mint emberi; egyszóval mint istenemberi; az ember- és Isten-fia.

Amit Krisztus maga tett, arra most is van szükség, hogy tovább gyakoroltassék.

Engedjünk e belátásnak, fénye meglepő. Krisztushoz is sereglettek emberek, szegény bűnös, terhelt emberek; — emberek, kiknek a szégyen volt keresetük, kik a gyalázat pályáján haladtak; azok leborultak előtte, sírtak előtte, nyomorúságuk öntudata vagy nyilvános gyalázatuk vádolta őket s Krisztus hozzájuk fordul, vigasztalja őket, megbocsát nekik. Hol van az igaz kereszténység? Nem lesz-e ott, ahol ugyanazt teszik azok, kik «*Krisztus helyett járnak követségben?*»

Az Úr Jézus világosan így rendelkezett s ezt akarta. A legmélyebb pszichológiával van ez megírva Szent János evangéliumában 20, 21. «Békesség nektek. Amint engem küldött az Atya, én is küldelek titeket. Ezeket mondván reájok lehele és mondá nekik: Vegyétek a Szentlelket. Akiknek megbocsátjátok bűneiket, megbocsáttatnak nekik; és akiknek megtartjátok, meg lesznek tartva.» Gyönyörködjünk e szavak vigaszos igazságában!

Azért van most is bűnbocsátó hatalom az Egyházban.

E szavak föllebbentik az egyház organizmusának alapgondolatát. Krisztus, a világ üdvössége, az üdvözítő hatalmat, az üdvözítő munkát, mint az áldás folyamát mutatja be nekünk, mely az Atyából kiindulva a Fiúba áramlik, s a Fiúból az apostolokba. A munkát, az Istenfia művét ismerjük; ez az a messiási mű: *a bűn eltörlése.* E mű, e cél kizár egyszersmind minden kétséget a «bűnök» értelme iránt. Vajjon büntetést ért-e Krisztus, vagy áldozatot a bűnért? áldozatot bizonyára nem, mert áldozatot oldozni vagy kötözni nem szokás; de büntetést sem ért Krisztus kizárólag: mert Krisztus bűnt jött törülni, ezt bizonyítja a Messiás fogalma; — ezt bizonyítja az újszövetség lényege, mely nem a külső megigazulást vette célba, mint a zsidó törvény, hanem a belsőt; mert ott tátong a seb, melyre írt nem talált a szív a képekben, az állat-áldozatokban és mosakodásban; ezt bizonyítja végül a büntetésnek és bűnnek összefüggése, mert örök büntetést elengedni, s a bűnt el nem engedni, — ez lehetetlen. Az Isten barátjává lenni, s tőle elválasztottnak, elátkozottnak lenni, szintén ellenmondásba vezet. Aki büntetést tud megbocsátani, az tud bűnt is elengedni; ha tehát Krisztus hatalmat ad a bűnbocsánatra, valóban a bűn alatt magát a lélek foltját, az Isten sérelmet érti. Ez az a páratlan hatalom, mely az *emberfia hatalma*, amelyet nem adhatott néki a világ;

Bebizonyítása a önnálló bűnbocsátó hatalomnak.

hanem Ő hozta a világra! — ezt adta neki az Atya. Krisztus ezt hordozza! Most pedig ráruházza apostolaira a Lélek által; szíve melegét, szeretetét, az ő lelkét közli velök; azt a Lelket, mely által élünk, melyből újjászületünk; amelyet a lelkileg holtakra úgy áraszt, mint ahogy Ezekiel látomásában Isten árasztja lelkét a száraz csontokra s a holtak élni kezdenek! Az apostolok elevenítőink azon szavak erejében: akiknek megbocsátjátok bűneiket, meg lesznek bocsátva. Ime Krisztus s az apostolok egy művön, egy célra dolgoznak ugyanazon hatalom erejében! Tehát:

Egy hatalom, egy tekintély, egy küldetés létezik, mely az embereket boldogítani fogja: *a küldetés és hatalom fölülről.* Krisztus küldetik az Atyától azzal a hatalommal felruházva, amely az embereket megszentelje és megigazultakká tegye, mely bűneiket megbocsássa s őket az üdv útján vezesse és gondozza; Krisztus pedig küldi tanítványait ugyanazon hatalommal, ugyanazon munkára, ugyanazon célra. Amint engem küldött... az Atya: én is küldlek titeket! Tehát az Isten erejével eszközlött áldás csak a valódi küldöttől jön; Krisztusban van e hatalom és áldás, mert ő az Atya «apostola»; a Fiú apostolai, vagyis küldöttei pedig bírják ezt a hatalmat és áldást, mert Krisztus közli velük. *E küldetésen alapul az egyházi hivatal;* az egyházi hivatal valóságos hatalom; minden népakarattól független. E küldetés s e hatalom erejében intézi az «egyházi hivatal» s az «egyházi szolgálat» Krisztus községét. A megtértek nem avégre léptek az egyházba, hogy ott parancsolgassanak, hanem hogy engedelmeskedjenek. Nagy nyomatékkal adták értésökre, hogy ők tagjai lesznek a testnek; eszerint tudták, hogy nekik, mint tagoknak, már a dolog természeténél fogva szükségképen kötelmökké vált az egyházi test felsőbb szerveitől eredő ösztönzéseknek engedelmeskedni. A küldöttek hatalmuk öntudatában voltak. Szent Pál, Péter, János az ő leveleikben nagy nyomatékkel emelik ki az apostoli méltóságot és hatalmat, melynek a hívektől, bár mérsékelten s nagy elnézéssel, föltétlen meghódolást követelnek. Ők bírták s gyakorolták a hatalmat, s átadták maguk után másoknak. Miként az Úr mondá apostolainak: «Nem ti választottatok engem, hanem én titeket», úgy mondták azt az egyház tisztviselői a községeknek: Mi vagyunk, kik mint Jézus követői és eszközei titeket tanítottunk, megtérítettünk, megkereszteltünk; ragaszkodjatok hozzánk, mert nekünk mondá Krisztus: «bizony mondom nektek, amiket megkötöztek a földön, meg lesznek

Krisztus bűnbocsátása folytatatik az Egyházban.

kötve a mennyben is; és amiket feloldoztok a földön, fel lesznek oldozva mennyben is». Máté 18, 18. S e hatalmat részletezte és meghatározta: «akiknek megbocsátjátok bűneiket...» Az apostolok Krisztus egyházában, az Isten házában, «Krisztus szolgái és Isten titkainak sáfárai gyanánt» álltak. A többinek mind hozzájuk kellett csatlakozni; a hivek «Isten titkainak sáfáraiul» magukat sohasem tekinthették; mert nem rendeltettek Krisztustól; s ennek következtében mindig alárendeltségben maradtak. Az ősegyház lelke az apostolok «hivatala» s az általuk behelyezett szilárd, emberi önkénytől ment «szolgálat», mely azáltal létesült, hogy az apostolok átruházták teljhatalmukat másokra, mint Szent Pál Timotheusra és Titusra, kiknek feladatuk volt, hogy tanítsanak és őrködjenek a tanítmány tisztasága fölött, tegyenek elöljárókká és prezbiterekké ismét másokat, és a tőle hallott tannak derék és alkalmas férfiak által való terjesztéséről gondoskodjanak: ez mind a Szentlélek erejében történik; mert Szent Pál mondja a Miletbe hivott ephesusi elöljáróknak: «Vigyázzatok a nyájra,... melyen titeket a Szentlélek püspökökké tett az Isten egyházának kormányzására, melyet maga vérével szerzett». Aki e hivataltól elszakadt, mást tanított, vagy fellázadt: az mind, épp ezáltal az egyházon kívül volt.

A «hatalom», nagyon természetesen, magában foglalja a bűnbocsátást.

Hatalom... ismétlem, ez a döntő szó! Az apostoli egyházban voltak hivatalok, szolgálatok, hatalmak; — az apostoli egyházban e hivatalok és szolgálatok kötöttek, oldoztak; szóval az apostoli egyház bírt *kötő és oldó hatalommal Krisztus helyett és Krisztus nevében*, s ha ezt elfogadjuk, nincs nehézségünk a bűnbocsátó hatalom elfogadásában. A szentírás pedig világosan említi a kötést és oldást; két helyen mondja Péternek Krisztus, hogy oldhat, köthet, mint akinél van az «ország hatalma»; s az egész apostoli kollégiumnak, melyben Péter is volt, ugyancsak hatalmat ad «bármit» oldani és kötni. *A régi egyház szervezete szolgáltatja nekünk e szavak legvilágosabb kommentárját* s a filológiai sováyságok, melyeket arra nézve felhoznak a protestánsok, hogy «kötni és oldani» kitétel nem jelent valóságos jogot-, törvényt-, büntetést-szabó, kormányzó hatalmat, a századok életével szemben csak gyönge döngicsélésekül tűnnek fel. De a filológia is hangosan bizonyítja, hogy a zsidó nyelvszokás a legrégibb rabbinoknál átlag, midőn parancsról, tilalomról, törvényhozásról vagy kormányról s törvényeltörlésről van szó, ez igéket használja; — a görög szentírásban csak két helyen jelentenek annyit,

mint megengedni, megtiltani, parancsolni... máshol mindenütt hatalmat jelentenek; e jelentést a profán «graecitas» is fönntartja s szemetszúró példa rá Isis királynének siciliai Diodor által említett sírirata: «Én vagyok ez ország királynéja Isis... *amit én megkötök, azt föl nem oldja senki*». Ez Isis királynői hatalma! Különben eltekintve a «kötni és oldani» általános s elvontan vett jelentésétől, ez a kifejezés «bűnt oldani» sohase jelent mást, mint bűnt bocsátani, akár a szent, akár a profán írásban.

A filológia nem ellenzi a bűnbocsátás hatalmát.

Lehetne tán még egy tárgyi nehézség e kötőhatalom jelentése iránt. Azt kérdezhetni ugyanis, mit jelentsen az: *bűnt kötni, bűnt meg nem bocsátani?* miféle hatalmi aktus ez? Ennek is van kifogástalan és határozott értelme. A bűnök megkötése jogérvényes döntés, melynél fogva a bűnös bűnében, annak átka és terhe alatt elmarasztaltatik; a feloldozás kegyelmére méltatlannak ítéltetik; ugyancsak döntés, mely kiszabja neki a föltételeket, az eljárási módot, a bűnhődést, s megtartja s leköti őt e hatalomtól való függésben, hogy kijátszásával vagy mellőzésével a bocsánatot meg ne szerezhesse. Azonkívül minden bűnössel szemben is gyakoroltatik a kötő hatalom az elégtétel kiszabásában; mert mint a szó maga mondja: kötni annyit tesz, mint kötelezettség alá vetni, — valakit valamire jogerővel kötelezni és pedig itt nem adás-vevés, vagy másféle szerződés által, hanem egyenesen a fönnhatóság révén. Midőn az egyházi hatalom minket bizonyos cselekedetekre kötelez, kötő hatalmát gyakorolja.

Hatalom-e a bűnt kötni?

Szóval: akár old, akár köt: erkölcsi és természetfölötti hatalmával él, amelyet Krisztus adott neki.

Krisztus szava, s az imént adott magyarázat e hatalmat isteninek nyilvánítja. A farizeusok nehézsége, hogy kicsoda bocsáthatja meg a bűnt, hacsak nem az Isten, a legkezdetlegesebb jogi fogalmak következménye; azért természetes, hogy az apostolok e hatalmat attól nyerik, akié, t. i. *Istentől*. Ember nem bocsáthatja meg az Isten sérelmét... mindenesetre nem, a maga merő jószántából és kedvéből; de hiszen e nehézség nem egyéb, mint félreértése az egész, «egyházi szolgálatnak» és a «szentségek» lényegének; mert az ember épúgy nem moshatja meg a lelket a bűntől, amit keresztségnek hívnak, mint ahogy bűnt nem bocsáthat meg egyszerű bírói kijelentés által s a keresztséget mégis az újjászületés szentségének mondjuk. Mondjuk tehát e bűnbocsátást is szentségnek s a nehézség eltűnik. A bűnbocsánat szavai Krisztus nevében, Krisztus helyett mondatnak, s a bűn-

E hatalom valóban istenl, de az Isten közölheti azt az emberrel.

bocsátás szavai «szentségi szavak». Állítsuk párhuzamba e hatalmat más, Istentől nyert hatalommal; holtakat feltámasztani, isteni hatalomnak műve! mit tesz az az ember, akinek e hatalom jutott? semmi mást, mint amit máskor tesz: *akar!* Így például: mi történik, mikor járni akar valaki? az akarat elhatározza magát, s egy akarati működést létesít, mely determinálja a «járási hatalmat»; s mi történik, ha a holtat feltámasztja a szent? akaratában egy elhatározás kél: akar, s ez akarat determinálja a holtakat feltámasztó erőt; de ez nincs benne; ez az Istené! Ime az Isten úgy rendelte, hogy e kegyelemmel kitüntetett ember akaratának megfeleljen az isteni erőnek e tette. Épen így vagyunk a szentségekkel. Krisztus rendelte, hogy az ő nevében eszközölt cselekedetek, s a helyette mondott szavak kíséretében működjék az isteni erő. Máté 18.

Miben áll az egyházi emberek isteni hatalma?

Az ember folyton iparkodik gyengíteni az istenit. Gravitál az Istenről való gondolataival is a szükkörű és lapos «én» központjába. Nem vesz magának bátorságot, nincs elég szíve, hogy merészen nézzen bele az isteni gondolatokba. Hol tapasztaljuk ezt inkább, mint a theológiában? Az ember kicsinyhitűsége visszhangzik azokban a csűr-csavart magyarázatokban, melyekkel az Isten Fia szavait, *hogy apostolai bűnöket bocsássanak*, gyengíteni akarják. Talán csak kijelentik, hogy meg vannak bocsátva; — talán csak buzdítanak, hogy meg fognak bocsáttatni; — talán e szavak nem mondanak mást, mint azt, hogy a keresztség kiszolgáltatása által bocsáttatnak meg a bűnök; s miért mindez? mert nehéz elhinni, hogy Isten embernek ily hatalmat adott; de ha adott...?!

Az «isteni» elől megbátrálnak a racionalisták.

E lapos gondolat nem új; de még régibb Krisztus szavainak közvetlen értelméhez való ragaszkodás. A bűnbocsátás fönséges hatalmában való hitet az egyház hagyománya, mindennapi élete, küzdelmei, fájdalmai, könnyei bizonyítják. Ugyanazon érvekkel élt, amelyekkel mi; hatalmát Krisztus szavaiból Péterhez: «neked adom a mennyország kulcsait...» (Máté 16, 19) s a többi apostolokhoz intézett megbízásból... (Máté 18, 18) s Jánosnak oly világosan elénkbe adott versből... (Ján. 20, 21) bizonyította. Föllázadt ellene Montanus, — követte Novatianus. A montanisták elismerték, hogy van az egyháznak bűnbocsátó hatalma, de tagadták, hogy ez a hatalom minden bűnre kiterjed; különböztettek ugyanis bűnök közt, amelyeket az egyház feloldozhat, s olyanok közt, amelyektől fel nem oldozhat. Az Istenhez utasították a bűnöst;

A tradició világosan bizonyítja a szavak igaz értelmét.

elválasztották Krisztust egyházától; nem bírtak fölemelkedni a szeretet követeléséhez, mely az Isten tetteit és szavait az egyházban megtestesülve akarja látni. A sötét Tertullián, ki kezdetben az egyház minisztériumát a bűnbocsátó hatalommal felruházva tisztelte, — «ha azt gondolod, — írja ő — hogy még zárva van az ég, emlékezzél rá, hogy az Úr Péternek, s általa az egyháznak hagyta a kulcsokat» (De poenit. c. 10.), később Zefirinus pápát így szólítja meg: «Mutasd ki, apostoli férfiú, a prófétai csodatetteket, s akkor én is elismerem, hogy isteni hatalmad van, s hogy méltán tulajdonítasz magadnak bűnbocsátó hatalmat». (De pudicitia c. 21.) Tertullián rosszul argumentál! Nem a prófétai csodatettek által, hanem a kulcsok hatalma által nyílik meg az ég. Novatián is az Istenhez utasította a bűnösöket; nem mondta, hogy ne bánják meg bűneiket, s hogy ne vezekeljenek; de távol tartotta magát minden ítélettől; nem akart oldozni, de nem is akart kötni; a bűnösök magukra maradtak, néztek az égre, kiáltottak, s nem kaptak feleletet; nem érezték, hogy Krisztus testében vannak! Novatian és hivei pedig, a «tiszták», «καθαροί», beérték tisztaságukkal, s meghagyták a tisztátlanokat mocskaikban.

Tertullián fölületes támadása.

De az egyház fel nem adta az apostoli gondolatot, hogy Krisztus helyett old és köt; nem kötött velük békét azon magyarázattal, hogy hiszen a bűnbocsátás csak buzdítás, csak kijelentés, hogy az Isten megbocsát. Nem; ha úgy érti a kereszténység Krisztus szavait, akkor a paracletus Montanus, Prisca és Maximilla prófétáik, Novatián, az előkelő, tiszta, katharos közönség, a szellem arisztokráciája, mind kezet fognak vele; de megmaradt hite mellett, s ez ellenkezése biztos érvül szolgál, hogy az újkori kétkedők Montántól és Novatiántól vették Tertullián szavai szerint — mint az aspis kígyók a viperától, — a mérget.

Az Egyház álláspontja a montanizmus és novatianizmussal szemben.

E hitéből kell magyarázni a zsinatok és pápák kánonjait, amelyek a bűnök minősége szerint különböző büntetéseket szabnak a bűnösökre. Szent Cyprián ránk maradt iratainak nagyrészét a szorgosság írta, hogyan, mint kell az «elesettekkel» bánni; hogyan kell az üdvösség elvesztésének veszélyében forgó lelkeket a penitencia keserves gyakorlatai után az Istennel kibékíteni, «nekik a békét megadni». A bűnökkel bibelődő, s az értük járó büntetéseket szorgosan mérlegelő eljárás felnyúlik az apostoli korba. Római Kelemennek tulajdonított iratokban csak oly kitételeket olvasunk, mint akár egy újkori pasztorálisban. Nyssai Gergely, a theológus,

az ő kánoni levelében a bűnöket bocsátó egyház figyelmét és okosságát s körültekintő mérsékletét tükrözteti; a gondolat mindig ugyanaz: «aki általatok fenyíttetik, rászorulván a bűnhődésre vétkei miatt, az a halhatatlan életből és dicsőségből is ki van zárva, a hívek szemében becstelen, s Istentől el van vetve».

Az I. században ugyanez az Egyház tana.

Hová akarunk appellálni, midőn látjuk, hogy a II. századbeli Montanussal éles ellentétben álló egyház bűnöket bocsát? Talán az első századhoz? hogy az összeköttetés nincs egy ponton sem megszakítva, azt Hermasnak «Pastor»-a, Kelemen valódi levele, s a következő fejezetben általunk ecsetelendő apostoli egyház állapota bizonyítják. Vagy talán a történeti folytonosság megengedésével, inkább a bűnbocsátás tagadhatatlan tényének más értelmet adnak, azt ugyanis, hogy az egyház nem bocsátotta meg a bűnt, mint Isten megbántását, hanem a bűnt, amennyiben az egyházi község hírnevét és szentségét sértette?

Az egyházi bűnbocsánat nem az egyházi község sérelmeinek megbocsátása.

Voltak, akik azt állították, hogy az egyház midőn «bűnöket bocsátott», nem tett mást, mint hogy elengedte a kánonok által szabott büntetést, vagy a kiállott büntetés után kiengesztelte a bűnösöket a községgel. Megengedik, hogy van az egyházban egy «külső forum», mely az egyház sérelmeit, — lévén a bűn egyszersmind az egyház parancsainak megszegése, s következőleg az ő tekintélyének megsértése is, — megtorolja; de tagadják a «belső forum» létezését, mely az Isten előtt latba eső vétket, magának az Istennek sérelmét, eltekintve minden egyházi és társadalmi viszonytól, megbocsátaná. A katholikus tan e kifogásokban csak a történelem világától össze-vissza átjárt, fogyatékos fátyolt lát, melyet a hamis tan saját kétkedő arcára borít. A kérdés teljesen átlátszó, amelyet nem is lehet zavarni! A «külső forum» ellen Tertullián egy betűt sem írt volna; mert Montanus tagadása bizonyára nem vonta kétségbe az egyháznak, hogy úgy mondjam közjogi követelését, amellyel minden társulat és egylet bírt, hanem a bűnbocsátást, amelyet az apostolok gyakoroltak, kik Jézustól isteni hatalmat nyertek. — A keresztség bűntörlesztő hatalmát elismerte; ugyanezt *a bűntörlesztő hatalmat más alakban*, a keresztség után elesett lelkekre nézve, tagadta. Előtte a keresztség által megszentelt lelkek, ha megint bűnbe estek, bocsánatot újra az egyháznál nem kereshettek; a keresztség által az egyház egyszer már megadta nekik a bocsánatot; — más hatalma nincs neki. Nem értett-e valóságos bűnbocsátást, amely Isten előtt meg-

Olyan a bűnbocsátás az Egyházban, amilyen a keresztségben adatik;

igazulttá tesz? A még katholikus Tertullián az egyházi közfelfogásnak ad kifejezést, midőn a penitenciatartást a keresztséggel szemben második penitenciának (bűnbánatnak) hívja; tehát a penitenciatartás úgy törli el a bűnt, mint a keresztség, vagyis Isten előtt; így tartja ezt alexandriai Kelemen; más helyen, ugyancsak Tertullián, a penitenciát az üdv második pharosának mondja. Alexandriai Kelemen vonatkozással a szentírásra, mely a keresztséget újjászületésnek hívja, a penitenciatartást második születésnek mondja; szóval a penitenciatartásról, mint bűnbocsátó hatalomról szóló felfogást visszhangoztatja az egész régi egyház. Keresztség és penitencia egyaránt az üdvözülés s a menekülés kapuja, az elsőn a hitetlen bűnösök, az utóbbin a keresztelt bűnösök vonulnak fel. Mindkettő Krisztus vére erejében áll fönn, Krisztus vére pedig a bűnös lélekre szivárog le. Krisztus vére csak az Istent engeszteli, «a bűnt megváltja Krisztus vére, vagy a keresztségben, vagy a penitenciatartásban, mely *hasonmása a keresztség kegyelmének* az Üdvözítő kimondhatlan könyörületénél fogva»; mondja Szent Jeromos (Dial. 1. adv. pelag. n. 33.).

az pedig az Isten sérelmének elengedése.

Ez utóbbi gondolatokban a penitenciatartás szentségi méltósága is fel van tüntetve, de ezzel most nem foglalkozunk. A deciusi üldözések által megrendített egyház ugyancsak tudta, hogy mily penitenciát szolgáltat; szüksége volt rá «hittagadó gyermekei számára». S mit ír Cyprián ezekről a szenvedélyes, a föloldozást rohamosan követelő elesettekről: «mielőtt bűneikért eleget tettek, mielőtt vétkükért penitenciát tartottak, mielőtt *a haragvó Istent az elkövetett bűnökért meg* [*nem*] *engesztelték*, a béke kikötőjébe gondolnak vonulhatni, melyet némelyek hamiskás szép szóval igérgetnek». Azért korholja Therapius püspököt, aki valami Viktor nevű szuszpendált prezbiternek «mielőtt penitenciát tartott és az Úrnak, ki ellen vétkezett, eleget tett, korán és sietősen a kiengesztelődés kegyelmét megadta» (Epist. ad Fidum.). Már pedig, ha a penitencia arravaló volt, hogy az Isten bántásáért eleget tegyenek, hogy a bűnösök Istent megengesztelték; ha a penitenciát azért kellett tartani, mert e nélkül a kiengesztelődés Istennel, mely csakis tőle függ s amelyet az egyház ad, meg nem történik: világosan következik, hogy a bűnnek bocsánata alatt csak az *Isten sérelmének, s nem az egyház megbántásának bocsánatát érthették*, amelyet tulajdonkép maga Isten ad, midőn annak kiszolgáltatását az ő nevében, az ő hatalmával az egyház eszközli. A régiek fogalma szerint

Az ős-keresztény-ség fogalma az Egyházról.

az egyház Krisztus folytonos teste, az egyházban van a Krisztus; ő keresztel, ő old; ha a szentségi tan még nem is volt kifejlesztve, de az egyházi öntudatban és életben, mint közvetlen gyakorlat folyton érvényesült; az egyház oly közel áll Krisztushoz, hogy bizonyos cselekedeteket Krisztus általa végeztet; az egyház «ministerialiter» kegyelmez és elítél; Krisztus teszi, de *az egyház kezével*. A különböztetés Krisztus és az egyház közt sohasem szakítja meg ezt a benső összefüggést; tartsuk ezt jól szem előtt: a szentatyák, midőn valamit az oldó és kötő hatalomban csakis Istennek tulajdonítanak, ez soha sincs az egyház kizárásával mondva, mert az egyházzal Krisztus old és köt: amiket megkötöztök a *földön*, meg lesznek kötve a *mennyben*. Ha tehát Ágoston azt mondja, hogy az egyház azért rendelte a penitencia időit és állomásait, hogy a bűnös «eleget tegyen az egyháznak is», ez teljesen igaz, s nem származik belőle semmiféle ellenkező vélemény; mert az egyház, mikor ítél, kell, hogy ismerje, vajjon a bűnös igazán bánja-e bűnét, s midőn a bűnös ezt a penitencia gyakorlata által nyilvánvalóvá teszi, ezáltal az egyháznak is eleget tesz.

A bűnbocsátó hatalom nem azonos a keresztséggel.

A keresztség és penitencia közt való különböztetés, ez a nagy előszereteltel fejtegetett párhuzam bizonyára szemeink elé állítja azt is, hogy a bűnbocsátó hatalom, melyről itt szó van, nem volt azonos a keresztséggel. Az eretnekek kislelkűsége sohasem szállt oly mélyre, hogy a keresztség erejét is tehetetlennek tartsa bármily enorm bűnökkel szemben; nem; a keresztség minden bűnt törül még a kétkedő ember szemében is; kétkedésük csak ott kezdett kísérteni, ahol a keresztség után kezdődik a bűn, s ahol az elesett kereszténynek biztatásul rámutat az egyház a kulcsok szimbolumára, a hatalomra, mely old és köt, melynél fogva, akiknek megbocsátja bűneiket, meg lesznek bocsátva, s akiknek megtartja, meg lesznek tartva... E szavak hallatára a benyomás közvetlensége kizárja a lehetőségnek még árnyékát is, hogy Krisztus itt a *keresztelést érti*. Ki zavarhatja össze a keresztséget *oldással és kötéssel?* Kicsoda a mosás szertartását erkölcsi kötelékek jogérvényes megszüntetésével vagy megerősítésével? Itt hatalomról van szó, melynek két különálló aktusa van, mely gyakoroltatik akkor is, ha old, akkor is, ha köt. Senki sem gyakorolja a természetfölötti, kötési hatalmat, mikor nem keresztel; a keresztelési hatalomnak nincs két aktusa: keresztelni és nem keresztelni; de igenis, aki nem oldja föl a bűnöst, hanem megköti, az természetfölötti,

krisztusi ténykedést végez. — Azonkívül méltán kérdezzük: miért korlátozzuk Krisztus szavait így: «amely pogányoknak megbocsátjátok bűneiket, t. i. a keresztség által, meg lesznek bocsátva?» ha Krisztus, mint azt e magyarázók megengedik, igazán bűnbocsátó hatalomról beszél, s ha e hatalmat sehogy sem korlátozza, sem a személyeket illetőleg, mert azt mondja «akiknek», sem a bűnöket illetőleg: miért korlátoznók akkor mi ekkép, hogy *csak a pogányokat érti?* s miért csak a pogányokat, s miért nem a keresztényeket? vagy talán ez utóbbiak hátrányosabb helyzetben legyenek? Valóban különös! Krisztus az egyháznak annyi kegyelemszert, annyi eszközt adott a hívek üdvének előmozdítására, mely üdvösséget egyesegyedül a bűn gátolhatja; *s a bűnnel szemben, mely már a kebelében lévő lelket nyomja: üres kézzel áll az egyház,* nem segíthet nyomorultjain; gyógyszerei az idegeneknek szolgálnak; gyermekeivel szemben vigasztalan s tehetetlen! Ha pedig az egyháznak valóban van hatalma Krisztustól arra a célra, melynek Krisztus szolgált; ha az egyháznak valóban kell folytatnia Krisztus művét, mely a bűn rontása: akkor e hatalmat a keresztelésre szorítani nem lehet; e hatalom sokkal tágasabb, általánosabb, közvetlenebb lesz, s fel fogja magán tüntetni Krisztus szívének, a lelkek üdvözítőjének, szerctőjének, orvosának hatalmát.

A bűnbocsátó hatalmat kívánja az Egyház szervezete.

Hatalom . . . ez a jelszó. A keresztelés nem felel meg a specifikus egyházi fogalomnak a hatalomról; e hatalommal bir mindenki, e hatalommal bir a pogány, a zsidó is[3]; nincs az egyházban más hatalom? legyünk meggyőződve, a montanizmus éltető idege ugyanaz, mely a reformációban erjedésbe ment, s Krisztus testének nagy romlását vonta maga után. A bűnbocsátó hatalom tagadása csak részlet abból a nagy tagadásból, mely az egyházban minden apostoli hatalmat, minden különálló, a laikusoktól megkülönböztetett papságot, mely e hatalom hordozója, tagad[ja]: *a hatalom nem kell nekik!* Azért a régi egyház az ő vitáiban egymásután citálta e három idézetet: Máté 16, 18. Máté 18, 18. János 20, 21; . . . s midőn bűnbocsátó hatalomról volt szó: appellált a mennyország kulcsaira, vagyis a hatalomra, mellyel megköthet mindent, s oldhat mindent úgy, hogy meg lesz kötve, illetőleg föl lesz oldva a mennyben is! S nem hiába mondja Tertullián Zefirinus pápáról (de pudit. c. 21.) «nec imperio praesidere, sed ministerio sortitus es», a te dolgod nem uralkodni, hanem szolgálni; te nem az uralom, hanem a szolgálat elsőségét nyerted; mondom nem hiába mondja; mert bár

A bűnbocsátó hatalom tagadása mélyebb gyökérből fakad.

igaz értelme is van e szavaknak, de itt a tendencia az, ami nyom a latban, s nem a szó. Tertullián jó montanista lett, s midőn bűnbocsátó hatalmat vonakodik az egyházban elismerni, *tagadja átlag az egyházi hatalmat.*

Tehát a Messiás bűnbocsátó hatalommal jött le a földre; ilyen Messiás kellett az emberiségnek; s ezt a bűnbocsátó hatalmat átruházta másokra, úgy, hogy ez áldásthozó hatalommal szemben áll minden bűnös szív, s nem kell a Messiás korába visszavágyódnia, — egész a világ végéig.

III.

A bűnbocsátó hatalom birói hatalom.

A bánat filozófiája könnyen meggyőz róla, hogy az irgalmat kereső embernek semmi sem szólt oly behatóan szívéhez, mint az egyház azon fönséges jellege, melyet az oldó és kötő hatalom nyomott homlokára. A messiási gondolat a bűnök bocsánatáról megvalósulását és folytatását ünnepelte az egyház e hatalmában, melynek címerében a kulcsok nem hiányoztak. Isteninek bizonyult ez az egyház, midőn ez *égbemeredő igénnyel lépett fel, hogy bűnt bocsát.* A természetfölötti tekintély, mellyel Krisztus felruházta, a nyelv ajándékában, a csodákban, a lélek közlésében, a vértanúság erejében nyilvánult; de mindezeknél nagyobb a bűnbocsátás hatalma, és mélyrehatóbb; mert e hatalom által hozzá van fűzve az egész belső élet, utólérhetetlen erővel indul meg benne a szellemi és erkölcsi tevékenység; kezeibe vannak letéve a szívek és senki sem nyúlhat azokba oly gyengéden s oly hozzáértőleg, mint a szabadítás ez angyala, ki a megkötözöttet oldja, s az őrjöngőt megköti; mindkettőt csak azért, hogy el ne vesszen. Innen e határtalan, vonzalmas bizalom; lábaihoz borul önként a nép; nyögve emeli kezeit az égre; könnyes szemmel vallja be bűnét; tetteit, szavait, gondolatait föltárja; elpanaszolja gonoszságának körülményeit; amit másutt színlelt, itt föltárja; amit rejtett, itt őszintén bevallja; reszket, hogy talán valamit titkol benne az önszeretet; a bűnért járó büntetést kéri; elengedését gyanakodva s bizalmatlanul veszi; végrehajtását pontosan eszközli felügyelő, tanu, poroszló nélkül. E tünemény előtt bámulva áll meg a kutató ész; ez a Lélek, a szellem ereje, ez az élet hatalma! Más megfejtést nem adhatni! E csodálatos tevékenység az egyház oldó és kötő hatalmából indul ki.

A bűnbocsátás az Egyháznak legistenibb jellege.

A kötő és oldó hatalom a legbensőbb plazmája az egyházi organizmusnak, ebből ölti magára jellegét a nagy test minden

tagja, minden szerve; ez tart össze mindent, — ez hatol el minden képződménybe, — ezen méri magát fejlődése s hanyatlása; azért okvetlen szükséges ez *oldó és kötő hatalomnak*, s különösen *a bűnbocsátó hatalomnak természetébe mélyebb pillantást vetni.*

A bűnbocsátó hatalom természete.

Azt állítjuk, hogy *a bűnbocsátó hatalom bírói széken ül; törvényszék az ő foruma; hogy tevékenysége akár kötés, akár oldás legyen, bírói ítélet, valóságos jogérvényes döntés.*

Semmi sem adhat erről tüzetesebb felvilágosítást, mint a régi egyház képe. Az egyház az Isten községe, amelyben a hívek laktak; keresztények voltak, de Antiochiában laktak; volt Rómájuk és Korinthjuk, Carthagójuk, Melitinéjük. Voltak foglalkozásaik, világi ügyeik; jártak alexandriai utcákon, s gyalogoltak az appiai úton; voltak villáik Bajaeben, Tusculumban; volt Caesarjuk, s Prefektusuk; tudták, hogy hány órakor kezdődik a törvénykezés a forumon, s mikor vannak a színi előadások Pompejus vagy Marcellus színházában; volt keresetük, — fizettek adót s szolgáltak a hadseregben; — voltak plebejusok, gazdatisztek, kereskedők, eunuchok, amint jött, — hisz a világból valók voltak; — de e mellett s minden egyéb viszonyukat rendezve s uralva volt *más életük* is, melyen lelkük csüggött, volt más *hatóságuk* is, melyből közvetlen az Isten akaratát vették; volt más *forumuk*, más bíráskodásuk, mely nem a császári törvényt magyarázta; volt más életük, . . . *ez az Isten községének élete.*

Az őskeresztény egyházi község képe.

Fegyelem és szent élet, törvény és kegyelet édes összhangban egyesült az Isten községeinek életében. A községben szeretet lengett; de organizmusa a feltétlen tekintély kifejezése volt. Az egyház kötő és oldó hatalma mindjárt kezdet óta magára öltötte a *Krisztus nevében eljáró «tribunal»* minden működését. Az egyházban az *apostolság egy forum volt*, s az apostolok kézföltevése által az isteni tekintéllyel fölruházott «prezbiterek» és «püspökök» folyton a bírói hatalmat érvényesítették; forum, amely a Caesar forumát meghaladta s minden ügyet magához ragadott. Az egyházi forum elé tartozott minden ügyük, minden bajuk, pöreik, ellenségeskedéseik, meghasonlásaik. A keresztény község az Isten családja volt; a hívek nem voltak testvérek árvaságban . . . atyai hatalom nélkül; — *hanem testvérek az atyai hatalom és tekintély alatt.* E hatalomnak a szeretet s a buzgalom volt poroszlója s felperese. A testvérek nemcsak a maguk üdvét munkálták, hanem egymásét s az egész családét, s épúgy az apostoli tekintély nemcsak az egyesekre, hanem az egészre

Az egyházi hatalom minden ügyre nézve bírói volt.

is kiterjedt. Minden tévedés kettőt érintett: a tévedőnek lelkiismeretét s a községet. A községet ismét kettős méltatlanság érte, midőn valaki vétkezett: a község belsejében a rontó példa botrányt okozott, mely ellenhatást, elégtételt vagy legalább erőtlenítést követelt, külre pedig a hívek vétke csorbította a község jó hirnevét s beszennyezte azt a kegyelmi fényt, mellyel az egyház szentsége a hitetleneket magához vonzhatta. Az egyházi hatalom tehát közbelépett s kizárta a bűnöst az egyház közösségéből mindaddig, míg a nyilván elkövetett botrány viszont nyilvánosan, a vétek öntudata s a lelkület megváltoztatásának kétségbevonhatlan jele által meg nem szünt, s így önmagától jött létre már az apostoli egyházban a nyilvános bűnbánat. Idejárult azonkívül még, hogy mindenkinek önmagát úgy kellett tekintenie, mint Krisztus testének — az egyháznak — tagját s olyannak tartatnia mindenkitől. Egy keresztény sem vétkezhetett kizárólag a maga kárára: «Ha az egyik tag valamit szenved, együtt szenvednek minden tagok». I. Kor. 12, 26. Egy keresztény sem mondhatná keresztény társának: mi közötök hozzá, ha én vétkezem?

Az Apostoli Konstituciók erről nagyon keményen tudnak írni (Constit. l. 2. c. 18.): «Kevés kovász nagy tömeget erjeszt meg, egy tolvaj hirhedtté teszi az egész községet, s holt legyek büdössé teszik az illatos olajat... Ha tehát a bűnös embert az egyházból ki nem zárjuk, az Isten házát latrok barlangjává alacsonyítjuk.» A keresztények töprengő lelkiismeretességgel vigyáztak, nehogy istentelenekkel elegyedjenek, s azoknak kizárásán fáradoztak, míg méltó penitencia s feloldozás által kiengeszteltettek.

Minden község arra volt hivatva, hogy tagjai közösen szolgáljanak az Istennek; jegyes volt az, kit az Úr magának kiválasztott és előkészített; az egyesek vétkei meggyöngítették a szolgálatot, bemocskolták a menyasszonyi ruhát. Így tehát minden községnek s az egész egyháznak érdekében feküdt, hogy a bűnösök lakoljanak, hogy vétkeiket el ne titkolják, hanem töredelmesen elismerjék és bocsánatot nyerjenek. Erre szolgált a *kötő és oldó hatalom;* megkötötte a bűnöst, ítélt fölötte, kizárta, bűnhődés alá vetette... feloldozta, levette lelkéről a terhet és Isten s a község előtt kegyelembe s közösségbe visszahelyezte. *E hatalom sohase szünetelt, e hatalom lelke a községnek; folytonos nevelés behatása alatt tartja a híveket s erkölcsi erejével minden tagot megfelelő módon és mérvben átjár, tisztítja s megszenteli a bűnöst is, s ellensúlyozza hatályosan a halált hozó rosszat.*

A hatalom folytonos, mindenre kiterjedő joghatóságot gyakorolt, minden bűnre, bajra, botrányra. Azért ha valaki titokban is vétkezett, e bűnténnyért más által bevádoltathatott. — Szép Szent Ágostonnak e szokásra célzó, s a tiszta életű asszonyokhoz, kik uraik házasságtörését eltűrték, intézett szava a 49. és 56. homiliában: «Ne legyenek elnézéssel a keresztény asszonyok, hanem lépjenek fel uraik ellen, nem a testi vágy, hanem azok lelke miatt... Ne engedjétek paráználkodni férjeiteket; adjátok fel az egyháznak. Nem mondom a közbíróknak, a prokonzulnak, a helytartónak, a comesnek, az imperatornak»... S midőn Ágoston buzdít, hogy titokban utasítsuk rendre a titkosan vétkezőt, *akkor sem zárja ki az egyházat.*

Semmi sem vonja ki magát e hatalom alól. Szent Pál szigorúan megtiltja a korinthusiaknak, hogy pöreikkel, világi ügyeikkel, pénzbeli kétes követeléseikkel a világi törvényszék elé menjenek. Az Apostoli Konstituciók szintén így fogják fel az egyházi tekintélyt, mint törvényhozó, bírói, esetleg fenyítő hatalmat. E felfogásból kell eredeztetni a püspököknek a későbbi imperatorok által elismert bíráskodási hatalmát. Nagy Konstantin ugyanis hírneves ediktumában, amelyet a theodosiusi kodexben olvasunk, mindenkinek megengedi, hogy bármily ügyben a püspöki forumhoz appellálhasson. Ugyanezt tették a frank királyok és római császárok, Nagy Károly, Jámbor Lajos. A századok folyamán a polgári ügyek és kriminális pörök, a nyilvános bűnök maguk után vonták a püspöki joghatóság kettős, egymástól élesen megkülönböztetett forumát: az egyik a külső forum, hová a nyilvános, polgári és kriminális ügyek, egyházi fenyítékek, kiközösítések tartoznak; a másik a belső forum, a lelkiismeret foruma. Ez a lélek ügyeit kezelte, Istenhez való viszonyát, adósságait, sebeit gondozta. Nem állítom ezáltal azt, hogy az apostoli egyház talán a lelkiismeret bajait is nyilván tárgyalta volna; nem, *az egyház bűnbocsátó hatalma magában véve mindig titokban gyakoroltatott;* csak annyit hozok le, hogy ez az oldó és kötő hatalom annyira bírói hatalma az egyháznak, hogy e tekintélyének úgyszólván túltengéséből származott az a történeti jog, melynél fogva a polgári ügyeket s a kriminális pöröket, nemcsak az egyháziakét, de a világiakét is a «*kötő és oldó hatalomnak vetették alá*». *E történeti kifejlés határozottan rámutat a hatalom bírói minőségére,* mivel mindig ítélt legelrejtettebb és legkényesebb ügyekben... a lelkiismeret ügyeiben is: azért ráruházta a bizalom s a gyakorlat a világi ügyeket is.

A külső forum a belső forumból való s bizonyítja ennek természetét.

Ha a kötő s oldó hatalom külső törvénykezési forummá tudott fejlődni, láthatjuk, mennyire volt bírói hatalom a lelki ügyekben.

Nehéz elképzelnünk e bírói hatalomnak kezdetleges gyakorlását; annyi tény, hogy joghatóságát az egyházi tekintély minden bűn fölött, legyen az kis vagy nagy vétek, titkos vagy nyilvános bűntény, Isten helyett és Isten nevében gyakorolta. Nem volt más, aki kiközösített, más, aki a bűntől feloldott; hanem ugyanazon elüljáró, akár prezbiter, akár püspök. A legrégibb időben ezt a püspök tette a prezbitériumtól körülvéve, nemcsak a nyilvános bűnökben, hanem a titkos vétkekben is, melyeket a bűnös maga mindjárt nyilván bevallott, vagy a titkos gyónás után a gyóntató tanácsára nyilvánított, vagy melyet a prezbitérium előtt a hívek rábizonyítottak. Mert, amint említettük, a szoros közösségnél fogva a hívekre az a kötelesség háramlott, hogy tévedező testvéreiknek botlásait a prezbitérium előtt bejelentsék. A tévedező testvér azután, ha nem is akart, a prezbitérium elé citáltatott, s ha bűn rábizonyult, penitencia alá vettetett. A püspök, vagy a gyóntatásra kiküldött prezbiter és prezbiterek bíráskodása mindezt különbség nélkül összefoglalta.

Íme a kezdetleges, testvéri közösségben élő egyház, ... a családos ember háza, s a történetben nyilvánuló, nagy «Isten országa»; egyikből *sem lehet kiirtani az atyai tekintély s a bírói hatalom* folytonosságát, melyet kezdetben még a családi szoros összeköttetés és érdekközösség gyengéd vonásai vonzóvá tesznek. Az evangéliumi képek a házról, családról s országról testet öltöttek benne és a kötő és oldó hatalom egyrészt, — a kegyelet és odaadás másrészt, — képezik azt a két sarkot, mely körül az egyházi élet forgott.

A zelus az ősegyház gyönyörű vonása ... e buzgalom a bűnt üldözte, s a bűnvesztője az utolsó forum volt: dic Ecclesiae. Az Ecclesia pedig a bűnt fenyítette, oldotta, kötötte, amint jónak látta, mert magára vette Krisztus szavait is: «amit föloldoztok, föl leszen oldva, amit megkötöztök, meg leszen kötve».

Kedves ... és erőteljes tekintély! Körülötte, mint központ körül jegecedik az egyházi élet.

E tekintély szent, s a hívek öntudatában mindig *megtartja összeköttetését Krisztussal*, a bíróval, aki eljövend ítélni az eleveneket és holtakat; azért fél Jeromos ítéletet mondani azokról, kik Krisztus testét szavaik erejével a kenyér színe alá idézik, s akik kezükben tartván a mennyország kulcsait,

A bírói hatalom öntudata a régi egyházban.

bizonyos értelemben az «*ítélet napja előtt ítélnek*». Azért látja Chrysostom, hogy a papnak ítélőszéke mennybe van helyezve, és hogy mennyei joghatóság alá tartozókat ítél. «Ki mondja ezt? kérdezi magától, — maga az ég királya: mert amiket megkötöztök a földön, meg lesznek kötve a mennyben. Mit lehetne e tiszttel összehasonlítani? Az ég indul a földön gyakorolt ítélet nyomaiban.» (Hom. V. in Isai.)

Krisztus szavai csak bírói hatalomról érthetők.

Halljuk csak: «ítélőszék», «ítélet napja», «ítélet nyomai»; kellenek-e világosabb kifejezések? de föltéve még azt is, hogy az egyházi gyakorlat az életet teremtő hitnek közvetlenségével, s az atyák és írók az ő egyenes kijelentéseikkel nem is bizonyítanák, hogy a kötő és oldó hatalom és in specie a bűnbocsátó hatalom, ítélő, bírói hatalom: a szavak maguk, amelyekkel Krisztus a bűnbocsátó hatalmat az apostolokkal közli, nem érthetők másképp, mint *ítélő, bírói hatalomról*. Mert ime Krisztus, az egyház alapítója, az apostolokban és utódaikban hatalmat állít föl s e hatalom abban áll, hogy a bűnöst belátásuk szerint felszabadítsák a rajta nyugvó kötelezettségtől és tehertől, vagy tartsák őt meg alatta, vagy végül szabjanak rá, rójjanak rá jogérvényesen, amit célravezetőnek ismernek, s mindezt tegyék az illetőnek érdemei szerint: már pedig ily hatalom és eljárás a bírói igazságszolgáltatás. A bírói hatalom lényege ugyanis abban áll, hogy valaki azon tekintélynél fogva, melynek ő hordozója, döntő ítéletet hozhasson a jogsérelmekben és pedig vagy felmentő, vagy kárhoztató ítéletet; s hogy ez ítéletnek meghódoljon nemcsak az, aki akar, hanem mindenki, akinek e bírói hatalom körébe eső ügye van. Ilyen az apostoloknak juttatott hatalom; abban a társaságban, mely az Isten községe, az ő ítéletük döntő, hathatós, s mindenkinek, aki bűnbe keveredik, e hatalomhoz kell folyamodnia; nincs kerülő út, nincs más út; minden út a mennybe akar vezetni, de csak egy kapun, s erről azt mondja Krisztus: neked adom a menny kapujának kulcsait!

Ítéletük oly döntő és hathatós, hogy a lélekbe hat, s az égbe hat; oly szellemi és éles, hogy ahová semmi sem ér, ez oda ér. Általa a bűnös feloldatik kötelékétől; kötelék a bűn, mely a lelket az ördög rabláncára fűzi, kötelék a büntetés iszonyú s örök s változhatlan szükségessége. Iszonyú kötelékek ezek, erejük és mérvük mutatják, mily nagy, nemes, előkelő az a lélek, melyre ily kötelékeket lehet rakni... boldogságában ép úgy, mint rabságában mutatja, hogy isteni. Isteni kötelékek, ami az erőt illeti... ördögi kötelékek, ami a szerencsétlenséget illeti; de bármint vétessenek: *isteni lesz min-*

dig az a hatalom, mely azokat oldja, s isteni lesz, mely azokat köti; azon különbséggel, hogy midőn köt, nem ő maga köti le az Isten gyűlölete alá s a pokolhoz a megtérni nem akaró, s azért már a békókban leledző lelket; hanem megtartja azt, s nem oldja föl e gyászos kötelezettség békóiból, s rárója azt a kötelességet is, hogy újra vesse alá magát e hatalom ítéletének, s penitenciát ad úgy a föloldozottnak, mint az elítéltnek.

S ez utóbbi megjegyzés, hogy az oldó hatalom a bűnöst ártatlanná teszi, s a kötő hatalom, amint az most gyakoroltatik, a megrögzöttet sem igen bünteti, mutatja a világi s a lelkiismereti forumok különbözőségét. Régen ugyan a kötő hatalom tágabb térben mozgott; mert a kiközösítés a nyilvános bűnökkel rendszerint össze volt kötve, s a nem nyilvános bűnösök is, kik kánoni penitenciát tartottak, kiközösítve voltak; most azonban ilyen érvényesülései nincsenek. A világi törvényszék egészen más irányban mozog; ítél az is, de ítélete nem teszi a bűnöst ártatlanná, s akit ártatlannak ítél, *arról föltételezi, hogy valóban az*; akit pedig vétkesnek ismer, azt elítéli, kárhoztatja. A két törvényszék különbsége oly nagy, mint az isteni hatalomnak az emberitől való távolsága. Az isteni hatalom ép azért, mert végtelen, *a rosszból jót varázsol*, s a romlottból Isten templomát építi; azon célból állítja föl törvényszékeit, hogy a bűnt igazság szerint elengedje, s nem azért, hogy azt bosszulja; a világi hatalom, mely a törékeny emberi társadalmat óvja, s nem a végső cél, hanem egy közbevetett, egyelőre elérendő cél szerint igazodik: arra állítja föl ítélőszékeit, hogy a társadalmi életben a rosszat büntesse, s a jót óvja. Jóllehet a liberális, túlhajtott eszmék befolyása alatt már szinte nem is akar büntetni, hanem javítani, s e túlzásban oly feladatokat affektál, amelyeknek meg nem felelhet. A lelkiismereti forum bírája arról ítél, *érdemes-e ez a bűnös az Isten kegyelmére*; a világi forum bírája arról ítél, *érdemes-e ez a vádlott a büntetésre*; szóval a lelkiismereti forum tendenciája a kegyelem; a világié büntetés.

A polgári s a lelkiismereti forum különbsége.

IV.

Az egyház bűnbocsátó hatalma föltétlenül szükséges és általános.

Törvényszék, mely érdem szerint a bűnt akarja megbocsátani: ez az Isten törvényszéke a földön. Valóban méltó az Istenhez! Az Isten bocsátani akar... Ki ne volna hálás ezért! De az Isten Úr is... irgalmában is Úr; úgy irgalmaz, ahogy akar, úgy bocsát, ahogy akar. E bocsánatra ítélőszéket állított föl; állíthatott volna fel mást; más jel által adhatta volna tudtul irgalmát. De, hogy mit tehetett volna, az mind meddő és terméketlen gondolat; a döntő az, hogy mit tett?! Ime mit tett: neked adom a mennyország kulcsait; amiket megkötsz a földön, meg lesznek kötve a mennyben... akiknek megbocsátasz, megbocsátok én. A bűneivel vajúdó, az irgalmat kereső teremtmény természetes érzékével kitalálja, hogy tehát erre kell mennie: itt nyílik meg a bűnbocsánat útja; szíve is, mely az Istennel való közlekedést keresi, a vágy ösztönével a kulcsok hatalmához terelődik. S az ész?! Az ész néha kifogásokat emel; pedig a bűnnel szemben átlag a szívnél keres tanácsot, s e tanács igazabb, mint amit a hideg megfontolás kigondolhatott volna; de azért abban a nyugtalan észben mégis támadhat az ilyen kétkedő gondolat: *hátha máshol is lehet bocsánatot nyerni?* Úgy adta-e Isten az egyháznak a kulcsokat, hogy más kulcsokat az ember nem talál az Isten országába? Szükséges-e okvetlenül alávetni magunkat, vagy pedig csak úgy adta-e Krisztus a hatalmat, hogy *aki akar, használja fel ez oldó hatalmat, aki pedig nem akar, az lépjen a népek bűnbocsánatot kereső ösvényére?* Mert hisz akik nem keresztények, azoknak is csak tán megbocsátja Isten az ő bűneiket? vagy nem? Ki állíthatná ezt ugyanakkor, midőn az Isten irgalmáról beszél.

Szükséges-e okvetlenül alávetnie magát a bűnösnek a «kulcsok hatalma alá?»

Távol legyen! Ez irgalomra még csak gyorsan tünő árnyékot sem vetünk! Az Isten bizonyára adott módot, hogy

a nem keresztények is bűnbocsánatot nyerhetnek, s az egyház mégis fönntartja az ő követelését, hogy az Isten mondá: *neked* adom a mennyország kulcsait; nincs más kulcs; függetlenül tőlem, kulcsaim nélkül senki sem mehet be. Enyém a bocsánat, én oldok, én bocsátok, senki más!

Nézzétek e különös tüneményt! Az egyház akar bűnt bocsátani, de e hatalmat kizárólag magának követeli! Követelése rendületlen, feltétlen, elengedhetlen. Mindenkinek, akinek bűne van, ha kegyelmet akar, itt kell azt keresnie. Nézzünk jobban szemébe e fönséges hatalomnak. Az a szelíd, a síránkozóval síró, a bánkódóval bánkódó, az Isten irgalmát a bűnössel leesdő egyház, mely szelídségében az Isten nagyságát utánozza, ki nem ereszti kezéből az igazság jogarát, ki nem löki maga alól az ítélőszéket. A zsoltáros szavai szerint: justitia et pax osculatae sunt; ez a justitia ott van az egyházi hatalom fönséges homlokán, s az isteni jelleghez illő komoly színezetet lehel azokra a különben mosolygó, irgalmas vonásokra. A kulcsokat kezéből soha ki nem ejti, a bűnösöknek alávetését hajthatlanul követeli. Ez a lelkiismereti fórum olyan, hogy a bűn tőle függetlenül soha meg nem bocsáttatik, még akkor sem, ha a bűnös e függést nem ismeri; a függés azért tény, a tárgyi rendben megvan, valamint a tárgyi rendben megvan a vérkeringés, s általa élünk, még akkor is, ha róla semmit sem tudnánk.

Az Egyház hajthatatlansága e részben.

Krisztus így akarta, szavai bizonyítják: «akiknek megbocsátjátok . . .» vagyis: ha ti megbocsátjátok, megbocsátom én is, ha ti megtartjátok, megtartom én is . . . senki se gondolja pedig, hogy ez Krisztushoz nem méltó alárendeltség; — nem alárendeltségről van itt szó, hanem csak azon általános törvényről, hogy az Isten a másodrendű okok által hajtja végre szándékait, azért adott nekik erőket, azért adott apostolainak is bűnbocsátó hatalmat. Mit tehet az apostol e hatalmánál fogva? megtarthatja a bűnt, — fölteszem mindig, hogy érdem szerint ítél, mert ha nem ítél érdem szerint, hanem önkényből, akkor nem is él az Istentől adott hatalommal, — tehát megtarthatja a bűnt, s így azt eszközli, hogy a bűnösnek a bocsánatot ismét nála kell keresnie, s e hatalomtól függetlenül bűnétől nem szabadul. Ha ugyanis volna más út is a bűnbocsánat elnyerésére, *akkor a bűnt hatályosan megtartani nem lehetne;* a bűnös ugyanis azt gondolhatná magában: az egyházi hatalomtól nem nyertem bocsánatot, sebaj; van még más út; majd azon boldogulok. A bűnmegtartó hatalom semmis volna, inkább formalitássá vékonyod-

Bebizonyítása a tételnek.

nék. Ha tehát valóban van az egyházban hatalom a bűn megtartására, akkor e hatalomtól kell függnie a bocsánatnak is; kell, hogy az egyházi hatalom a bűnbocsánatnak egyetlen eszköze legyen; kell, hogy tőle függetlenül a bűn meg ne bocsáttassék.

Vagy talán csak azon bűnök megtartása körül legyen hatályos az egyházi hatalom, amelyek az ő ítélete alá terjesztettek, a többi pedig keresheti a bocsánatot, ahol akarja? Mi e megkülönböztetésről semmit sem tudunk, sem a szentírásból, sem a dolog természetéből s ép azért azt egyszerűen elvetjük. A szentírásban Krisztus közli az ő Lelkét, s vele az ő hatalmát a bűnbocsánatra és bűnmegtartásra. Közli szeretetből; s a bűnök fölött ítélő fórumot is csak a hívek javára állítja föl. Ki akarja elégíteni az irgalmat kereső szívet: természetünknek megfelelő nyugtatást akar adni emberi szóval, amely szó az övé legyen, krisztusi «absolvo» legyen; valamint krisztusi a hatalom is, melynek erejében kimondják. De ha e fórum nem elkerülhetetlen szükséges, ha van más út is a bűnbocsánatra, fogja-e vonzani az embereket egy oly bíráskodás, mely előtt fel kell tárni a szív legtitkosabb gondolatait, lábbal kell taposni fensőbb hősiességgel a természetes szégyenérzetet, meg kell alázni magát, még ha csikorog is bele lelkünk? — Fogja-e vonzani az embereket az ilyen eljárás, főleg, ha meggondolják, hogy úgyis járhatnak, hogy megtartatnak bűneik, s következőleg újra kényszerülnek átesni a vizsgálaton és ítéleten? Nem...! *ha volna más biztos, Krisztus által is helybenhagyott útja a bocsánat elnyerésének, akkor* a gyónással, megalázással összekötött apostoli *bűnbocsátó hatalom* a régi buzgalom letüntével szintén *tevékenységen kívül helyeztetett volna már!* Maga az a szó: akiknek megtartjátok... elég, hogy az emberek ne itt keressék a bocsánatot, hanem másutt; hiszen a föltét szerint van egy más biztos eszköz kezünkben, mit folyamodnánk ahhoz, amely oly nehéz és erőszakos? Különben is bűnbocsátó hatalom csak akkor lesz észszerű, ha vagy szükséges a hatalomnak magát alávetni, vagy ha ez könnyű s épen azért könnyebb módja a bűnbocsánatnak, mint az a másik, melyről föltesszük, hogy van. Mert ha nem szükséges, s hozzá még nem is könnyű, hanem terhes és kellemetlen: senki sem fogja igénybe venni. Ez egy! De van még más nehézség is; *bűnbocsátó s egyben még bűnmegtartó hatalom ellenmondás nélkül csak úgy képzelhető, ha alája van vetve minden bűn;* ha nélküle meg nem bocsáttatik egy sem.

Képtelen föltevések.

A fakultativ alávetés eo ipso tagadja a bűnbocsátó hatalmat.

S ez a szavak értelme; a bűnbocsátó hatalom *a kulcsok hatalmának* egy része; de osztozik annak főtulajdonságaiban: általános... minden bűn alája van vetve; — egyetlen... nincs más eszköze a bűnbocsánatnak; *valamint Krisztus bűnbocsátó hatalma* általános és egyetlen. Mindenkinek csakis nála kell keresni irgalmat. Neked adom a mennyország kulcsait, amiket megkötsz... lehet-e e szavakkal szemben álmodni arról, hogy igen, neked adom a kulcsokat, *de azért boldogulhat nélküled is, aki akar?*

A gondolat, hogy minden bűnt alá kell vetnünk, s hogy a kulcsok hatalmától független bűnbocsánat nincs, az egyházban csorbíttatlanul fennállt. Az eretnekségek e gyönge és beteges disztinkcióba, hogy az egyház hatalmán kívül más független bűnbocsátó eszköz létezik, nem ereszkedtek. Hasonlít hozzá Montan tana, ki a kisebb bűnök bocsánatát az egyháznak engedte át; — de a nagy bűnökét az Istennek tartotta fönn. De erre sem mérne a logikátlanság, a belső ellentmondás oly csapásokat, mint az előbbire. Szent Ágoston 392. beszédében az egyház öntudatából beszél, midőn a kulcsok hatalmát általános, egyetlen eszköznek mondja a bűnbocsánatra: «Senki se mondja, titokban tartok penitenciát, Isten előtt tartok; tudja ő, aki megbocsát nekem, hogy mi van szívemben. Tehát hiába mondatott: miket megoldoztok...? Tehát hiába adattak át a kulcsok az egyháznak? Meg akarjuk talán hiúsítani az Isten evangéliumát? értelmetlenekké tenni Krisztus szavait?» Igy beszélnek a gyenge lelkek, kik komolyan nem akarnak, kikben a bánat elhal; mert nincs ereje, hogy külsőleg nyilvánuljon. S mit tesz Ágoston? Ágoston az evangéliumban nem ismer penitenciát, ha még oly bensőséges és tökéletes volna, amely a bűnöst felmentené az egyház kulcsainak igénybevételétől.

Eretnekségek ez oldalról nem támadnak.

Igy érzett az egész egyház. Minden bűnre kiszabta a penitenciát, s e penitencia alá vetette mindazokat, kik engesztelést és békét kerestek; nemcsak, hanem kényszerítette a penitenciára. Azon buzgalom, mellyel a prezbiterek és a testvérek egymás üdvét keresték, csak akkor pihent meg, midőn a tévedőt az egyházi penitencia alatt látta. Aki az egyház által kitűzött feltételeket meg nem tartotta, annak a bocsánatot megtagadták, s őt az oltártól eltiltották. Ez általános praxis csak azon meggyőződésből származhatott, hogy minden bűnös kizárólag az egyház útján nyerheti el bűnei bocsánatát. Nem elég a bánat, nem elég a penitencia... *feloldozás kell*, s ezt az egyház adhatja csak. Ha az egyház ismert volna egy

Az egyházi gyakorlat minden bűnt a «kulcsok hatalma» alá hajtott.

más utat is a bocsánat elnyerésére, akkor a bűnbánókat bizonyára nem tartja méltatlanoknak az Úr asztalára; ha pedig dacára annak, hogy ismer más eszközt, mégis valamennyit a kulcsok hatalma alá szorítja, s a szentségeket is csak ezeknek szolgáltatja, fiaiul csak ezeket ismeri el: akkor önkényüleg és érvénytelenül járt el, mert a bűnbocsánat kizárólag Krisztus hatalma, s Isten úgy bocsát, ahogy akar.

Azonban e gyanúnak még árnyékával sem találkozunk! A hívek tehetetlenségük öntudatában mind csak annak az egyháznak kebelére vágynak, s ajkairól lesik a bűnbocsánat kegyelmét. Visszatarthatlan áramként tódul az egyházi penitenciához a sebzett szívek özöne; egy gyönge sejtelem sem bukkant föl ez árból, hogy talán máshol is lehetne bocsánatot nyerni! Nem lehet; tehát ostromolják az egyházat, mint a hajóból kiesettek, az életösztön rohamosságával kapaszkodnak kötelékeibe. Megrendítő látványt nyujt ez az elementáris vágyódás, amellyel a régi egyház hívei az egyház bűnbocsánatát leesdik; lelkük sír e nagy kegyelem után és senki sem feleli, kivéve a kishitű montanistákat: menjetek máshová. Nem, ne menjetek máshová, mert ezt a kegyelmet máshol meg nem nyeritek; maradjatok, kérjetek, sírjatok, hogy bocsánatot nyerhessetek! Kegyelem a penitencia, kincs a bűnbocsánat hatalma; a kegyelmet kérni kell, a kincset keresni és becsülni kell. Tiszteletreméltó, gyengéd ősegyház, mely e felfogásból és érzelemből élsz, mennyire különbözöl tőlünk! Tudjuk, hogy elsősorban a nyilvános penitencia után vágyik ez az ősegyház, mert különböztetett a nyilvános és titkos bűnbánat közt, melyről később szólunk, e különböztetés azonban most tárgytalan, midőn azon szükségességről van szó, melynek öntudatában a hívek a bűnbocsánatot az egyháznál keresik. Ez a szükségesség nagyszerűen nyilvánul az egyház régi fegyelmében!

A hívek áldozatkészsége fényes bizonyítéka annak, hogy meggyőződésük szerint csak az egyházban van bűnbocsánat.

A nyilvános penitenciát a második és harmadik század egyháza nehezen adta. Azért a templom kapui előtt álltak azok, akik a nyilvános penitenciát kérték, ahol zsákot öltve, hamut hintve fejükre, a templomba lépő hívek lábaihoz borultak s könyörögve kérték őket, hogy necsak Isten előtt legyenek közbenjáróik, hanem a püspököt, a prezbitereket s az egész községet ostromolják kéréseikkel, hogy a penitencia nekik feladassék. Az apostoli szokást az «Apostoli Konstituciók» második könyvében olvassuk.[4] Azokra, akik nyilvános bűneik miatt az egyházból kizárattak, a diakonusok vigyáztak, hogy a templomba be ne lépjenek; «ha pedig meg akar-

nak térni, kérjék értük a püspököt, hogy a penitenciához bocsássa». E parancs tüzetesebb meghatározását a 39. fejezetben olvassuk: «valamint a pogányoknak, kikkel nincs közösségünk, míg meg nem keresztelkednek : úgy a bűnösöknek is, kik a pogányok hasonmásai, megengedjük, hogy a templomba jöjjenek, nehogy végleg elvesszenek ; de ne legyen részök az imában, hanem távozzanak a törvény, a próféták s az evangélium felolvasása után, hogy távozván, életüket megjavítsák és megtérjenek, s így azután mialatt az egyházat látogatják és imádkoznak, valamikor ők is a községbe felvétessenek». Akik penitenciát akartak tartani, azoknak nem hittek tüstént, hanem a könyörgéseik által megindított hívek jártak közbe értük. Így tettek Rómában, így Afrikában. Tertullián szerint a prezbiterek lábaihoz kellett előbb borulniok, az Isten kedveltjei elé térdelniök, a testvéreket mind eszközül használniok, hogy kérésük meghallgattassék. Mindez csak a penitencia megkezdésére illik, ők egyelőre csak könyörögtek, hogy legyen szabad nekik azon útra lépni, melynek végén bármily idő és sanyargatás közbevetésével kegyelmet és békét nyernek. Kérték ők azután is a testvéreket ; de csak arra, hogy imádkozzanak értük ; a penitencia megkurtítását kérve, bűnbánó lelkületüket hozták volna gyanúba. De ha tán a forró vágy a teljes kibékülés után ezt is megengedi, tény mégis, hogy elsősorban *magát a penitenciát lelkendezve kérték.* «Ezt várja, ezt kívánja, ezt kikéri», «áll a kapu előtt és saját megbélyegzettségével másoknak intő például szolgál ; ki akarja magának csikarni a testvérek könnyeit, s inkább szánalmat szerez, mint bocsánatot» ; csupa tertulliáni kifejezés az ősegyház szokásáról, melyekben még nem lép fel a montanista szigor ; ha ennek rideg leheletét kívánjuk érezni, a könnyeket meddőknek, az irgalom kiáltását hiábavalónak kell gondolnunk ; a montanista Tertullián így ír : a házasságtörőket és paráznákat a kapuk elé állítják, ott sírhatnak sovány, terméketlen könnyeket, melyek békét rájuk nem hoznak, ott várhatnak, s nem nyernek mást, mint csak azt, hogy bűneik s gyalázatuk nyilvánvalóvá lesz. (De Patient. c. 5.) Csodatevő Gergely és Szent Vazul kánonjai e *könyörgést* és *rimánkodást* már a nyilvános penitencia stációi közt említik ; jóllehet előbb nem volt az; Novatus előtt az egyház kapui előtt álltak azok, kik a vezeklést még meg nem kezdték, csak kérték. Amit így szívük könnyebbülését keresve önként tettek, azt később mint a nyilvános vezeklés egyik gyakorlatát végezték.

Cyprián a bűnbocsánat egyetlen módjáról, melyet az egyháznál kell keresni.

De a penitenciának *az egyháznál való keresését*, a küzködő szíveknek *mély hitét*, hogy *csakis itt kell és lehet kegyelmet nyerni*, *másutt sehol*, legvilágosabban megvilágítják Cyprián gondjai. Iratainak nagy része az afrikai egyház azon nagy sebét gondozza, melyet a déciusi üldözés vágott rajta. Déciusnak trónraléptét hosszú béke előzte meg. Azalatt sokan sereglettek az egyházba, akik ugyancsak nem számítottak a vértanuság pálmájára. Gárdatisztek, finom hölgyek, eunuchok, kereskedők léptek be a keresztény egyházba. Midőn 249. február 22-én a nikomédiai katedralis kapuit erőszakkal feltörték, a misén jelenlévőket szétverték, s midőn utána a húsvét reggelén a császár ediktuma a legvérengzőbb üldözést jelzé: — bizony akkor csak úgy megrendült a hívek szíve, mintha most támadna valahol vad, vérszomjas csőcselék a templom közönségére. Megernyedt a harmadik század hosszú békéjében a kereszténység lelke; voltak akkor már püspökök, kik mint Samosatai Pál Zenobiához való viszonyában inkább a mult század abbéire, mint vértanúkra emlékeztetnek. A déciusi üldözés pusztító villámcsapás gyanánt zúgott le Afrikára... s lőn nyomában rémítő pusztulás. Cyprián s a római klérus (a pápai szék akkor üresedésben volt) összecsapják kezüket, s tanácsot kérnek egymástól, hogy mit tegyenek. Az elesettek, kik a hitet nyiltan, vagy titokban, egyenesen vagy kerülő utakon megtagadták, borzasztó esésüktől eliszonyodva, bűnbocsánatot és visszafogadást kértek. Kerestek közbenjárókat, hoztak a vértanúktól, — kik láncokba verve tömlöcökben nyögtek, s várták a halált, — írást, melyben esdekelnek értük, fölajánlják értük sebeiket, vérüket, haláluk érdemeit. Az elesettek szenvedélyesen kopogtak az egyház ajtaján, szinte nem is kértek bebocsáttatást, hanem követeltek. S az a fönséges anyaszentegyház, bár a fájdalom megtörte, nem engedett semmit méltóságából, semmit öntudatosságából; kezében tartotta a kulcsokat, s hagyta sürögni, forrongani a hűtlen gyermekeket. — *Hová menjenek szegények? Tudták, hogy csak itt kell keresni*, kérni, kopogni, s *az az anyaszentegyház is tudta, hogy csak ő segíthet rajtuk*. De ez a segítség, amint egyetlen volt és isteni, úgy azt kérni kellett. Várjanak, volt Cyprián és a római klérus válasza, míg ránk derül a béke; addig éljenek buzgón és istenesen. Azonban ők nem akartak várni, dühöngött még az üldözés, sebaj; ők csak kértek, esedeztek. Cyprián szükségesnek találta meginteni őket: «kopogjanak, de ne törjék be az ajtókat; közeledjenek, lépjenek a küszöbhöz, de ne lépjék át. Virrasszanak a mennyei tábor

bejárása előtt, de ne öltözzenek ki a szerénységből, mely őket figyelmeztesse, hogy szökevények. Hangoztassák imáik harsonáját, de ne zengjenek harci riadót... Sokat használ majd nekik a szerény kérelem, az alázatos kérés, az elkerülhetlen megalázódás és a sikerthozó, a termékeny türelem. Könnyeik fegyenek követeik, közbenjáróik legyenek a szívük mélyéből lelküzdő sóhajok, melyek tanusítsák az elkövetett bűnök fölött érzett szégyenüket és bánatukat». Ki ne indulna meg a bánatos, megsértett, de még mindig szerető anyának e méltóságteljes kinyilatkoztatásán. — Castius és Aemilius is elestek; a kínok közt, a vérző sebek közt megingott erejük, megtagadták a hitet. Sebeikkel testükön, az elejtett vértanúi koszorúval lábaik előtt, — mit tettek? penitenciát kértek! Cyprián leírja e vértanúkból lett hittagadók könyörgését, kik szellemmel kezdték, de testtel végezték; újra föl akarnak jutni a fönséges polcra: «Esedeztek — írja róluk Cyprián — nem a könnyek, hanem a tátongó sebek könyörületre indító erejével, nemcsak a panasz hangján, hanem az elkínzott test s a fájdalom nyöszörgésével. Könnyeiket felváltotta a vér csepegése, s nemcsak szemük, hanem félig megszenesedett testük is sírt». Ily könyörgésre meghajlott az egyház, tudván azt, hogy bocsánatra érdemesek. «Az ily esetben gyorsítjuk a bocsánat megadását, az ily mentség irgalomra méltó.» De különben hagyta őket nyomorukban, hogy érezzék; s azok mélyen érezték, *mert tudták, hogy ha az egyház nem segít rajtuk, máshol nincs mit keresniök.* Bánkódjanak tehát, s kisértsék meg alázatos bánattal a bocsánatot kieszközölni. «Ha kedveseid közül valaki meghal, nyögsz és sírsz, gyászba öltözöl, bozontos hajjal, bánatos arccal, lesütött szemekkel jársz körül, gyászolsz. Lelkedet nagy siralmasan elvesztetted, meghalt... Nem siratod-e hevesen, nem gyászolod-e keservesen?... Kell forróbban imádkoznod, — nappalaidat borítsd gyászba, éjjeleidet virraszd át, sírj, töltsd ki idődet könnyes panaszokkal, feküdj hamura, ölts vezeklő övet, ne mosakodjál, ne akarj más öltözetet, mint a Krisztus öltözetét, amelyet elvesztettél.» Ez valóban a hitnek törhetlen ereje, s a lelkesülés szava! Az a nagy kegyelem, az a nagy hatalom, melynek alkalmazását magukra várták, szemeikben fölért minden áldozattal. Gyászba öltöztek, szürke, hamvas, szennyes ruhákban egész családok, rokonságok, mert nemcsak azok, akik a bűnbe estek, kerestek így irgalmat, hanem velük sok más, ki nem vétkezett, szintén zsákot öltött, hogy hathatósabban közbenjárhasson!

Mily megrendítő jelenetek ezek a II. és III. századbeli templomok ajtaja előtt; az élő, bár már helyenként s gyakran is botló hitnek remek keretei. Az egyház szomorodott szívének jól estek e jajok; ha már nem ülhetett diadalokat e gyönge gyermekeinek vértanúságában, legalább győzni akart bánatukban. Azoktól is, kik kezüket nem szennyezték be a bálványok elé dobott tömjénnel, s akik az áldozati lakomákban nem vettek részt, de bizonyítványt eszközöltek ki maguknak a hatóságoktól, hogy áldoztak, — azt várja az egyház, hogy fokozott hévvel kérjenek. Nem szennyezte be sem kezét, sem ajkát, de beszennyezte lelkiismeretét; sírjon az is, «mert a pokolban nincs bűnvallomás és föloldozás; akik teljes szívükből bánkódnak és könyörögnek, *azokat az egyházba kell ismét felvenni, s az ő kebelében kell őket az Isten számára megőrizni*». Máshol tehát nem lehet! S hogy nem lehet bocsánatot nyerni, csak itt, azt egyrészt éreztette velük az egyház, s az ő állhatatosságuk a kérésben, ugyanezt fényesen bizonyítja. Az ősegyház történelme gyönyörű példákat szolgáltat a kulcsok hatalmának kizárólagos érvényéről; sőt azt mondhatni, hogy minél hátrább megyünk a századok folyamán föl az egyház bölcsőjéhez, annál egyszerűbb és élesebb e hitnek kifejezése. Ilyen vonás az, melyet Özséb említ történelmének V. könyvében. Rómában történt Zefirin pápa alatt, — midőn a sötét Tertullián hite megmerevült a szigorúságban, s száraz ágként letört az egyház fájáról, — hogy egy Natalius nevű keresztény, ki a hitért már sebeket és börtönt eltűrt, a hamis tévelygő atyafiaktól, kik válogattak az «apostolicus» Zefirinnek tanában, s ép azért válogatóknak, haereticusoknak mondattak, elbódítva: fölcsapott náluk püspöknek. Azonban Krisztus, ki nem tűrte, hogy az ő vértanúja végleg eltántorodjék, sok csodás látományban figyelmeztette őt a visszatérésre. Egy ideig erősebb volt a pénz és a világi tisztelet horga, mint a lelkiismeret vonzalma; míg végre ugyanazon naív elbeszélő szerint, az angyalok egy éjjel Nataliust vesszőkkel és ostorokkal úgy megdolgozták, hogy a fájdalom hathatósan felnyitotta szemeit, s ő megtért. Bármint történt is ez, minket nem érdekel; de érdekel az, amit a történet szerint Natalius ily állapotban tett: «Reggel fölkelt, vezeklő övet és zsákot öltött, fejére hamut hintvén, bánatos arccal és könnyes szemekkel Zefirin pápának lábaihoz borult s nemcsak a prezbitérium, de a laikus testvérek előtt is letérdelt, úgy, hogy az irgalmas Krisztus egyházának megesett a szíve rajta, s vele együtt sírt, jajgatott az egész gyülekezet. S mégis ez a Natalius, bár sokat

szívszaggatóan könyörgött, s sebhelyeit is mutogatta, csak nehezen vétetett fel az egyház közösségébe».

A történelem e nagyszerű hátteréről emelődik el a Krisztus szavainak igaz értelme.

Ezek után lelkünk elé lép Krisztus szavainak mély felfogása, mely az egyházban tért nyert, s bármiféle más bűnbocsánatnak leghalványabb reményét sem ismerte: Neked adom a mennyország kulcsait... akiknek megbocsátjátok bűneit...; minden bűn fölött ti gyakoroltok hatalmat, bármit kötöztök, meg lesz kötve; bármit megbocsátotok, meg lesz bocsátva; — ha ti megbocsátotok, én is megbocsátok; ha ti megtartjátok, én is megtartom.

Természetesen, hogy merész, páratlan szavak! de hiszen azért isteniek, s az egyház soh'se engedte letépni homlokáról e díszt, hogy isteni. Az isteni hatalmat nagy méltósággal kezelte; éreztette híveivel, hogy e hatalom nagy kegyelem; de azért sehol se késett, s főleg a haldoklóknak megadta e legnagyobb vigaszt; legalább annyit adott, amennyi elég volt, hogy üdvözüljenek: *bűnbocsánatot!* Ebbe is bele kellett tanulnia, hogy hogyan, mikép adja e bocsánatot. Néha kételyei voltak, nem engedékeny-e nagyon; s akkor a szív tanácsot kért az észtől; a püspökök egymáshoz fordultak, s a nyugati egyházban kivált Cyprián a tanakodó hullámzásnak központja. Az 53. leveléből megtudjuk, hogy hat püspök azon kérdéssel fordult hozzá: lehet-e azokat, kik a városi hatóságtól s a nép dühétől sebeket, kínokat szenvedtek, de azután a prokonzul elé cipeltetve, a borzasztó fájdalmak közt elernyedtek és elestek, — lehet-e ezeket három évi penitencia után teljes bocsánatban részesíteni? Cyprián felel: Most húsvét van s a püspökök, kikkel ez ügyben konferálni akarnék, hozzám nem jöhetnek; várjatok tehát, s ne határozzatok, míg a kérdés megérik. Ami az én véleményemet illeti, gondolom, az oly elesett vértanúnak három évi penitencia után bátran meg lehet adni a bocsánatot. Ez a szívósság, ez a töprengő gondosság, mely aggályoskodik, hogy talán nem jól tesz, csodálatos megvilágításba helyezik *az egyháztól és senki mástól járó s várható bűnbocsánatot.* S nemcsak Afrika érzett így, nem! a római klérus — a pápai szék üres volt — épígy töpreng, épígy őrzi féltékenyen a nagy kincset, az isteni hatalmat, s fél, hogy talán téved. A római klérus levele Cyprián aggodalmainak visszhangja: Mi e fölötte fontos kérdésben veled egy véleményben vagyunk: «meg kell várni az egyház békéjét, s azután a püspökök, prezbiterek, diákonusok és laikusok színe előtt határozni kell az elesettek ügyében. Mert gyűlöletesnek és terhesnek látszik, hogy egy oly ügyben, melyben oly sokan

részesek, kevesen döntsenek, s hogy egy ítéljen abban a bűnben, melyet oly sokan elkövettek; mert úgy látszik, hogy nem lehet az szilárd és állandó végzés, melyhez nem járultak sokan». Midőn végre a béke beállt s összejöhettek, Cyprián köré sereglettek az afrikai püspökök és a szentírás több kedvező és kedvezőtlen helyét meghányva, a mérséklet útjára tértek, abban állapodva meg, hogy kétségbeesésbe ugyan ne kergessék az elesetteket; de azon evangéliumi fegyelmet se lazítsák meg, hogy hamarosan kiengeszteltessenek; hanem tartsanak hosszú penitenciát, s kérleljék meg bánatosan az Isten irgalmát; vétessenek birálat alá az egyesek esetei, szándékai, és a késztetés nehézségei, s így hozassék róluk ítélet. Ily szorgosan járt el Cyprián az üldözés után; hasonlót tettek a püspökök; mérséklettel, diszkrécióval meghánytak mindent; nem volt ügy, mely ítéletüket kikerülte; külön eljárási utasítást adtak ki, melyet a püspökök és prezbiterek a penitencia feladásában követtek.

Azalatt a pápai székre Kornél lépett; Cyprián nem nyugszik, s nehogy «kevésbbé nyomós legyen az afrikai püspökök egyetértő ítélete, Kornél kollégánknak is írtunk Rómába, ki zsinatot tartván a környékbeli püspökökkel, hasonló fontosságot tulajdonított a kérdésnek, nem kevesebb méltányossággal magáénak vallotta nézetünket». (Epist. 52.) A régi zsinatok kánonjai mind a bűnöknek az egyház tekintélye alá való *föltétlen terjesztését követelik;* mindmegannyi részletes törvény az egyes bűnökről. Az eliberisi és ancyrai zsinatokra ezért jöttek össze a püspökök.

A régi zsinatok csak az egyház kulcsalhoz utasítják a bűnöst.

Az eliberisi zsinatnak van 81, az ancyrainak 25 kánonja. Néhány kivételével, mind a bűnökre rovandó büntetésekről szól; a bűnök nemei, azok körülményei, a vétkezők lelkülete, a késztetés, az alkalom hatalma birálat alá kerülnek, s minden bűnre a súlyosbító körülmények hozzáadásával vagy az enyhítő körülmények betudásával penitenciát rónak. Hasonlók az Apostoli Kánonok; több mint felük csak büntetésekkel foglalkozik a klérikusok és laikusok vétkeiért. Még nagyobb joggal állíthatni ezt az arlesi I. zsinatról, melynek 25 kánonja ismeretes. Mindezekből kétségtelen a lehozás, hogy a régi egyház püspökeinek első gondja volt, a bűnöktől óvni az előre kiszabott penitenciák által, s a prezbitereket utasítani, hogy mikép kell az elkövetett bűnöket fenyíteni.

Ime az egyháztörténelem ékesszóló tanúsága! szól belőle meleg közvetlenséggel az élet, melyben a dogmák praxissá változnak, s az elvont igazság testet öltve járt-kelt. Szinte

fölöslegesnek tartanám e cikk tovább fűzését, ha a régi egyház életével való közösségünk nem élesztené bennem a vágyat, hogy képét még élesebben kidomborítsam.

A keleti egyházban magasan kiemelkedik Csodatevő Gergely, nem annyira iratai miatt, mint inkább személyiségének erőteljével. Gergely mindig az őshit elementáris hatalmával rendelkezik. A keleti egyházak szemében úgy fénylik alakja, mint a Pharos a hajdani Alexandriában. Történt, hogy az öntudatra ébredt ázsiai népek, a gótok és hozzátartozóik elpusztították Pontust, s a szomszédos vidéket; a rettegés s a harcok e borzalmas korában a keresztények közül sokan nagy bűnökbe estek; a barbárokkal kezet fogva raboltak, pusztítottak, hazaárulók lettek. A püspökök Gergelyhez fordulnak, aki Euphrosinus prezbitert küldi hozzájuk levéllel, melyben egyes penitenciákat határoz meg; néhány óriási vétket illetőleg pedig azt javalja, hogy várjanak, ne határozzanak, míg a püspökök tanácskozásra összegyűlnek; addig pedig zárják ki a vétkeseket. «Azért küldöm hozzátok Euphrosinus testvérünket és prezbitert, hogy azon utasítás szerint, melyet áthoz, lássátok, kiket kell kegybe fogadni, s kiket visszautasítani . . .» «Félek ugyanis, nehogy, mint az írás mondja, a gonosz kárhozatba sodorja magával az igazat is.» Jól esik ismét közvetlenül meggyőződnünk, hogy Csodatevő Gergely s a pontusi prezbiterek és püspökök *nem ismernek más utat a kiengesztelésre, mint az egyház kulcsainak hatalmát;* a kárhozattól szabadítják meg az igazat a gonosz kizáratása által; a penitencia ezeket a kárhozatba hanyatló gonoszokat megmentheti; *hogy mi mentse őket más, az Kisázsiában ismeretlen.*

A keleti egyház csak egy utat ismer a bűnbocsánatra.

A ragyogó Alexandria s a Nilus bűbájos, titokzatos vidékei az egyházi földrajzban megkülönböztettek Afrikától. Mikor a déciusi üldözés villáma lecsapott a fényes Alexandria előkelő urai és hölgyei közé, sok magasrangú keresztény tagadta meg a hitet. A bűnbocsánat Alexandriában is *csak az egyház kezei közt volt föllelhető.*

Alexandria is.

Alexandriai Péter pátriárka és vértanú 14 vezeklési kánont adott ki, melyben a hitet megtagadók bűneiről hoz ítéletet; az egyes kánonokhoz hosszú megokolás van fűzve, melyből a régi keresztények nézetei világlanak ki. Szent Athanáz rövid levelet intéz Ruffinianhoz, aki szintén tanácsot kért tőle a bűnbánat mértékében; a földet bejárt Athanáz a nyugati zsinatok határozatait fölemlíti levelében, s azután föltárja Ruffinian előtt a vezérelvet, mely e kérdések helyes megbírálására képesít.

Azonban a legterjedelmesebb okirat e nemben Nagy szent Vazul levele Amphilochushoz. Vazul és Nyssai Gergely egy ritka testvérpár, kik az elhaló görög műveltségnek fényoldalait a még erőteljes kisázsiai népjellembe oltották, s így önmagukon az erőteljes jellemet a legsimább görög formális képzettséggel szerencsés összhangba hozták. Vazul levele 85 kánont sorol fel, amelyek mind csak a penitenciákat szabályozták. Azért fölsorolja a bűnök majdnem valamennyi faját; mindenikre kirójja az értejáró penitenciát. Amphilochus Iconiumi püspök volt, s a nagyhírű Vazultól akarta megtudni, hogy mely bűnöket mily büntetésekkel kell fenyíteni. S midőn ezt teszi, a katholicizmus vezérelvét, a hagyományt teljes érvényében mutatja be: «Mivel kérdéseid minket azelőtt nem foglalkoztattak, kényszerültem az ügyet komoly vizsgálat alá fogni és *amit őseinktől vettünk*, vagy ami hasonlót, s ezzel összefüggőt tanultunk, emlékezetünkbe visszahívni». Azután fölsorolja azt, ami előbbi határozatokban már bennfoglaltatik... «ugyanis mindkettőt szem előtt kell tartani, azt is ami változatlan jogi követelés, s azt is, amit a szokás áthagyományoz; mert amiben írás nem rendelkezik, abban a hagyományhoz kell ragaszkodni». S azután nagy gonddal ítéli meg a különböző bűnöket, de semmit sem mer határozatba hozni, mint amit vagy a meglévő kánon, vagy az egyházi szokás rendel.

Szent Vazul hozzá méltó testvére Nyssai Gergely hasonlókép levelet ír Letojus Melitine püspökének, s a szomszéd püspököknek felszólítására. E levélben összegezi és rendezi azt, amit a penitencia ügyében a régi kánonokból, s a szokásból meríthetett. Elöljáróban a tárgy nehézségére reflektál, mert ugyancsak «nehéz szelíd és józan ítéletet hozni a bűnökről. Valamint ugyanis a testi bajok a legkülönbözőbbek, s minden egyes más és más eljárást igényel: úgy a lelki betegségek is nagyon változatosak s aszerint kell hozzájuk mérni a találó orvosságot». Ő a régiek nyomán haladt; beszél a haragról, a fösvénységről, a sírok megraboltatásáról; mindenben a hagyományt követvén. Az atyák feleleteiből, s az ancyrai zsinat határozataiból tehát *az az egy* napnál is világosabb, hogy a legrégibb időktől kezdve, közvetlenül az egyház bölcsőjétől, *a kulcsok hatalma minden bűnre rátette a kezét;* e szomorú kopár mező kizárólagos, szerencsés művelőjének tartotta magát, s azért hegyitől tövire határozatokat hozott; vezeklési könyveket, vezérfonalakat adott püspökei és papjai kezébe, szóval azt a gondosságot fejtette ki, mely

világosan s nagy nyomatékkal öntudatára hozza minden kutatónak, hogy az *egyházi felfogás szerint nincs más bűnbocsátó hatalom.*

E meggyőződésből folyt észszerűen az a hit, s az a gyakorlat, hogy az egyház minden bűnt megbocsáthat, s tényleg meg is bocsátott, — hogy tehát bűnbocsátó hatalma *általános* s ezzel az értekezésünk második részéhez értünk. Egy bűn sincs kivéve a kulcsok hatalma alól... «mert — így fűzhetnők tovább okoskodásunkat — ha ki volna véve valamelyik, akkor alighanem volna az egyház bűnbocsátó hatalmán kívül más *út is a visszatérésre;* hiszen az Isten az ily bűnt is meg akarja bocsátani». De ez az okoskodás légbe van építve; mert az egyház mindig hangsúlyozta, hogy minden bűnt megbocsáthat, s gyakorolta is korlátlanul e hatalmat. Lássuk ezt közelebbről!

Az egyház bűnbocsátó hatalma minden bűnre kiterjed.

Van egy komor, majdnem sötét pont az egyháztörténelemben, melyet e tárgy kifejtésénél el nem mellőzhetünk. Jól tudjuk, hogy az eretnekségek előbb léteznek az egyházon belül elhintve, elrejtve, s csak azután lépnek fel teljes kifejlettségben s szakítván az egyházi tekintéllyel, magukra öltik a herezis jellegét, a pertináciát, a konok kevélységet; vagy ha a tévtan nem is létezik, de létezik hellyel-közzel oly gyakorlat, melyért aki síkra száll, tévtant csúsztat a gyakorlat alá, hogy erőt és állandóságot biztosítson neki. A montanizmus és novatianizmus szintén így keletkezhetett. Alighanem volt itt-ott az egyes egyházakban egy szigorúbb áramlat, mely némely bűnöktől a feloldozást megtagadta. Nem állítjuk, hogy az egész egyház s kivált az az *első egyház,* melyben Irenaeus szerint a herezis soh'se ütötte fel fejét, valamikor a bűnbocsánatot az igazán megtörődött bűnösöktől megtagadta volna, vagy ami még több, — s ez volna csak tulajdonképen herezis, — hogy a római egyház s vele közvetlen érintkezésben állók azt gondolták volna, hogy, bizonyos bűnöket meg nem bocsáthatnak; de annyi tény, hogy a szigorúságban a korok is, az egyházak is különböztek, s hogy nem lehetetlen, hogy egyes püspökök és prezbitériumok bizonyos körülmények közt, kivált ismétlődő esetekben, *a bűnöket meg nem bocsátották.*

A novatianizmus eredete.

E szigorúbb vonások nem lépnek föl az apostoli egyházon, mely a penitencia megadásában nem nehézkes; hanem a II. és III. században kezdenek fel-feltünedezni. A montanisták és novatianusok erkölcsi nyomást gyakoroltak az egyházra, s a szelíd és engesztelékeny anya gyermekeinek

könnyelműsége által is keserítve szigorúbb lett. Cyprián Antoniához írt levelében úgy vélekedik, hogy «akik élik világukat s bűnben fetrengve a penitenciával nem gondolnak s a bűnbocsánatot nem keresik, azoknak nem kell a közösség és béke reményét megadni, *még halálukban sem;* mert akkor nem a bánat, hanem a halál félelme sürgeti őket». — I. Ince pápának Exuperius püspökhöz intézett levele s az I. arlesi zsinat, mely Nagy Konstantin alatt az egész egyház teljes békéltetése után tartatott, szintén oly kifejezéseket emlegetnek, melyek legalább is gyaníttatják, hogy voltak egyházak, melyekben *a konok bűnösöknek éltük végén sem adatott bocsánat, még ha kérték is.* A dolog nem hihetetlen; a fegyelem az egyházakban változott, s a penitenciatartásban a föloldozást megadni, vagy meg nem adni csak fegyelmi kérdés. Franciaországban egész 1396-ig nem oldozták föl a halálraítélteket, amint hogy most sem áldoztatják meg őket. Lehet, hogy amit I. Ince pápa emleget az a «*communio*», «*viaticum maxime necessarium*», hogy az szentáldozást jelent; de a szavak használata változik, «communio» föloldozást is jelenthet. Az I. niceai zsinat 13. kánonja «viaticum» alatt bizonyára a föloldozást érti; jelenleg pedig viatikumnak a szentáldozást hívjuk. Mi tisztában vagyunk azirán t, hogy az egyház átlag e borzasztó szigort nem vallotta. Az isteni hatalom hordozójának volt érzéke azirán t, hogy hozzá csak kifogyhatlan türelem, s oly nagy szív illik, mely nem szab határt az isteni irgalomnak. Az imént említett niceai zsinat kánonja akarja, hogy azokra nézve, kik a halálos ágyon vannak, tartassék meg a *régi kánoni törvény*, hogy a haldoklóktól ne vonjuk meg az utolsó és legszükségesebb «viaticum»-ot. Hogyha pedig az ilyen, miután a «communiot» vette, fölgyógyul, álljon azok közé, kik csak az ima közösségében élnek, míg letelik ideje. Általában véve pedig, mindenkinek szolgáltassa ki a püspök az «eucharisztiát», aki haldokolva vágyódik utána. Celesztin pápa a vienne-i és narbonne-i egyháztartományok püspökei előtt borzalmának ad kifejezést a penitencia megtagadásától. «Hallottuk, hogy a haldoklóktól megtagadjátok a penitenciát . . . Elborzadtunk, hogy van oly elvetemült ember, aki az Isten könyörületéről kételkedik, mintha nem segíthetne meg bárkit, aki valamikor hozzá futamodik, s a bűnök súlya alatt fuldokló embert nem mentené meg terhétől. Mi ez más, mint a haldoklót megölni, s a lelket kegyetlenül, — hogy föloldozni már ne lehessen — kárhozatba dönteni? Mikor az Isten mindenkit kész megsegí-

Egyes egyházak lesztő szigora.

A niceai zsinat s a római egyház ellenzik a szigort.

teni, s penitenciára hív, biztosítván: a bűnösnek, bármikor tér hozzám, nem tudom be bűneit... Elrabolja tehát az ember üdvösségét az, aki a halál előtt a penitenciát megtagadja és kétségbevonja az Isten könyörületét, aki nem hiszi, hogy egy pillanat alatt nem fordíthat a bűnös sorsán.»

Valljuk be, mint langy tavaszi lehelet, mely a vetéseken lejt, s a fák rügyei között suttog, s széthinti illatukat: olyan Celesztin pápának ez idézete. Ez az ős, apostoli egyház szelleme, mely győz a szigor fölött, s győz nemcsak a szív, hanem az ész logikájával. S e logika miatt hoztam fel, mint tárgyunkhoz tartozót, az egyház diszciplinájának e szigorú kilengését, hogy t. i. némelyeknek nem kegyelmezett; mert bár Ágoston szerint «non desperatione indulgentiae, sed rigore disciplinae» viselkedett így: mi örömmel látjuk, hogy az a *meggyőződés*, melynél fogva *nincs független bűnbocsánat az egyházi hatalomtól, visszaszorította a szigorú diszciplinát.* Celesztin panaszaiból ép ez a meggyőződés szól hozzánk. «Mi ez más, mint megölni a haldoklót, a lelket kárhozatba dönteni..., hogy föloldozni már ne lehessen»... *Ha van más penitencia*, ha a bűnbocsánatnak van más, érvényes, Krisztustól kijelölt módja: *akkor ezt mind nem lehetne mondani.* S ez az oka, hogy az egyház nagyjában erőszakos és egészségtelen eljárásnak gondolta a bűnbocsánatnak valakitől való megtagadását. Ész és szív egyaránt felszólaltak: az egyik következetlenségnek és túlhajtásnak, a másik kegyetlenségnek mondotta; s a keresztény érzék feltalálja útját, s nem hagyta magát megzavartatni a montanisták és novatianusok szemre igazolt, de az Isten irgalmával ellenkező áramlata által. Tertullián természetesen erre még inkább azt mondta volna, hogy «mollissima disciplina», elpuhult, elernyedt fegyelem; de neki az is «mollissima disciplina» volt, ha az egyház a gyilkosságot, paráznaságot, bálványozást is megbocsátotta.

Indirekt érv arra, hogy az egyháztól független bűnbocsánat nincs.

Ismételjük a gondolatot, melyet e hosszú fejtegetés változatos keretébe illesztettünk: *az egyház kötő és oldó hatalma nincs határolva, általános és ép azért minden bűnt alája kell vetni; — tőle függ a kegyelem; mindenkinek nála kell azt keresni.*

V.

A „halálos bűnök“ a szentírásban s az őskereszténységben.

Az egyház ez impozáns hatalomtól soh'se rémült meg, soh'se ijedezett a belőle levont következtetésektől; a szentírás látszatra ellenkező helyei az őstradicio fényébe helyezve nem szolgáltattak nehézséget; kivált azért nem, mert oly dogmára vonatkoztak, mely folytonos gyakorlatban állt, melynek minden szála, íze az élettel volt egybeszőve. Már a legrégibb egyházi írók emlegetnek *bűnt, mely nem volt megbocsátható:* «a halálos bűn», a «Szentlélek elleni bűn, az isteni igazság ama öntudatos tagadása és megvetése, mely a gonoszságban megrögzött, a belátást elhomályosító akaratnak, megkeményedett érzelemnek gyümölcse». (Döllinger: Kereszténység és egyház. 317. l.) Szent Máté említi e bűnt: «minden bűn és káromlás megbocsáttatik az embereknek, de a Lélek elleni káromlás nem bocsáttatik meg. És ha valaki az ember Fia ellen szól, megbocsáttatik neki, de aki a Szentlélek ellen szól, nem bocsáttatik meg neki sem e világon, sem a jövendőn». (12, 31.) Mi nagyon jól tudjuk, hogy mit korholt a zsidókban, midőn szemükre veti, hogy mindig a Szentléleknek állanak ellen, mint atyáik, úgy ők is. A zsidók vétke abban állt, hogy a szembeötlő bizonyítékok és tulajdon jobb meggyőződésük ellenére azt, amit a Szentlélek Krisztusban munkált, a gonosz léleknek tulajdonították. Krisztus az «Isten Lelke által űzi ki az ördögöket»; az Isten Lelke nyujtja a világos, begyőző bizonyítékokat, s megérteti a belső világosság ráderítése által az emberrel, hogy mi az igazság. Ez értés elől szemet húnyni, a jót rossznak mondani, a rosszakaratban megátalkodni, a Szentlélek kegyelmének ellenszegülni... ez a tulajdonképeni «halálos bűn». Ezt megbocsátani nem lehet, *mert a bűnös bocsánatot nem akar.* Az egész theológia közmegegyezéssel fogadja e magyarázatot, hogy nem a bűn miatt, hanem a bűnös megátalkodottsága miatt megbocsáthatatlan a «Szentlélek elleni vétek».

Mi a κατ' ἐξοχὴν «halálos bűn?»

A jeles Pacian püspök, aki a Novatian elleni harcokban tekintély, meglepő világossággal állítja oda Máté verseinek azóta teljesen megszilárdult értelmezését. Nincs bűn, melyet az egyház meg nem bocsáthat, azt állítja váltig «Sempronianus frater» előtt; a nehézségül fölvetett idézetre azt feleli: «olvashatod följebb, hogy midőn az Úr az ördögöket szóval kiűzte, s sok csodát rendkívüli erőnyilvánítással művelt, azt mondták a farizeusok: ez Belzebub erejében hajtja ki az ördögöt. Ez teszi azt *«vétkezni a Szentlélek ellen»*; káromolni, ördögieknek mondani a Szentlélek cselekedeteit. A többi bűnökbe vagy tévedésből esünk a félelemtől legyőzetve; vagy a test gyarlósága következtében hanyatlunk. De ez a bűn maga a megvakulás, hogy ne lássuk, amit látunk s a Szentlélek műveit az ördögnek tulajdonítsuk, s magát az Úrnak dicsőségét, mely az ördögöt is megtöri, az ördög hatalmának nézzük». (Epist. ad Sempronianum.) A későbbi felfogás bizonyítékait, mely teljesen födi a modern theológiának nézetét, felhozni szükségtelen; de annál kedvesebb és érdekesebb visszanyúlni a legősibb emlékek közé. A szisztémák, a kész rendszerek barátja némi idegenkedéssel néz körül, midőn Hermas «Pastor»-ának, az «Apostoli Konstitucióknak», Szent Justin és Irenaeus iratainak légkörébe téved; szinte félti hitét, gondolja, más van itt, mint amit tanítanak később; pedig semmi más, ugyanaz minden. Az ősiség a határozatlanságnak és kezdetlegességnek jellegét le nem törülheti magáról, *nem a praxisban, hanem a tan absztrakt formulázásában*. A tan ugyanaz; de itt ez a tan a gyermeknek naív, határozatlan, fejletlen arcához hasonló, mely később éles, rendes, határozott fiziognomiát ölt. A kezdetlegesség e homályossága és naivsága vonzóan lép fel a híres Hermason, «Pastor»-nak szerzőjén. Hermast, Pál tanítványát, nem győzik citálni a latin s görög atyák; majdnem kizárólag a penitenciáról s a bűnbocsánatról ír; minden bűnt megbocsát szerinte az egyház; de egyet kivesz. Hasonlatokban ír; III. könyvének 6. hasonlatában olvassuk: «a nagyon víg és szökdécselő juhok azokat jelképezik, kik az Úrtól örökre elváltak s a világ kívánságainak estek áldozatul. Azok számára nincs a penitenciában visszaút; mert többi vétkeikhez azt is hozzáadták, hogy az Úr nevét hallatlan káromlással illették». A 9. hasonlatban így szól: «az első sötét hegyen vannak azok, kik hittek és a hitet elhagyták, kik az Urat iszonyúan káromolják és az Isten szolgáit elárulják. Ezekre a halál s nem a penitencia vár.» Kis vártatva azután kérdi: «Miért közeledhetnek mások a penitenciához,

A «halálos bűn» Hermasnál

s ezek nem? hisz ezek is majdnem csak úgy vétettek?... mert azok a mások *szenvedélyből vétkeztek csak;* azért van számukra penitencia». Hiányzik itt még a tiszta, preciz meghatározás; de azért a praxisban nagyon is jól megítélhették, hogy *melyik az a bűnös*, kinek számára penitencia nincs. Bizonyára az az, aki megátalkodottságában a penitenciát nem kérte, aki a világba s annak élvezeteihez visszatért, aki ekkép elszakadt az egyháztól. Hermas nem határozza meg, hogy miért nincs számára penitencia; nem mondja, hogy azért nincs, mert az egyháznak nincs erre bocsátási hatalma, vagy mert az ilyen bűnt nem szokta megbocsátani; sőt oly kifejezésekkel él, melyek sejtetik, *hogy a bűnösben van az ok*, hogy miért nincs számára penitencia. Hermas ugyanis nehéznek gondolja, s van oka rá, hogy egy elpártolt, a világ kicsapongásaiba visszamerült lélek komolyan megtérjen. De azért, mert nehéz, bizony nem lehetetlen. Különben Hermas a szelíd egyháznak, a bűnöket újra meg újra bocsátó diszciplinának írója és védője, ugyancsak szemet szúrt Tertulliánnak, ki őt «a paráznák hitelt nem érdemlő pásztorának» mondja, alludálva a könyv «Pastor» címére.

A «halálos bűn» az Apostoli Konstitucióban.

Ugyanezt kell mondani az «Apostoli Konstituciók» szerzőjéről; a II. könyv 23. fejezetében tagadja, hogy bánatot nyer, aki «a csatasort elhagyva, Istent kisérti, azzal hitegetvén magát, hogy nem bünteti a gonoszokat; jóllehet biztatgatja magát: segítsen meg az Úr, midőn élem világomat». A tény bizonyos, az ilyen bocsánatot nem nyer; de az okot nem ismerteti, hogy talán azért nem nyer bocsánatot, mert az egyház ezt meg nem bocsáthatja, vagy megbocsátani nem szokta; az ok fönnáll s ez: a bűnös bánathiánya. E kettőt nem szabad egymástól elszakítani; az atyák hirdetik, hogy minden bűn megbocsáttatik; ez folyton szúrja és sérti Montanust és a novatiánusokat, s azért haragusznak rájuk; emellett azonban van egy határozatlan, különfélekép körülírt bűn, melyet a legelső századokban nem lehet tulajdon nevén megragadni; mert *még nincs terminusa*, s ez meg nem bocsátható. Miért oly határozatlan ez a bűn? mert *inkább állapot, hangulat, mint egyszerű tény*. Ami rossz, gonosz cselekedet, azt mind meg lehet bocsátani: a paráznaságot, a bálványozást, a gyilkosságot; «nincs nagyobb bűn, mint a bálványozás, mert vétek egyenesen az Isten ellen, s mégis *megbocsáttatik az igaz bűnbánat* által», mondja a Konstituciók» szerzője (2. k. 23. fej.); de van aztán valami, ami meg nem bocsátható; mi legyen az? — *a penitenciátlanság*.

A «halálos bűn»nek» régen még nem volt terminusa.

Szent Pál is tud egy «halálos» bűnről.

Látszatra Szent Pál is ismer bűnt, melyet nem lehet megbocsátani, a zsidókhoz írt levelének 6. fejezetében: «mert lehetetlen, hogy azok, kik egyszer megvilágosíttattak és megízlelték a mennyei ajándékot és részesek lettek a Szentlélekben, nemkülönben megízlelték az Isten jó igéjét és a jövendő világ erejét... és mégis elestek... ismét megújuljanak a bűnbánat által, miután újra megfeszítették, amennyire rajtok állott, az Isten fiát és csúfot űztek belőle». Némelyeknek tetszett Szent Pált a penitencia szentségéről érteni, mintha ő azon nagy, megátalkodott bűnösökről, kiknek megtérése nagyon nehéz, állítaná, hogy megtérésük lehetetlen; amint erkölcsileg lehetetlennek szoktuk mondani azt, ami nagyon nehéz; a szentatyák azonban Szent Pál e szavait a keresztségről értelemzik. Görögök és latinok megegyeznek abban, hogy Pál a keresztségről szól; — a keresztséget és az elemi tanítást ugyanis e versek előtt elüljáróban emlegeti, — és mondja, hogy azok, kik a keresztség fölvétele után, tehát mint keresztények vétkeztek, nem tisztulhatnak meg a keresztséget megelőző bűnbánat, s az *utána fölvenni szokott keresztség által.* E lehetetlenségnek több okát adja: mert megvilágosíttattak vagyis megkereszteltettek (a keresztség φωτισμὸς-nak, illuminatiónak hivatik); mert megízlelték a mennyei ajándékot, az Eucharistiát; részesek lettek a Szentlélekben a bérmálás által, s amit leginkább sürgetnek: azért nem lehet újra keresztelkedni, mert ez annyi volna, mint újra megfeszíteni Krisztust és csúfot űzni belőle; azt pedig tenni nem lehet. S miért volna az annyi? mert megfeszíteni a Krisztust annyi, mint önmagán jelképezni Krisztus halálát, amit akkor teszünk, midőn megkeresztelkedünk; a szentírás ugyanis mondja: «nem tudjátok-e, hogy mind, akik megkereszteltettünk Krisztus Jézusban, az ő halálában kereszteltettünk meg?» Rom. 6, 3. Mivel pedig Krisztus egyszer halt meg, egyszer vehető fel a keresztség is. Azért tehát lehetetlen a keresztség által megtisztulni újra a bűntől; nem lehet attól már oly könnyedén, oly tökéletesen szabadulni, mint a keresztségben, amikor bőjt, sanyargatás, fáradalom nélkül teljesen kiengesztelődünk Istennel. A keresztség után hosszú, kemény penitenciára van szükségünk, mert Szent Cyprián szerint: «más az, a bűnöktől hosszú kínban gyötrődve tisztulni, s ismét más, azokat vérünket ontva törleszteni; azok az ítélet napján az Úr ajkairól várják sorsukat, ezek rögtön koronáztatnak» (Ep. 52.); az első módja a tisztulásnak a penitencia, az utóbbi vértanúság és keresztség.

S még így sem helyez vissza a penitencia ugyanazon állapotba, melybe a keresztség; «mert aki bánatot tart, az megszünik vétkezni; de megtartja a sebhelyek forradásait; aki pedig megkereszteltetik, az leveti a régi embert; természetfölöttileg megújul, mintha újjászületnék a Lélek kegyelméből». (S. Athan. ad Serapion.)

A szentírás többi helyei szintén csak a megrögzött lelkek reménytelenségét ecsetelik, mely rájok borul önhibájuk miatt; elvesznek, mert elveszni akarnak; s akarnak azért, mert mint István megkövezői bedugják füleiket, körülmetéletlenek lévén szívükben és lelkükben, ellenállnak a Szentléleknek.

Az egyház szíve a szentírás ez emberséges és könyörületes melegében dobogott; — minden bűnt megbocsátott.

Más «halálos» bűnök.

Bizonyos szent iszony vett itt-ott rajta erőt e három bűntől, melyeket kiválóan halálosaknak neveztek: a paráznaság, gyilkolás, bálványozástól. A régi theológia ugyanis a bűnöket három osztályba sorozta: az elsőbe tartoztak a felsorolt három bűn, s azok közvetlen kiágazásai; a másodikba a többi, melyeket most is halálosaknak nevezünk, mivel örök halált hoznak a lélekre, ha penitenciát nem tart; a harmadikba a bocsánatos bűnök. A felsorolt három bűnre volt kiszabva a kánoni, nagy, siralmas penitencia.

Midőn a penitenciát, amint az egyházban konkrét alakot öltött, itt először érintjük, nem bocsátkozunk leírásába; vonásai oly gyönyörűek és nemesek, hogy gyors áttekintésben nem tennék meg ránk azt a mély benyomást, amelyet kegyelemnek tarthatunk, ha érzünk; jelenleg elég, ha megjegyezzük, hogy az egyházban volt nyilvános, kánoni, ünnepélyes, s volt titkos bűnbánat; — volt nyilvános bűnvallomás, volt titkos gyónás. A három halálos bűn a kánoni

A «halálos bűnökre» kánoni penitencia volt kiszabva.

bűnbánat alá esett; később más bűnöket is az első osztályba soroztak; hogy azonban a kánoni penitencia ne váljék nagyon gyakran elviselhetlenné, szokássá lett, hogy nem minden esetben volt nyilvános, később még engedékenyebb fegyelem lépett fel; bizonyos, hogy csak a nyilvános bűnök büntettettek nyilvános penitenciával; a titkos bűnökért pedig csak titkos bűnbánat volt kiszabva.

Azonban a *kánoni* bűnbánat nincs meg az apostoli egyházban. Megvan *a nyilvános bűnbánat*, de *nincsenek még bűnbánati kánonok*. Nem is csodálkozunk rajta; hiszen idő kellett ahhoz, hogy részletes rendeletek szabályozzák a bűnbánatot. De a régi egyházban igenis dívott a penitencia, ame-

lyet később ismertetünk, s dívott korlátlanul minden bűnre; mert az apostoli egyház minden bűnt megbocsátott. Szent Pál megbocsátja a korinthusi vérfertőztetőnek bűnét, — Szent János pedig megtéríti s az egyház kebelébe visszafogadja az ifjút, kit egy ázsiai püspöknek átadott, hogy tanítsa, megkeresztelje, megbérmálja, s az Úr félelmére oktassa; de az ifjúból szörny lett, s a vétkek fertőjébe hanyatlott, sőt végül rablóbanda vezérének csapott föl. Szent János a számüzetésből visszatérve, bejárja az ázsiai községeket, s hírt véve az eltévelyedett ifjúról, utána jár, megnyeri lelkét, visszavezeti őt a községbe, leborul előtte, s a rablónak vérrel s erkölcsi szennyel bemocskított kezét, mint amelyet a penitencia vize megmosott s megtisztított, megcsókolja, s nemsokára visszafogadja őt az egyházba. «Gyakran imádkozik azontúl érte, bőjtöl, s vezekel vele együtt, az isteni bölcseség igéivel, mindmegannyi enyhítő szerrel, szelidíti, lágyítja, s nem megy el előbb onnan, míg az egyházzal ki nem engeszteli.» Igy ír Alexandriai Kelemen Özsébnél (lib. 3. c. 23.). A két apostol nyomában indul az egyház; s csak az apostoli szokástól való eltérés árán fészkelte be magát itt-ott a kegyetlenebb bánásmód, vagy épen a hajthatatlan fagyasztó szigor. Szent Irén nem tud róla semmit, hogy az egyházi fegyelem bizonyos bűnöket meg nem bocsát; mert midőn Marcus nevű gnosztikus, piszkos, s a test vágyainak felszabadítására valló tetteiről emlékezik, s elmondja, hogy sok keresztény nőt ejtett meg, s a tisztátlanság minden faját követte el rajtuk, hozzáteszi, hogy e Magdolnák «megtértek s az Isten egyházában bevallották, hogy mintegy varázsitaltól mámorosan iránta való szerelemre gyulladtak, s általa megbecsteleníttettek»; így járt egy ázsiai diakonus is, aki őt házába fogadta. «A diakonusnak szép neje volt; a bűvész ennek is beszennyezte lelkét és testét, s elcsábította, úgyhogy sokáig követte őt az asszony, míg végre a testvéreknek sikerült őt nagy nehezen megtéríteni, s akkor azután az egész időt penitenciában töltötte, sírva és jajveszékelve fölpanaszolta romlását.» (lib. 1. c. 9.) A legrégibb egyház azt gondolta volna, hogy az apostol nyomait elhagyja, ha ezeknek is nem kegyelmez. *S ez irány uralkodik a főegyházakban;* a római, karthagói, s a keleti nagy egyházak minden bűnt megbocsátottak. Az Apostoli Kánonok, valamint az Apostoli Konstitúciók szerzője föltételezik a kivételt nem ismerő egyházi bűnbocsátást; az előbbiek a gyilkosságot s a házasságtörést nem is tartják legnagyobb bűnöknek; mert más bűnöket még szi-

A kánoni penitencia nem volt meg az apostoli egyházban.

Az apostoli egyház megbocsátotta a «halálos» bűnöket.

gorúbban ítélnek el. A Konstitúciók szavait pedig már idéztem: «Nincs nagyobb bűn a bálványozásnál...»

Hogy támadhatott fel Tertullián a bűnbocsátási fegyelem ellen? E támadás elő volt készítve. A másodrendű egyházak szigorúbbak voltak; némely püspök azt tartotta a bűnök megakadályozásában célravezetőnek, ha a bűnösök az egyház kebelétől el, közvetlenül az Istenhez utasíttatnak. A montanisták e gyökérből fakadtak. A herezis mindig a legélesebb megvilágítása az egyházi tannak; a montanista Tertullián is szolgálja az igazságot; e katholikus tan, hogy az egyháznak van bűnbocsátó hatalma, Tertullián tagadásaiból győzelmes megvilágítást nyer! Az egyházi fegyelemre a konok karthágói prezbiter azt fogja rá, hogy az egyház a paráznaságot megbocsátotta, de a bálványozást és gyilkosságot nem bocsátotta meg. Tertullián ez ellen érvel, s kimutatja, hogy ha e két vétket elítéli az egyház és meg nem bocsátja: hasonlóképen kell a paráznasággal tennie: «Mit művelsz lágy és kényelmes fegyelem? Mert vagy mérj egyenlően mindenkinek, vagy csatlakozzál hozzánk. A bálványozót és gyilkost elítéled, a paráznát pedig kiveszed? azt, aki a bálványozónak jár nyomában, s a gyilkosnak előhirnöke, mindkettőnek pedig társa?...» Így ír Tertullián «de pudicitia» c. könyvében, melyet már montanista korában adott ki; s ezt sokszor ismétli. Azonban a kérdés iránt nincs kétség; a katholikusok úgy érvelnek Tertullián ellen, hogy abból nemcsak a paráznaság, de *a gyilkosság és bálványozás megbocsátási fegyelmére is kell következtetnünk.* Tertullián maga «de poenitentia» című művében, melyet még mint katholikus írt, a különböztetést nem ismeri. «*Minden bűnnek akár testi, akár lelki* legyen, akár tettleg, akár szándék szerint követtetik el, kilátásba helyezett az Isten büntetést az ítéletben, *bocsánatot a penitenciában*, azt mondván a népnek: bánkódjál és üdvözítelek majd; — s ismét: Élek én, — úgymond az Úr — inkább bűnbánatot, mint halált akarok.» S a nyolcadik fejezetben határozottan kijelenti, hogy a bálványozást s a paráznaságot *is* megbocsátja az egyház, s azért buzdítja őket a bűnbánatra: «vétkeztél, de kiengesztelteithetel; eleget tehetsz annak, aki akarja is, hogy tégy. Ha kétkedel, üsd fel, mit mond a Szentlélek az egyházaknak? az efezusiakra panaszkodik, hogy megszüntek szeretni; — paráznaságot és bálványozást vet szemükre a thyatiraiaknak; a sardok visszatetszenek neki, hogy tökéletlenek cselekedeteik; a pergamoniakban kifogásolja, hogy tévtanokat

A montanizmus bizonyítja, hogy az egyház a «halálos» bűnöket is megbocsátotta.

hirdetnek... s mégis valamennyit penitenciára buzdítja, s még rájuk ijeszt. Pedig nem ijesztene, s nem nógatna penitenciára, ha nem akarna megbocsátani.» Tertullián tanú rá «de pudicitia» című művében, hogy a katholikusok a montanisták ellen mindig azt sürgették, hogy minden bűnért kell penitenciát tartani, — hogy minden felvállalt egyházi penitenciának feloldozás is jár; mert különben minek egyházi penitenciát tartani, ha feloldozást az egyháztól nem nyerünk, s végül, hogy az *egyház adja ezt a bocsánatot.* Mit kell ezen előzményekből okvetlenül levonni? azt, hogy a gyilkosoknak, bálványozóknak is bocsánat adatik az egyháztól, mert penitenciát is ró ki rájuk. A montanisták megengedték, hogy méltán tartanak penitenciát, a katholikusok pedig levonták a következtetést: ha méltán tartanak, akkor méltán föl is oldoztatnak. Azonkívül e katholikus tan bizonyitásában hivatkoznak Hermasra, ki nemcsak a paráznáknak, de mindennemű bűnösnek egyházi feloldozást ígér és követel. Hermas nagy tekintély volt az egyházban, Damasus pápa szerint I. Piusnak, ki 158-ban lett pápa, öccse volt; tekintélye ellen Tertullián is csak úgy védekezik, hogy iratait a «Pastor»-t, «mely a paráznákat kiválólag kedveli», apokrifoknak mondja. Gyönge kifogás, mely ráfogássá minősül, ha meggondoljuk, hogy Irén és Alexandriai Kelemen még Tertullián előtt, s maga Tertullián is, midőn még katholikus volt, mennyire becsülik a «Pastor»-t, s hogy majdnem a szentiratokkal állítják egy színvonalra.

Midőn pedig a legrégibb emlékek teljes határozottsággal amellett tanuskodnak, hogy a római egyház, s vele a főegyházak minden bűnt megbocsátottak: szabad-e ezen világos felismeréssel szemben egyes nehézségekre oly súlyt fektetni, hogy miattuk a határozott kijelentéseket is kétségbe vonjuk? Zefirin[5] pápa dekretuma bizonyára gondolkodóba ejt, de nem az iránt, vajjon a római egyház megbocsátotta-e a három főbűnt; hanem az iránt, hogy miféle körülmények közt, s milyen kérdésben adhatott Zefirin ily választ, hogy ő a *paráznáknak megbocsát?* mert ebből az következnék, hogy előtte meg nem bocsátottak nekik, s hogy a bálványozók⟨nak⟩ és a gyilkosnak *ő sem bocsát meg.* Tertullián legalább így adja elő a dolgot «de pudicitia» című művében: «hallom, hogy *megjelent* egy döntő rendelet, mert a legfőbb pap, a püspökök püspöke kimondja, hogy ‚*én a paráznáknak is megbocsátok, ha penitenciát tartanak*'. Ó, rendelet, mely nem jól tett! S hol fogja gyakorolni e kegyességet?

Zefirin pápa bíres dekrétuma.

Gondolom, magának a kéjnek hajlékában!» Főleg Tertullián e szavaiból kilátszik, hogy Zefirin előbb nem bocsátott meg a paráznáknak; mert különben minek az új rendelet? Annál valószínűbbé lesz e feltevés; mert tény, hogy Cyprián előtt is, «a mi elődeink korában voltak ez egyháztartományban püspökök, *kik feloldozást nem adtak a paráznáknak*, s a bűnbánatot elzárták a házasságtörők elől. De azért püspöktársaik közösségéből ki nem léptek, s a katholikus egyház egységét akár szigorukkal, akár megrögzöttségükkel szét nem szakították. Nem történt, hogy mivel mások a házasságtörőket feloldozták, az, aki fel nem oldozta őket, az egyházból kizárassék.» (Ep. 52.)

Jóllehet, így hullámzott a diszciplina, s Zefirin pápa is az ő rendelete előtt a szigorúbbakhoz *látszik* tartozni, s azután változtat eljárásán: mégsem fogadhatjuk el a katholikus tudósok egy részének e felfogását. Meglehet, hogy Zefirin nem lett engedékenyebbé, hanem szigorúbbá e rendeletében a paráznák iránt, hogy akiket előbb tán könnyen feloldoztak, azoktól most azt kívánja, hogy *csak a penitencia elvégzése után oldoztassanak fel*. Mivel nem tudjuk az ügy állását, melyben Zefirin pápa «döntő rendelete» mérvadó: nem mondhatunk teljesen biztosat. Egészen másképp tűnik fel Cypriánnak állítólag szintén kétes és vonakodó szerepe az «elesettek» feloldoztatási ügyében. Cypriánhoz a valóságban kétség nem fér, csak a körülményeket kell fontolóra vennünk, amelyek közt ő maga, s akikhez tanácsért fordult, a római klérus, s később a zsinat is elrendeli, hogy az «*elesettek*»-nek, akik pénzen vették meg a magisztrátus által kiállított bizonyítványt a végzett áldozatról, *bocsánatot* adjanak; de akik tényleg áldoztak, azokat *csak halálos ágyukon oldozzák fel*. Mert e rendelet nem valami újat állít fel, mintha előbb az «elesettek»-et fel nem oldozták volna; hanem *fékezi e szerencsétlenek rohamosságát, mellyel a kiengesztelést sürgették*.

A dolog így állt. Fel kell-e venni az elesetteket minden előző penitencia nélkül? ezt kérdezték az egyházban. Az elesettek, számukra való tekintetből is azt sürgették, hogy igen. Öt prezbiter, ki maga is elesett, tüzelte féktelenségüket. Néhány pap engedett is kívánságuknak; felvette őket és feloldozta. Az öt prezbiter azalatt, látván a heves ellenkezést, melyre bukkantak, s nem remélvén, hogy visszafogadtassanak, Novatushoz szegődtek, ki ⟨később⟩ azt hirdette, hogy az elesetteket sohasem lehet feloldozni.

Cyprián viselkedése a «halálos» bűnökkel szemben.

Az elesettek közt is voltak szerényebbek, kik nem kívánták, hogy minden bűnbánat nélkül felvétessenek; hanem a vértanúkhoz, vagyis a már megkínzott, vagy börtönükben halálukat váró hívekhez fordultak, kik értük közbenjárjanak. Ezekre támaszkodva követeltek visszafogadtatást. A visszautasíttatás esetén azt hangoztatták, hogy az egyház nem őket, hanem a vértanúkat veti meg. Mit tett már most Cyprián és a római klérus? Követelik, hogy várjanak a legközelebbi zsinatig, mely ügyüket rendezi, s penitenciájukat megszabja; azalatt pedig ne történjék újítás, hanem tartsák meg a rendes bűnbánatot, melynek befejeztével a feloldozást a püspök s a papság kézrátétele által meg fogják nyerni. Azonban az elesettek e rendelettel nem voltak megelégedve, fenyegetőztek; lázadástól, sőt szakadástól lehetett félni. Cyprián az ő leveleiben szorongatott szívének panaszait önti ki a megháborodott, gyönge testvérek fölött, s nem akarná, hogy az elesett szülők az ártatlan gyermekeket is magukkal ragadják a schizmába. De másrészt az egyházi diszciplina megernyed, ha penitencia nélkül feloldozást nyernek az elesettek. Azért Cyprián is, a római klérus is, csak a halálosan betegeket rendelték kiengeszteltetni az egyházzal. E zavarok a leghosszabb ideig tartanak; végre Decius meggyilkoltatik; Cyprián előjön rejtekéből, s Rómában Kornél lép a pápai székre. Mindketten zsinatot tartanak, s elrendelik, hogy akik tényleg áldoztak a bálványoknak, a teljes nagy penitenciát tartsák; akik pedig kieszközöltek maguknak bizonyítványt arról, hogy áldoztak, bár azt meg nem tették, azok az üldözés közben végzett penitencián kívül újjal ne terheltessenek, s feloldoztassanak. A vita tehát nem akörül forgott, *feloldozza-e az egyház a hittagadókat vagy nem*, hanem akörül, vajjon a nyilvános penitencia nélkül oldoztassanak-e föl vagy nem? A római klérus két levele e különböztetést világosan elénkbe adja: «Csodálkoztunk, írják, hogy az elesettek annyira vetemednek, hogy oly szenvedélyesen, oly nehéz és rövid időközben, oly borzasztó bűnben, nem annyira kérik, mint inkább követelik a feloldozást, s hirdetik, hogy az égben azt már el is nyerték». Azután Cypriánhoz fordulnak: «Te pedig testvérünk, nagy szeretetednél fogva továbbra is mérsékeld az elesettek indulatosságát, s a tévelygőknek nyujtsd az igazság gyógyszerét, jóllehet a beteg kedély sokszor nem szívesen veszi a gondozók jóakaratát. Sajog még az elesettek sebe, még gyulladásban van a kelés, s azért meg vagyunk győződve, hogy idővel, ha majd meghül

fölindulásuk, hálával lesznek majd azért is, hogy a hosszú penitenciára utasíttattak, föltéve, hogy nem lépnek közbe ismét izgatók, kik önvesztükre tüzelik, s helytelen magyarázattal az elnyujtott, de üdvös penitencia helyett a gyorsított kiengesztelés mérgét erőszakolják ki számukra.» (Ep. 30, 31.) Cyprián igen zokon veszi az ő papjaitól, hogy az elesetteket feloldozzák; *de csakis a mód ellen van panasza.* Először azt veszi zokon tőlük, hogy nélküle tették, holott a nyilvános penitenciát tartó bűnösöket a püspök oldozta vagy oldoztatta fel más által, — s másodszor nehezére esik, hogy ezeket a nagy bűnösöket minden penitencia nélkül oldozták föl. Más valamiről itt szó sem volt. Az ékesszóló és lelkesülés melegét lehelő Cyprián levelei élő tanúság rá, hogy a karthágói és római egyház *minden bűnt megbocsát,* mert «véleményünk szerint senkit sem szabad az elégtétel áldásától s a kibékülés reményétől elütni, midőn a szentírásból tudjuk, hogy Isten maga buzdítja a bűnösöket a penitenciára, s hogy akik bánkódnak, azoktól a bocsánatot meg nem tagadja.» Így ír Cyprián a novatianusok ellen . . . *bűnbocsánat minden vétkezőnek . . . de csak a bűnbánónak:* ez volt a jelszava!

A három nagy bűnnek elkülönítése a többitől az egyházban általános, még a közvetlen apostoli korban is, melyben a penitencia bűnök szerint kiszabva nem volt. A régi szentatyák e bűnök ily külön osztályba való sorozását először a zsidó törvényre, s azután a keresztény egyház öntudatának szentségére vezetik vissza, amely ily bűnöktől végleg elborzad. A zsidóság is e hármat tartotta legnagyobb bűnnek, s az egyház fölértette, hogy ez nem a mózesi törvény különlegessége, hanem az Istent szolgáló erkölcsiségnek követelménye. S mégis e bűnöket is kezeli az egyházi fegyelem, sőt a nyilvános bűnbánat először kizárólag, s később első sorban e bűnökre van szabva. E bűnök miatt volt az egyházban a nyilvános penitencia, mint azt Szent Pál is gyakoroltatta a vérfertőzővel; már pedig penitencia az egyházban csak annak adatott, akit az egyház föloldozni is képes volt. *Penitenciát tartani és föloldozást nem adhatni, nevetségesnek látszott a régi kereszténység előtt.* A nyilvános penitencia fegyelme tehát, mely kezdetben e három bűnnel van egybekötve, szintén világos bizonyítéka, hogy az egyház minden bűnt megbocsátott.

A három «halálos» bűn elkülönítésének oka.

Van a régi penitenciának egy különösen hivatott s avatott hirdetője; ez Pacián barcelonai püspök. Pacián Nagy Konstantin fia, s azután Julián, Jovinián és Valentinián

imperátorok alatt virágzott, s nagyon előhaladott korban Theodozius alatt halt meg. Pacián egy parenézist írt a penitenciára. A három nagy bűnt a hosszú, siralmas penitenciának tárgyául tünteti fel; e fegyelmet apostoli szokásnak mondja, s az apostolok rendeletéből eredezteti. Pacián az egyház akkori szokásának hivatott képviselője, a novatiánusok ellen folytatott harcoknak egyik hőse, mindenekelőtt a bűnök közt különböztet: melyek azok, amelyek miatt a siralmas penitenciát fel kell vállalni s melyek azon bűnök, a gyarló emberi természet árnyékszerű kísérői, amelyek miatt nyilvános penitenciát tartani nem kell? A kérdés megfejtésében a mózesi törvényre utal: «Mózesnél, s a régiek előtt a kisebb bűnök elkövetői súlyosan bűnhődtek: a szombat megszentségtelenítői, s akik tisztátalant érintettek, a tiltott étkek élvezői, vagy a zúgólódók, kik szennyes ruhában mentek a templomba, vagy ily állapotban az oltárt érintették... mindezek egy kárhoztatásba estek, hogy szinte könnyebbnek látszott az égbe feljutni s kívánatosabbnak meghalni, mint mindezt megtartani... Mindezektől megszabadított minket a Krisztus vére, s így könnyebb szerrel érheti el mindenki az ő célját.» Meg van e szerint könnyítve feladatunk; vannak azonban bűnök, melyekre most is siralmas, hosszú penitencia vár. Lássuk, melyek ezek? «Az Úr szenvedése után, az apostolok tanácskozásra gyűlve, levelet intéztek a pogányságból megtért keresztényekhez, mely levélnek tartalma a következő... Ez az újszövetség foglalatja... A többi bűnért a jócselekedetek gyakorlása által eleget tesz az ember; de e háromtól úgy kell futnunk, mint a basiliscus lehelletétől, mint a méregpohártól... Mit tegyen az istentagadó, mit a vértontó? Mihez fordul a parázna? Vajjon megengesztelheti-e az Urat, ki őt elhagyta, vagy megóvhatja-e saját vérét, ki a másét ontotta, vagy visszaadhatja-e szentségét az Isten templomának, ki azt megfertőztette? Ezek a főbenjáró, ezek a halálos bűnök.» Azután figyelmeztet rá, hogy ezeket a törvény halállal büntette: «Tehát, mondja majd valaki, mi is elveszünk? és hol van az az irgalmas Isten, ki a halált ki nem találta, s nem találja örömét az élők vesztén? Meghaljunk-e bűneinkben? S te pap, mit tehetsz ez ellen? Hogy fogod kipótolni az egyház veszteségét? Rajta, vegyétek a gyógyszert, ha már majdnem kétségbeestetek; ha nyomorultaknak érzitek magatokat, ha féltek...! Hozzátok fordulok testvérek, kik *bűnbeeséstek után a penitenciától iszonyodtok.*»

Pacián, hivatott tanúja a bűnbánati fegyelemnek.

E három bűn képezte a kereszténység nyilvános penitenciájának első tárgyát. A herezis innen csapott át a tévelybe. Tertullián szintén az apostoli első levélből akarja bizonyítani, hogy az egyház e három bűnt meg nem bocsátotta, hanem csak azon volt mindig, hogy e gyászos bűnösöket a bűnbánatra indítsa. Tertullián ezt olvasta ki a levélből: «Elég az hozzá, hogy itt is a paráznaságot a bálványozás és a gyilkosság közé helyezik. Mert, ha vérhez nyúlni tilos, mennyivel inkább embervérhez. Már pedig milyeneknek tüntetik fel az apostolok a bűnöket, melyeket egyes-egyedül átvesznek a régi törvényből, amelyektől való tartózkodást oly kizárólagosan hangoztatják? Nem mintha a többi bűnt megengednék, hanem ezeket *mint megbocsáthatlanokat említik fel*, s a többit a pogányokra való tekintetből megbocsáttatni mondják.» Tertullián korában *tehát az egyház e három bűnt vetette a nagy, siralmas penitencia alá*, s e szokást az apostoloktól eredeztette. A montanisták szintén az apostolokra hivatkoznak, s a bűnök nyomatékozásában *azok megbocsáthatlanságára ismertek*. Katholikusok és montanisták kirótták rájuk a nagy penitenciát; de a katholikusok a penitencia végeztével feloldozták őket, a montanisták föl nem oldozták, s ép azért voltak montanisták. Tertullián kiválólag a paráznaságról disputál; mert az «apostoli férfiú», Zefirin pápa, ezeknek a nagy penitenciát, úgy látszik, megkönnyítette. S mivel a nagy penitencia különösen e három bűnért tartatott, s ezek a nyilvános penitenciát tartók mondattak «poenitentes»-nek; ebből megértjük, hogy miért mondták egyáltalában, *hogy a montanisták és novatiánusok a bűnbánókat el nem fogadják*. A többi bűnt, akár halálos, akár bocsánatos legyen, gyónás és titkos kisebb sanyargatások által bocsátották meg a montanisták csakúgy, mint a katholikusok. A montanisták ezt a bűnbocsátást nem hívták tulajdonképen *penitenciának;* azért beszélnek kettős penitenciáról; az egyikben ember bocsáthatja a bűnt; — másikban csak az Isten; ehhez tartoztak a felsorolt bűnszörnyek.

Nyssai Gergely a három «halálos» bűnről.

Nyssai Szent Gergely Letojus Melitine püspökéhez írt levele ugyancsak erről tanuskodik, hogy a legrégibb egyházi fegyelem a kánoni, *nyilvános penitenciát csak e három bűnre szorította*. Gergely e szokást nem az apostolok levelébül eredezteti; hanem ethikai és pszichológiai alapon kimutatja, hogy az a három bűn a legnagyobb, s azért gondozza azokat az egyház külön bűnbánati kánonokban. «Az atyák e bűnöket legnagyobbaknak tartották, s azért ezeket hosszabb, fájdal-

masabb penitencia által kell megváltani. Ha teszem azt, a keresztény a zsidóságba vagy pogányságba tér, vagy a manicheusokhoz szegődik, aki ezt szabad elhatározásból tette, s azután magába tér: egész életén át penitenciában legyen. Soha se vegyen részt az áldozati imában (mystica oratio); hanem a néptől elkülönítve imádkozzék, s a szentségek vételétől eltávolíttassék. Halála óráján azonban vehesse az Úr testét (sacramentum communionis). Ha pedig kilábolna betegségéből, ugyanazon ítélet alatt éljen, s a szentségekben élte végéig ne részesüljön.» E levélből az ősegyháznak, a közvetlen apostoli korszak óta szigorított fegyelmi szelleme leng. Az apostoli egyház, mint említém, nem volt ily szigorú; sem Szent Pál, sem Hermas, sem Kelemen, akár a római, akár az alexandriai, még nem ismerik e szigort. Ha valaki kínzatás közben megtagadta a hitet, az iránt kegyesebbek voltak. Szent Gergely a házasságtörés alatt összefoglal minden külső cselekedetet a tisztaság ellen; zoophthoria, paiderastia természetesen a paráznasághoz tartoztak. A harmadik bűnről ezeket írja: «Hátra van, hogy a léleknek törekvő (irascibilis), indulatos természetére is reflektáljunk, midőn az ember a haragnak különben hasznos szenvedélyében mértéket nem tartva vétkezik. Mivel pedig a haraggal sokféleképp vétkezünk, úgy tetszett atyáinknak, hogy ne nagyon részletezve és megkülönböztetve járjanak el, s ne fogják kánoni büntetések alá az egyes vétkeket; jóllehet az írás nemcsak az ölést és sebesítést, hanem a veszekedést és gyalázást is tiltja; az atyák csakis a gyilkosságot vetették kánoni büntetések alá.» Ime *van tehát sokféle halálos bűn a haragban, de az atyák ezek közül csak a gyilkosságot vetették büntetés alá;* ... természetesen *kánoni büntetés alá;* s miután valaki e kánoni büntetést kiállotta, feloldoztatott.

Szemünk elé lép immár világos képe a kánoni penitenciának, a tulajdonképeni penitenciának! Csak a nagy bűnökre volt külön büntetés mérve ... ez a kánoni penitencia. Ezek a bűnök idővel szaporodtak, s így a kánoni penitencia is részleteztetett; már Nyssai Gergely közéjük sorozza az uzsorát, a rablást, a sírok feltörését, a szentségtörést; de ezen bűnök mindig azon három főbűn kiágazásainak tekintettek. A kánoni penitencia tehát a legfőbb penitencia; ezenkívül van a rendes, kisebb bűnökért gyakorolt bűnbánat; *ha az egyház nem bocsátott meg valami bűnt, úgy ez csak a kánoni penitencia bűneiről volna mondható: már pedig a kánoni penitenciának koronájául, a siránkozóknak és szomorkodóknak*

biztatásul, mindig a feloldozás, a «pax», a «communionis sacramentum» szerepel.

Nincs kétség, hogy az ősegyház nem ismer más penitenciát, mint azt, mely feloldozást keres és vár! Még egy megjegyzést teszek, — bár nem tartozik szorosan a kérdéshez, amelyet most fejtegetek! Megkülönböztetünk ez idézetek fonalán először kétféle penitenciát: a kánonit s közönségest. A kánoni ismét kétféle, a nyilvános s a nem nyilvános. Mert lehet a kánoni penitenciát nem a nyilvánosság előtt, nem az egyház színe előtt is végezni. Azután meg végezhetett nyilvános penitenciát az is, ki arra nem volt kötelezve, mint azt az egyháztörténelem számtalan példája bizonyítja, csupa buzgalomból s tisztulási vágyból. Még egy megkülönböztetés szükséges: a nyilvános kánoni penitenciának volt bizonyos időben ünnepélyes rituáléja; máskor pedig nem volt, mint ahogy a katechumenek különös ünnepséggel megkereszteltettek a húsvét szombatján, jóllehet máskor is szabad volt keresztelni, de olyankor nem tartozik a szertartás mintegy a nap, az időkör hangulatába. A nyilvános penitenciát ünnepélyesen lehetett végezni, úgyszólván: szertartásosan, — vagy nem ünnepélyesen, mintegy magányosan; az ünnepélyes, nyilvános penitencia a bűnbánatnak teljes kifejlettsége; szertartásos feladással — stációkkal — s ünnepélyes feloldozással. Ez az ünnepélyes nyilvános penitencia képezi egyik gyönyörű jellemvonását az ősegyházi életnek, — színpompás kivirágzását a belső, buzgalmas szellemnek.

VI.

A bűnös az egyház lábainál.

Az előző fejezetek kidomborítják az egyház bűnbocsátó hatalmát, mint egyetlent és kizárólagost. Kívüle bűnbocsánat nincs, oly értelemben, hogy aki ezt tudva és akarva megveti, az az Istentől sem nyer bocsánatot. E bűnbocsátó hatalomnak alá van vetve minden bűn s az egyház tényleg minden bűnt megbocsátott, a legfőbb bűnöket, a bálványozást, gyilkosságot, paráznaságot sem véve ki. Lássuk már most, mikép felelt, — hogyan válaszolt a bűn terhétől elkínzott emberiség az egyház e csodálatos hatalmának bemutatására, mely egyrészt hangoztatta ugyan, hogy neki adattak a mennyország kulcsai; de amellett oly szelíd, oly résztvevő szeretettel tette azt, mint aki szeretné merő könyörülettté változtatni hatalmát.

Az ember viselkedése a bűnbocsátó hatalommal szemben.

Az elkínzott emberiség eddig vigasztalan s nagyrészt sikertelen bánatával, — elégtételt ajánló készségével, — önmagát kárhoztató bűnvallomásával — önmagán bosszút vevő igazságérzetével az egyház lábai elé borult. Ez az ösztön sugallatából történt! A tenger belezúdul az örvénybe, mely előtte nyílik s az emberi szív meghajlik az isteni hatalom előtt, mely neki bocsánatot igér. Bánni bűnt . . . ó ahhoz értett; hiszen az az elpusztíthatlan emberi jóravalóság a bűnnel szemben nem folyamodhatik máshoz, mint a bánathoz. Elégtételt adni, úgy ahogy tud, bocsánatkérés, megalázás, szent, bosszuló elszántság által, ehhez is értett. Mindezt a természet sugallatából tanulta; . . . de sőt még a bűnt bevallani — gyalázatát, alávalóságát napfényre hozni, . . . még ezt is megtette néha; csak bocsánatot nyerni . . . erről kételkedett. Hogy a bűnösnek magának kell valamit tenni, — hogy a bűnbocsánat elnyerésére okvetlen a szívnek munkája, epedése, törekvése szükséges; mindez természetes előtte. Midőn tehát a bűnös az egyházban látta a bűnbocsánat keresett s áldott hatalmának megszemélyesítését: azzal a bűnét becsmérlő, utáló, elégtételt felajánló szívével az egyház lábai-

Az ember vágya a bűnbocsánat után három aktusban nyilvánult.

hoz borult. Az egyház nem kívánt tőle többet, mint amit már a természet sugallt.

Az egyház azt kívánta, hogy a bűnös bánja meg, vallja be s bosszulja meg bűnét. Talán meglepő és nem indokolt e három kelléknek fölléptetése? Némelyiknek talán úgy látszik, hogy e három részben csakis pozitív keresztény rendelésre kell ismernünk; azonban ez nincs úgy. A bűnbánó a természet rohamosságával, az ösztön hibázhatlanságával e három aktusban tör ki; természetes a bánat, — természetes a bűnbevallás, — természetes az elégtétel. Fönnakadunk tán azon, hogy a bűnbevallást is természetesnek mondjuk? Annak mondjuk, de csak a heves, a lelket mélyen átjáró bánatról állítjuk azt. A szenvedő és kesergő lélekből kitör a bűnbevallás is; vallomása által, azt gondolja, hogy megenyhül. Valamint a szenvedő azért sír, mert enyhülést talál könnyeiben: úgy a hevesen, a szenvedélyesen bánkódó is könnyebbülést talál abban, hogy bűneiről mások előtt magát vádolja. Ne csodálkozzunk ezen; az ember ösztönszerűen a másokkal való érintkezésben keres segélyt, útmutatást, enyhet, vigaszt; azt gondolja, hogy könnyebb a szíve, ha másnak is megmondja, hogy őszintén érez; ha nem takargatja, nem leplezi, hanem szegénységét s mezítelenségét másoknak bemutatja; ítéletükben, részvétükben, vigaszukban újra magára ölti az erénynek titokban levetett ruháját. Hogy mennyire természetes a bűnbánó szívnek e három aktusa, azt a tapasztalat s a történet is bizonyítja. *A keresztény penitencia e tekintetben a természetnek átszellemítése és kitágítása volt.* A kinyilatkoztatás szentségi méltóságra emelte az emberi szív nemes ösztöneit és szabállyá a szenvedélyes bánatnak kitörési módját. Csak a szenvedélyes bánkódó panaszolja el bűnét: s íme a kereszténység szenvedéllyé akarta fokozni a bánatot s azért bűnbevallással kötött össze minden bűnbocsánatot. Bánat, erős fogadással egybekötve, — gyónás, elégtétel, — ezek a bűnöstől megkívánt kellékek; e kellékekbe elmélyedő lélekre ráborul az Isten kegyelme a feloldozás által, ... *ebben áll a penitenciatartás szentsége.*

Vegyük sorba, amit az *ember*, s amit *Isten* tesz a lélek tisztulásában, s vonzó képben tűnik majd szemeink elé a keresztény penitencia, melyben a kegyelem, a szentségi erő rejlik.

Az ember mindenek előtt bánja bűnét.

A bánat a természetes észnek követelménye. Elmozdítani, amennyiben rajtunk áll, az Isten haragjának okát, --

visszavonni a sérelmet, amennyire lehet, ezt követeli a dolog természete; mivel pedig azt, ami történt, meg nem történtté sehogysem tehetjük; — mivel az a röpke akarás, mellyel Isten ellen lázadtunk, most már nem létezik, s következőleg physice megközelíthetlen: a morális visszavonást kell eszközölnünk, — kell a tettet elítélnünk, megutálnunk, ellenkező cselekvés által jóvátennünk: más szóval *bánat kell.*

Bánat nélkül nincs bűnbocsánat. Vajjon az Isten megbocsáthat-e bánat nélkül, ezt az emberiség soha sem kereste; bánatával fukarkodni nem akart, s nem látta be, hogyan kérdezhetné a szív, mely enyhülés után eped, azt: hát én is tegyek valamit? ez természetellenes gondolat. Tegyen meg az ember mindent, amit tehet; s mit tehetne könnyebben és természetesebben, mint ha bánja és utálja vétkeit? !

A bánat szükséges-sége a bűnbocsánatra

Hogy mi a bánat, ahhoz nem kell definició. Mindenki tudja, ha nem is birná definiálni. A bánat belső, tehát közvetlenül öntudatunkba lépő tény s mindenki érzi, hogy az *a multnak megutálása és fájlalása.* Az Irás nem forgatja ki a természetes fogalmakat, nem hamisítja meg a legközvetlenebb érzelmeket; pedig csak e kettős merénylet árán léphetett Luther az emberiség elé azon gyenge, beteges, erőtlen, természetellenes fogalommal, hogy a bánat tulajdonképen jó föltétel. Nem! ne fosszuk meg alázatos hangulatától, érzelmes melegétől a bánatot; a bánat fájdalom és nem föltétel elsősorban; a bánatban bennfoglaltatik a föltétel, de a bánat nem föltétel. Az apostol is említi, hogy a bánat *fájdalom* és *szomorúság.* (2. Kor. 7, 9—10.) Az egész szentírás a bánatot sírásnak, nyögésnek mondja: «Senki bánatot nem tart bűnéről, mondván: mit tettem». (Jer. 8, 6.) A zsidó szöveg szerint: «senki nem sír bűne felett». Ime az Irás fogalma a bánatról: könnyek, utálat, elszörnyűködés, ez a bánat! föleszmél a szegény ember; elgondolja vétkét, s a gondolat és ismeret világában ámulva elborzad: «Istenem, mit tettem?» Joel próféta hangoztatja az Úrnak penitenciára hívó szavát: «Azért mondja most (mielőtt a fenyegetés beteljesedik) az Úr: térjetek hozzám teljes szívetekből, bőjttel, sírással és jajgatással és szaggassátok meg sziveteket, nem pedig ruhátokat és térjetek a ti Uratok Istenetekhez; mert ő kegyes és irgalmas, béketűrő és nagy irgalmú és legyőzi a gonoszságot». (2, 12—13.) Ez indulatos szavak meggyőznek minket arról, hogy a bánat a szív fájdalmas hullámzása; — bánkódó akarat, mely undorral, gyűlölettel fordul el a beismert, sajnos, hozzábilincselt rossztól, s midőn szabadulni akar tőle, kitör a fáj-

dalmas vágyban: «Uram! szeretném, ha nem tettem volna». Ennyit mondhat; többet nem tehet. Ez a bánat!

A gyöngeségnek és tehetetlenségnek szavai ezek! Mert mit változtathatnál azon, amit tettél, azzal az ájuldozó vágygyal: szeretném, ha nem tettem volna? hiszen ezáltal magad bevallod erőtlenségedet; te csak akarnád, szeretnéd visszavonni a bűnt, de nem vagy rá képes! te nem érheted el, amit elvesztettél; — te nem közeledhetel oda, ahonnan lebuktál; másnak kell elsimítania fájdalmad redőjét: a megsértettnek. De az a «szeretném» mégsem valami merő akarhatnámság, nem; van benne pozitív mag, s ez a gyűlölet; te gyűlölöd azt az állapotot, mely annak a bűnnek a következménye s szomorkodol, hogy hozzá vagy láncolva, s e gyűlölet az iránt, amit előbb szerettél s amely szeretetnek árán Istentől elfordultál, újra Istenhez fordítja akaratodat s a szomorúság afölött, amin előbb örültél, s amely öröm árán Istent eladtad, érvényre emeli benned ismét az Isten nagyrabecsülését. S ezt kívánja az Isten. A bánat öntudatos kifejezését képezi az ember vágyódó tehetetlenségének s e vágyódó tehetetlenségnek beismerése az Isten könyörületének alapja.

Igy érez a bánatról a természet s a kinyilatkoztatás egyaránt. A kinyilatkoztatás a bensőséges, gyermeki szeretet hevével zavarta fel a szívek bánatát. Azon biztatással lépett elénk, hogy az Isten bocsánatot ad, de annál magasabbra nyomta fel a bánat hullámait. Kezébe vette a emberi bánkódás kétségbeesett ügyét s minden embert rászorított a bánatra Krisztus szavaival: ha penitenciát nem tartotok, elvesztek. Az egész kereszténység nagy agitációval tartja bevonulását; az Apostolok Cselekedetei visszhangzanak jelszavától: «poenitentiam agite» (2, 38.); s azóta folyton hullámzik, folyton pezseg ez áramlat, melyet Isten megindított s erős csapásokkal egyre mozgásban tart. A trienti zsinat szerint: «fuit quovis tempore ad impetrandam veniam hic contritionis motus necessarius» (sess. 14, c. 4.); minden időben szükséges volt a bánat a bűnbocsánatra. A patriárkák korának ép úgy vannak bűnbánói, mint megátalkodott kétségbeesett bűnösei. — A lángoló pallosú angyal s az épülő bárka penitenciára hív fel. Penitenciátlanság miatt lesz Káin földönfutóvá, és a Noe korabeli nép kétségbeesése a vízözönbe ful. «Quovis tempore...»; a zsidók s a pogány népek bánata a kinyilatkoztatást őrző ember s a tévedező ész homályosabb vagy derültebb öntudatából való. — De sehol annyi bánat, mint az egyházban. Az egyház a bánkó-

minden korban s minden népnél.

dók egyháza. Azzal a méltósággal, mellyel a kulcsokat kezében tartotta: sürgette, követelte a hívek bánatát; kecsegtette, bíztatta a bűnöst az Isten kegyelmével; — a szomjazó haldokló fejét felemelte, s ajkaihoz illesztette az élet serlegét; — a beteg szívet enyhítő balzsammal kínálta; — rémített, ijesztett, sírt, bánkódott vele együtt; vele sírt, örült, remélt.

Mélyen szívünkbe hat az egyház vágya, buzdító, esdeklő szava a penitenciára! Kiérezzük belőle Jézus szívének legnagyobb s leggyengédebb gondját: a lelkek tisztulását a bűnbánat által. Lelkes, mély, síró, esdeklő szomorkodó bánatot kíván híveitől. Ki [ne] olvasná mély megilletődés nélkül Szent Pál a korinthusiakhoz írt II. levelének második fejezetét? Az apostol Jézus szívének legsajátosabb érzelmeivel ír akkor, midőn a vérfertőzőnek bánatáról ír. Valamint háromnegyed év előtt szívének «nagy keserűségéből és szorongatásából» írt «sok könnyhullatással», csakhogy az eltévedt s mélyre sülyedt kereszténynek bánatát felébressze: úgy most édes atyai szorgossággal írja: «elég annak, ki ilyen vala, ez a feddés, mely sokaktól lett»; elég annak a községből való kizárás; elég volt neki, mert magába szállt és pedig annyira, hogy az apostol nyomban inti őket, hogy szeretettel bánjanak vele és «vigasztalják őt, netalán a felettébb való szomorúságtól megemésztetnék»; «azért kérlek titeket, hogy erősítsétek meg iránta a szeretetet.» Gyengéd, apostoli egyház, mily komolyan veszed a bűnt s mégis mily gyengéd vagy! Átadod a sátánnak a bűnöst a test megfenyítésére, hogy a lélek üdvözüljön; olyan vagy, mint a «kedves testvér», aki gyengéd kézzel tartja s nem ereszti el a beteget, míg az orvos fűrészeli csontját, metszi inait, összevarrja sebeit; miután ez megtörtént, letörli könnyeit s biztosítja, hogy élni fog. Igy tesz az apostol; visszatér örömöhöz: «most örülök, nemhogy megszomorkodtatok, hanem hogy bűnbánatra szomorkodtatok meg»; «mert az Isten szerint való szomorúság állhatatos megtérést szerez üdvösségre, a világ szomorúsága pedig halált szerez». (⟨2. Kor.⟩ 7, 9.) Azon bánaton örül az apostol, «mely nagy szorgoskodást ébreszt tibennetek, sőt magatok mentségét és boszankodást is, sőt félelmet és kívánságot is, sőt buzgalmat és büntetést is»; szóval hullámzik és forr szív és lélek s az egész ember bánatában vigaszát leli az apostol.

Az újszövetség bánat-szomja:

Szent Pál

Bánatot kíván Szent János eltévedt fiától, kiről föntebb megemlékeztünk, bánatot, hogy «sírással és szomorkodással

Szent János

tőle telhetőleg eleget tegyen» és «a könnyek vizével másodszor megkereszteltessék».

Az ősrégi Hermasnál az egyház ugyanazon vágyódó szorgosságával találkozunk minél őszintébb és mélyebb penitencia után: «én tudom,» — mondja az angyal a bűnös keresztényekről, — «hogy szívük mélyéből tartanak penitenciát. De talán azt gondolod, hogy így mindjárt megszabadulnak bűneiktől? Nem megy az olyan hamar; hanem a bűnbánónak fájdalommal kell eltelnie, mindenben megalázódnia, sok mindenféle bajt elszenvednie; s miután mindent kiállt, ami reá volt róva, akkor azután majd csak megkönyörül rajta az, ki mindent teremtett». (lib. 3. simil. 7.)

Hermas

A keresztény apológiának patriárkája, Jusztin vértanu, Tryphon zsidóval folytatott párbeszédében az ó- és újszövetség bűnöseinek bánata közt nem különböztet. Az elesett szíveknek égre csapó, szabadulást kereső áramlata régen is a bánat volt, amint most is az. A keresztény egyház már Jusztin idejében a nagy bűnösnek és bánkódónak, Dávidnak példáját állítja bűnbánó gyermekeinek szemei elé. «Ennek bűnét elengedte az Úr, mert sírt és jajgatott; mint ahogy írva van róla. De ha az ily nagy férfiúnak Isten csak penitencia által bocsátott meg, miután már annyit kesergett; ha az ily nagy királynak és prófétának Isten csak a bűnbánat után bocsátott meg: mikép remélhetnek bocsánatot a tisztátlan és gyarló emberek, hacsak nem keseregnek, sírnak és vezeklenek»?

Jusztin

A korban haladó egyház, minél gyászosabb tapasztalatokat kényszerült tenni: annál gyengédebben és szorgosabban hívta fel gyermekeit a bánatra. Nincs e részben különbség közte s a montanisták közt; aláírja Tertullián szavait is, ki a belső szívbeli bánatnak külső nyilvánulását is sürgette s a penitenciának külső szertartását «exomologesis»-nek nevezi. Mi az az exomologesis? «Gyakorlat, melyben az ember földre borul s magát megalázza, . . . ruháját és étkezését megváltoztatja, zsákba öltözik és hamuban ül, . . . bőjttel támogatja imáját, nyög, sír, éjjel-nappal kesereg Urához Isteneihez». (De poenit. c. 8, 9.) Ime az egyház vigasza, a penitencia; szemeink előtt kidomborodik Tertullián kemény tolla alatt; látjuk, hogy mit kívánt és sürgetett az az egyház, előkészítésül a bűnbánatra: azt, hogy gyermekei Istenhez térjenek; szívükben kimondhatlan nagy fájdalmat ébreszszenek, melyből könnyek, jajjok, fohászok törnek elő; — azt, hogy fájdalmat keltő, vezeklési gyakorlatokkal foglal-

Tertullián

kozzanak; nemcsak azért, hogy Istennek eleget tegyenek, hanem azért is, hogy az egyház ráismerjen bennük gyermekeire s őket bizton feloldozhassa. Necsak érezzék, de kiáltsák is: «Atyám! vétkeztem, már nem vagyok méltó fiadnak hívatni. Vétkeztem Isten ellen s veszélyben forog örök üdvösségem; azért most lelkendezem, kínzom, gyötröm magam, hogy az Istent, akit megsértettem, megengeszteljem».

Nem volt ez ellen kifogása Cypriánnak; sőt a déciusi üldözés szomorú tapasztalata a szigorú Tertulliánnak szavait adta Cyprián ajkaira is! Érti, hogy Castus és Aemilius hősiesen küzködő, de azután hitevesztett «elesetteknek» penitenciájában lehet bízni; mert jóllehet a test legyőzte bennük a lelket, midőn az ostor bőrüket szaggatta, a botütések csontjaikat tördelték, a kínpad kifeszítette idegeiket, a gereblye felszaggatta húsukat; dehát most, most «nemcsak könnyeikkel, de sebeikkel rimánkodnak, nemcsak panaszos szóval, hanem a felszántott test fájdalmával kérnek bocsánatot. Könnyek helyett vért ontanak; vér ömlik a félig üszkös tagokból szemük harmata helyett». S azért okoznak neki oly gondokat azok, kik a bűnösöket, ahelyett, hogy mély, szívbeli bánatra vezetnék, könnyedén föloldozzák. Az egyháznak nem kell ily könyörület; nem, — az egyház bánatot keres; csak ha a bűnössel együtt sírhat, akkor oldozza fel őt szívesen. Mit használ különben hatalma a lelkeknek? áldás helyett átkot hoz rájuk. «Aki a bűnöst cirógatja, — mondja Cyprián, — az rossz vágyait éleszti; nem veszi le róla bűneit, hanem inkább növeli. Aki pedig keményebb szóval pirongatja és oktatja, az lelke üdvét előmozdítja. Akiket szeretek, úgymond az Úr, azokat fenyítem és gyötröm. Igy kell az Úr papjának is tenni; ne vezesse tévútra a bűnöst engedékeny, elnéző modorral; hanem lássa el üdvös óvszerekkel. Tudatlan az az orvos, aki a sebek gyűlő redőit kényes kézzel érinti; föl kell nyitni a sebet, ha jajgat, ha kiált, ha panaszkodik is a beteg».

Cyprián panaszai akkor a keresztény-világ panaszai voltak; visszhangoztak a római papság levelében. A feloldó hatalom ugyanis bánathoz volt szokva; ha bánatot nem látott, még a vértanúk közbenjárásával sem érte be; még az is külsőség; az Isten országa pedig, a kegyelem, a béke az valami oly bensőséges, hogy ahhoz okvetlen mély, bensőséges bánat kell. Látjuk, hogy a megtérés az egyház kezei közt nem vált formalitássá, nem bűvösbájos s épp azért hívságos sablonná; a kulcsok hatalma tehetetlenül állt, ha a szívek magukba nem

tértek ; a penitenciátlan szíveket meg nem nyithatták, csak a bezárt eget. A bűnbocsátó hatalomnak néha skrupulusai is voltak ; de e kételyek, ez aggályok mind csak akörül rajzanak : «Istenem, van-e a szívekben őszinte, keserves penitencia, van-e bánat? lelkes, mély, szenvedő bánat?» A herezisnek más kételyei voltak : «föloldozhatom-e a megbánt bűnt ?» Az egyháznak nincs ilyen aggálya ; az ő szívén csak a világias hívek penitenciátlansága vagy gyönge, gyarló bánata fekszik. «Tartsatok penitenciát», volt a jelszó ; mert sem világ, sem egyház nem segít, ha a lélek meg nem indul. «Térjünk az Úrhoz teljes szívből, — írja Cyprián, — és bűneink bánatát mély fájdalomban kifejezve, kérjük az Isten irgalmát. Előtte boruljon le a lélek ; — neki tegyen keservében eleget ; benne bízzék. Az Isten maga oktat rá, hogyan esedezzünk : «térjetek vissza hozzám teljes szívből . . .» Tehát vissza az Úrhoz teljes szívből ! Haragját, sérelmét bőjttel, sírással, megkövetéssel engeszteljük. «Ha valaki szívből imádkozik, — ha szívbeli igaz bánatnak könnyeivel és fohászaival nyög, ha bűnbocsánatra az Urat érdemes, szent cselekedetekkel hajlítgatja : az ilyennek bizonyára jár könyörület.» (De lapsis.)

Tehát az egyház bánatot szomjazott bűnös gyermekeiben ; a kulcsok hatalma enélkül teher volt neki.

VII.

A bánat theológiája.

Midőn az egyház a bánatot akkép felkarolta, szükségét nyomatékozta, hevességét külső gyakorlatok által is tüzelte: nem tért el a természet ösztönszerű sejtelmétől s a növekedő kinyilatkoztatás ismételt igéretétől, hogy a bánatnak bűnbocsánat jár. *Igen, de milyen bánatnak?*

A prófféták s az újszövetségi szentírás, az egyházi hagyomány, amint az a II., III., IV. század bánatában gyönyörű vonásokban kiemelkedik, nem sokat distingválnak. A szentírás általában sokat distingválni nem szokott. Az Irás mindig a nagy érzelmek kifejezése s kisszerű gondolatokkal nem bibelődik.

Az Irás bánata mindig az Istent tartja szem előtt. Úgy el van telve Istennel, hittel s örök reménnyel, hogy bűnt, vétket, pártütést mindig csak Isten ellen lát irányítva. Ha sír és sirat, mindig csak hitből veszi indítóokait. Mit is bibelődnék más bánattal, mellyel telve van a világ? bánattal, mellyel az öreg kor siratja ifjúsága vétkeit, mert erőit elpazarolta s most kiaszott velővel s száradó tüdővel tengődik örömtelen hosszú napokon s még hosszabb éjszakákon? Mit gondol az Irás bánattal, mellyel az özvegy siratja eltévedt leányát, kit rosszul nevelt, hiúságra és bűnre oktatott? — Az Irás nem törődik bánattal, mellyel a gyilkos siratja szenvedélye kitörését, . . . most midőn csörög bilincse; . . . nem törődik bánattal, mellyel a részeges bánkódik a mámorában elkövetett káron; az Irás csak az Isten megbántását sirató szemeket nevezi bánatosaknak; — csak az Istennek, az Úrnak, a Megváltónak, a lelkek szeretőjének sérelmét nevezi bűnnek s a bűnt mint Isten sérelmét megutáló, fájlaló akaratot hívja bánatnak. Az Irás tehát a bűnben csak *az Isten sérelmét*, s a bánatban *a természetfölötti indítóokokból fakadó bánatot* érti. A világnak is vannak bűnei; [a] bűnt — legalább néhányat — a világ is utál és megvet. Vannak, vagy mondjuk,

lehetnek filozófiai bűnök s következőleg lesz filozófiai bánat is, mely a megroncsolt fiziológiából, az erőszakolt pszichológiából, a megsértett esztétikából, a felforgatott szociológiából, az illemtanból szedi bánatának indítóokait: ez *a természetes bánat.* Ez az apostol által emlegetett s a «világ szomorúságának» nevezett kategóriából való. A filozófiai bűn alatt például a lopást értem, ha azt nem mint az Isten törvényének megszegését, s az ő megsértését, hanem mint az igazság s a természetes rend megbolygatását tekintem; e szempontból is a lopás csunya, utálatos tett; ami csunya és utálatos, azt meg lehet bánni; de ha valaki a lopást csak így s csak ezért bánja, bánata a «világ szomorúsága», mely nem éltet. A bánat tehát mindig a bűnnek Istennel való ellenkezését szemléli; a törvényt nem elvontan, hanem az Isten akaratának tekinti; — a rendet az Isten ujja vonásának tartja; — ami csunya, ami rossz, abban mindannyiszor az Isten szívének fájdalmát érzi. S ez átlag a magát kinyilatkoztató Istennek közvetlensége, melybe a hit által belépünk, míg az ész s a tudomány kívül marad és didereg; ért valamit, hall valamit; az orkánban, a szélzúgásban, a tenger morajában hall érthetetlen hangokat; *a hit pedig Istennel emberi nyelven beszél,* emberi fogalmakkal közeledik hozzá; sértéseiről, fájlalásáról, vágyairól beszél s a bűnben is közvetlenül Isten sértését látja s úgy bánja, mint ahogy érző, nemes, nagy szívnek sérelmeit, másoknak ellene irányuló hálátlanságát bánni szokás.

Természetfölötti bánatot kíván az írás.

Ennek a természetfölötti bánatnak sokféle indítóoka van; az egyik nemesebb lesz a másiknál, gyengédebb, mélyebb; a bánat is az indítóok tökéletessége szerint majd tökéletesebb, majd tökéletlenebb. Indítóokai lehetnek: *az Isten iránt való őszinte szeretet;* midőn úgy tudunk hozzá simulni, mint a gyermek anyjához, a barát barátjához, a jegyes jegyeséhez, s e tiszta szeretet ösztönével utáljuk és siratjuk azt, ami Istent sérti, neki fáj. Kiindulhatunk a *remény színeiből, az örök boldogság vágyából,* melyet Istentől remélünk, s a bűn által megtörve látunk. Megutálhatjuk, megsirathatjuk a bűnt, ha összeszorul szívünk s lelkünkre szakad a boldogtalan örökkévalóság félelme. Ki ne érezné ez indítóokokból kinövő bánatnak különböző hangulatát és árnyalatát? a szeretet gyengédsége, — a remény vágyódása, — a félelem nyomott, szabadulást kereső érzelme, — mindezek majd melegebben, majd hidegebben színezik és élénkítik a szív bánatát. *Ez mind természetfölötti bánat, mert indítóoka hitből való.* Vannak ezeken kívül más indítóokaink is; az *isten-*

A bánat különféle indítóokai.

tisztelet erénye, az az észszerű, a belátás és gyakorlat által fejlesztett hajlam az Istennek, mint feltétlen, imádandó Urunknak tiszteletét követeli; követeli, hogy neki hódoljunk, alárendeltségünket mindenben kifejezzük s ép azért a bűnt, mint az Isten sérelmét, az imádásnak és tiszteletnek csúfátételét, velünk megutáltatja és megsiratja. *Az Istennek járó engedelmesség* és a *hála* érzete szintén bánatra hangolnak; gyászos színekben emelkednek az öntudatban a szív ezen legnemesebb, s a bűn által eléktelenített erényeinek romjai; az elégületlenség, a jogos vád panaszokra készteti a lelket; a lázadó szív ismét engedelmeskedni s a hálátlan gyermek ismét hálás kíván lenni, s azért megutálja és fájlalja a bűnt, a lázadást és hálátlanságot. A theológusok ezeken kívül még egy indítóokot ismernek, mely a bűn természetének átértéséből ered. *A bűn ugyanis jogtalanság;* a bűn Isten ellen elkövetett, alávaló merénylet, amely az Isten jogait sérti. E jogtalanság kárpótlást kíván, — e meggyalázás megkövetést követel. A bűnös az Isten sértett jogainak érvényt akar szerezni s amit elvett, azt visszapótolni kívánja. Az elégtétel természetesen nem lehet más, mint a bűnösnek aktusai s ezek közt első helyen: a bánat. Igaz, hogy az ember elégtétele mindig gyönge és aránytalan, — magában véve értéktelen, ha csak Krisztus érdemét nem zárja magában; de hisz ez az érdem számunkra készen áll, csak le kell foglalnunk. A bűnös lélek tehát az Isten sértett jogainak bosszulójává csap fel, elégtételt, kárpótlást követel bánatában, bűnhödésében, megalázódásában az isteni felség számára. E hangulatban a theológusok *különálló erényt, a bánatnak különös motivumát látják,* s ezt *«virtus poenitentiae»-nek, a bánat erkölcsi erényének mondják.* — Az akarat tehát ez indítóokok bármelyikéből természetfölötti, igaz bánatra emelkedhetik; minden egyes oknak gyökeréből kivirágozhatik a tulajdonképeni penitencia; ezt a trienti zsinat *az elkövetett vétek fájlalásának és megutálásának mondja, mellyel együtt jár a jövőre nézve a vétek elkerülésének erősfogadása.*

A theológia ezzel a hét indítóokkal színezi a bánat indulatát s a penitenciának e gazdag változatú szivárványában ismeri fel az üdvöt, békét s engesztelést hozó fájdalmat. Fölösleges megemlítenem, hogy *ez belső szívbeli fájdalom.* A fájdalom forrása csak a szív; az ajkak csak szegélyei annak az edénynek, melyből kicsordulnak a «cogitationes malae», épúgy, mint a «cogitationes pacis». Azért a próféta is hangoztatja: térjetek hozzám teljes szívetekből; nemcsak szóval,

szájjal, könnyel, hanem szívvel. Ha a könny, ha az ajk panasza el is marad; ha a fájdalom csak az akarat fájdalma, mely habfodrot nem vet az érzékiség vizein: akkor is elégséges bánata van a szívnek, mert mi legyen más a bánat, mint az *akarat bánkódása?* A bűnös tehát nyissa meg szívét Ezechiel tanácsa szerint: «facite vobis cor novum»; amit szerettetek, azt most ne szeressétek; — amihez hozzánőttetek, attól szakadjatok el; — az érzékiség, a meleg vér lehe helyett az Istenszeretet tüze árassza szét tisztító hevét; — hajlamaitok súlya ezentúl az Isten, a végtelen felé terelje bolygó lelketeket; ezen elhajlás hozzon rátok új tavaszt, «inclinate corda vestra ad Dominum». (Josue 24, 28.) Nagy erő ez, mely mikor bevonul: repeszt, dönt, szakít a szíveken: «scindite corda vestra» (Joel 2, 13.), s neve is «contritio» összetörést jelent. Minden egyéb, mit enélkül tennénk, haszontalan. Az önvád, a bűnbevallás sem változtatja meg a szívet, hanem a megváltozott szív teszi a bűnbevallást üdvössé. Ágoston a szívek nagy ismerője szerint Saul is, Dávid is bevallják bűnöket. Saul elpanaszolja vétkét Sámuelnek: vétkeztem, áthágtam az Úr törvényét; jöjj, segíts, hogy lefegyverezzem haragját! De Sámuel mintha nem is méltányolná a szív látszatra üdvös panaszát, csak azt feleli: «elvetett téged az Úr.» Ellenben Dávid azt mondja: «vétkeztem az Úr ellen» s Náthán biztosítja őt: «levette lelkedről az Úr a te vétkedet». Honnan a két próféta ily különböző viselkedése? Honnan a két, látszatra egyforma bűnbánat különböző megítélése? Ágoston felel rá: similis vox, dissimile cor; Dávid szíve megváltozott, Saulé nem. Dávid kiszakította szívéből a bűn szeretetét s a szeretet helyébe gyűlöletet ültetett; Saul gyűlölete és szeretete a régi; bánatát csak a trón elvesztésének félelme keltegeti. Ennél a száj beszél, a szív hallgat; ott a szív beszél.

A bánat szívbeli fájdalom.

Ezen belső, természetfeletti bánatnak leggyengédebb s leghathatósabb neme az, mely a *szeretet indítóokából* ered. Ezt a theológia tökéletes bánatnak, a többit mind tökéletlennek mondja. A tökéletes bánat rögtön kibékít az Istennel, — a tökéletlen csak a töredelem szentségében.

A tökéletes bánat.

Az ember mély megilletődéssel veszi észre a szeretet győzelmes hatalmát; tudta, hogy a szeretet nagy hatalom, — hogy minden szenvedélynek gyökere; tudta, hogy a szeretet oly erő, melynek minden könnyű; de hogy az Istennel szemben is, az egyetlen szeretet az, melynek erejében fölemelkedik a porból az elesett ember s szívét az Isten szívéhez fűzi, ez meglepi. Tehát annyira nemes, annyira

hatalmas a szeretet, hogy az Isten ezt az emberi érzelmet tartja magához méltónak? Csodálkozásunk azonban eloszlik, ha meggondoljuk, hogy a szeretet az emberi lélek heve, értéke, virága; ha tehát az Isten a lelket maga számára teremtette s rajta tetszést találhat: szeretetében fogja leginkább magáénak ismerni. A szeretet az isteni szikrának kigyulladása, — a holt energiának fölébredése. Szeretetben lesz bátor a gyenge; szeretetben válik hőssé a lélek. Rossz irányba terelve, a hősies szeretet borzasztóvá lesz s a szenvedély ijesztő torzképeiben kísért a boldogságot kereső emberek közt; vérig lázítja, tüzeli, halálba kergeti őket. Nemesebb alakjaiban csodálatos; mily mélység van az anyai szeretetben? az emberiség nagyobb fele «gyengéd nemnek» neveztetik; ha van valami lelki is ez elnevezésben: úgy azt csak fogékonyságának köszöni a szeretet iránt. Míg nem szeret, önző, hiú, kevély; mióta szeret, azóta odaadó, áldozatkész, alázatos, hű; a Byroni versek szerint:

Nő az élet első tápforrása;
Nő tanít az első dadogásra;
Nő törül az arcról legtöbb könnyet;
Nő virraszt halálos ágyad mellett.

Ez a merő természetes szeretet a hit által természetfölöttivé válik; gyengédségéből mitsem veszítve még nemesebb, hatalmasabb impulzusok cikáznak át rajta; a szeretet valamennyi jogcímét az Istenben fölleli, s fönntartás és kétkedés nélkül úgy tudja szeretni az Istent mint anyját, mint jegyesét, mint szívének legbecsesebb kincsét. E szeretetből kifolyó bánat győz az Isten szívén. Az ószövetségnek nem volt bűnbocsátó szentsége; de volt *bűnbocsánata a szeretet* által. *A szeretetből kifolyó bánat ez a népek nagy szentsége!* A népek nagy szentsége.

Mózes (Deuteronom. 4, 29.) hirdeti a bánatos szeretet hatalmát: «mikor keresni fogod a te Uradat Istenedet, megtalálod őt, ha teljes szívedből keresed és lelkednek teljes keserűségéből». A szentírás «teljes szívet» csak a szeretetben ismer; szeretet nélkül üres, sivár a szív; — «teljes keserűség», mely keres és remél, csak szerető szívben lehet, mely mindent vesztett. Csodáljuk az Irás mély igazságait, kifejezéseinek találékonyságát és teljét, bár nincsenek benne distinkciók és szubszumpciók. Ezechiel is, Joel is ezt a teljes bűnbánatot emlegeti: «ha az istentelen bűnbánatot tart minden bűneiről, melyeket cselekedett és megőrzi minden parancsomat és ítéletet és igazságot cselekszik: élvén él és nem hal meg». (18, 21.) Nem tudjuk magukból e szavakból,

hogy miféle bánat ez? de ha van bánat, mely erre képes, a *leggyengédebb bánat lesz, mely a szeretetből való.* Tehát a törvényben is az, ami leglelkibb, legszellemibb, megmaradt érvényében s az újszövetségben nem hogy elvesztette volna erejét, hanem az öntudat legmagasabb fokára, a fejlettség, a kivirágzás stádiumába lépett. Az újszövetségben is a szeretetből folyó, vagyis *tökéletes bánat* rögtön bocsánatot talál. A szentségek, az egyház nem akadályozzák futását, — valamint a kereszt sem zárja el az Istenhez vezető utat, hanem inkább emeltyűje a szíveknek s támasza és botja a földi vándoroknak.

Az evangélium a bánatos szeretetről állítja, hogy általa lesz az ember Isten barátjává, s fogadott fiává. — Szent Jánosnál (14, 23.) olvassuk: «Ha ki engem szeret, az én beszédemet megtartja és Atyám is szereti őt, és hozzája megyünk s lakóhelyet szerzünk nála». A szerető szívben tehát az Isten lakik! Hogy mikép lakik, ez a theológiának egyik nehéz kérdése; de hogy a szeretet által borul ránk a Szentlélek árnyékolása, az iránt kétség nincs. — Szent Pál pedig a szeretetről következőkép ír: «az Isten szeretete kiöntetett szíveinkben a Szentlélek által, ki nekünk adatott». (Rom. 5, 5.) Az apostol közvetlenül az idézett szavak előtt az örök reményről beszél, mely meg nem csal, mivel az Isten szeretete kezeskedik róla. Mit értsünk ez «Isten-szeretet» alatt? Némelyek az Istennek hozzánk való szeretetét értik alatta; de ez az értelem elégtelen és nem okadatolja eléggé Szent Pál gondolatmenetét: legalább azt kell mondanunk, hogy mindenesetre azt a szeretetet is értjük alatta, mellyel mi Isten iránt viseltetünk; hiszen mikor az ember készséggel fogadja a hozzá betérő Istent, mind a két szeretet, t. i. az Isten szeretete az emberhez s az ember szeretete az Istenhez, mindig egybe van kapcsolva. Az Isten *a szeretet által tér be a lélekbe;* azért a szeretet kizárja a félelmet s azt, ami félelemmel járja át velőnket és csontjainkat, a bűnt. Igy értelmezi Szent Pál szavait a trienti zsinat is. (Sess. 6., c. 7.) S valóban az apostol *a mi szeretetünket érti Isten iránt,* s nem az Istennek irántunk való szeretetét; azon szeretet által ugyanis lakik bennünk az Isten s szívünk a világosság s a fény otthonává válik; azon szeretet által kizáratik lelkünkből a bűn s beléje tér az a szelíd, gyengéd «columba», melyről a szentatyák annyi érzéssel szeretik mondani: «res delicata Spiritus sanctus». Ez a szeretet eszközöl tehát bűnbánatot; mert azon szeretetnél fogva, mellyel az Istent szeretjük,

A tökéletes bánat által bűnbocsánatot nyerünk.

vannak örök reményeink, melyek meg nem szégyenítenek. Tanú rá a «bűnös asszony» Szent Lukácsnál (7, 37.), aki «békével mehetett», «megbocsáttattak sok bűnei, *mert igen szeretett*». Az asszony bánkódó szeretete nem tévedett; szíve ösztönével eltalálta az utat Jézus szívéhez. Magdolna epedő ajakkal csókolta a megbántott Istennek lábát; szívének reszkető fájdalma könnyeiben tört magának utat; a szeretet az önfeledettségig vakká tette minden egyéb iránt, csak őt látta, akit engesztelni sietett. S Magdolna nem csalódott; a szeretet győz; higgyünk hatalmában s bízzunk erejében; ha mélyre sülyedt a lélek a szenvedély szerelmében, kiemelkedik az örvényből a bánat szeretetében. Ez az evangélium szelleme; Szent János a kinyilatkoztatásnak s az új törvénynek fönségét a szeretetbe helyezi. A szeretetből élnek a lelkek, «mert a szeretet Istentől való... És aki szeret, Istentől született és ismeri az Istent». (1 Ján. 4, 7.) Hogy a lélek a bűn álmából felébredjen, szeretnie kell; mert ha szeret, Isten gyermekévé lesz. Az Isten gyermeke pedig vétket nem ismer; mert «aki Istentől született, bűnt nem cselekszik». Szent Pál pedig, ki arról panaszkodik, hogy a régi törvény «semmit tökéletességre vinni képes nem volt», a szeretetről azt mondja, hogy ez a «tökéletesség köteléke». Kötelék, mely a Krisztus testének tagjait egységes, élő szervezetbe köti össze, az összekötött tagok élő tagok; az az élet pedig szeretetből való!

De ha az újszövetségi szentírás nem is biztosítana arról, hogy a szeretetből folyó bánat bűnbocsánatot érdemel, úgy sem kételkedhetnénk benne. Nem lehet kinyilatkoztatás, mely a természet legnemesebb s leggyengédebb érzelmét ignorálja. A kinyilatkoztatásnak, ennek a nagy «pedagógus»-nak irányzata a lélek legfönségesebb érvényesülésére tör. A szeretet az újszövetségben nem vesztette el méltóságát és érdemét, sőt kimondhatlan mélyebb tüzet és éltetőbb meleget nyert; ha tehát a zsidónak s az őskinyilatkoztatás fényéből élődő pogányságnak öntudatában a bánatos szeretet bűnbocsánatot nyert s ez öntudatban nemesítette legkiválóbban azokat a bűnös lelkeket: mennyivel inkább kellett a szeretet e tiszta sugárfényét élesztenie az újszövetségnek, melynek lelke, fölénye, fönsége, hatalma, titka és élete a szeretet. A kereszténység jellege, a szeretet erejébe vetett hit és bizalom, «credere caritati». Minden szentség, minden ima és kegyelem, istentisztelet és tanítás azt veszi célba, hogy bennünk a szeretetet megteremtse; midőn a szeretet szárnyaira kel a lélek, minden törvényt és parancsot

A kereszténység nem vesztette el a szeretetet.

teljesített; ha szeretsz és meg nem keresztelkedhetel, amire az istenszeretet sürget téged s ily állapotban meghalsz, üdvözülsz; — ha vétekben vagy s nem gyónhatol, de szeretsz és meghalsz, üdvözülsz. A szeretet pótol minden szentséget; az Isten-szerető szív a legnagyobb s legüdvösebb emberi valóság!

Ezt tanítja az Irás a bánatos szeretet erejéről. E tan amint szívekhez szól: úgy a szívektől tökéletesen megértetik; mert mindenki tudja, mit tesz szeretni s mit tesz szeretetből bánni. De a természet szereteténél fogva mindig indulatos nyelven beszél s többet kíván, mint amennyit elbír; magasabbra tör s meg nem áll: «plus affectat, quam valet», mondja róla az apostol. Ez indulatos hullámzás zavarba hozta azokat, kik az indulatot tézisekbe s a gerjedelmeket szillogizmusokba zárni akarták; kétségük támadt az iránt: *mily fokú legyen a tökéletes szeretet?*

Ez a kérdés tulajdonképen nevetséges; mert miféle fokokat állítanak majd fel? azt mondták: legyen a bánat olyan, amilyet az ember teljes megfeszüléssel magában ébreszteni képes; — mások azt mondták: legyen a bánat olyan, hogy keservesebben essék a kegyelem elvesztése, mint bármely minket érhető csapás, kín vagy veszteség; — ismét mások annak az áldott, tökéletes bánatnak polcát oly utolérhetlen magasságba emelték, hogy az ember elkezdte hinni, hogy ő tulajdonképen nem tud szeretni, mert olyan szeretete neki nincs, «mely türelmesen él, örömmel hal meg s elfojt magában minden ragaszkodást a teremtményekhez»; ellenkezőleg akkor is, midőn szívünk őszinteségében mondhatjuk, hogy szeretjük az Istent: lelkünk tele van érzékenységgel és érzékiséggel, szívünk mint buja gyökér mindenbe belereszti szálait, átkarol, simul; fáj neki, ha vesztenie, ha válnia kell. Szívünknek annyi redője, annyi álarca van; annyi árny, annyi csalóka fény játszik benne; buzdulásunk hevében fölajánljuk életünket, a bárd alá hajtanók fejünket s néhány perc mulva talán már kihül a tüzes zsarátnok s mi nemcsak örvendetesen meghalni, de még türelmesen élni sem vagyunk képesek. Sőt minél nagyobb a szeretet, annál inkább érezzük utálatosságunkat; e világosságnál önmagunktól borzadunk s ki lesz az az ember, aki az ily szerető léleknek bebizonyítsa, hogy az Istent úgy szereti, amint csak legnagyobb megfeszüléssel, legmélyebb átérzéssel, a leggyengédebb rokonszenvezéssel teheti.

A bánat fokairól.

Ime hová tévedünk? Ha a tökéletes szeretetet ily jelle-

gekkel határozzuk meg: megfeszülés, átérzés, rokonszenvezés . . . : meglepetve kérdezzük, vajjon az a tökéletes bánatos szeretet *az akarat vagy az érzékiség indulata?* E zavarokra *szavak* adtak okot. Az egész theológia, midőn a bánatos szeretetről beszél, *legnagyobb, mindenekfölött való fájdalmat emleget*, «dolor summus», «dolor super omnia»; az evangélium is «ex toto corde, ex tota anima, ex tota virtute» s főleg «ex omnibus viribus» folyó szeretetet kíván; a próféta is visszatérésre buzdít «in toto corde vestro»; a szív szívesen elhiszi, hogy éreznie is kell, áradnia, dagadnia is kell attól a nagy fájdalomtól, mely oly méltányos, oly illő; s íme kész a baj; a túlzás elragadja néhány, kivált francia tudósnak theológiáját! De az igaz, a józan theológia, melynek Szent Tamásnál nagyobb képviselője nem akadt, különböztet a lényeg s az esetékek közt; különböztet a szeretetnek érzésben keltett hullámzása s a szeretetnek mint értelmes, akarati aktusnak lényege közt. Ó az az érzés, az a gyengéd, finom érzés, mely sokszor az érzékies illetésre, mint a legrezgőbb nyárfalevél a szellő langy legyintésére idegesen rázkódik, s mint a nyári délben a síma tó tükre a leggyengébb lehelettől is fodrait borzasztja, érzéketlen s indulatlan marad az érzékiséget nem illető, csak az ész s a hit szemei előtt feltáruló valóságok benyomásaira. Az érzés alsóbbrendű tehetség, mely jóllehet csupa élet és reakció a maga körében, a fensőbb szférákkal, az értelmi világgal szemben nagyon nehézkes. Igaz, hogy a mély megrendülés a fensőbb, az értelmi vágyó tehetségben elveti hullámait az alsóbb, az érzéki vágyódásba is, s magával ragadva azt, az érzésnek, a gerjedelemnek színeivel élénkíti, illataival fűszerezi, vizeivel öntözi saját értelmi indulatait, kicsattan a lelki öröm az arc pirjában, fölragyog a szem magikus fényében s ég, tűzként ég az ajkon s pihegve dolgozik a tüdőben; de az akaratban lehetnek szellemi indulatok is, melyeknek nincs oly mély fenékhullámuk, nincsen hevük az arcon, nincsen könnyük a szemben. Azért ezek az értelmes indulatok *valók*, ha nem is érzékiek. Lehet tehát akaratunkban indulat, mely követeli az ész szavát s átkarolja a tárgyat azon mérték szerint, melyet az ész annak értékéről felállít; átkarolja az Istent úgy, ahogy ítél, hogy ez a legfőbb jó; — utálattal fordul el, még pedig legnagyobb utálattal a bűntől, mert ez a legfőbb rossz; s mégsem bírja e fájdalmat s e szeretetet úgy érezni, mint mikor édesanyja ölébe borul, vagy kitűnő s forrón szeretett barátjának koporsója előtt letérdel. Azért az a szeretet, s az a fájdalom mégis csak legnagyobb, mert a mi

Különböztetünk szeretet és szeretet közt: van tökéletes szeretet érzékelhető megindulás nélkül.

becsülésünk szerint mi az Istent legnagyobb jónak tartjuk, s leginkább átkaroljuk; s a bűnt legnagyobb rossznak ítéljük s attól legelszántabban elfordulunk. A mélység megvan ez indulatokban, de a hullámzás nem olyan izgatott és erőszakos; ezt a theológia «appretiative summus dolor»-nak hívja; az izgatott, az indulatos, az érzékiség hatalmát felcsigázó bánatot pedig «intensive summus»-nak mondja.

E helyes megkülönböztetéshez kommentárul szolgál minden egyes emberi kebel. Szívünket az érzéki öröm és fájdalom oly könnyen villanyozza; a vonzalom és ellenszenv oly természetes áramok, melyek ha a lelket nem is ragadhatják feltétlenül, de hullámzásukat, apadásukat és dagályukat, hidegüket és hevüket okvetlenül közlik vele. Az érzéki indulatok tárgyai oly szinpompával, oly delejességgel vannak felruházva, hogy hathatósabban ingerlik még a fáradt idegeket is, mint az elvont, a gondolkozás magas légkörén átszűrődő fény. Nem csoda, ha a bensőség s az élet melege hathatósabb és izgatottabb az érzéki szeretetben és fájdalomban, mint a lelkiben. E régi és köztapasztalati pszichológiát írja le Szent Tamás (Suppl. 1, q. 3, a. 1.): «Az alsóbb tehetségeket tárgyaik hevesebben mozgatják, mint az értelmi világ valóságai; s azért minél közelebb fekszik az értelmi magaslat az érzék köréhez, vagyis minél alacsonyabb: annál inkább hozza mozgásba az érzéket is; érzékenyebb tehát a fájdalom, mely a test sebeiből árad, mint mely a lélekéiből, s ha a rosszat tényleg nem érzékeljük, hanem csak elgondoljuk, jobban ijed fel lelkünk az érzéki baj fogalmától, mint a lelki veszteség megfontolásától. Így lehet érteni, hogy az a fájdalmas megrezdülés, mely az érzékbe áthat az értelmiségből, mely a bűnt elítéli és megutálja, kevésbbé heves, mint más, az érzékben otthonos bánkódás, már csak azért is, mert ezt a bánatot mi gondolkozás által, szabadakaratunkból keltjük fel, melynek nincsenek hatalmában az érzékiség gerjedelmei, hogy csak akarjon s felzúgjon a szenvedélyes fájdalom vihara».

Honnan az indulatosság az érzéki szeretetben.

Mi következik ebből? az, hogy az értelem világában, a dolgok lényegének becslése szerint lehet nagy, legnagyobb fájdalmunk, s érzéki kifejezést neki mégsem adhatunk; s megfordítva: lehet heves, könnyekben kitörő, szenvedélyes bánatunk, mely az elkeseredés leánya s mégsem lesz az a legfőbb, legnagyobb bánat, melynél fogva mindennel szakítani, mindentől elválni készek volnánk Istenért. S azért az érzéki megindulás, akár könnyes szemből néz is ki, nem a legjobb kritériuma a «legnagyobb bánatnak», hogy szerinte bátran és

csalhatlanul ítélhetnénk. Nem; *az intenzív bánat, a gerjedelmes fájdalom nincs megparancsolva,* mert nincs hatalmunkban; Isten ajándéka az, mellyel felcsigázhatjuk a szív megolvadásáig érzelmeinket; de ha nem érezzük melegét, ne gondoljuk, hogy nincs bánatunk.

Az Irás a bánkódó szeretetről szól; szól az érzelmes ember lelkének fölkavarodásáról, s azért könnyeket, sírást, jajgató bánatot emleget; nem mintha bánat e nélkül nem lehetne; nem mintha tagadná, hogy van bánatos szív könnyes szemek nélkül; hanem mert az Irás mindig *nagy érzelmekről* beszél, melyek mint a vihar nem maradnak a hegytetőkön, hanem lezúgnak a völgyekbe; a lélek értelmes akaratából leereszkednek a gerjedelmek völgyeibe... t. i. az érzékiségbe. A kinyilatkoztatásban nem folynak össze az értelmes akarat s az érzéki gerjedelmesség különbségei. Az egyik nem a másik; az értelmes vágyódó erő fájdalma szükséges, — a másik, az érzékiség gerjedelme esetékes; — kiséri sokszor az előbbit, de ennek szárnyai lelkiebbek, s azért szárnyra kelhet akkor is, mikor az érzéki indulat tétlenül borong. Ha a szentírás parancsát «szeresd Uradat Istenedet teljes szívedből» az *érzéki indulat legfőbb fokáról* értelmeznők, az a parancs lehetetlenséget követelne; kemény, kivihetetlen, konkrét megvalósulások nélkül eszményi magasságban lebegne; de ha a teljes szív, a teljes lélek alatt azt értjük, hogy az Istent szívünkben minden teremtménynek elébe tegyük, — semminemű vonzalmat és hajlamot az Isten-szeretet rovására akaratosan ne tápláljunk; — minden egyéb szeretetet szüleink, barátaink iránt e szeretetnek alárendeljünk s tőle függővé tegyünk: akkor ez a parancs szent, észszerű, emberi szíveknek való. De akkor értelme a következő.

Mit jelent Istent minden erőből szeretni?

A szeretet az akaratnak indulata; ezt az akaratot jelképezi a szív. Az ember cselekvése három elvből indul ki: az értelemből «mens»; — az alsó, érzéki vágyból «anima», — s a külső exekuciót megindító erőkből «vires omnes». Az első és legnagyobb parancsolat azt követeli, hogy akaratunk Istenre irányuljon, — értelmünk neki hódoljon, — érzéki hajlamainkat szerinte fékezzük s hogy cselekvésünkben Istennek engedelmeskedjünk. Ez annyi, mint «teljes szívből, értelemből, lélekből, erőből szeretni»; mindennek megfelelünk, ha Istent «appretiative», az értelmes akarat indulatával az első helyre tesszük. Az Isten ugyanis azt akarja, hogy szívünk ne legyen megosztva közte s a teremtmények közt; akarja, hogy egészen az övé legyen; de egészen az övé oly

módon, hogy mindig csak őt szeressük, rágondoljunk, utána epedjünk, nem lehet; a «teljes szív» és a «teljes lélek» s a «minden erő» ez értelmezésben lehetetlenséget állít; azonban lehet az övé gondolkozásunk, érzületünk, szokásos irányát tekintve, hogy t. i. eléje soha semmit se helyezzünk. Szent Bonaventura is kétféle szív- és észtelljességet különböztet; szívteljességet, mely abban áll, hogy az Isten szeretetével ellenkező, készakaratos indulataink ne legyenek, hogy Istennél jobban semmit se szeressünk; másik szívteljesség, hogy egyáltalában Istenen kívül semmit, senkit se szeressünk; az utóbbi gondolat utópia, — az előbbi észszerűség és theológia.

E parancsnak a bűnbocsátáshoz nincs köze.

Különben is fölösleges e parancsról itt említést tenni s azt nehézség vagy érv gyanánt használni *a bánat intenzív, magas fokának szükségességére nézve;* mert hiszen e parancsot semmi esetre sem lehet mint kelléket a bűnbocsánatra vonatkoztatni. Krisztus e parancs hangoztatásakor nem mondja, hogy *a bűnbánónak bűnei bocsánatának elnyerésére szükséges az Isten-szeretetet teljes lelkéből fölkeltenie.* Tegyük föl, hogy valamikor kell az Isten-szeretetet «teljes szívből» és lélekből fölkeltenünk: következik-e abból, hogy épen a bűnbocsánat elnyerése végett kell ezt tennünk? Általában az Isten első és nagy parancsa nem valami egyszerű aktusnak előírása; hanem az egész törvény és élet iránya; magában foglal mindent, de nem részletez semmit; részben súlyos bűn alatt kötelez, midőn fontos dologról van szó, részben bocsánatos bűn alatt, midőn kisebb jelentőségű tárgyakra vonatkozik; nem mondja, hogy mikor kell ezt a parancsolatot teljesíteni; — kell-e azt mindig vagy csak néha tenni s végre kell-e *azt a parancsot ép a bűnbocsánat elnyerése céljából teljesíteni?* Már pedig Krisztus erről semmit sem szól; tehát ne *lássuk benne a bánkódó szeretet leginteneívebb nyilvánulásának sürgetését.*

Csak őszinte, igaz, bánkódó szeretet kell; — hogy mily fokban legyen meg, az kicsinyes kérdés. A kicsinyesség megvan néha a theológiai iskolákban, de soha az egyház tanában. Azokban a zsinati definiciókban olyan a mérséklet, a körültekintő, szivet-lelket egyaránt jótevően érintő kegyesség, hogy szinte érezni rajtuk a Szentlélek kenetét. A trienti zsinat

Az egyház mérséklete.

(sess. 14, c. 4.) így szól: «Jóllehet, ez a bánat, a szeretet által néha tökéletes bánattá válik s ilyenkor az embert, még mielőtt a penitenciatartás szentségét tényleg felvette, Istennel kiengeszteli, mégis . . .» A zsinat beszél a «szeretet által tökéletessé lett bánatról»; nem különböztet intenzív és langyosabb bánat közt, — nem hosszú vagy rövid ideig táplált bánat közt; ezek

nem érintik a dolgok lényegét; idő és fokozat nem változtat azon, hogy a bánat tökéletes-e, vagy nem. Aki az Istenhez tér szeretetből, megigazul; amikor tér, akkor igazul meg; azon napon «quacunque die». Tehát bánatos szeretet és szerető bánat kell, — másról a zsinat említést sem tesz.

A szentírás is, bár a próféták hevülése néha az érzéki fájdalom zivatarát is említi: máshol csendesen folyó bánatról beszél; szeretetről, mely nem hánykolódik az érzelem izgalmaiban, de azért mégis őszinte, igaz bánatot ad. «Ha valaki szeret engem, szerettetni fog az Atyától»; «aki a szeretetben marad, Istenben marad»; «aki szeret, Istentől született»; így beszél az Irásban a Szentlélek s ez minden szeretetre illik, ha heves, ha langyos. Az igazság és szentség mérséklete jellemzi e felfogást; az ellenkező állítás pedig túlzásokba és kétségekbe zavarja bele a lelket. Bizonyára a keresztény morális sem kívánja a cselekedet természetfölötti érvényéhez, hogy azt az indulat leghevesebb kitörésével végezzük; — nem kívánja, hogy a kegyelemmel úgy működjünk közre, hogy jobban ne lehessen; elég ha jó szándékkal és Isten iránt való szeretetből működünk közre; elég ha a törvényt megtartjuk, ha nem is azzal a buzgalommal, melyről azt kelljen mondani: jobban nem lehetne. Igy vagyunk a bánkódó szeretettel is; ha nem is feszül meg úgy, hogy ne maradjon szívünkben izom, mely ne dolgoznék, és ha nem is erőlködik úgy, ahogy csak lehet: azért mégis szeretet marad, elvonja a lelket a bűntől s odatereli az Istenhez.

A theológia ebben túlozni nem enged; a túlzás nem teremné meg a nagyobb bánatot, hanem épen a bánatnak, már mint annak a nehéz és lehetetlen bánatnak megvetésére vezetne. Ellenben megszabva *a bánat termékeny talaját s az igazság légkörébe terelve a lelkeket: megnyitjuk a bánat túlcsorduló forrását.* Nem kell túlozni, hogy a bánatot fokozzuk; ismertessük azt meg az emberekkel azon alakban, melyben Isten azt az egészséges szívektől elvárja; s meglátjátok, hogy az égre csapnak fel lángjai. Hiszen a buzdítás, a forró szeretet, a vágy az elveszett mennyország után, melyben Istent szerethessük, nem elégszik meg az alsó fokokkal; mindig magasabbakra tör. Hogy is lehetne a szeretetet félteni, hogy kislelkű lesz s a legkevesebbel beéri? nemde a szeretetnek, a bánkódó szeretetnek is az a szelleme, melyet Szent Pál említ: «plus affectat, quam valet». A szeretetnek e szellemből indulnak ki az atyák, midőn a bűnösöket minél nagyobb penitenciára buzdítják; midőn az indulatok hullámait egyre kavarják és

Az atyák is ily méréklettel értendők.

korbácsolják, s átlag keveslik, amit az emberek tesznek. Ezek buzdítások s nem parancsok! Máshol meg, ahol folyton tökéletesebbre sürgetnek, nem a szeretetből folyó bánatról beszélnek, hanem más indítóokokról, vagy a kánoni vezeklést, tehát az elégtételt értik. Ezeket szem előtt tartva, *nem botránkozunk meg az atyák rohamosságán és magas bűnbánati igényein*, sőt jól esik nekünk látni a szívek⟨nek⟩ ezt a sugárzó melegét. Az életnek úgyis arra van szüksége, nem érheti be az absztrakt szükségesség mértékével, mert akkor a színvonal alatt marad, — neki éleszteni kell az indulatokat, szítania kell a tüzet, hogy az emberi szívek meg ne fagyjanak. Igy teszünk mi is, midőn lelkesíteni akarunk, így tettek az atyák; sőt az egyház buzgalmas szellemének tavaszában utólérhetetlenül felülmúltak minket.

«Hallják azok, írja Szent Ambrus (l. 2. de poenit. c. 6—c. 10.), kik penitenciát tartanak, hogyan tartsák meg azt, mily buzgalommal, mily indulattal, mily tisztult szándékkal, a szív mily megértésével. Uram, hallgass meg s lásd — kiáltják — mert szorongattatom, sírásomtól megfordult bennem a szív. Ismered a lélek szándékát, látod szívem érzületét; lásd bánatos külsőmet is... elvonulok a világtól, megkurtítom álmomat, felriadok belőle zokogva, megszakítom fohászaimmal és imáimmal; legyúrom magamban az élet követelményeit, megtagadom magam s megváltozom.» — Ne érjük be «röpke, sovány könnyel», hanem «áradozó zokogással erőszakoljuk ki a feloldozást». «Ha úgy bánkódol, hogy a lelkednek keserű az, ami előbb édes volt s ami gyönyörködtette érzékedet, az most kínozza lelkedet; ha így bánkódol: akkor az Isten felé tart fohászod.»

Ambrus.

«Akik megtérnek, azoknak minden megbocsáttatik.» Igy beszélünk mi most is Szent Ágostonnal, ebben áll a bánat; de azért Ágoston bizonyos nagy, halálos bűnökért más penitenciát követel. «Vannak azonban nagy, halálos bűnök, melyek csak a megalázódott szív leghevesebb gyötrelme, szívtöredelem és vezeklés által bocsáttatnak meg.» (Serm. 34.) Ágoston nyilvánvalóan megkülönbözteti a kánoni penitenciát a közönséges bűnbánattól; ami mélyebb, hathatósb penitenciát kíván, az csak arra vonatkozik, hogy a nagy bűnökért nagy elégtételt kell adni s a szív pszichológiája diktálja, hogy aki ezekből megtér, jobban fog bánkódni. «Ezek a nagy bűnök hangos panaszokra, nyögésre, könnyekre szorulnak; sírva kell az Istenhez kiáltani, jajgatnunk kell szívünk fájdalma miatt. Valamint a halottat siratjuk, úgy

Ágoston.

sirassuk a megholt lelket és valamint az anya megtört szívvel siratja fiát, úgy kell bánkódnunk egyetlen lelkünk fölött, de nem reménytelenül.» A híres Caesarius, arlesi püspök ⟨is⟩ így fejezte ki a korabeli, keresztény Galliának meggyőződését arról, hogy mily fájdalommal, mily bánkódással kell ezeket a nagy bűnöket fájlalni. S mily méltányosság és természetesség van abban, hogy valamint a nagyobb bűnökért nagyobb kánoni penitencia rovatott ki: úgy nagyobb, élesebb bánatot is követeltek; hiszen különben kételkedniök kellett volna, hogy fáj-e annak a nagy, hirhedt bűnösnek a szíve, aki dacára annak, hogy penitenciát tart, oly hidegnek és közönyösnek látszik. Caesarius.

A szentatyák tehát minél nagyobb, hevesebb bánatot kívántak a bűnösöktől; de jól vigyázzunk! a szentatyák nem írtak dogmatikus théziseket, hanem gyászos esésekről, megrendítő botlásokról és bánatokról írtak; s mikor írtak, akkor sírtak is; sírva oktatták sírásra és kesergésre azokat, kiknek minél élénkebb öntudatára akarták hozni bűneiket. Mi sem írnánk máskép, mint ahogy Cyprián írt, ha a deciusi borzalmak által megingatott egyház szomorkodó fiaihoz írnánk; — mi sem írnánk máskép mint Szent Ambrus, ha egy Istennek szentelt szűzhöz írnánk, ki elvesztette fejének koszorúját: «Legyen szíved mint az olvadó viasz, zaklasd magad bőjttel, hányd szemedre sokszor: ó miért dőltél romba tiszta, fölséges lelkem? érzékeidet kínozd, mert vonzalmaik erejében engedtél az ellenségnek. Az ily élet, az ily bánat, ha nem is remélheti, hogy visszanyeri elvesztett koszorúját, mégis várhatja bűnei bocsánatát; mert az Úr mondja: térjetek hozzám s én majd hozzátok fordulok». (ad Virg. laps. c. 8.) Így írnak a fájdalomtól átjárt atyák, midőn gyermekeiket nagy érzelmekre, nagy áldozatokra tanítják. A szív indulata nem kér tanácsot az észtől; az ész csak azt mondja: *bánni kell szeretetből;* — a többi a szívé; gyengédségén, hevén, buzgalmán kigyulladnak majd az érzelmek vakító színei. Ha pedig nagyon kigyulladtak, akkor az egyház elengedte a hosszú, kínos penitenciát is. Így történt, hogy csak egy példát említsek, a nyolcadik általános zsinaton, melyen a római egyház híres könyvtárnoka, Anastasius is, kitől e zsinat aktáinak régi fordítását bírjuk, jelen volt. Nagyon súlyos penitenciát vetett ki a zsinat azokra, kik Ignácot, a konstantinápolyi pátriárkát székétől megfosztották, s maguk az imperátorok könyörögnek, hogy engedtessék meg, hogy Ignác mindazoknak, kik nagy meg-

törődéssel bánkódnak, a penitenciát részben elengedje. Az apostoli szentszék követei hajlanak is a szóra s a zsinat elhatározza, hogy «Szentséged a bánat buzgalma szerint enyhítheti az egyesek bűnhődését».

Van azonban a szeretetből folyó bánatra nézve még egy más nagy nehézség. A szeretetet Szent Pál a «tökély kötelékének» mondja; erejét, Isten előtt való érdemét mindenek fölé emeli, gyermekeinek szívét s tekintetét reá irányozza, mint vágyaik s törekvéseik céljára, s mégis úgy látszik, hogy *az egyházban alárendelt szerepe van a szeretetnek s nincs meg az a hatalma, ami régen volt.* Ugyanis dacára a tiszta szeretetből fölkeltett bánatnak, a bűnt mégis meg kell gyónni, alá kell vetni a kulcsok hatalmának. S így azt kérdezhetnők: tehát a szeretetből folyó bánatnak most nincs meg régi ereje? Ha pedig megvan, s a tökéletes bánat folytán megbocsáttatik bűnünk: minek azt meggyónni, ami már meg van bocsátva? Vagy ha a tökéletes bánat után is kell gyónni, mit bocsát meg az egyház, mit oldoz fel, mikor nincs már mit megbocsátani, nincs mit feloldozni?

Olyan-e a szeretet hatalma most, mint volt régen?

Felelet: a szeretetnek hatalma, érdeme, kedvessége a régi. Azok a lelkek, melyek szeretetben halnak meg, ha meg nem gyónhatnak, szeretetük mértéke szerint a dicsőség magas fokára emelkednek; tehát a szeretet bocsát bűnöket most úgy, mint régen; s mégis kell gyónni, — azoknak a predesztinált lelkeknek is, kik a szeretet tüzében egyenesen a mennybe ragadtatnának, ha a veszélyből kiszabadulnak, gyónniok kellene. Mert micsoda a szeretet? mélységes, bensőséges, indulatos függése egyiknek a másikon, — egyesülés, egyetértés, egyet-akarás; — akarni egyet, ugyanazt, amit a kedvelt akar, — úgy ahogy akarja, — amiért, — amikor akarja. Gyengédség a szeretet egész a legérzékenyebb észrevevésig, hogy mit gondol, mit kíván a kedves, — min jár tetszése. Ez a szeretet az Úr Jézussal áll szemben. Mi szeretjük őt s ő is szeret minket, de mennyire szeret! Ez a szeretet irántunk adatott vele nekünk egy jó, édes anyát, akinek kezére bízta lelkünket, — gyengéd szeretetére bízta lelki sebeinket, — nem engedte, hogy magunkra maradva, talán elvaduljunk, talán róla megfeledkezzünk; kívánta, hogy lelkünk nemes, bátor, áldozatkész legyen; — kívánta, hogy hősök legyünk, de ugyanakkor akarta, — mert féltett, — hogy gyermekek maradjunk; kívánta, hogy szívünk a kereszt szeretetétől hevülve, lehetőleg csak szeretetből tegyen s éljen; de ugyanakkor akarta, hogy a szülői házban s ne

azonkívül szeressen ; — akarta, hogy szeretetünket tekintély vezesse, nevelje, s hogy attól függetlenül ne is szerethessünk. Ismerte a szívek hajótöréseit, — ismerte az indulatok szirtes tengerét, — kívánta, hogy a tenger hullámozzék s reá keljen nagyreményűen a lélek ; de akarta, hogy rábízza magát s hajóját a biztos szemű s kezű kormányosra, az isteni tekintélyre. E *szent gyámságot*, mely minden nemest nevel s ápol, s csak a salakot szedi le róla ; mely szítja a szív tüzét, csak a szurtos, kormos füstöt tartja távol tőle ; mely nagy lelkeket nevel, de nem ereszti önfejük és önkényük szabad pórázára : *az egyház, ez az édesanya gyakorolja;* lábaihoz kell letérdelnünk, térdeire kell fejünket hajtanunk s nagy szívének inspirációján kell élednünk mindnyájunknak, a szeretőknek is, a szeretetből bánkódóknak is ; így akarta Krisztus, s mivel akarta, mivel ily szerető szívvel akarta : azért *szeretet e szándék nélkül, e vágy nélkül*, hogy neki e tekintetben is megfeleljünk, *jelenleg nincs*. Ne mondjuk, hogy a szeretet elvesztette hatalmát, mert most gyónni kell, előbb nem kellett ;[6] nem ; inkább azt mondjuk, mert nincs szeretet e szándék nélkül ; a szeretet meg akar felelni Krisztusnak s Krisztus oly nemes, szent szándékból akarta így. Ó valóban ! fölséges, csodálatos, bensőséges viszonyt teremtett meg Krisztus az egyház s a lélek közt ; a teljes odaadás, a gyermeki függés, az anyai édesség viszonyát ; nincs bennünk titok, mit rá ne bíznánk ; nincs irányzat, melyben igazító szót tőle el ne fogadnánk : s így bűneink is . . . ez az egész, gyászos ügye szívünknek csak reá van bízva. Az Isten iránt való szeretet szabadon árad a szívben, ami bűnt talál, elmossa ; de az Istent szerető gyermeknek kötelessége megmondani anyjának, hogy hányadán van bűnével, — be kell vallani s meg kell bánni az anya színe előtt is, amit már megbocsátott az atya, az Isten ; mert ő így akarta.

Mínek a gyónás, ha a szeretet bűnt bocsát?

De a nehézség másik része még teljes erőben áll : *mit bocsát meg az egyház, mit oldoz, ha semmi sincs megkötve?* Van még a szerető lelkekben is egy kötelék, nehezedik rájuk egy kötelezettség, mely a bűntől származott, s ez az, hogy az Úr Jézus kötelezett minket, hogy minden bűnünket az egyház hatalma alá vessük ; aki bűneit szeretetből megbánta, de még nem gyónt, azon ez a kötelezettség még rajta van ; ennek eleget kell tenni. Azonkívül azt sem szabad szem elől téveszteni, hogy a bűnt sokszor lehet megbánni s ugyanannyiszor feloldozni ; mert mindannyiszor lehet a kesergőt, aki engem megbántott, biztosítani jóindulatomról, barát-

ságomról ; mindannyiszor lehet róla ítéletet hozni, hogy méltó a bocsánatra s hogy ezt meg is adom neki. Mindig igaz marad, hogy vétkeztünk s következőleg mindig bánkódhatunk s bocsánatot kérhetünk a bűnért s épúgy az Isten is mindannyiszor megbocsát, elengedi követelését arra nézve, hogy bűnhődjünk. Ez a bocsánatadás pedig mindig érvényes, mindig hatásos, mert kegyelmet önt szívünkbe, mely ha talál, ha nem talál bűnt, megszenteli a lelket.

Érvényben marad tehát a szeretet ; diadalútja most is nyilt s egyenesen az Isten szívéhez vezet, habár az újszövetség kegyelmi intézete, az egyház, gondozza is most szívünknek minden adósságát, minden bűnét. Örüljünk neki, hogy gondozza, — hogy Krisztus a penitenciatartás szentsége által oly könnyűvé — oly bizalmat, édes bizonyosságot ébresztővé tette a bűnbocsánat legfontosabb ügyét. Mert most nem szükséges a bűnbocsánathoz okvetlen a szeretetből folyó bánat ; elég, más indítóokból fakadó fájdalom, hogy bűneink bocsánatát a penitencia szentségében megnyerhessük. Ez a kegyelem szignatúrája az újszövetségben ; az újszövetség a kegyelem szövetsége, azon könnyűségnél fogva, mellyel a kegyelmet bőségesen megnyerhetjük s azon eszközök sokaságánál fogva, melyek a kegyelmet nem nehéz föltételek alatt lelkünkbe árasztják. *A legkönnyebb s legáldásosabb eszköz az egyház bűnbocsátó hatalma a penitenciatartás szentségében.*

E szentségben tökéletes bánat, bánat, mely szeretetből folyik, nem szükséges ; elég bármilyen természetfölötti indítóokból eredt fájdalom. A trienti zsinat ezt világosan hirdeti azon gyönyörű fejezetben, mely a megigazulásról szól. A VI. fejezetben általában a jó, üdvös bánatról értekezik ; nem különböztet attritio és contritio közt ; nem különböztet különböző motivumok közt s ezt az üdvös bánatot egy szóval «contritionak» mondja, melyet mi így fordítunk, hogy «bánat». «A bánat, mely a bűnbánónak aktusai közt első helyen áll» ; mert már az előző fejezetben felsorolta, hogy a bűnösnek három kelléket kell megteremtenie : a bánatot, gyónást és elégtételt. Ezt a három kelléket a szentség részeinek, «quasi materiá»-jának mondja ; tehát a bánat a szentség része és «quasi» anyaga s így a bánatnak fajai is a szentségnek részei, akár a tökéletes bánat, melyet a szeretet éleszt, akár a tökéletlen, mely a bűn undokságának s az örök kárhozatnak megfontolásából ered. Azért ezt a tökéletlen bánatot az Isten ajándékának, a Szentlélek indításának mondja, «melynek se-

gélyével a bűnös utat nyit magának a megigazulásra» s azután folytatja: «s jóllehet a penitenciatartás szentsége nélkül ez az attrito nem teheti megigazulttá a bűnöst; de diszponálja őt arra, hogy az Isten kegyelmét a penitenciatartás szentségében elnyerhesse». Ime a kétféle bánat; bánat mind a kettő; jó, szent mind a kettő; de az egyik csak a szentségben teheti megigazulttá a lelket; a másikról már hallottuk, hogy szentség nélkül[7] törleszti a bűnt. A trienti zsinat határozottan állítja, hogy a bánat ugyan a megigazulásnak föltétele, és kelléke; de ismer bánatot, mely mellett a bűnös, bánkódó lélek elveszhet; pedig a zsinat világosan mondja, hogy a szeretet által tökélyesített bánat a bűnöst megigazulttá teszi; beszél tehát *oly bánatról is, mely nem tesz megigazulttá, mely nem a szeretetből folyik, mely a penitenciatartás szentségében eszközli, hogy a feloldozás hatásos*, de a *feloldozás nélkül a lelket a kárhozattól nem menti meg*. Ez az a tökéletlen bánat, az attritio. Ha a penitenciatartás szentségéhez mindig tökéletes bánattal kellene járulni: senki sem veszhetne el azért, mert a feloldozást meg nem kapta; tehát a trienti zsinat a tökéletes bánatot is elégségesnek tartja a penitenciatartás szentségében. — Azonban maga az egyház bűnbocsátó hatalmának fogalma követeli, hogy a tökéletes bánaton kívül a tökéletlen is elégséges legyen a feloldozásra; mert e hatalom kiengeszteli a bűnöst az Istennel; valóságos, kiengesztelő hatalom; de ha tökéletes bánat nélkül a bűnt meg nem bocsáthatja, tulajdonképen sohasem bocsátja meg azt; azt mindig már előre a szeretet eszközli s a bűnbocsátó hatalom mintegy csak jóváhagyja, amit az végzett. A hatalom e fogalmát rendületlenül védte az egyház a novatiánusok ellen; hisz ezek mindig csak azt akarták, hogy magának a bűnbánónak dispoziciója teszi őt majd megigazulttá; az atyák nem voltak ezzel megelégedve; valamint az Isten megbocsátja tényleg a lelkeken sötétlő bűnt: úgy az egyház is; de ha a szeretet elöljáróban mindig szükséges, *akkor nincs bűn s nem is létezhetik, melyet az egyház megbocsásson*.

A tökéletlen bánat.

Ez a különböztetés az attritio és contritio közt az egyházi gyakorlatban folytonos tény. A legnehezebb kérdések s bonyodalmas disputák fűződnek az attritióhoz a középkori skolasztikusoknál; első tekintetre úgy látszik, mintha a skóla a contritio szükségességét sürgetné a feloldozás érvényességéhez.

A régi egyház világosan mutatja, hogy öntudatában élt az *attritio elegendőségének a szentségek felvételéhez*. Tájékoztatásul azonban meg kell jegyeznünk, hogy az «attritio» név

A tökéletlen bánat a theológiában.

nem jelentette a dolgot, melyet most értünk alatta, oly kizárólagos határozottsággal; lassan a nyelvszokás évszázados munkája után történt a megállapodás. Az eszmék ama bámulatos pontossága és szabatossága, mely az egyház hittanát jellemzi s különbséget tesz a tökéletlen és tökéletes bánat közt s az előbbit attritiónak, az utóbbit contritiónak mondja kizárólag, még nem tükröződött vissza a terminológiában. Contritio, attritio alatt felváltva bánatot értettek, mely az üdvösséghez vezet; már most hogyan, mily körülmények közt vezet oda, az a további magyarázatnak volt fönntartva; mert a *szóból magából* ki nem hozható. «Atterere» és «conterere», bár az egyik erősebb mint a másik, de ki gondolná, hogy aki «atteritur», hogy az magábanvéve nem eléggé bánkódik; igen, aki «conteritur», az bizonyára inkább van összezúzva, mint az, aki «atteritur»; de azért ez utóbbi állapot is a kegyelemből való. Jelenleg az «attritio» kizárólag tökéletlen bánatot jelent, s a «contritio» szembeállítva az «attritio»-val jelzi a tökéletes bánatot. Azonban ismétlem: mindkettő a kegyelem műve; mert kegyelem a félelem, kegyelem a bűn undokságának belátása, az Isten sérelmének átérzése s ezek az attritio indítóokai, ... kegyelem a szeretet, sőt virága a kegyelemnek. Használunk még egy más szót is, mely még inkább kifejezi, még tisztábban állítja elő a fogalom árnyalatát s ez a «compunctio». Megfeszítést jelent Jézussal, részvevést sebeiben és szenvedésében; ez a leggyengédebb, legtisztább, legmélyebb fájdalom! Tehát az attritio és contritio terminusok közt való különböztetés nem nyúlik vissza a régi egyházba; de a *terminusok által jelzett indulatok különbségét határozottan ismerte a régi egyház.*

A tökéletlen bánat elégséges kellék a gyónishoz.

Ha ugyanis az attritio nem volna elégséges kellék akár a keresztségnek, akár a penitenciának fölvételében: akkor a *szentségek hathatóságának tana* nem domborodnék ki annyira a régi egyházban. Pedig a szentségek erejéről lelkesülve szólnak az atyák; hatásokat tulajdonítanak nekik, melyek csupa élet, kegyelem és feltámadás; — hatásokat, melyek által reánk derül a világosság, szétárad lelkünkben az élet melege, kivirul a szív elszáradt virága. Ezen értelemben oszlatja el a régi egyház gyermekeinek kétségét is, mely a lélek üdvéért reszkető szívekben támadt akkor, mikor látták, hogy a haldokló nem készülhetett oly égő fájdalommal, melyet a szeretet tudott volna megteremteni, a szentségek fölvételére. Legyetek nyugton aggódó szívek — volt az egyház válasza, — a szentség üdvözíti *a tökéletlenül bánkódó lelket is.*

Ferrandus diákonus elpanaszolja Szent Fulgentiusnak, hogy mily aggodalomban vannak; történt, hogy egy szerecsen szolgájuk, kit oly gondosan készítettek elő a keresztség szentségének felvételére s ki a húsvét előtt már nyilvánosan elmondta a hitvallást s a fölötte elmondott exorcizmusok által az ördög hatalmának végleges megtörésére készült, mielőtt megkeresztelhették volna, önkívületbe esett; mit volt mit tenniök? megkeresztelték. Most már gyötri őket a kétség: üdvözült-e az a lélek? mert bizonyára az eredendő bűnön kívül volt sok más bűne is, s mit használ neki az, hogy megbánta bűnét, mikor a keresztséget csak önkívületben vette fel? Fulgentius felelete kétségenkívül helyezi azt, hogy ha a bánat által nem is igazult volna meg a szerecsen, megigazult a keresztség által. Szavaiból kiviláglik, hogy a bűnbocsátó keresztvízhez elég oly bánattal járulni, mely, ha a szentség elmarad, a kárhozattól meg nem ment, — a kegyelmet pedig az ilyen tökéletlen lélekbe is a szentség árasztja.

Ezért vágyódtak oly gyengéd szenvedélyességgel halálos ágyukon a katechumenek s a penitensek a keresztség, illetőleg a penitencia után; miért? bizonyára az egyház azon hite miatt, hogy a szentségben megigazul az, aki még bűnös; tehát aki még nem bír azzal a *legtökéletesebb bánattal.*

Úgy látszik, hogy az ősegyház e megnyugvását az iránt, hogy jó a tökéletlen bánat, — hogy jó, ha rémít minket az Isten igazsága, — vonz és lelkesít az erény szépsége, — nemes bosszúval tölt el az Isten sérelme s elégtételre és kárpótlásra indít, — hogy mondom, ezt a hitet nem zavarta meg a későbbi kétely, mely a félelemben, a pokoltól való iszonyodásban nem ismert oly gyökérre, melyből az Isten előtt irgalmat találó, bár tökéletlen bánat sarjadzhatik. Az ősegyház nem distingvált sokat; ő minden módon fölzavarta gyermekeinek lelkiismeretét; nem vetette meg a félelmet, a bosszú, a kárhozat iszonyát, de nem is maradt meg nála, hanem nemesebb érzelmekre tanította hiveit. A skolasztikusok sokat distingváltak; szétszedték azt, ami előbb egy folytonosságban, a tökéletlenen kezdődött s a tökéletesbe kivirágzott; megálltak minden egyes indulatnál s kérdezték: elégséges-e ez vagy az egymagában s mi kell még hozzá? Kiváltképen a kárhozattól való félelem . . . ez volt a botrány köve; támadhat-e belőle igaz, őszinte s a szentséghez elégséges bánat? E hullámzás nem szűnt meg soha egészen, — ha nem is zavarta meg az egyház szentségeinek kiszolgáltatását, de nem is simult el hullámvetése. Luther szenvedélyes

A theológusok nehézségei.

bőbeszédűséggel ostromolja a véleményt, hogy a pokoltól való félelem megigazulttá tehet a gyónásban; «mert ez az indulat egyáltalában rossz, — inkább farizeusokat nevel, mint bánkódókat; szeretet kell, ez az az új teremtmény, mely nélkül akár zsidó, akár pogány, mind a kárhozat fia; — hiszen aki fél s csakis azért gyűlöl valamit, mert fél, az ugyan azt szeretné, mihelyt a büntetés, a kárhozat lenni megszünnék; s hogyan lehet a bűnt igazán gyűlölni, ha valaki az Istent, a bűnnek ellentétjét nem szereti? Lehet az Istent félni, igen, sőt kell; de aki az Istent féli, az már előbb szereti őt; a szeretet indítja az embert a félelemre is». Nagy emberismerettel jegyzi meg Luthernek e szenvedélyes egyoldalúságáról Fisher püspök és vértanú: «Többször vettem én azt rajtad észre Luther, hogy midőn valamit két vagy több úton-módon lehet elérni, te csak egyet ragadsz meg a kettő vagy több közül s azt állítod, hogy csak ez a jó, és helyes... Ez ügyben is úgy jársz el, mert bár a bánatot fölkelthetjük a félelem vagy szeretet indítóokaiból: te a félelem útját elzárod s csak a szeretetet hagyod nyitva a bűnösök számára».

Luther a tökéletlen bánatról.

Jansen vélekedése ugyanarról.

Luther nyomában járt Jansen; ez a furcsa egyveleg, mely a manicheusok sötét, komor nézeteire, — a novatianusok «katharói»-jára, — a reformátusok embertelen túlzásaira emlékeztet; csupa túlzás, csupa túlmegfeszítés, — csupa elkínzott, felcsigázott törekvés szentségre, tökéletességre, mely elnyomorítja a természetet, ahelyett, hogy nemesítené. De Jansen mindig katholikus akart lenni; ő Szent Ágostonra és a trienti zsinatra támaszkodik. Az ő szemeiben a trienti zsinat sohasem volt képes ily kegyelem-ellenes, zavaros indulatokra utalni, milyenek a *büntetéstől való félelem*. «Mert a félelem csak a külső cselekvéstől tartóztat, a lelkületen pedig mit sem változtat; hiszen kit a félelem ijeszt, az kényszerből cselekszik; maga a büntetéstől való félelem merő önzés; mit félt az ilyen ember? félti bőrét, azért nem vétkezik; s azért ez indulatot nem a kegyelem, inspirálja, hanem a természet, és pedig a természet a nemesebb indulatok rovására.» A janzenisták *még félni is csak szeretetből akartak*.

A félelmet rendetlen indulatnak bélyegző nézetek átlag azon elnyomorított fogalmakból érveltek, melyeket a katholikus mérséklet megvetésével az *emberi természetről magának a herezis alkotott*. Argumentumaik inkább bölcseletiek, mint theológiaiak. A manicheizmus akár a reformátorok, akár a janzenisták kiadásában az embert gyökerében s minden ízé-

Honnan e vélekedések?

ben elromlott lénynek tartja; az ember lelkileg kannibál; az emberiség lelkileg az Óceánia szigetén élő, legdurvább s természetéből kivetkőzött vad törzshöz hasonlít, melyen nem lehet segíteni; minden munka a külsőre irányul a reformációban, — vagy egy émelygős, túlfeszített bensőségben akar írt és gyógyulást szerezni a janzenizmusban.

Az ember nem csodálkozhatik eléggé azon mérsékleten, mellyel az egyház e túlzások látszólagosságával szemben az embert s a keresztényt egymással mindig kibékíti s a természetet a kegyelem alkalmas talajának nézi. A tévtanok deklamációi nem ejtik zavarba. A szentségnek érvényes felvételére elégségesnek véli azon bánatot, «amely vagy a bűn utálatosságának megszívleléséből, vagy a pokol és a büntetéstől való félelemből ered, ha a jövőben való vétkezési szándékot kizárja s a bocsánat reményétől hordoztatik» (sess. 14, c. 4.). E bánat elégséges a feloldozás érvényességéhez. Aki a 14. ülés 3. és 4. fejezetét olvassa, annak erről semmi kétsége sincs. A zsinat kimondja, hogy a szentségek felvételére szükséges a penitens részéről a bánat is; e bánatról pedig azt állítja, hogy az a lélek fájdalma és undora a bűntől, azon erős föltétel kíséretében, hogy többé nem vétkezik. A zsinat tovább nem elemezi e fájdalom és undor motivumait, tehát mi se különböztessünk; mihelyt a bűn fölött természetfölötti, hitből fakadó fájdalom ered, — mihelyt bocsánatot és irgalmat keresve és remélve tudjuk a bűnt bánni s tőle szabadulást kérni, megvan bánatunk, mely a szentséghez kívántatik. Mintha csak nem ismernék az emberi szívet, mely oly mélyen, oly bensőségesen tud félni, — oly görcsösen, oly boldogságot szomjazva tud remélni: úgy törnek pálcát fölötte, félelmei s reményei fölött, — gyanúsítják, hogy szolgalélek indulatai ezek, — hogy álarcot vonnak őszinteségére. Mintha csak a stoikusoktól tanulnák az emberi szív s a keresztény kedély indulatainak becslését. Mi a szentírásból tanuljuk megismerni, hogy mi jó, mi rossz, — mi nemes, mi nemtelen; abból az írásból, mely jóllehet mindig természetfölötti indulatokban találja kedvét, az emberi szív természetfölötti hullámzását is a természetes indulatok analógiájában mutatja be nekünk. Az Irás rémít minket; akarja, hogy féljünk; szemeink elé tárja a büntetést s indítani akar általa a bűnbánatra . . . : még negyven nap és Ninive romhalmazzá lesz, ha penitenciát nem tart! S íme az emberek szíve összeszorul a királyétól a vályogvetőig és sietnek megragadni a gyorsan tűnő perceket, hogy a borzalmas negyvenedik nap

készületlenül ne találja meg őket. A zsoltáros is bizonyára Istennek tetsző indulatokban panaszkodik álmatlan éjjeleken át a félelemnek, az Isten haragjától rettegő szívnek hangján; elmondja, hogy mi ösztönzi és biztatja őt a szent életre, nem színleg folytatandó, hanem a lélek s a szív legmélyéig ható változásával berendezendő életre? a félelem s a remény.

Hipokrita-e a tökéletlen bánat?

De az embertelen gyanú azt suttogja: «a szív csalárd! látjátok, hogy meghúzza magát, mert fél; de ha büntetés nem volna, nem félne; tehát nem is bánkódnék; beéri-e Isten az ily hipokrita bűnbánókkal?» Beéri, mert nem hipokriták. Hiszen ha hipokriták volnának, nem menekülnének a kárhozattól; pedig ők komolyan menekülni akarnak. A nehézség a logikus és ontologikus rend összezavarásán fordul meg. Az érzelmek őszinteségénél dönt a szubjektív nézet és hangulat. Azt mondjátok: ha büntetés nem volna, nem félne; tehát nem is bánkódnék; meglehet; mi közünk hozzá, hogy mi volna, mi nem? Istenem, mi minden lehetne, máskép! Ha más rend volna, azok, kik most szeraf-szívvel függnek rajtad, olvadó lelkű, szűz jegyeseid a gyalázat s az undor leányai lehetnének; de szívükben most a szeretet ég s az elég, a mennybe ragadja őket. Okoskodjunk ugyanígy: a mi szegény, tökéletlen bűnöseinknek szemére vetjük: ti hipokraták vagytok, — ti úgy vagytok hangolva, hogy ha a büntetés nem léteznék, vétkezni szeretnétek! A mi szegény bűnöseink felkutatják szívüket... hallottak ők is sokat a szív csalárdságáról; de hogy ők, mikor a pokol borzasztó látványán bűneik fölött reszketnek s undorukban ájuldoznak, hogy mondom, ők akkor vétkezni akarnának, annak semmi nyomára sem akadnak. Nem; ők csak félnek s e félelemtől űzetve menekülnek a bűntől, minden bűntől, attól a gondolattól is, hogy ők különben vétkeznének, ha büntetés nem volna... hisz ez is bűn volna s ők a bűnt kerülik, mert félnek a büntetéstől. Ezenkívül s távol érzelmeinktől megmarad az ontologikus rend, a maga sötét ösvényeivel, a predesztináció szfinxeivel, melyek azt kérdezik: mi volna különben? Minek azt kérdezni, hogy mi volna különben? Az Isten az ítéleten csak azt kérdezi, hogy mi volt s mi van? Aki bűneit bánja, mert fél, hogy a pokolba jut, az sohasem mondja magában: vétkezném, ha pokol nem volna; mert ez rántaná őt ép a pokolba; nem; a mi bűnbánóink csak azt mondják: iszonyú a bűn, soh'se akarok többé vétkezni; mert különben lejutok a kárhozat kénes örvényeibe.

De lehet tán félelem a pokoltól, a kárhozattól, mely

nem szent és üdvös? Lehet. Ki bírná szemmel tartani a szív hullámzását, melyet a különféle gondolatok támasztanak benne? Egyik kiváltja a másikat; gondolat az érzelmet, érzelem a gondolatot. A szívnek sajátos aktusa, mely a pokolba merülő gondolatot kíséri, a félelem a büntetéstől; utána és közbe fölcikázik az értelem ítélete, hogy a büntetés borzasztó baj, — hogy a legnagyobb rossz, vagy nem a legnagyobb rossz; — közbe reszket az önszeretet, mely vagy úgy fél a büntetéstől, mint a legnagyobb rossztól, vagy úgy, mint mely ugyan megfagyasztja vérét, de mégsem tartja ezt a legnagyobb rossznak. Az ész és szív e hullámzásában jó és rossz kavarog egyben. A félelem maga igen jó és üdvös, de az ítélet és önszeretet rossz irányba terelheti, ha a büntetést legnagyobb rossznak állítja oda. Aki a büntetéstől mint legnagyobb rossztól fél, — aki a büntetést úgy állítja oda, mint egyetlen és kizárólagos tekintetet, — aki a saját szabadulását végcélnak tekinti, melyet Isten dicsőségének elébe tesz, az természetesen bűnösen fél, ezt «*timor serviliter servilis*»-nek hívja a theológia. De aki a bűnt bánja; mert a büntetéstől retteg, anélkül azonban, hogy káromló ítéletekkel csúfítaná el szándékát, az jól fél, üdvösen fél. A trienti zsinat azért fűzte magyarázatul a félelemből eredő bánat ajánlásához: «*ha a vétkezési szándékot kizárja s a bocsánat reményétől hordoztatik*». A zsinat félelemből eredő bánatról beszél, oly bánatról, mely az Isten kegyelmét keresi. Van szolgailag szolgai félelem, melyről a theológusok beszélnek, mely a bűntől vissza nem tart; midőn a bűnös retteg, de kívánja, bár csak ne volna pokol, hogy amit szeretek, abban szenvedélyeim teljes féktelenségével gyönyörködhetném. Utálom a poklot, rettegek tőle, de azért ég ajkam a szomjtól, a bűn kelyhének szomjától; édes vagy te nekem, nem taposlak el érte. Ez átkos félelem; de ez nem nevel hipokritákat, hiszen ezek a bűntől el nem állanak. Általában bűn-utálásban hipokritaság nem létezhetik; színlelésnek csak ott van helye, hol belső és külső elem forog szóban; színlelés van a mosolygó ajkon, mely keserű érzelmet édesít; de ahol csak a belső indulat forog szóban, hol lehet ott színlelés? A bűn [a] belső indulat; kívül természetesen nincs bűn, a bűn az akaratban van. Mit csinál az, aki a bűntől tartózkodik a pokol félelme miatt? tartózkodik minden indulattól, az akarat minden moccanásától, mert hisz ez a bűn; ezt látja az Isten s eszerint ítél.

Van rossz félelem is.

Mi a szolgailag szolgai félelmet nem védjük; ez a jelző «szolgailag» oly gyökvonás, mely a félelemből kivon minden

jót s benne hagy minden rosszat, a szolgailag szolgai félelem nem az az Istent kereső s irgalmat váró félelem, mely a szív természet — adta s kegyelem — indította indulata, mely oly természetes, mint a rendezett önszeretet.

Vagy tán rossz-e az önszeretet? a janzenizmus Ágoston egy szavából, a «caritas»-ból rögeszmét alkotott magának, melyben végleg megfeneklett. Neki csak Isten-szeretet kell. Mint a hipnotizált csak a szuggesztornak sugallataira reagál: úgy ez az elfintorított vallási nézet csak a «caritas»-ra moccan, csak arról tud mondani dicséretest és jót. Jó az önszeretet, de Isten-szeretetből, — jó a félelem, de Isten-szeretetből folyjon! Ezek rögeszmék! vétkezik-e az, ki a tűzből kiugrik, de önszeretetből s nem Isten-szeretetből, s lehet-e Istent szeretni anélkül, hogy előljáróban önszeretetünk millió aktusaival erre ne készüljünk? s magába abba az Isten-szeretetbe a reánk, az énre való tekintetet bele ne foglaljuk? Lehet-e ez ellen valakinek kifogása? csak azoknak, kik Luther, a gnósztikusok, a manicheusok nyomaiban a bűn sötét rémeitől űzetve, a pozitív tudományok megnevettetésére a theológiában az embernek oly képét alkotják meg, mely beleillik orientális mesének, beleillik beteges, fölhevült képzelet szüleményének, de nem valóságnak.

Van jó önszeretet is.

Az önszeretet jó, nem rossz; önszeretet által él az ember; anélkül nem lélekzik, — nem ennék, nem melegednék; önszeretet hajtja azokat a sejteket, melyek miriádjai alkotják testünket mozgásaik labirintjának rendezésében, — az elemeknek minden percben való fölvételére és cseréjére, — minden sérelmünknek kiigazítására. Azonban ne menjünk bele a fiziológiába; a természet ösztöne s öntudatunk elég világosságot nyujt e tárgyban. Az Alkotó fönntartó erőül adta az önszeretetet, — az Üdvözítő pedig az önszeretetet példaképül állítja fel a természetfölötti, felebaráti szeretetnek. Ez önszeretet indít arra, hogy a büntetés miatt kerüljük a bűnt, s az Isten is azért ismertette meg velünk a büntetést, hogy a bűnt kerüljük. Az önszeretet tehát eszköz az Isten kezében s aki az Isten akarata szerint tesz és érez, az bizonyára jól cselekszik.

A félelemből eredő bánat ellenei mindig gyanakodtak ez érzelemre; azt mondták: nem lehet meg valami rendetlen indulat nélkül; mert a félelem nemtelen, szolgai lélekre valló érzület, — a félelem emberhez nem méltó hangulat. De a megfeneklés e kérdésben világos; ők oly félelmet képzelnek maguknak, melynek mi nem foghatjuk pártját; ők «a priori»

o koskodásokkal kimutatják, hogy van benne helytelen, rendetlen indulat; de ez okoskodásokra mi csak azt feleljük: ezek nem illetnek minket, mert a mi félelmünk nem ilyen. Lehet félni s mégis vétkezni; ha a bűnös fél, de mégis elköveti azt, ami vétek; — bár bizonyos ellenkezéssel, vontatottsággal, de mégis csak vétkezik. Lehet félni, de gyöngén és hatástalanul s ez inkább velleitásokat fog szülni, mint elhatározásokat. De lehet félni oly félelemmel, mely nem zár magába semmi rossz indulatot s az akaratot egészen elfordítja a bűntől. S ebben valóban nem látunk lehetetlenséget. Valamely fenyegető bajtól való félelem indíthat minket arra, hogy a baj okát elszántan és határozottan ne akarjuk; mert ez a szabad akarat természete, hogy szabadon determinálhatja magát az eszközökre, miután a célt minden áron el akarja érni; szabadon elszánhatja magát, hogy a fenyegető bajnak minden gyökerét elmetszi, mivel semmi áron sem akarja a bajt magára zúdítani. És a konkrét esetben az akarat elszánhatja magát, hogy semminemű bűnt elkövetni nem akar, miután a bűn büntetést von maga után; semminemű bűnt, akár külső, akár belső; semminemű aktuális vonzalmat a bűnhöz, a törvénynek semminemű gyűlöletét; mert ez mind bűn. Hiszen e vonzalmak, az aktusok hatalmunkban vannak s következőleg ez aktusokat teljesen kizárhatjuk.

Az a fő, hogy a félelemből kiinduló bánatban nincs aktuális vonzalom a bűnhöz; — hogy mi mindent lehet a büntetéstől való félelembe belemagyarázni, — mit lehet vele összekötni, az minket nem érdekel; mi csak azt állítjuk, hogy a félelem vétkes indulattól tiszta lehet, s következőleg belőle Isten előtt kedves bánat eredhet. Ha valaki azt mondja, hogy aki a bűnt a büntetéstől való félelemből bánja: az inkább a büntetéstől, mint a bűntől fél; annak azt feleljük, hogy aki a bűnt a kárhozattól való félelemből bánja, az nem ítél, hanem bánkódik és utál, — az nem okoskodik, hogy ő a büntetéstől jobban fél mint a bűntől. Igaz, hogy ő azt se mondja, hogy a bűnt a büntetésnél is jobban utálja, és gyűlöli; de ez mind fölösleges jóakarat; elég az hozzá, hogy ő készebb mindent eltűrni, készebb mindentől megválni, készebb bármely élvezetre való hajlamnak ellentállni, mintsem vétkezni. A mi szegény, tökéletlen bűnösünk, nem veheti rá szívét, hogy azt mondja: «Istenem, inkább a pokol kínját akarom elszenvedni, mintsem vétkezni» s ez a gyarlóság valóban nem fogja elzárni előle az örök boldogság kapuit. Mert aki nem akar vétkezni, annak nem kell félni,

Túlzások

hogy talán a pokol kínja szakad rá ; sőt inkább a pokol segíti és hadakozik jó indulatának megvalósítása mellett. Elég, ha valaki minden egyéb más kínt és bajt akar eltűrni — elég, ha vagyonát, életét kész elveszteni, csakhogy ne vétkezzék ; a pokol kínjainak elviselésére való készség inkább káprázat s azért igen sokszor csak frázisa a csalódásokban ringatódzó aszkézisnek.

Az «a priori» okoskodások érintetlenül hagyják a félelem jó indulatát. A skólának és a filozófiának ilyen és hasonló elvei: ea, quae fiunt ex metu, sunt voluntaria simpliciter, involuntaria secundum quid, vagyis, hogy aki a félelem kényszere alatt tesz, az mindig félig nem is akar tenni ; — akar, megteszi, de nem tenné, s úgy is érez, hogy nem tenné, ha nem kellene. Az első tekintetre világos, hogy a mi félelmünk nem ilyen. Mi nem kényszerből teszünk valamit, amit ugyanakkor szeretnénk nem is tenni ; mi teljes szívvel s nemcsak «secundum quid» nem akarunk vétkezni ; a félelem determinálja akaratunkat arra, hogy minden bűnt, tehát az ilyen «secundum quid» való nem akarást is kizárjon. Mert aki a pokolba nem akar jutni, az *sehogysem* akar vétkezni. — Az axióma különben igaz oly cselekedetekben, melyek teljesek és megfelelnek a célnak, ha bármily belső érzelemmel tesszük is meg ; aki pl. megfélemlítve pénzt ad a rablónak ; az átadás teljes, ha zúgolódó, keserves szívvel is teszi ; vagy aki a zivataros tengerbe dobja a hajó árúit, hogy megszabaduljon ; az ugyan nem akarná azt megtenni, ha nem kellene ; de a mi hangulatunk, midőn a pokol félelméből bánjuk bűneinket, nem ilyen ; a mi félelmünk kizár minden rendetlen akarást ; mi nem akarunk vétkezni, — hoc est voluntarium simpliciter.

Szofisták.

Látjuk, hogy a félelemből eredő bánat ellenei megalkották maguknak a bánatnak eltorzított képét s folyton az ellen hadakoznak ; mi pedig mindig azt hajtogatjuk : ez nem a mi bánatunk. Ők ránk akarják disputálni, hogy minden félelemből származó bánat rossz, s mi csodálkozva kérdezzük, hogy lehet akkor a félelem való, igaz bánatnak legalább kiindulása? Mert ti is azt állítjátok, hogy a megtérés a félelemből indulhat ki. Ha a félelem mindig rossz és rendetlen ; ha mindig össze van kötve a bűnnel, hogy keletkezhetik belőle valami Isten előtt kedves érzület? Fogna-e a szentírás ily penitenciára buzdítani? s a trienti zsinat nevezné-e azt a félelmet jó indulatnak, a Szentlélek sugallatának, Isten ajándékának? (sess, 14. c. 4., c. 5.)

Az öntudatnak s a közvetlen érzésnek evidenciáján nem fognak az argumentumok. Ha valaki mindarra, mit eddig mondtunk, semmit sem ad s Luther előbb említett nehézségét veti elénk, hogy nem lehet a vétkezési akaratot kizárni, csakis az ellenkező jónak, tehát az Istennek szeretete által; a nehézségre, igaz, kissé megdöbbenünk, de nyomban érezzük, hogy nincs igaza, ha nem is bírnók egyenesen megcáfolni. Az öntudat határozatlanságából, az érzés e tapogatódzó ösztönéből kifejlik azután a világos belátás; igazuk van, mondjuk magunkban,[8] van a bűn gyűlöletében Isten-szeretet, de nem lép ki sajátos motivumával; — lappang, rejtve van. Aki a pokoltól remegve bánja bűnét, az nem akar vétkezni, az meg akarja Isten törvényét tartani, az akar Istennek szolgálni, s benne boldogságát föllelni;... íme ezt akarja az Isten-szeretet is; de más alakban, más formában, amely alakot az egyes erények sajátos indítóokaiktól nyerik; mert az indítóok alakítja, színezi, tagozza az akarat indulatát. Van tehát a bűn gyűlöletében az ellenkező jónak valami szeretete, de fejletlen, határozatlan, sajátos motivum nélkül s ép azért szeretetnek nem mondható. Van a félelem által determinált bánatban jó, üdvös, Istent kereső érzület; — van benne törekvés az Isten átkarolására; — kiindulás, bár kezdetleges, a «caritas» magaslataira; — van benne elszántság minden parancs, tehát az Isten szeretetéről szóló parancs megtartására is; — van benne édes remény a bűnbocsánatra, mely a boldogság s az Istennel való béke után vágyik; miért ne neveznők ezt méltán «kezdetleges szeretetnek»; érjék be vele azok, kik mindenáron szeretetet keresnek az *üdvös* bánatban, — legalább «*kezdetleges szeretetet*».

A félelemből való bánatban is van némi szeretet.

A félelem és szeretet viszonya kezdet óta világosan volt kifejezve a keresztény öntudatban, A kereszténység a szeretetet sürgeti, de a félelmet el nem veti. Tanú rá ép a «caritas» nagy tanítója, Ágoston. A tudatlanok katechizálásáról értekezvén, így ír: «Aki a keresztény vallást az örök üdvösség s azon örök béke miatt akarja fölvenni, melyet Isten ez élet után igér szolgáinak, — vagy aki azért veszi fel, hogy a kárhozattól, s az örök tűztől megmeneküljön s Krisztus országában részt vegyen: *az már való igaz keresztény*. E szándék arra fogja ösztönözni, hogy résen legyen minden kísértetben s óvakodni fog, hogy a vagyon s az élvezet el ne tántorítsák, nehézségek ne csüggesszék; mértéket fog tartani a bőségben és erőslelkű lesz a tűrésben.

A szeretet és félelem kezet fognak.

Azonkívül lassanként tökélesbül majd s az érzület azon magaslatára emelkedik, hol az Isten iránt való szeretet erősebb, mint a pokoltól való félelem; — ahol ha az Isten mondaná: élvezd folyton a föld örömeit, vétkezzél, ahogy bírsz, nem fogsz azért meghalni, s a pokolba sem fogsz jutni, csak tőlem szakadsz el, — elrémülne az ily szabadságtól és semmi esetre sem vétkeznék, nem már azért, mert különben kárhozatba jutna, hanem azért, mert megsértené azt, akit szeret». (c. 17., n. 27.) Csodálatos; s ezt Ágoston mondja, akire a szigorú theológusok támaszkodnak; pedig szavaiból kiviláglik, hogy ragaszkodni Istenhez s az ő törvényéhez a pokol miatt, jó és üdvös hangulat és megfelel a kereszténységnek. A szeretet után vágyódjék a keresztény, de Ágoston akarja, hogy «az isteni igazságosság és szigor, mely üdvös félelemben rengeti meg az ember szívét, alapfalul szolgáljon, melyen a szeretet épül. Indítsa meg a pap hallgatóit, hogy boldogoknak tartsák magukat azon tudatban, hogy az szereti őket, *akitől félniök* kellene, — hogy felbátorodjanak őt viszont szeretni s ne akarjanak neki, még ha büntetéstől sem kellene tartaniok, visszatetszeni». (c. 5., n. 9.)

Be találó jellemzése az a «gyermeki Isten-félelemnek»! Ki ne érezné ki e szavakból, hogy az Isten igazságosságára való tekintet a keresztény érzületnek egyik alapeleme, s hogy az ítélettől való rettegés nagy értékkel bír? Azért bármennyire hangoztassa is valaki Ágostonnal, hogy a keresztény élet idege és mozgató izma a szeretet, ne értsen alatta oly szeretetet, mely az «örökkévalóság királya, a láthatatlan és halhatatlan Úr» iránt a teremtésben végig vonuló hódolatot, reszketést és félelmet kioltsa; aki igazán szeretni akarja Istent, az félje is őt.

Így párosul a kereszténységben a szeretet és félelem; így nő ki az egyik a másikból; egyaránt távol a janzenizmus megfoghatatlan, sovány «caritasától», mint a racionalizmus érzelgős, terméketlen Isten-szeretetétől, mely csak azt rebesgeti: ó, az a jó, édes Isten! E felfogás mind beteges, gyenge gondolatok, melyeken meglátszik a századok koptató munkája, — egészségtelen túlzások, melyektől a kereszténység erőteljes eszméihez kell futamodnunk.

VIII.

Az erősfogadásról.

Az erősfogadásról kevés mondani valónk van. Rendesen külön sorolják fel azt a penitencia részei közt. De a dogmatika az erősfogadással külön nem foglalkozik ; a trienti zsinat is a bánattal egybefoglalja s mintegy az igaz, való töredelem jellemvonásának mondja : «dolor ac detestatio *cum proposito non peccandi de caetero*,» miért? mert a bánatban bennfoglaltatik az erősfogadás. A bánat a multba s jövőbe néző Janusarc ; a multat siratja, — a jövőbe komolyan s buzdulva néz ! Az előbbi jelleg teljesen ki van fejezve rajta ; az utóbbi csak rejtőzik benne s nem lép előtérbe. De hogy benne van valósággal, ki kételkednék arról? !

A bánatban benn van az erősfogadás ;

Nézzétek csak a *szerető* bánkódókat, kik mély alázatukban lehajtva fejüket, csak azt az egyet hajtogatják olvadozó szívvel : «ó miért nem szerettelek Uram eddig? hogy fogsz szívedre fogadni engem hűtelent? ó vétkeim ! bár tehetném, hogy a perceket, melyek emléke hozzátok fűz, életemből kitörülhetném». Ezek a szerető lelkek sírva és zokogva keresik koszorújokat, mely lehullt fejükről ; kérdezzétek meg őket, hogy mikép vannak hangolva a jövőre nézve? Rátok meresztik szemüket s felelik : «Hogyan vagyunk hangolva? mire való e kérdés? hát akarhatunk-e ezentúl mást, mint Istent szeretni s a bűnt gyűlölni lelkünk teljes szenvedélyességével? !» S ez világos ; amily lángoló szeretetük, — amily éles bánatuk : oly erős, oly elszánt, s minden bűnre kiterjeszkedő az ő erősfogadásuk. Sőt ép ez erősfogadásuk csak más alakja szívük bánatának, melyben föllép a vágy, fölhevül a szinte haragos buzdulás, hogy «inkább meghalni, mintsem vétkezni». «Parati simus mori magis, quam patrias Dei leges praevaricari», mondá a három babiloni ifjú, s velük mondja minden igazán bánkódó lélek.

tökéletesben épúgy,

mint tökéletlenben.

Nincs bánat erősfogadás nélkül. Sarjadjon bár az a bánat a félelem gyökerén, az sem lesz erősfogadás nélkül. Sőt épen az nem. Isteni elszántságra tesz szert az a lélek, mely a pokolba pillant. A kárhozat ijesztő ismerete mint sötét, felhős égből leszakadó tűzfolyam rohog át rajta, s lelkünk benne mint a delej, jaj! hogy gyötrődik, szinte szétolvadna, megszakadna, ha lehetne! Ez ismeret fellázít észt, képzeletet, emlékezetet, érzelmet, természetet s ájuldozva kiáltja: «ó csak bűnt ne soha!» Fölébred a természet ösztöne s védekezni száll; idegei, izmai acélsodronyokká válnak, melle pajzsként domborodik, s szívéből s szemeiből kigyúl a nagy, szent elhatározás: nem, soha semmi bűnt! «Ó a bűnt útálni, — írja egy buzgó lélek, — gyűlölni oly mélyen, hogy a gyűlölet gyökerét ki ne szakíthassa orkán. És tenni, tenni, mindenütt tépni, mindenütt irtani. Gyermeteg érzékenységgel, de amellett acélizmos karral».

Tehát a bánat mindig erősfogadást zár magában, mely a jövő esélyeiben védi azt, amit most könnyel szerzett s tevékenységre szólítja az ember minden erőit, hogy óvakodjanak az alkalomtól, kerüljenek veszedelmeket s erényes buzdulással feledtessék el a multat oly élet által, mely az éjre fényt derítsen, s a gyalázat uralma helyébe az Istennek emeljen trónt. Szent Tamás az erősfogadást így jellemzi (1., II., 9., 10. a. 4.): «propositum optime manifestatur per operationem», s hogy ez a törekvés, cselekvés mit célozzon, kimondja: «ut homo puniat in se, quod commisit; ut fugiat peccata et occasionem peccatorum; ut tantum studeat ad bene agendum, quantum studuit ad male operandum». Megtörje a vétkes szokást, a rendetlen hajlamot, ez az egyik jellemvonása; kerülje az alkalmat a bűnre, ez a második; s változtasson életén olyformán, hogy valamint előbb a bűnt dédelgette, úgy most irtsa mindenben még gyökereit is, ez a harmadik jellege az erősfogadást tévő léleknek.

Az erősfogadás jellegei.

A keresztény erkölcstan nagy szeretettel fejtegeti az erősfogadás e jellemvonásait; a dogmatika pedig védi testvérét, a morálist, főleg a janzenisták ellen. «Aki gyónás után vétkezik, annak nem volt erősfogadása, mondják a janzenisták; hogy is lehetne a fogadás erős, ha nemsokára szétmállik? Lássuk tehát erős-e? próbáljuk ki; ne oldozzuk fel jó sokáig a bűnöst, míg ki nem szorítja fejéből a bűnnek még képzetét is s nem egyengeti hajlamait szigorú elégtételben. Ha pedig még azután is elesik, mi lesz akkor? nem lesz-e jobb, ha egészen elmarad az oltártól s önkéntes kisebb excommunicatió-

A janzenisták erősfogadása.

ban várja halálát, amikor aztán méltón föloldozható s megáldoztatható, mert hisz halála után már nem vétkezik.»

A rigorizmus mindig rossz filozófus volt. Néhány fanatikus lélekben talál ugyan őszinte követőkre; a nagy közönség azonban úgy segít magán, hogy a szigorú elvekhez könnyelmű életet fűz.

A fogadás az akarat aktusa. Hogy milyen a fogadás, az attól függ, hogy milyen most az akarat elhatározása. Később az akarat megváltozhatik, feszüléséből enged, megernyedhet; a hangulatok játéka csiklandozza s amit előbb nagyon akart, később kevesebb eréllyel akarhatja; — sőt lehetnek zavaros, lazult pillanatai, midőn azon veszi magát észre, hogy lesiklott a lejtőről, melyen előbb ugyan erősen megvetette lábát, de megernyedvén figyelme, elvesztette egyensúlyát. Ki tudná festeni az akarat hullámzását, — ki tudná kategóriákba osztani a hangulatok színjátékát? Vannak lágy, vannak szívós akaratok; vannak mélységes járású, de nehézkesen mozgó lelkek; vannak mások, melyek elhatározásai, mint a nagyjában szántó eke barázdái, sekélyek, könnyen elsimíthatók. Vannak nemes, őszinte feltételek, de a lelkek, melyekben támadnak, még nem fegyelmezettek, — könnyen inognak, szívesen elernyednek. A lelkek alkata valóban nagyon különböző; erősfogadásaik közt is nagy lesz a különbség! Az erősfogadás fokai.

Pszicho-fizikai képletek nélkül is tudjuk, hogy a lelkek elfáradnak, s letérnek az ösvényekről, melyekre nagy szívvel léptek. — Apostoli férfiak is elfáradtak már sokszor s akaratuk nagy kilendülése a restség törvényének áldozott. Vannak a lélekben sülyedések, melyek alig észrevehetők s mégis elegendők arra, hogy a legvégső szélsőségekbe ragadják a szívet. A pszichológiának tengere vészes és szirtes s a belső időjárások, szélvészek és ciklonok csak oly kevéssé sorolhatók általános szabályok alá, mint a meteorológia tüneményei. Minden szív, minden lélek más és más világ!

Mit hozunk le mindebből? Azt, hogy a bekövetkező esés nem bizonyítja az előző fogadás csalárdságát és gyengeségét. Bizony nem; bizonyítja a kitartás hiányát, de nem tagadhatja a kiindulást; sokszor a legőszintébb kiindulás gyászos folytatásra s reménytelen végre talál, mert ezer és egy akadály tarkítja az akarat változatainak útját. *Kiindulni jól* és *kitartani sokáig*, e kettő között nagy a különbség; az egyik buzgó kezdetet mond, a másik hozzá még állhatatos, szívós kitartást fűz; mondhatni-e, hogy a kezdet nem volt jó csakis Erősfogadás daczára vétkezhetünk.

azért, mert az akarat később megernyedt? Semmiképen. A kitartáshoz sok más kell, amit a kiindulás nélkülözhet. Különösen szükséges hozzá folytonos figyelem, harc, óvatosság, fegyelem, ima, miáltal a kísértéseket legyőzzük s a hangulat sivárságán s az objektív nehézségeken túlemelkedünk.

Tehát legyünk igazságosak! Az erősfogadások közt oly különbség van, mint a napfény árnyalatai közt az erdőben; minden egyes elüt a másiktól. Föladatunk abban álland: a mi erősfogadásunkat folyton tettekben eleveníteni, — akaratunkat fegyelmezni s azt az előbbi szokásokkal ellenkező áldozatok által ruganyosságában megőrizni, «ut tantum studeat ad bene agendum, quantum studuit ad male operandum». Találunk e részben győzelmes példákat, melyek a janzenisták buzgalmát tévútra vezették s nem különböztetve a jó és a tökéletes közt, — a bodza és a cédrus közt, kimondatták velük, hogy akinek nincs oly erősfogadása, mint volt Cortonai Margitnak akkor, mikor az Úr Jézus e bánkódó Magdolnája borotvával akarta levágni orrát és felső ajkát, hogy arcát elcsúfítsa; s ismét, aki nem tesz úgy, mint b. Colombini János, aki egyiptomi Mária életét átolvasván, mindenben ellenkezőjét tette bámulatos kitartással mindannak, amit addig művelt: annak nincs erősfogadása, hanem csak gyönge akarása, mely nem üdvözít! Mintha bizony a szentek s annál inkább a közönséges halandók nem különböznének egyik a másiktól, úgy mint az ég ragyogóbb s halványabb csillagai.

Ily követelések lehetetlenné teszik a szentségek fölvételét, meghiúsítják a leereszkedő Úr Jézus szándékát, melyet az egyház úgy fejezett ki, hogy «sacramenta propter homines». A janzenista felfogásban a szentség felvétele szinte *célszámba* ment, s főleg a szentáldozás úgy szerepelt, mint a tökéletes lelkek Istennel való végleges egyesülése. Az egyház azonban a Szentléleknek, az igazság lelkének érzékével bírván, megegyeztette azt, amiért a janzenizmus rajongott, azzal, amitől undorodott. Megegyeztette a tökélyt azzal, ami távol esik tőle, de ami *elég* arra, hogy a kegyelem állapotába jussunk. Legyen őszinte a mi erősfogadásunk; terjedjen ki minden bűnre; — legyen hathatós, hogy annak következtében kerüljük a bűn alkalmait, reflektáljunk gyöngeségünkre s óvjuk magunkat szokásos ellenségeinktől; minél inkább szokunk ehhez, minél inkább fegyelmezzük eszünket, képzeletünket, indulatainkat, annál kihatóbb és kitartóbb lesz fogadásunk. De ne zavarodjunk meg, ha mindennek dacára esünk;

ne gyanakodjunk önmagunkra túlságosan: hanem kikelve romjainkból verjük le az akarat, a gerjedelmek s indulatok süppedékes, laza talajába elhatározásaink pilotáit: így emelkedhetnek sárszigeteken is tündérpaloták. — Aki erősen és lelkesen akar, annak erősfogadása olyan lesz, mint a szenteké; a gyönge lelkeké nem lesz ilyen; de azért szintén *erős* lehet: *erős* . . . gyöngeségükhöz viszonyítva!

IX.

A bűnbevallás megrendítő hite s gyakorlata.

A gondolatot ki kell hámozni a gyermeki képekből.

Az Irás szavait ismerjük gyermekkorunk óta; a szentség nimbusza veszi azokat körül szemeinkben, de legtöbbször gondolàtlan, merőben tradicionális tisztelettel adózunk nekik. Nem kétkedünk igazságukban, de nem is fogjuk fel mélyebben jelentésüket. Ha későbbi korunkban hallanók meg először e csodálatos kijelentéseket, melyekben a naiv, őszinte érzelem a legmagasztosabb bölcseséggel párosul, tán máskép értenők meg mint most; így azonban átlag gyermeki fogalmaink héjját hordozza magán a szentírásról való ismeretünk. Lépten-nyomon üldöz minket e nehézség! Említik pl. előttünk a «mennyország kulcsait», melyeket Krisztus Péternek adott, s a prófétai szózat visszhangját halljuk bennük: «Dávid kulcsát rakom le vállaira, nyitni fog, s nincs ki bezárja, — zárni fog, s nincs aki kinyitja» . . .; de mégsem fogjuk föl elég élénken, hogy mi ez a *kötő és oldó hatalom* a földön?

E nehézséggel szemben *az ős, apostoli egyház történelméhez* kell folyamodnunk, mely öntudatunkra hozza a tények, az élet mozgalmasságával a szavak régi, elévülhetlen értelmét; azt az értelmet, melyhez csak reflexió kell, hogy a szavak burkából előlépjen, — azt az értelmet, melyet a régi s azóta melegét folyton sugárzó hit, közvetlenül megragadott, s melynek az egyház életében vonzalmas, megindító kifejezést adott. A régi egyház élete nemcsak érvül szolgál arra, hogy mit tanít, mit nem tanít a hit; – hanem inkább fáklya, melyet az Irás fölé tartunk, hogy a szokásosságtól elzsibbadt szemet tétlenségéből felriasszuk.

Az olvasó ez okból is, midőn a gyónás isteni intézményéről, e megdöbbentő fönséges gyakorlatról szólok, szívesen kisér el az ősegyház templomaiba; azok a jelenetek, azok a

képpek, melyek ott feltárulnak, eloszlatják az ellenkezést, melyet a racionalizmushoz hajló korok fia a gyónással szemben el nem titkolhat; azonkívül pedig életet lehelnek az elvontabb bizonyítás szárazságába.

Leírása a régi keresztény gyülekezetnek.

Lépjünk be a nicomediai vagy a karthagói község templomába. A templom apsisában van a püspöki szék, amelyen helyet foglal a község feje, pásztora, a keresztények minden ügyének elbírálója, a püspök. Minden városban van püspök; ennél fordul meg a keresztények lelki-testi, örök s ideiglenes ügye-baja. Minden vasárnap összegyülekeznek a hívek, ez a «synaxis»; e gyülekezetre ki van öntve a Szentlélek minden ereje; minden itt történik: áldozat, penitencia, megrovás, intés, kérés, vigasz, bíráskodás, kibékülés; szóval itt gyógyíttatnak *a község s a lelkek* összes sérelmei.

Aki közülünk e templomba belépne, meglehet, nem mindenen épülne; a formalitások még nem szilárdultak meg, s következőleg a változatosság s a szabadság nagyobb volt. A hívek előadják bajaikat, testvéreik hibáit bejelentik, orvoslást keresnek megháborodásaikban; — előterjesztik pöreiket, kiengesztelődnek. Bűnbánók jelentkeznek s mások, akik nem jelentkeznek, bejelentetnek; tanúk állnak elő, kik rábizonyítják, hogy az illető ezt meg azt tette, s ez esetben keményebb penitencia vettetik ki rá. Vannak, kik maguk kérik a penitenciát s mindjárt a hely szinén zsákba öltöznek s vezeklő övvel kötik körül derekukat. Ez az, ami minket most kiválóbban érdekel; az egyház a bűnbevallásnak, az ítéletnek, az elégtételnek volt színhelye. A bűnösök javarészben a püspökhöz csődülnek, mert a püspök a községben Szent Ignác vértanú szerint, a Krisztus. Azonban a község népes volta kényszeríti a püspököt, hogy a prezbiterek közül néhányat e hivatalra segítőkül kitűzzön. A prezbiterek az apsis előtt a prezbitériumban foglalnak helyet. A püspöktől elválaszthatlanok; róluk írja Szent Ignác a smyrnai községhez: «Kövessétek mindnyájan a püspököt, mint Krisztus követte az Atyát; a prezbitereket pedig úgy mint az apostolokat; a diakonusokat pedig úgy tiszteljétek, mint Isten rendeléséből fölállított szolgákat». Az efezusiaktól azt kívánja, hogy a püspöknek s a prezbitereknek alávetve legyenek s Magnesia községe előtt pedig dícsér egy diakonust azért, mert «a püspöknek úgy engedelmeskedett, mint az Isten kegyelmének s a prezbiteriumnak pedig úgy, mint a Krisztus törvényének».

Fordítsuk szemeinket az apsistól s a prezbiteriumtól el a templom hajójába; tekintsük meg a gyülekezetet. Senki

sem hiányzik, mert vasárnap van vagy valamely vértanúnak ünnepe. A prezbiterium s a hajó határán áll az «ambo», szószék-féle emelvény, melyről a lektorok s a diakonusok olvassák a szentkönyveket. Ez ambo mögött a templom fala hosszában állnak a nyilvános penitenciában előhaladott hívek s a kezdő katechumenek ; — az ambo előtt a hajóban végig a hívek s a harmadik fokú bűnbánók, — a teljesen kifejlett bűnbánati fegyelem négy fokot ismer, erről később szólunk, — azonkívül itt állnak a pogányok és zsidók, mert ezek is bemehettek a keresztény templomokba ; végül a templom pitvarában s a pitvar előtt a szabad ég alatt siránkozó alakokra akadunk, kiket szívük be az oltárhoz vonzott, de bűnösségük érzete visszatartott. — Megkezdődik a mise, a katechumenek miséje ; zsoltárének, az egyház imái ; fellép az ambóra a lektor, utána a diakonus s olvas a szentírásból egyes alkalmas részeket ; a püspök az Írást magyarázza s beszéde után kitiltatnak a kezdő katechumenek és vezeklők. Hátra van a tulajdonképeni község s a bűnbánók végső osztálya, kik az áldozaton jelen lehettek. A község a Krisztus teste, — most ennek gondozzák sebeit.

Ha a hívek közt van valaki, aki nyilvános botrányt követett el, ezt az egyház színe előtt bevallja, azután a hívek közösségéből kizáratik s a bűnbánókhoz sorakozik. Ezalatt a püspök a bűnről, s annak utálatosságáról s a vezeklés nagy hasznáról beszél, a nép pedig hangosan vagy némán könyörög a bűnösök megtéréseért. Vannak mások, kiknek titkos bűnök terhelik lelküket, ezek is a püspökhöz s a prezbitériumhoz járulnak s azokat nekik titokban bevallják s a püspök engedelmével néha nyilvánosan is meggyónják ; sőt gyakran megtörténik, hogy a fájdalom s a bánat rohamában megkérdezés nélkül hirdetik bűneiket s mindnyájuk láttára vezeklő övet, zsákot öltenek s könnyeikkel kérik bűneik bocsánatát. Ezek után az ambo mögött álló püspök a klérussal az előhaladt vezeklők fejeire tette kezeit s a diakonusok a férfiakat, a diakonisszák pedig a nőket kivezették, — a kapukat bezárták s a püspök elkezdte a hívek, a tiszták, a teljes közösségben élők miséjét. Egy idegen sem volt jelen, hacsak nem hozott a püspöktől ajánló levelet, mert a község főelve volt, nem elegyedni a gonoszokkal.

A synaxis két jellege.

Ez a régi istentisztelet képe ; főszerepet játssza benne az Eucharisztia s a penitencia. Ez a penitencia a legégetőbb s legsürgősebb érdeke a községnek s azért folyton előtérben áll. Eusebius VI. könyvében olvassuk, hogy Novatus követői

közül hogyan tértek vissza sokan az egyházba. Kornél római püspök elmondja, hogyan fogadta őket: «midőn ezek Novatust jobban megfigyelték, ravaszságát, átkozódásait, hazugságát, durva modorát, mely minden illemet sértett s megbízhatlan, rókajellemét szemügyre vették, elhagyták Novatust s az egyházba térve, minden cselfogását, tévtanát, bűbájosságát föltárták a püspök, papok és laikusok előtt és sírva, jajgatva, nagy fájdalmasan bánták esésüket, hogy azt a ravasz és kegyetlen «bestiát» — bár csak rövid ideig is — követték». Ugyanezt tette a három püspök, aki lerészegíttetve, Novatust ordinálta: «ezek közül egy — írja Kornél — nemsokára rá, sírva és jajveszékelve, nyilvánosan bevallotta bűnét, s ezt az egész nép könnyei közt a laikusok közé fölvettük».

E jelenetek bizonyára megrendítenének minket; ezek a siránkozó bánatos bűnösök s az értük könyörgő, közbenjáró hívek; sírás, zokogás, buzgalmi fölkiáltások töltik el a templomot.

Azonban az «anya-szent-egyház» fönséges szentsége ezzel be nem éri! Vannak bűnösök, kik vétkeztek s nem jelentkeznek önként a bűnbánatra. Segítenek rajtuk mások. Az egyház Krisztusnak oly makula nélkül való, érzékeny teste, hogy a vétket önmagán nem tűri; minden keresztény a test tagjának tartotta magát, s ha az egyik tag vétkezett s megsebesült, azt a másik érezte és segítségére sietett. Mindenkinek köze van ahhoz, hogy a másik mit csinál, — vajjon szentül vagy bűnben él-e? Az édes, szoros testvériség egy anyának, egy szent anyának gyermekei közt oly élénk öntudatában élt a híveknek, hogy kötelességüknek ismerték az írás szavai szerint a testvérrel, aki parázna, fösvény, megszóló, részeges, fosztogató volt, nem érintkezni, vele egy asztalnál nem enni, hanem gondoskodni, hogy megtisztuljon, hogy penitenciát tartson, hogy a seb az egyház testén beforrjon. Ezért föl kellett őt jelenteni; aki nem tette, oly penitenciát kapott, mint maga a bűnös. Nagy szent Vazul írja: «Bármit követ el valaki, azt jelentse be a püspöknek; jelentse be ő maga vagy mások, akik tudják, de gyógyítani nem birják . . . Senki se rejtegesse testvérének bűnét, nehogy a szeretet helyett, mellyel neki tartozik, veszedelmet hozzon rá». Szent Ágoston az Úr parancsát a testvéri megintésről sok helyen magyarázza; korholja az asszonyokat, kik férjeik házasságtörését elhallgatják s az egyháznak föl nem jelentik. «Ne engedjétek őket vétkezni, mondjátok meg az egyháznak . . . Nem a közbirónak, nem

a prokonzulnak, a helytartónak, az ispánnak, nem az imperátornak.» Azonban arra is figyelmezteti őket, hogy ezt okosan és mérséklettel tegyék, nehogy többet ártsanak vele mint használjanak.

E szokás sokáig dívott az egyházban. A testvériség, az összetartozás gyengéd érzetének, a buzgalmi szellemnek hanyatlásával lépést tartott e szokásnak tünedezése!

Van Szent Ambrusnak egy gyönyörű könyve, «ad virginem lapsam»; az Istennek szentelt szűz csúfosan elesett; bűne titkos volt; azonban már valaki bejelentette bukását s akkor azután élte végeig szabták rá a penitenciát. Szent Ambrus így ír e művének VIII. fejezetében: «Kétséget nem szenved, hogy nem oly súlyos a bűn, ha az ember azt önként bevallja és megbánja. De ha bűneit titkolva, akarata ellenére köztudomásra kerül botlása, az ilyen bűnt súlyosbnak tartjuk. Lám ez történt meg veled, nem tagadhatod s azért jobban kell bánkódnod, mert nagyobb a rovásod». De e nyilvános korholás sohasem történt meg máskor, csak a nyilvános bűnbevallás vagy a bűn rábizonyításának esetében.

Az újkor emberének ajkáról e régi fegyelem szemlélésénél a bámulat röpke «jajja» lebben el; szédül bele, oly nehéz visszahelyezkednie azon korba, midőn az a község oly szent, oly féltékeny volt, hogy minden tagját kötelezte nemcsak saját, de beteg testvére lelkének gondozására; midőn nemcsak a nyilvános bűnöket kellett a bűnösön kívül másoknak is feljelenteniök, de még a titkosakat is, azon kikötéssel, hogy megelőzőleg a bűnöst magát intsék meg s csak ha megtérni nem akarna, akkor menjenek az egyházhoz. S ki volt ez az «egyház?» Az Apostoli Konstituciók, Ignác, Tertullián, Cyprián, a legrégibb zsinatok, s Eusebius adatai bizonyítják, hogy az itt értett «egyház» a püspök s a prezbiterek voltak; a nép pedig mint résztvevő közönség s mint tanú szerepelt, és sokszor nem a bűnösre való tekintet, hanem a nép könnyei és siránkozása enyhítette az ítéletet. Így Natalius Zefirin pápa lábaihoz borul, — azután pedig nemcsak a papok, hanem a hívek lábait is átkarolja. — Így tudja ezt Tertullián is, ki az «Exomologesis», vagyis a bűnbánatnak aktusai közt felsorolja: «A prezbiterek elé térdelni, a hívek lábai elé borulni, a testvéreket kérni, hogy imáikkal közbenjáróik legyenek». (De poenit. c. 4.) E szokásra utal Cyprián, ezt írja le meghatóan Szent Ambrus.

Ez az a kép, melyet az ősegyház gyülekezetei elénk tárnak. E képben nincs egyetlen önkényes vonás; mozaikhoz

hasonlít, melyet a régi írók tanuságaiból állítottunk össze; e képnek alaphangja, bánatos, de mégis meleg színvegyülete, *a bűnnek az egyház elé való terjesztése.* Ki kételkednék erről, ha a régi írókat csak nagyjából is olvassa s bepillant a hívek gyülekező helyébe, mely félig templom, félig törvénycsarnok; — félig oltár, félig bírói szék; — félig áldozat, félig ítélet? Ez a szentek közössége; az Isten gyermekeinek családja, melynek homlokán az erény dereng, s melyet az a szelíd, erős hatalom nevel. Az egyház mindig a nagy nevelő intézet; gondossága szelíd anyai karral öleli gyönge, gyarló gyermekeit; Isten bizta rá a lelkeket s kivehette volna-e épen bűneiket? Hogyan gondolhatjuk ezt? Az Úr Jézus hatalmával fölruházott édesanya előtt megnyilt az emberi szív; ösztöne erejével kiérezte, hogy ha isteni hatalommal Isten helyén áll az egyház, az embernek bűneivel s reményeivel kell lábaihoz borulnia. Megütközni a gyónáson, ez annyi lett volna, mint kételkedni azon, hogy ez az egyház az Úr Jézus helyettese; az pedig gyönge, halvány gondolat, mely a régi kereszténység erőteljességében még nem jelentkezhetett; s azért senki sem ütközött meg a gyónáson, hanem kitárta titkait, a szívtitkokat, melyeket szégyelt, de a szégyenért cserébe engesztelést s békét nyert. Ó csak értsük meg az első egyház gyönyörű szervezetét, a hívek gyermekded, őszinte vonzalmát s ragaszkodását, s akkor megértjük az Atyák buzdító, intő szózatainak mélységes erejét. A kereszténynek a gyermeki viszony érzelmessége sugallta, hogy bensejét kisírja; mások pedig ugyanazon mély bensőség s testvériség érzetétől áthatva, gondoskodtak, hogy e bevallás, engesztelés, megigazulás csakugyan megtörténjék.

A régi egyház joggénye, hogy a bűnt eléje terjesszék.

Ezek előrebocsátása után tárgyunkkal tüzetesen foglalkozhatunk: *gyóntak-e* a régi egyházban titkos bűnöket is? s gondolták-e, hogy Krisztus rendeléséből meg is *kell* azokat gyónniok, ha bocsánatot akarnak nyerni? ez a kérdés.

Origenes a 37-ik zsoltárról írt második homiliájában ismerteti a II. századbeli alexandriai egyház bűnbevallási fegyelmét. Kiolvassuk belőle, hogy a hívek titkos bűneiket is meggyónták: «Fontold meg jól, hogy kinek valljad be bűneidet. Válaszd ki az orvost, aki előtt föl kell tárnod gyengélkedésed okát, — aki tudjon sírni a siránkozókkal, hogy miután ily ügyes és irgalmas szívű orvostól tanácsot és útbaigazítást kaptál, annál szívesebben indulj utána. Ami pedig azt illeti, hogy a község színe előtt is valld be bűneidet, azt jól megfontolva s ügyes, hozzáértő lelkiorvos tanácsára lehet

A gyónás bizonyítása a történelemből.

Alexandria. csak megtenni; ő fogja azt megítélni, vajjon lelked üdvére válik-e s vajjon meglesz-e annak az a hatása, hogy masok is épüljenek s te magad is fölépülj». A lélek titkos bajairól van itt szó s nem nyilvános botrányokról, melyek miatt gyászt öltött a szentségében megsértett egyház; az emberek vétkeiről, a szegény halandók közönséges bűneiről beszél Origenes, melyek lelküket nyomják. Halljuk csak folytatólag: «ne titkold a bűnt szívedben; mert valamint azok, kiknek gyomrát terheli az emésztetlen étel, vagy az élettevékenységet megakasztó nyálka, erőszakosan kiadják azt, ami bennük van: úgy azok, akik vétkeztek s vétküket titkolják, folyton érzik az erőltetést s a lélek fuldoklását».

Gyóntak tehát a fényes Alexandriában nemcsak nyilvános bűnöket, hanem a szív rejtekébe zárt, a szégyen, az önérzet féltékeny hatalma által letartott vétkeket. A nyilvános bűnökről nem is lehet kétségünk; sőt épen az alexandriai egyház erélyes patriárkái nagyon is követelték, hogy minden, ami a nyilvánosság elé akár mint kész botrány, akár mint gyanús jel lépett, nyilvános bűnbevallás alá essék. Alexandriai Dénes beszéli Heraclas elődjéről, hogy szokása volt az eretnekeket s még inkább az eretnekséggel gyanúsított embereket a községből kizárni, s bármennyire rimánkodtak s könyörögtek neki, addig vissza nem vette őket, míg az eretnekektől hallott mindennemű tant és nézetet nyilvánosan be nem vallották. Kétség támadhatna az iránt, vajjon Heraclas és Dénes eljárása igazi bűnbocsánat miatt végzendő gyónást ad-e elénk, vagy talán csak a külső fegyelem szokását mutatja be, melyet más társulatok is követhetnek, hogy t. i. aki ellenük vétett, az nyilvánosan bocsánatot kérjen. A kétség azonban elesik, ha Origenest olvassuk. Heraclas és Dénes fegyelmi eljárásán kívül ugyanis Origenes a titkos bűnnek bevallásáról beszél; óvja a bűnöst, hogy válassza ki az «orvost», kinek megmutassa sebeit, különösen azért, hogy ez kellő mérséklettel ítélhessen arról, hogy mit gyónjék meg a titkos gyónás után nyilvánosan is, mit ne. De a nyilvános gyónás elmaradhatott; csak a titkos az el nem maradhatott, mert «a lelkeknek is orvos kell», ha élni akarnak; «kell útbaigazító, vezető»; «minek rejtegetni a sebet, mikor az halált hoz?»

Titkos gyónás nélkül nincs élet; ezt hirdeti az egész ősegyház!

Római Kelemen így ír: «míg e világban vagyunk s időnk van hozzá, bánjuk meg teljes szívből bűneinket, hogy az Isten üdvözítsen minket. Mert ha e világból kimultunk, többé

bűneinket be nem vallhatjuk s penitenciát nem tarthatunk». (Ep. 2. ad Cor. n. 8.) — Tertullián írja : (de poenit. c. 9.) «ha resteled a bűnbevallást, gondolj a pokolra, melyet az kiolt». — Origenes (hom. 2. in Levit.) a katechumeneket oktatván, felsorolja a bűnbocsánat eszközeit ; ez eszközök a vezeklés különféle gyakorlatai ; aztán így folytatja : «van még egy hetedik, fáradságos és fájdalmas módja a bűnbocsánatnak, midőn a bűnös könnyeivel öntözi fekhelyét, — midőn sírás lesz éjjel nappal étele és itala s nem szégyenkezik feltárni bűneit az Úr papjának». — Lactantius szerint «az az igaz egyház, melyben bűnbevallás és penitencia van, mely a bűnt, a lélek sebeit, az emberi gyarlóság ez örökét, üdvösen gyógyítja». (Div. Inst. l. 4.) — Nagy szent Vazul, a klasszikus műveltségű caesareai püspök, ki a görögrómai szellem valamennyi gyöngyét s a régi filozófia fonnyadni készülő borostyánjait Krisztus koszorújába fűzé, épen úgy ír, mint Origenes fönti idézetében ; kiknek kell gyónnunk? e kérdésre azt feleli 288-ik regulájában : «necessario iis peccata aperire debent, quibus credita est dispensatio mysteriorum Dei». — Szent Jeromos a titkos bűnt a kígyó titkos harapásához hasonlítja, melyről senki se tud, csak az, aki sínyli ; ha pedig ez a titokban szenvedő sebét testvérének és tanítójának megmutatni — «confiteri» — nem akarná, nem segíthetni rajta. — Nagy szent Gergely 36. homiliájában fejtegeti az evangélium szavát «Lazare veni foras», s aközben a bűnösökhöz fordul : «miért zárjátok el vétkeiteket szívetek rejtekében? Hozzátok ki napfényre a bűnbevallás által. Jöjjön ki, ami holt, vagyis valljátok be bűneiteket s a pap föl fog oldozni bűneitek kötelékétől». E citációk számát bárki növelheti ! Aranyszájú szent Jánossal végezzük be a szentatyák fölsorolását, aki kereken kimondja, pedig nem volt oly szigorú, mint Vazul : «aki bűnét be nem vallja a gyóntatónak : nem kerülheti el a szégyent, hogy az egész világ színe előtt ki ne nyilváníttassék lelkének állapota» (hom. 33. in Joan.).

Róma és Carthago

Pontus, Kis-Ázsia.

Azonban ha az atyák igazán ily félreérthetetlen világossággal tanúskodnak a *titkos bűnök bevallásának* szükségességéről : honnan támadhat tehát fel a nehézség, honnan merül fel a kétség, hogy kellett-e vagy nem a régi egyházban a titkos bűnöket is meggyónni? ! Erre is megfelelünk !

Találni az atyák s a zsinatok nyilatkozataiban látszólag ellentétes helyeket, melyeket azonban könnyen megegyeztetünk egymással, ha a gyónást a kánoni penitenciától megkülönböztetjük. Sőt ezenkívül, már itt kell megemlíte-

Az atyák félreértetése.

nünk, hogy különböztetni kell a gyónástól eltekintve a vezeklésben magában *nyilvános* és *kánoni penitencia* közt; mindkettőben a bűnös kizáratott az Eucharisztia vételéből s az áldozatból; — mindkettőben testi sanyargatást gyakorolt és a penitencia végeztével föloldoztatott; de most jön a különbség: a penitencia kiszabása ugyanis vagy a kánonok által történt, melyekben meg volt határozva az idő, a gyakorlat, a penitenciának ritusa, módja vagy pedig a gyóntató határozta meg külön-külön, hogy mit tegyen a vezeklő; ha a kánonok által határoztatott meg a penitencia: akkor kánoni volt, akár nyilvánosan, akár titokban végezte azt valaki; — ha a gyóntató maga rendelkezett belátása szerint, vagy a bűnös saját buzgalmából rótta ki magára az elégtételt: akkor nem volt kánoni. Lehetett tehát kánoni penitencia, mely nem volt nyilvános, s lehetett nyilvános penitencia, mely nem volt kánoni.

A megkülönböztetést szem előtt tartva megértjük, hogy az atyák és zsinatok nem minden bűnt vetnek kánoni penitencia alá s következőleg úgy látszik, hogy nem kell minden bűnt, főleg a titkos bűnöket meggyónni. De ez a következtetés egészen hamis; a szentatyák olyankor a kánoni penitenciáról beszélnek s oly bűnökről, melyekről a kánonok nem intézkednek, természetesen azt mondják, az ily bűnökért *kánoni* penitenciát nem szokás tartani.

Különben nem érthetnők a fönt idézett atyák szavait a titkos sebekről, — a szégyenletes, takargatott, rejtegetett bűnökről, melyeknek gyógyulást csak a penitenciában igérnek. Ilyenkor a gyónásról szólnak s szükségességét kétségen kívül emelik; máskor a kánoni penitenciára buzdítanak, melyet a gyónással összetéveszteni nem szabad. Az újabbkori régészeti tanulmányok tiszta fényt derítenek e kérdésre. Minden halálos bűnt, — ha nyilvános, ha titkos, az egyházi penitencia foruma elé utasítanak az atyák. — Van azonban még egy megjegyzésünk: a «halálos bűn» nem bír mindenütt ugyanazon jelentéssel. Ez a terminusok közös sorsa; a fejletlen, határozatlan állapotból átmennek a preciz, határozott jelentésbe. Mi a halálos bűn alatt oly vétket értünk, mely a megszentelő malaszttól s ezáltal a mennyországra való jogunktól megfoszt. A legrégibb penitencia «halálos» bűnei azok, melyek a *kánoni vezeklés* alá estek; kezdetben a bálványozás, paráznaság, gyilkosság, később a velük összekötött vétkek mind. A «halálos bűn» itt nem bír azon specifikus jelentéssel, mellyel a mi «halálos» bűnünk bír; de az apostol se

Gyónni kell minden halálos bűnt.

jelzi a kánoni penitencia «halálos» bűnét, mikor felsorolja, hogy *kik nem birandják az Isten országát;* lám az apostol «halálos» bűn alatt mindazt érti, amit mi értünk a mostani nyelvszokás szerint, t. i. az Isten törvényének súlyos dologban való szándékos megszegését akár gondolattal, szóval, tettel, — akár titokban vagy nyilvánosan. E felosztás, ha nem is volt még jelezve egy terminus technikussal, mindig megvolt az egyházban s e felosztás szerint határozták meg, hogy mit kell az egyház színe előtt megbánni, mit nem. Minden ilyen a szentírás szerint halálos bűnért az egyháznál kell keresni bocsánatot; minden egyest kell bevallani s ez fáj, ez szégyen; de a szégyent le kell győzni. Ime a régi egyház thézise és praxisa!

«Háromféle penitencia van az egyházban — úgymond Szent Ágoston, — melyet ti nagyon jól ismertek, hiszen folyton gyakoroljátok. Az első új embert szül, midőn általa a lélek a keresztségben minden bűntől megtisztul... A másikat végig e gyarló élet esélyein kell gyakorolnunk... A harmadik az, melyet azon bűnökért kell felvállalnunk, melyeket a tízparancsolat ellen elkövettünk... Ebben a penitenciában nagyobb szigort kell önmagunk ellen alkalmaznunk, hogy megítélvén önmagunkat, Istentől meg ne ítéltessünk.» (sermo 351.) Ime minden halálos bűnt, a titkosat is az egyházi penitenciának kell alávetnünk; az egyházi penitencia pedig a titkos bűnökre nézve azt vonta maga után, hogy a «titkot közöljük», a titkos «sebeket föltárjuk», s ne «szégyenkezzünk». Ágoston is azt tartja; mert a 117-ik beszédben a zsoltár e szavait «Confitemini Domino, quoniam bonus...» így kommentálja: «Siessünk e «confessióhoz», szeretett testvéreim, melyet ne csak ajakkal, de szívvel és tettel is végezzünk. Senki se röstelje sebeit föltárni, mert bevallás nélkül nem tér meg egészsége. A világi törvényszék előtt a bevallott bűn öl, — itt a titkolt bűn... Ne is rösteljen senki bánkódni, aki nem röstelt vétkezni; mert ha embertársainktól szégyenkezünk, mit teszünk majd azon ítéleten, melyet Krisztus, a bíró, az angyalok s a szentek színe előtt fog tartani, midőn szívünk titkait föltárja? Vagy nem őrültség-e érzékenykedni a bűnbevallásból ránk háruló, tünékeny szégyennel szemben, s nem törődni a kárhozat örök fájdalmával?» (Mai: Nova Bibl. PP. t. I. s. 171.)

Ágoston.

Tertulliánnál is találkozunk a bűnök bizonyos felosztásával s a titkos bűnök bevallásának félreismerhetetlen szükségével. «Nem lesz fölösleges, — írja ő (de poen. c. 3. és c. 4.)

— megemlíteni, hogy kétféle bűn van : külső tettel elkövetett vétkek s az akarat titkos bűnei. Mert minden bűnt vagy csak gondolatban, vagy tettleg is elkövettünk. Aki a bűnökre, legyenek azok *külsők vagy belsők, tényleg vagy gondolatban* elkövetett vétkek, büntetést rótt, ugyanaz bocsánatot is igért, ha megbánjuk . . . A templom tornácában állította fel a penitencia állomását, mely azoknak, kik kérik, megnyílik.» Íme a titkos bűnöket a penitencia állomásához utasítja. Ez az állomás szégyent hozott a bűnösre, oly szégyent, melyet titkolózás által elkerülhetett, de jaj neki, ha ez eszközhöz fogott. Honnan ez a szégyen ? a gyónásból ! jól vigyázzunk : nem a nyilvánosan végzett penitenciából, hanem a bűnbevallásból, mint ezt rögtön kimutatjuk. Azonban az emlegetett szégyenre vonatkozólag még kell valamit megjegyeznünk. Tagadhatlan, hogy az ősegyház a nyilvános bűnbevallást szívesen látta az okosság és mérséklet határai közt, ha egyébként a bűnös azt szívesen megtette ; mert e gyakorlatban az őszinte bűnbánat jelét adta. Némely egyházakban e részben túlzások történtek, melyek ellen, mint később látni fogjuk, Nagy szent Leo emelte föl szavát. Az ember, kinek a titkos gyónás is nehéz, ösztönszerűen irtózott a nyilvános bűnbevallástól. Lássuk már most, mikép nyilatkozik erről Tertullián, s mikép Cyprián s ez utóbbinak szavaiból azt is ki fogjuk venni, hogy az az elkerülhetlen «szégyen» *sem a kánoni penitenciából*, — melyet szentek is végezhettek, — *sem a nyilvános gyónásból*, — mely elmaradhatott, ha a bűnös nem szánta rá magát, — nem származott, hanem *a titkos bűnbevallásból*, mely szükséges volt a bűnbocsánathoz. Tertullián, aki az emberi gyarlóság iránt kegyelmet nem ismer, élesen kikel azok ellen, kik nyilvánosan gyónni nem akarnak : «sokan vannak, akik a bűnbevallást vagy kikerülni, vagy halogatni akarják, mert inkább a szégyenre van gondjuk, mint lelkük üdvére ; hasonlóan azokhoz, kik titkos sebeiket *másoknak* megmutatni szégyenkeznek, s így a szégyenkezéstől elvesznek. Méltán tarthatnák ezt nehézségnek, ha gúnyolódók körében kellene e vallomást tenniök, ahol az egyik a másik kárán nevet, — ahol a földre boruló embert tapossák. De testvérek és szolgatársak közt, ahol minden közös, félelem, fájdalom, öröm, szenvedés, — mit gondoljanak ők mást mint te? Mit félnél tőlük, mintha bűneidet nevetni akarnák. A test nem vigadhat egyik beteg tagja fölött sem, szenved az egész s gyógyulni kíván. Hidd el, amit az ember ezeknek bevallani nem akar, azt az Isten

Tertullián.

előtt is titkolni szeretné. Jobb-e, ha másoktól föl nem ismerve, a kárhozat fiaivá lesznek, mint ha nyilvánosan bűneiktől föloldoztatnak?» (de poenit. c. 10., c. 11.) Úgy látszik, hogy Tertullián e szavaiban a nyilvános bűnbevallást sürgeti, s ebben a szégyen természetesen még nagyobb lesz. De ez a «szégyen» nem az az elkerülhetlen szégyen, mely a titkos gyónásban hárul a lélekre, s azt kell mondanunk, hogy Tertullián e két szégyent összefoglalja, mert nemcsak a szükséges jót, hanem az erényes jót is ki akarja csikarni penitenseitől; máshol e két «szégyent» nagyon élesen megkülönböztethetjük kifejezett sajátos jellemvonásaikkal együtt. Igy pl. Cyprián buzdítja az ő szegény «elesettjeit», kiknek *titkos* bűnük volt, hogy vallják be azt *nyilvánosan*. Buzdítja őket azok példájával, kik bár a bűnt külső cselekedettel véghez nem vitték, de meginogtak, megrendültek, *s hitehagyást követtek el lélekben;* szívük *e titkos gyávaságát* a papnak *meggyónták* s azután *még nyilvánosan is bevallották*. «Mennyivel józanabb s üdvösebb azoknak hite és félelme, — írja erre vonatkozólag Cyprián, — kik bár az áldozattal, vagy a róla szóló hatósági bizonyítvány megszerzésével be nem szennyezték lelküket, de mivel erre *gondolatban* készek voltak, *ezt a bűnüket* az Úr papjai előtt bánatosan bevallották, s azután még *nyilvánosan is* beismerték, lelkük terhét kitárták, s gyógyulást kerestek aránylag kisebb sebeikre.» S mily borzalmas csodákról tud beszélni, melyekkel Isten a titkolódzó bűnösöket a világ előtt megszégyeníti. Cyprián e szavai aranyat érnek; mert félreismerhetlenül feltüntetik az ősegyház fegyelmében azt a szokást, mely szerint az esetleges nyilvános bűnbevallást először a titkos gyónás előzte meg; voltak ugyan a buzgalom hevétől elragadt lelkek, kik bánatuk rohamában, előzetes titkos gyónás és megkérdezés nélkül, nyilvánosan vallották meg bűneiket; de ezek kivételek.

Cyprián.

Ne higgyük, hogy a bűnbevallás szükségességét csak a változó fegyelem hozta az egyházban fölszínre, mely esetleg más körülmények közt ismét kimehetett a szokásból, s amikor dívott is, inkább csak buzgalmi gyakorlatnak, mint elengedhetlen kelléknek tartatott. Korántsem; ez a gyanú nem ébredhet föl abban, ki az ősegyház emlékeihez tartja magát; hanem csak abban ütheti föl fejét, aki a pozitív adatoktól eltekint s merő lehetőségek fölhordozásában keresi előszeretettel fölkarolt nézeteinek megokolását. A történelmi emlékekben világosan ki van mondva, hogy az egyház miért ismerte szükségesnek a gyónást; azért, mert «nélküle elvész a lélek»,

A bűnbevallás dogmatikai szükségességnek tartatott.

«elkárhozik», «meghal titkolt bajában»; nélküle a «kárhozat fia»; «jobb megszégyenülni, mint az üdvösséget elveszteni»; «jobb föloldoztatni, mint föl nem ismertetve elkárhozni». Ezek az atyák buzdításai; sehol sincs ennek az abszolút szükségességnek fölfogása megszakítva, sehol ez öntudat elhomályosítva! Legyen még oly szégyenletes a bűn, nincs rá segítség másban, mint az őszinte bevallásban. E gondolat végigjárja a szentatyák parenéziseit, intelmeit, buzdító, lelkesítő leveleit nyugaton s keleten; találkozunk vele Origenesnél, Nagy szent Vazulnál, Jeromos és Ágostonnál; a szír egyházatyák terjengő, epithetonos írmodora époly előszeretettel karolta föl e hitcikkelyt, mint a merev tollú és lelkű Tertullián.

Az egyházi tan e határozottan kifejtett keretében szemünk elé lép a keleti s nyugati ősegyház gyakorlati élete. Irén keresztény, bűnbánó asszonyokról ír (l. 1., c. 9.), kiket a gnósztikus Márk elcsábított s bűvös italokkal szerelemre gyullasztott; mit tettek az asszonyok, mikor megtértek? «bevallották az egyházban, hogy Márk mi mindent adott be nekik... minek következtében szerelemre gyúltak iránta s meggyaláztattak testükben általa»; s így Asián diakonusnak elcsábított szép felesége is «nem szűnt meg bűneit meggyónni, bánkódván a gyalázaton s könnyeivel mosogatván élte végeig lelkének foltjait». Ezek bizonyára titkos bűnök voltak. Az egyház természetesen még édesebb vigaszt talált akkor, midőn látta, hogy hívei leborulnak s bűneiket nyilvánosan bevallván, a jelenlevőket térdenállva kérik, hogy értük imádkozzanak. S mit csinált e jelenetben a testvéri szív? velük könnyezett, velük jajveszékelt. Ismerjük e könnyes szemű, fönséges egyháznak gyóntatóit is. Szent Ambrus maga írja le szívének hangulatát, midőn a bűnöst lábai előtt látta: «Valahányszor egy szegény bűnös vétkeit föltárja, csupa részvét vagyok; nem rivalgok rá, de gyászolok és sírok vele együtt... talán egy gyönge lány esett el a bűnrevivő alkalom csábjai közt... Istenem, vétkezünk mi öregebbek is. Ne szégyeljük tehát bevallani, hogy nagyobb a mi bűnünk mint azé, kit megrovandónak tartunk; mert Júdás is (Jákob fia), midőn Thámárt okolta, meggondolván önvétkét, mondá: «Thámár megigazult már, de én nem». Paulin prezbiter is, ki tanítójának, Szent Ambrusnak életét leírta s Szent Ágostonnak ajánlta, ezt a szép vonást különösen dicséri benne: «hogy valahányszor valaki Ambrusnak gyónt, a szent úgy sírt, hogy a gyónót is sírásra indította, mintha csak ő is a szegény bűnös-

sel elbukott volna». Arlesi szent Hilárról is azt olvassuk: «Valahányszor a penitenciát kiszolgáltatta vasárnapi napon: hozzáözönlött a nép, — hozzáseregett, hogy általa büntettessék; könnyzáporban tisztultak s az Isten ítéletétől megrémülve oly sírás és jajgatás hangzott fel, hogy egész testünkben megborzadtunk». (Vita Hil. Arelat. c. 13.)

Az Apostoli Konstituciók is alig beszélnek másról, mint a *bűnbánókkal való eljárásról.* Nyilvános és titkos bűn közt az egyházi forum illetékességére s következőleg a gyónás szükségességére nézve különbséget nem tesznek. A 20-ik fejezetben a püspökhöz fordul az író e szavakkal: «keresd fel az eltévedt juhot, hívd vissza. Mert hatalmad van visszahívni és a bűnbánókat kegyelemben elbocsátani. Általad mondja ugyanis az Üdvözítő a bűnökben sinlődő inaszakadtaknak: «megbocsáttatnak bűneitek» s azt: «hitetek meggyógyított titeket». Titkos és nyilvános bűn közt sohasem különböztetnek. Ha meggondoljuk, hogy mennyi vita folyt a montanisták, novatianusok és katholikusok közt a penitenciáról; továbbá ha megfontoljuk, hogy e célból mennyit különböztettek a bűnök közt; s mindennek dacára sehol sem találkozunk a nyilvános és titkos bűnök megkülönböztetésével, sőt e különböztetés teljes ignorálásával egyformán beszélnek a bűnbánat, az exomologesis szükségességéről: minden kételyt kizáróan belátjuk, hogy *a titkos bűnök bocsánata is a bűnbevallás útjára volt terelve.*

Tehát a bűnbevallás a régi penitenciának egyik megrendítő aktusa. Ezt tagadni nem lehet, legföllebb értelmezni! A történettudományoknak tanúsága ebben egyetért; a reformáció maga az aktust kétségbe nem vonta, csak szükségességét tagadta s a gyónást az áhitat buzgalmi gyakorlatául fogta föl. A kétszer hitehagyott, ravasz Gibbon, hirneves történelmében, melyet a római birodalom bukásáról írt, azt mondja: «A hozzáértő ember nem állhat ellen a történelmi evidencia óriási súlyának, mely tisztán kimutatja, hogy a gyónás egyik fő cikkelye a régi egyház hitvallásának az első négy században». A reformáció e kelletlen tényt *bizalomnak veszi* s nem bűnbocsánati kelléknek; azonban tévesen és önkényesen. Egy tekintet az idézett helyekre meggyőzi az olvasót, hogy a gyónás nem mint egyszerű, szabadakaratunktól függő gyakorlat ajánltatik, hanem mint föltét, mint kellék, mely nélkül megbocsátás nincs; «a szégyen öl», «a kárhozatba dönt», ez a refrénje az atyák buzdításainak; keményen feddik s könnyes szemmel kérik a gyónni vonakodókat,

Gibbon vallomása.

A reformáció hamisít.

— úgy nézik őket, mint a végveszély lejtőjén sikló lelkeket. Nagy Leo pápa is (ep. 108. ad. Theodorum episc. Forojul.) elengedhetlen kelléknek ismeri, midőn írja: «az Isten sokféle irgalma úgy viseli gondját az emberi gyarlóságnak, hogy nemcsak a keresztség kegyelme által, hanem a penitencia gyógyintézménye által is az örök élet birtokába juthatunk... azonban az isteni jóság azt rendelte, hogy bocsánatot csakis a *papi imádság* által nyerhessünk». A papi imádság alatt, mint később bebizonyítjuk, a föloldozás szavait érti. A bűnös a beteg, a pap az orvosa; ha a bűnös hozzá nem fordul, meghal; épen így a penitenciális könyvek egész sora a bűnbevallást elmaradhatlan kelléknek tünteti föl.

Honnan vette az őskeresztény egyház e hitet? Krisztustól; más forrást nem ismer. Nyilván hirdeti, hogy a «kulcsok hatalmát» azokkal szemben gyakorolja, kik bűneiket megvallják; — hogy a bűnöket azok előtt kell bevallani, kikre «a titkok kiszolgáltatása» bizatott; nyilván rámutat Ágostonnal Krisztus szavaira: «senkise mondja, titkon tartok bűnbánatot», «Isten színe előtt tartom»... «Tehát hiába mondatott: amiket föloldoztok a földön, föl lesznek oldozva a mennyben is? Tehát hiába adattak az egyháznak a mennyország kulcsai? Meghiusítjuk az evangéliumot; értelmüktől fosztjuk meg Krisztus szavait!»

E nagyszerű tradició önmaga elég a gyónás isteni eredetének bebizonyítására. Ne fosszuk meg értelmüktől Krisztus szavait. Melyeket? «Akiknek megbocsátjátok bűneiket, meg lesznek bocsátva.» Előttem fekszik egy vakbuzgó anabaptistának levele: «a gyónás — így ír ő — nincs a szentírásban; mert a katholikusok a gyónás szükségességét csak egy versből[9] eredeztetik, amit tenni nem szabad s még azt sem értik át, mert nem hisznek teljes szívükből egy Istenben; — nem kérik a Szentlelket és segítségét s így az magától nem is jött az elvetemült pápára, aki a gyónást elrendelte». Valóban Laktancius, Origenes, Kelemen, Cyprián, Ireneus, Pacián, Jeromos, Vazul, Ágoston, a keleti Gergelyek, Leo s a zsinatok homlokegyenest ellenkeznek az ifjú anabaptistával!

A gyónás szükségességét bizonyítjuk, ha tetszik egy versből; ha tetszik többből; minden egyesből, mely az egyház hatalmát, — a kötő és oldó hatalmat — a mennyország kulcsait, — a bűnbocsátás és fönntartás hatalmát nyomósítja. E versek mind azt kívánják, hogy a bűnös vesse alá magát az egyház hatalmának s tőle nyerjen bocsánatot; már pedig más alávetés nem képzelhető, mint *valamiféle bűnbevallás.*

Szentírási bizonyíték.

Azt mondom «valamiféle», t. i. vagy *általános vallomás*, minőt Péter tett: «menj ki tőlem Uram, mert *bűnös ember vagyok*», vagy *többé-kevésbbé tüzetes bevallás*, vagy végre *egészen pontos*, az *egyes bűnökre kiterjedő gyónás*. Más alávetést képzelni sem lehet! Kitől származzék ugyanis az az alávetés, ha nem a bűnöstől, midőn a bűn maga az akarat belső ténye, s midőn ezt még a külső, vétkes cselekedetekben is csak az ember maga ismerheti? s mire volna jó más alávetés, esetleg kényszer útján, mikor a bűn csak annak engedhető el, aki azt óhajtja? Tehát a bűnt csak a bűnös vetheti alá a «kulcsok hatalmának»; mert csak ő ismeri a bűnt s csak az ő jóakaratából lesz a bűnbevallás kedves Isten előtt. E jótakaró, bocsánatot kereső vallomást tehát a bűnösnek kell megtennie; ezt kívánja Krisztus.

Krisztus ugyanis a bűnbocsátó hatalmat mint bírói hatalmat állította föl az egyházban s e hatalomtól függővé tett minden bűnt; tőle függetlenül egyetlen egy sem bocsáttatik meg; az ily hatalom megköveteli, hogy valamennyi bűn tüzetes bevallása terjesztessék foruma elé... úgy, ahogy lehet.

Miért kell valamennyi bűnt meggyónni? Mert minden bűn, — legyen egy vagy száz, a bírói hatalom gyakorlása által bocsáttatik meg; a bírói hatalom gyakorlása pedig föltételezi, hogy a bíró ismeri az ügyet, melyben ítél. Igy fogja fel a bírói hatalmat az egész világ; ha kötni kell vagy oldani, ha büntetni kell vagy szabad lábra állítani érdem szerint, szóval, ha ítélni kell, akkor a bírónak okvetlenül ismerni kell az ügyet; ha nem ismeri és szentenciáz: ezt nemcsak igazságos ítéletnek, de egyáltalában ítéletnek nem mondhatni. Krisztus bizonyára, mikor azt mondta: «amiket megkötendesz a földön, meg lesznek kötve a mennyben», s ismét: «akiknek megtartjátok bűneiket, meg lesznek tartva», nem az önkényre bizta a kegyelem kiszolgáltatását, hanem a legjobb belátásra, mely ugyan szintén tévedhet, szintén igazságtalan lehet; de legalább óvja az emberi méltóságot, — a bűnös érzelmeit s az örök, igazságos bírónak igényeit. Vegyük a bírót, aki látatlanba ítél; kérdezzük: miért tartod meg ennek bűneit s miért bocsátod meg a másikét? Kérdezzük: miért rovod ki rá azt az elégtételt, miért nem mást? azt fogja talán rá felelni s a reformáció sem felelhet mást: «nem ítélek látatlanba, mert látom megtörődöttségét, — látom bánatát; én pedig Krisztustól nyert hatalommal ép arról ítélek: érdemes-e valaki a bocsánatra vagy nem? Nem kell ahhoz tüzetes bűnbevallás!

Miért nem kellene tüzetes bűnbevallás?

Ha valaki megtörődve, meggörnyedve leborul előttem s mondja: Uram, bűnös ember vagyok; bocsásd meg vétkeimet; mert szívem keserű a bánattól s lelkem eped az Úr irgalma után; megbocsátok neki s méltányosan járok el, mert megérdemli. Ime a bírói hatalom méltányos és észszerű gyakorlása tüzetes gyónás nélkül! Honnan tehát a kötelezés minden bűnnek külön való bevallására?

E nehézség nagy fényt önt az egyházi gyakorlatra s kezdet óta az evangélium ezen idézett helyeinek felfogására. Hiszen a mi haldoklóink, a mi nagy betegeink is csak így gyónnak; ha nyögnek, ha nyelvük csak azt rebegi: «vétkeztem»; ha homályosodó szemükből az irgalmat kereső lélek egy sugara reszket bele résztvevő szívünkbe: íme nem kívánunk többet; nem faggatjuk bűnbevallással; beérjük e gyónással... Péter gyónásával, melyet a Genezárethi tó tükrén végzett: «Uram! bűnös ember vagyok». S ha nem is volna megbénulva a nyelv, de ha háborogna az orkántól fölkavart tenger, s a hajó recsegésébe belevegyülne sok ember bánatos vallomása: «Uram! vétkeztem; irgalmazz lelkemnek, ha már e mélységes örvényben kell elveszni életemnek»; vajjon kívánnánk-e tüzetesebb gyónást? Soha! Az elmerülő Cymbria 700 utasának, a hajótörést szenvedő Utópia 1000 lelkének nem kellene más gyónás, csak ez: «Uram! vétkeztem ellened; könyörülj rajtam!» s rögtön rájuk adná a katholikus pap az abszoluciót. A morális theológia pedig részletezi mindezeket az eseteket s arra tanít, hogy csak annyit kívánjunk a gyónásból is, amennyit lehet.

A tüzetes bűnbevallás erkölcsileg szükséges.

Gyönyörű tan ez! isteni és emberi; az örök észszerűség sugárzása; soha többet, mint amennyit lehet. Micsoda a bűnbevallás? bizonyára emberi, tehát erkölcsi cselekvés, s mint ilyen függ az értelem mélységétől, a felfogástól, az emlékezet élénkségétől, — függ az akaraterőtől, a megfeszüléstől, — függ még a nyelvismerettől, s a nyelvnek s az ajkaknak hajlékonyságától! Hol kell alkalmaznunk nagyobb mérsékletet, mint az erkölcsiekben? Valósággal minden embernek külön erkölcsi fogalmai vannak; nem az elvont elvekben, hanem az elvek konkrét alkalmazásában; az evangélium pedig sohasem merev, hiszen merő élet.

Hogyan egyeztetjük meg tehát a tüzetes bűnbevallásnak általunk hirdetett szükségességét e sokféle következetlenséggel?!

Ne beszéljünk következetlenségről; hogy a gyökér szálakat hajt, az ág pedig leveleket, az nem a fa következetlen-

sége, hanem életképességének különböző alkalmazkodása. — A bírói hatalom kívánja, hogy az ügyet ismerje, melyről ítél. Aki *valamit megbocsát*, attól csak méltán kérdezzük: mit bocsátasz meg? Hiába felelik: «mi afölött ítélünk, érdemes-e a bűnös bocsánatra vagy nem s nem a bűn fölött s következőleg nem kell a bűnt ismernünk»; mi erre azt feleljük: «a bíró [az] valóban arról ítél, hogy érdemes-e valaki a büntetésre vagy szabadonbocsáttatásra, de azért mégis csak kell ismernie magát a tényt, mellyel a vétkest vádolják; mi is *bűnt* bocsátunk vagy megtartunk, s azért a közvetlen természetes felfogás kívánja, hogy ismerjük azt, amit bocsátunk vagy megtartunk.» Azonban ez csak elvont szemlélése a bírói s nevezetesen a bűnbocsátó hatalomnak; tulajdonképen pedig ott abban a gyóntatószékben értjük meg csak a tüzetes bűnbevallás szükségességét. Abból a tüzetes bűnbevallásból ismeri meg csak igazán a bíró, az a gyóntató, hogy kivel van dolga; abból ismeri meg, — a bánat hevesebb kitöréseit kivéve, — kész-e az a lélek mindent tenni; megtudja, hogy mit kell a bűnösnek esetleg még előbb megtennie, hogy bocsánatra méltó legyen. Hozzuk csak le az elvont, magas régiókból a bűnbevallás szükségességét a praktikus életbe s megértjük, hogy mily természetes, tapintatos és méltányos ez az egyházi tan, mely tüzetes gyónást kíván, amikor a bűnös gyónhat, de beéri általánosabb gyónással is, ha másképen nem lehet. Elsimítja a látszólagos következetlenséget; mert szerinte *szükséges a gyónás*, mivel azt a *bírói ítélet természete megkívánja;* de másrészt a *gyónás az embernek aktusa* s azért az erkölcsi lehetőség határait túl nem lépheti, úgy, hogy a bűnös tüzetesen köteles gyónni, amikor teheti, s elég, hacsak általánosságban gyónik, amikor másképen nem teheti. A bíró pedig, t. i. az a gyóntató látja, hogy ez a nyomorgó ember most megtett mindent, amit tehetett s következőleg érdemesnek ítéli a föloldozásra. Ez lesz az az alávetés a «kulcsok hatalma» alá, melyet a bűnös itt és most eszközölhet; aláveti bűneit, melyeket itt és most alávethet s úgy veti alá, ahogy tőle telik; a többire nézve, vagyis a tüzetes alávetésre nézve megmarad a kötelezettség, hogy azt máskor, az akadályok megszüntével eszközölje. — Ha pedig a gyóntatónak az ilyen általánosságban végzett gyónás után kételye volna, vajjon igazán érdemes-e a bűnös a föloldozásra, akkor föltételesen oldozza őt fel; amit különben külön megjegyezni szinte fölösleges, mert ézek az ítéletek, melyek az örök igazságosság előtt is kell, hogy ervényesüljenek úgyis mindig föltételesek, azon klauzulával

Amikor lehetséges, akkor megköveteltetik.

vannak ugyanis ellátva : ha Isten előtt is úgy van, — ha úgy látunk, amint Isten lát ; — mert igazságtalan föloldozás, az érdemetlennek feloldozása Isten előtt úgyis semmis.

Igy egyeztetjük meg a látszólagos következetlenséget, melynél fogva, amikor fizikailag s erkölcsileg kivihető, minden bűn bevallását kívánjuk ; — máskor meg, ha nem lehet tüzetesen gyónni, általános vallomással is beérjük. A tüzetes gyónást rendes körülmények közt követeljük, mert minden egyes bűn *bíróilag* bocsáttatik meg s azért természetesen az a bíró tudni is akarja a bűnt ; azonkívül pedig azért sem elég egyikét-másikát meggyónni, mert egy bűnt sem bocsát meg az Isten anélkül, hogy valamennyi bűnünket el ne engedje. Ha tehát valaki minden bűnét — a katholikus erkölcstan által elismert okból — meg nem gyónhatja, azokat a bűnöket, melyeket meggyón, bíróilag bocsátja meg az egyház, ítél róluk az irgalom ítéletével ; a többi bűn pedig, melyet meg nem gyónhattunk, megbocsáttatik a kegyelem által, mely lelkünkbe árad s az Isten előtt kedvessé teszi. A bűnbocsánat ugyanis — mint később látni fogjuk — a megszentelő malaszt által történik ; az pedig kizár minden bűnt. — Hogy mikor mentetik föl valaki egyik-másik bűnnek bevallásától vagy általában bűneinek tüzetes, egyenként való felsorolásától, azt a katholikus erkölcstan határozza meg. Nemcsak a fizikai lehetetlenség ment föl a tüzetes gyónástól, hanem bizonyos morális tekintetek is, mint pl. ha az atya vagy anya gyónik szükség esetén fiának, vagy ugyancsak kikerülhetlen alkalomban olyannál gyónik valaki, aki a bevallott bűnből harmadik, hozzá közel álló személy becstelenségére következtetne, — vagy ha olyan helyen, oly tolongásban gyónnék valaki, hogy mások is meghallanák esetleg szégyenletes bűneit : ez esetekben a gyónás nem lesz teljes azon értelemben, hogy szám szerint minden bűnét meggyónná az illető, de teljes lesz azon értelemben, hogy meggyónja mindazt, amit itt és most meggyónhatott. A katholikus morális, mely a józanság s a mérséklet erkölcstana, többet nem kíván ; az elvekből semmit sem enged ; a tüzetes gyónásnak isteni rendelését fönntartja ; de fönntartja az aktusnak erkölcsi jellegét is, melynél fogva lehetségesnél többet sohasem követel. — Röviden összefoglalva az itt érintett szempontokat, azt mondjuk : a bírói hatalom a közfelfogás szerint, melyben természete tükröződik, kívánja, hogy tudja, miről ítél, s azért rendszerint a bűnöket egyenként be kell vallani ; de nem kívánja ezt a tüzetes gyónást oly fizikai vagy épen meta-

Közvetlen és közvetett megbocsátás.

Felmentő okok a tüzetes gyónástól.

fizikai szükségszerűséggel, hogy ha be nem vallunk tüzetesen mindent, egyáltalában nem volna gyakorolható e hatalom; hiszen ez a bevallás emberi, erkölcsi tény, s így az erkölcsi fogalmak és általános erkölcsi elvek szerint igazodik; a főelv pedig az: csak annyit tenni, amennyit lehet. — Hogy pedig miért bocsáttatik meg az a bűn is, melyet erkölcsileg meg nem gyónhatunk, ha igaz az, hogy minden bűn bíróilag bocsáttatik meg, arra azt feleljük: a megszentelő malaszt, melyet a jó gyónást követő feloldozásban nyer a bűnös, nem fér meg semminemű halálos bűnnel s épen azért azt a bűnt is eltörli, melynek meggyónásától kimentetünk; megmarad azonban a kötelesség, hogy meggyónjuk máskor, mikor ezen akadályok már elestek.

A tüzetes gyónásnak fogalma csak oly keresztény, mint általában a gyónásnak. Az atyák buzdításai csak a bűnöknek egyenként való felsorolásáról érthetők; az egyes bűnök azok a sebek és betegségek, melyeket az orvosoknak be kell mutatnunk, ha kedves életünk. Szent Ágoston lelkiismeret-vizsgálatot kíván tőlünk, mely a «tízparancsolatban» foglaltakra terjeszkedik ki; — általános elvük az atyáknak: «nem szabad semmit sem titkolnunk»; — «hogy segítsenek rajtunk az egyház szolgái, ha nem tárjuk fel őszintén bajainkat?» Végül a bűnöknek egyenként való meggyónására vonatkoznak a vezeklési kánonok, melyek a bűnökre külön-külön büntetést szabnak, s a titkos penitenciában épúgy érvényben voltak, mint a nyilvánosban.

A tüzetes gyónás hitcikk.

A szentírásból való levonások ellen azt a kifogást emelhetik, hogy elismerik a logika erejét, de nem fogadják el azt, hogy ezek a levonások hitcikkelyek erejével bírjanak; ilyennel ugyanis csak azon igazságok bírnak, melyek az isteni kinyilatkoztatásban vagy *közvetlenül advák*, vagy ha közvetve bennfoglaltatnak, akkor egyszerű kimagyarázás által, de nem észbeli érvek és okoskodás által legyenek kimeríthetők. E kifogás theologice alapos s ha csakis a logikára támaszkodtunk volna, bebizonyítaná azt, hogy a gyónást *isteni eredetűnek* ez úton nem mondhatnók; de a mi eljárásunkban a hagyomány tanúskodik róla, hogy amit a logika követel, azt Krisztus valóban elrendelte s az ő magyarázatában, melyet e szavakról ad, ismerjük fel a gyónás isteni eredetét.

A hagyomány folytonos tana visszatükröződik az egész egyház gyakorlatában. Melia Rafael ez impozáns gyakorlatot századról-századra összeállította «Trattato della confessione auriculare» című népszerű művében. A hívek gyóntak, *ha*

A gyónás világtörténeti gyakorlata.

imperátorok, királyok, királynék voltak, vagy a társadalom bármely rétegéhez tartoztak légyen. — Özséb beszéli egyháztörténetének VI. részében a 34. fejezetben, hogy Babyla hírneves antiochiai püspök Marcus Filippus imperátort, midőn ez nagyszombaton a templomba belépni akart, be nem eresztette, míg bűneit meg nem gyónta. — Damiani Péter IV. Henrik anyjáról, Ágnesről említi, hogy az apostolok sírjánál egész életére kiterjedő gyónást végzett. — Mabillon a bencés szentek aktáiban említi, hogy a VIII. és IX. században a bencések voltak az uralkodók gyóntatói. Harlemond, mansi püspök Pipinnek volt gyóntatója ; — Szent Corbinian, Freising első püspöke, Grimoald bajor hercegé. Alderic és Antonin Lajost (le debonnaire) gyóntatták. — I. Ottó császár Uldarik, augsburgi püspöknél, — Constantia Róbertnek, XI. századbeli frank királynak felesége egy István nevű orleansi papnál szoktak volt gyónni, — a XII. században I. Henrik angol király Ateldulf, szent-osvardi perjelnél.

Gyóntak a hadseregekben; Nagy Károly híres «Capitulare»-i parancsolják, hogy minden hadnagynak legyen egy papja, aki a katonákat gyóntassa. — Arnulf király ostromolván Rómát 895-ben, ő maga és katonái meggyóntak, mint a fuldai évkönyvek beszélik. — Malmesburi Vilmos a IX. században dicséri a normannokat, hogy éjjel, mielőtt az angolokkal megütköztek, gyóntak. — Konrád 955-ben, mielőtt a magyarokkal megütközött, misét hallgatott s a szentáldozást Olderik, gyóntatójának kezéből vette. — Alcuin egyik levelében figyelmezteti barátját, hogy mielőtt csapatával harcba vonulna, erősítse meg lelkét a gyónás által.

Gyóntak a nagy veszedelmekben; így olvassuk, hogy Saint-Omer városnak polgárai a normannok által ostrom alá fogatva, mind meggyóntak és megáldoztak.

Gyóntak a szentáldozásra való előkészületül. Sinai Anastasius a VI. században írja, hogy aki áldozni akar, távozzék a rossztól, tisztítsa meg magát a szennytől, törülje le a vétket könnyei s a gyónás által. «Gyónjátok meg tehát bűneiteket Krisztusnak a papok fülébe.» (Hom. de synaxi.) — Aquileja patriarkája Paulin a VIII. században hirdeti, hogy aki az áldozáshoz akar járulni, az gyónjék és tartson penitenciát. — Ugyanakkor Szent Firmin óva inti a híveket, hogy aki nagy bűnbe esett, ne merjen az Úr asztalához járulni, mielőtt meg nem gyónt s nem tartott penitenciát a papok rendeléséből. — Vannak ezen századokból vezeklési könyveink, melyek a keresztényeknek egyszersmind lelkiismereti

tükörül szolgáltak; Szent Fulgentius ilynemű útmutatásában a többi közt ezt is olvasni: vádolom magamat, hogy méltatlanul járultam az Úr asztalához előzetes gyónás nélkül.— Ugyancsak *gyóntak a hívek a bérmálás fölvétele előtt.* Erald, toursi érsek a IX. században rendeletet adott ki, hogy aki a Szentlélek ajándékát venni akarja, tisztítsa meg előzetesen lelkét a gyónás által. — Kíváltképen a nagybőjtben s a főünnepeken gyóntak. — Chrodegang metzi püspök, aki 767-ben halt meg, elrendelte, hogy a szerzetesek minden szombaton, a nép pedig a három negyvennapi bőjtben gyónjanak; akkor ugyanis három negyvennapi bőjtöt tartottak: húsvét, — Szent Mihály napja, — s karácsony előtt. — Reginon, a trieri egyházmegyében fekvő, híres «prum»-i apátság apátja, aki 909-ben halt meg, idézi egy roueni zsinat végzését, mely szerint az egyházmegyének hivatalos látogatásakor a többi közt azt is kell tudakolni: van-e a községben ember, aki az éven át nem gyónt, talán még a húsvéti bőjtben sem?

Gyóntak mindazok, kik új életet akartak kezdeni. A VII. században Solignac-i szent Tillonról írják, hogy midőn elhatározta magát, hogy szent akar lenni, ifjúsága óta elkövetett bűneit meggyónta. — A tiszteletreméltó Beda, egy korabeli Adaman nevű emberről írja, hogy új életet akarván kezdeni, ifjúkora nagy bűneit meggyónta. — Szent Bavon, Gent védszentje, ki 589-ben született, Szent Armand prédikációjára megtért s nála meggyónt.

Gyóntak a súlyos betegségben kínlódók. Szent Samson, VI. századbeli püspök életében olvasni, hogy atyja halálos betegségbe esvén, meggyónt oly bűnt, melyet addig eltitkolt. — Bonifác, Németország apostola, a VIII. század elején azt írja Etobald királynak, hogy királyi elődje, Ceslred, mivel penitenciát nem tartott és nem gyónt, elkárhozott. — Vigbert, fritzlári apát életében olvassuk, hogy ki-kijárogatott a kolostorból, gyóntatni a betegeket, kik őt magukhoz kérték. — Matild, IV. Henrik neje, Vilmos mainzi érseknek gyónt, mielőtt meghalt. — Toursi Gergely tanusága szerint Chilperik, frank király alatt a halálra ítéltek, mielőtt kivégeztettek, meggyóntak.

Az egyházi gyakorlat minden rendű és rangú hívekben s minden korban a gyónást elkerülhetetlenül szükséges eszköznek hirdeti az üdvösségre. A példákból mindenesetre az a meggyőződés sugárzik ki, hogy a gyónásnak emberileg szólva nehéz és súlyos igáját az isteni törvény hajthatatlanságából eredeztetik s Krisztus rendelésére ismernek [föl] benne.

A felekezetek tanúskodása.

A történelem még más réven is érlelteti meg bennünk ezt a meggyőződést. Tény, hogy a legrégibb keleti szekták, a nestorianus kald hegyi lakók, — az eutychiánusok, kik már 1400 év előtt szakadtak el a római egyháztól, teljes érvényben megőrizték a gyónás gyakorlatát. Imakönyveik és rituáléik, melyeket a nagytudományú Assemani gyüjtött össze, az 1500 év előtt virágzott katholikus egyház tanának csodálatra ragadó tanúi. (Bibl. orient. t. III. l. II.) Nincs kétség benne, hogy e hitfelekezetek nem elszakadásuk után fogadták el a római egyház dogmáit; ami katholikus jellegű tanuk és gyakorlatuk van, az mind az ősegyház roncsa; sőt a szekták gyászos sülyedése, a tudatlanságnak intézményeket hamisító sötét hatalma, mely a meglévőt is elferdítéssel fenyegette, új erőt kölcsönöz érvünknek; a gyónásnak ugyanis, melyet oly híven megőriztek, ugyancsak világosan apostolinak és isteninek kellett lennie, hogy ellensúlyozza a tévely és szenvedély erejét. Az örmények Szent Gergely (illuminator) által tér

«Az Úr Jézus Krisztus, ki hatalmat adott egyházának a benne hivő és megtörődött bűnös feloldozására, bocsássa meg nagy irgalma szerint bűneidet s a nekem adott hatalomnál fogva én téged feloldozlak az Atya, Fiú és Szentléleknek nevében». Ebből következik, hogy az anglikán egyház vallja a gyónás isteni eredetét; vallja, hogy e szokás az Úr szavain épül; hogy a papok Krisztustól vették a feloldozás hatalmát; hogy a bűnösök kötelesek meggyónni; hogy egyenként kell bevallani a halálos bűnöket. — Érdekes megtudni azt is, hogy I. Jakab angol király s vele az egész angol püspöki kar, némely vallásújítóknak azon indítványát, hogy a gyónást törüljék el, visszavetette s ünnepélyesen hirdette, hogy a gyónás az *apostoli egyház* intézménye s isteni eredeten alapszik s épen azért, nemcsak hogy el nem törlik, de megerősítik. Ez történt 1604-ben a Hampton Court-i konferencián. — A legújabb korban pedig a puseysták felekezete a gyónást minden izében visszaállította, s a tudós Pusey maga lelkes szószólója és előmozdítója volt a bűnbevallásnak.

Igy gondolkoztak a régi lutheránusok is; az ágostai hitvallás IX. cikkelye így szól: «a gyónás minálunk, a mi templomainkban nincs eltörülve; mert mi nem adjuk az Úr testét csak olyanoknak, kiket megvizsgáltunk és akik megnyerték a föloldozást».

A dán és norvég lutheránus szövetkezet rituáléjában van egy fejezet, mely a gyónásról szól s ugyanott olvassuk a föloldozási formát is.

A régi protestantizmus állásfoglalása.

Maga Luther távol a gyónás eltörlésétől, védte szükséges voltát s isteni eredetét. 1744-ben megjelent Eislebenben egy kis művecske: «Luther katholicizmusa» címmel, mely katekizmus alakjában Luthertől vett idézetekkel felel a kérdésekre; van ott a többi közt ez a kérdés: «Szükséges-e a gyónás?» s a felelet rá: «kétségkívül szükséges a bűnök meggyónása, mert Isten rendelte. A titkos gyónás, amint az most dívik, nagyon tetszik nekem s nemcsak hasznosnak, de szükségesnek is látom». A protestantizmus, amint az Luther kezéből kikerült, nem vetette el a gyónást, s később, midőn a vallási forradalom sorvasztó láza a gyónást is fenyegette, Nürnberg lutheránusai követséget menesztettek V. Károly császárhoz, kérvén őt, hogy rendelettel állapítsa meg a gyónás kötelező voltát. Strassburg prédikátorai a tanácshoz beterjesztett kérvényükben ugyanezt sürgették 1670-ben.

A protestantizmus valóban nem tudta kiindulásakor, hogy romboló elvei mit hagynak meg a régi kereszténységből,

mit nem; korifeusai oly intézményeket, oly hitágazatokat pártoltak, melyeket a későbbi korok ugyanazon «evangéliumi igazság öntudatában» elvetettek. Ezen korifeusok kereszténysége nem egyezik meg a most fönnálló protestantizmussal. A modern reformáció époly eretnekség a korifeusok kereszténységével szemben, mint amilyen az első reformátorok pártütése volt az egyházzal szemben; természetesen *nem az elvet*, hanem *a hitigazságokat* tekintve. Onnan az a tény, hogy a reformátorok a gyónással mást akartak, mint ami később bekövetkezett; érvényben akarták fönntartani. Élükön Luther nyilatkozik a «babiloni fogság» című művében: «a szokásos titkos gyónás nagyon tetszik nekem, hasznosnak és szükségesnek látom». (Opera Luth. tom. I. edit. latina Wittenb. 1546.) Kalvin szerint (lib. III. Inst. c. IV.): «a részletes gyónásban bocsánatot nyerünk azoktól, kiknek Krisztus mondá: amit megbocsátotok a földön, meg lesz bocsátva a mennyben». Luther és Kalvintól nem üt el Melanchton (tom. II. Inst. p. 450.): «a feloldozás, mely a kulcsok hatalmából elengedi részletesen és titokban a bűnöket, jó és érvényes Isten előtt; s mivel ilyen, fönn kell tartani a gyónást, melyben a föloldozást kérjük.» Dumoulin egy oly műben, melynek címe: «De la nouveauté du papisme», így ír: «a részletes gyónás, melyet a pap előtt végzünk, nagyon régi és mióta csak fennállt a nyilvános penitencia, a bűnösök előbb részletesen meggyóntak pásztoraiknak, akik érdemük szerint disponálták őket, vagy a nyilvános vezeklésre vagy pedig nem kötelezték őket arra». Andrews, anglikán püspök, magyarázván Krisztus szavait «akiknek megbocsátjátok bűneiket, meg lesznek bocsátva», ezeket mondja: «ez lévén Isten rendelete, nem változtathatunk rajta. Háromféle személy forog itt szőnyegen: először a bűnösök, ezen szó alatt: «akiknek...» Másodszor Isten értendő ott, ahol mondatik: «meg lesznek bocsátva». Végül a papokról szól, midőn hozzájuk fordul: «megbocsátjátok». Ahol pedig hármon fordul meg az ügy, ott kettő nem elég». (Serm. preached to the Court of James I.) Ime a protestantizmus ősatyái szerint nem elég gyónni Istennek, miután Krisztus elrendelte, hogy gyónjunk az embernek, vagyis a papnak.

Salig «Vollständige Historie der Augsburger Confession» c. művében (II. B. 8. c. 7. §. S. 297.) beszéli, hogy az augsburgi nagyobb konferencián, melyet katholikus és protestáns megbizottak az egyesülés tárgyában tartottak, Melanchton írásban adta be a penitenciáról szóló véleményét; «három részt

— úgymond Melanchton, — lehetne a penitenciában megkülönböztetnünk : a bánatot, a gyónást, melyben különösen a feloldozásra kell súlyt fektetni s *abban hinni*, és az elégtételt, hogy méltó gyümölcseit hozzuk a bánatnak».

Ezek után méltán mondhatjuk, hogy a gyónás nem tartozik azon keresztény igazságok és intézmények közé, melyekről Dalgairns angol író mondja : «a régi emlékek nem mutatják be a katholikus tanokat külön-külön, saját formulázásban, de annyit mindenesetre mondanak, hogy a régi egyház nem volt sem a protestáns, sem az anglikán felekezetek hasonmása, hanem hogy *katholikus* volt» ; — a gyónásra nézve, mondom, ezen különben jeles nyilatkozatot nem alkalmazhatjuk ; mert a régi emlékek a gyónás intézményét a legélesebb meghatározásban állítják szemeink elé.

X.

A gyónás s a gyónási titok.

A töredelmes szívnek bűnvallomása a régi egyházban oly általános és megrendítő jelenség, hogy nincs ember, ki ezzel szemben a merő tagadás szempontjára helyezkedjék. A tradició nimbusával körített intézményt megtámadni nem lehetett közvetlenül, anélkül, hogy a keresztény bűnbánat tiszteletet parancsoló szelleme a támadásra a felületesség s a herezis bélyegét ne sütötte volna: megtámadták tehát kerülő utakon, félremagyarázták a gyónás titkos jellegét; azt állították, hogy a régi egyházban a bűnbevallás rendesen nyilvános volt; — hogy e nyilvános bűnbevallás később eltörültetett, s eltörültetése után a titkos gyónásnak nincs semmi joga a léthez; így lett a «gyónás» az emberi találmányoktól elrútított kereszténységnek csúfos, fájdalmas gyermeke, akin azok is elverik a port, akik különben tisztelettel viseltetnek az ősegyház gyónásai iránt.

Természeti s positiv isteni és egyházi törvény kötelez a gyónási titokra.

A katholikus tan mindezzel szemben azt hangoztatja, hogy a gyónás nemcsak a természeti, hanem az isteni jog szerint titkos gyónás; hogy az Üdvözítő a penitenciatartás szentségének szerzésében jogot adott a bűnbánóknak, hogy vallomásuk titokban maradjon s következőleg, hogy a *gyóntatók kötelessége a gyónási titkot mindenáron megőrizni;* a természeti és isteni jogcimekhez hozzájárul végül az egyház is, s rendeleteiben a gyónás titkát a leghatásosabban biztosítja. A gyónásnak tehát magában véve sohasem kell nyilvánosnak lenni; a bűnös természetesen bevallhatja bűneit a botránytól eltekintve másnak is, kihirdetheti azokat, de nem kötelezhető rá, hogy nyilvánosan gyónjék. Az ősegyház nyilvános gyónásai s a ⟨titkos⟩ gyónás közt nincs ellentmondás; a kérdés ugyanis nem az, hogy gyóntak-e régen többször nyilvánosan vagy nem, hanem arról van szó, kötelezett-e valakit az egyház a nyilvános gyónásra s kötelezhetett-e? ha nem kötelezhetett, akkor a bűnösnek joga volt a titkos gyónásra,

— joga volt a gyónás titkának megőrzését követelni, s ha joga volt hozzá, akkor a gyóntatóknak kötelességük volt a gyónási titkot szentűl megtartani.

Honnan már most a gyónók e joga? a dolog természetéből-e, vagy pozitív isteni rendeletből, t. i. Krisztusnak, a gyónás szerzőjének akaratából? *Mindkettőből!* Először is világos, hogy a dolog természete a gyónási titok megóvását szigorúan megköveteli, hiszen lelkünk állapota a legkényesebb, a legfontosabb ügyünk; a szívnek bensőségébe való beavatás oly bizalom, melyet a természetes erény a végletekig terjedő titoktartással jutalmazhat meg csupán. Undorító ellentét, mely a bűn bélyegét viseli magán, lép föl a vigaszt kereső bűnös bizalma s a bizalmat rútul lábbal taposó könnyelműség közt, — a bűnösnek könnyes szemű vallomása s a fecsegőnek indiszkréciója közt, — a szégyent leküzdő őszinteség s a szív nagy nemes harcait méltányolni nem tudó színlelés közt. Ez okból mondjuk a természetjog követelményének, hogy a bűnösnek szíve titkára joga van s hogy a természet ösztöne is sejteti s az ész pedig világosan kimutatja, hogy aki a bűnös szív titkát a bűnös vallomásából megismerte, azt híven megőrizze. Megszüntette-e az Úr Jézus a bűnösök e jogát, jobban mondva: kívánta-e, hogy ez áldozat árán szerezzék meg az Isten bocsánatát, erről van most tulajdonképen szó. A szentírás e tekintetben nem ad fölvilágosítást; így tehát nem marad más hátra, mint az egyház életéből tisztázni a kérdést.

Első a természeti jogcím.

Az egyház sohasem volt öntudatában annak, hogy a bűnösöket nyilvános gyónásra kötelezheti. Pillanatnyi eszmélés után belátja mindenki, s e belátásból az ősegyházat sem vehetjük ki, hogy a bűnök nyilvános bevallása a lehetetlenségek közé tartozik; mert ezáltal nemcsak az emberi természet ijedne vissza a penitenciatartástól, hanem számtalan botrány háramlanék családokra és községekre; az együttlét, a társadalmi kötelékek lazulnának s a világi igazságszolgáltatás is kapva kapna rajta, hogy a titkos vétségek ily könnyű felfedezését hasznára fordítsa. S vajjon szolgálna-e a község épülésére a titkos, tisztátlan bűnök nyilvános bevallása, mely ahelyett, hogy elrettentene, a gonosz vágyak üszkét lángra lobbantaná és sokról, mit takarni eléggé soha nem lehet, fölvilágosítást adna. Ezen természetes okoskodás ellen nehézségképen állíthatni a régi nyilvános penitenciát és in specie a nyilvános bűnbevallást. Mi volt ugyanis a régi egyház szokása, s hogyan egyeztethető meg

A pozitív isteni akarat kimutatása.

Miképp egyeztethető meg ezzel a nyilvános gyónás?

ez állításunkkal az itt-ott említtetni szokott nyilvános bűnbevallás? Az ősegyházban a nyilvános penitencia egészen a püspök közvetlen jogköréhez tartozott, ő határozott afölött, vajjon itt és most tartson-e valaki nyilvános penitenciát, vagy nem; ő ítélt afölött, vajjon a nyilvános penitencia ezen körülmények közt nem fogja-e elárulni a bűnös titkait; vajjon nem támadnak-e a nyilvános vezeklésből botrányok a családban, mert a családatyákat, anyákat, leányokat, ifjakat, kenyérkeresőket nyilvános penitencia alá fogni akkor is annyi nehézséggel járt, mint járna most. Annál inkább pedig a püspököket illette határozni arról, bevallja-e valaki nyilvánosan bűnét vagy ne; mondom bűnét, nem bűneit, mert nem is lehetett erkölcsileg minden bűnt nyilvánosan megvallani. Az ilyen bűnösök tehát előzetesen gyónást végeztek akár a püspöknél, akár más prezbiternél s csak azután került szóba, vallják-e be egyik-másik bűnüket nyilvánosan is. Erről azonban mindig a püspök s később a «presbyter poenitentiarius» ítélt; a gyónás után, ha nem végezték ezt a püspöknél vagy a «presbyter poenitentiarius»-nál, ezek egyikéhez mentek s ő döntött, gyónjanak-e nyilván vagy ne. Mindehhez a kétségnek árnyéka sem fér.

Ha már most valaki azt kérdezi, alapszik-e a gyónási titoktartás isteni jogon, annak azt feleljük: mindenesetre; mert Krisztus a titkos gyónásra kötelezte a bűnöst, a nyilvánosra nem kötelezte, akarata szerint a gyónásnak titokban kell maradnia, jogot adott tehát a bűnösnek, hogy gyónásának titokban-tartását követelje; sőt ő maga követeli azt, midőn a szentségi bűnbevallástól kívánja, hogy titokban végeztessék s titokban maradjon.

Némely régi egyházak hajlandóságai.

Igaz, hogy némely egyházakban hajlandók voltak a nyilvános bűnbevallást könnyen megengedni vagy épen sürgetni, de ez a szokás csak túlhajtott és rendetlen szigorúságra vall. A rendes, kötelező feladata a bűnösnek tehát az volt: titokban gyónni, vagyis gyónást végezni; a nyilvános gyónás pedig kivétel volt, ez inkább már az elégtétel-számba menő vezekléshez tartozott s a buzgalmas bánat rendkívüli jelentkezésének tartatott.

Szent Leo pápa Campania, Picenum, Samnium püspökeit rója meg az egyházi fegyelem ilynemű félreértése miatt. «Elrendelem, hogy azt az *apostoli rendelettel* ellenkező viszszaélést, melyről minap hallottam, hogy néhányan az *egyes bűnök összeírt lajstromát nyilvánosan felolvastatják*, minden áron beszüntessétek, mivel *elég a bűnös öntudatot a papok*

előtt titkos gyónásban feltárni. Mert bár az az erőteljes hit, mely az Istent félve nem szégyel az emberek színe előtt pirulni, dícséretes; de mivel vannak bűnök, melyeket a bűnbánók kinyilvánítani félnek, hagyjuk el az ily kétes hasznú szokást, nehogy sokan, kik szégyenkeznek vagy ellenségeiktől félnek s titkos cselekedeteiket, melyeket a világi törvény is fenyíthet, bevallani nem akarják, a penitenciától elessenek. Elégséges az a gyónás, melyet először Isten, *azután a pap előtt végzünk,* ki a bűnbánók vétkeiért közbenjáróul lép fel, mert akkor várhatjuk, hogy sokan szánják rá magukat a vezeklésre, ha a nép előtt föl nem tárul a bűnösnek lelkiismerete.» Az egyház bizonyára sohasem parancsolt olyasmit, ami az apostoli rendeléssel ellenkezik: s Leo pápa nem írta volna, hogy a minap hallott a visszaélésről, ha szokásban lett volna valamikor a nyilvános bűnbevallás.

Szent Leo az apostoli tradíció tanúja.

A szent pápa szavai kérdésünkben megbecsülhetetlenek. Világosan mondja, hogy az apostolok meghagyásával ellenkezik s visszaélésnek bélyegzi a szokást, mely néhol elharapódzott, hogy a vezeklőket nyilvános gyónásra szorították. Leo pápa érvei a dolog természetéből merítvék; de élükön az apostoli hagyományra hivatkozik; az apostolok nem a nyilvános gyónást hirdették Krisztus szerzeményeül, sőt a nyilvános gyónás ellenkezik az apostoli rendeletekkel. Onnan érthető, hogy a főegyházakban mindig élénken nyilvánult ez a kegyeletes érzék, mely a nyilvános gyónás kötelező voltát az evangéliummal összeegyeztetni nem tudta; — onnan az egyház szentjeiben, a régi szentatyákban az a helyes tapintat, mely folyton csak a titkos gyónást hangoztatja, mely Ágostonnal szerényen dicsekszik, hogy nem árulja el, nem altatja el a lelket, hanem titokban feddi, s az Isten ítéletét helyezi szemei elé, rémíti a bűnös lelkiismeretet, s ráviszi a penitenciára; ugyanezt az apostoli tradiciót hangoztatja Aranyszájú szent János, nem vezeti ki a bűnöst a színtérre, hol minden szem ráforduljon, hanem csak titokban vallatja be a bűnt; ezt az apostoli tradiciót Aranyszájú szent János annyira nyomósítja, hogy a gyónás titkos voltának hangoztatását némelyek még a pap kizárására is magyarázták... «soli Deo».

Az apostolok titkos gyónást tanítottak.

A titkos gyónást a nyilvános gyónástól megkülönbözteti Origenes, megkülönbözteti Cyprián, s mindkettőnek számos idézetéből kivesszük, hogy a nyilvános bűnbevallás követte a gyónást, s hogy a «diskret» gyóntatónak s a püspök-

A nyilvános gyónás csak vezeklési gyakorlat volt.

nek ítéletére volt bízva, kinek mikor lehet egyik-másik bűnét nyilvánosan is bevallani. Tehát a rendes, nélkülözhetlen, kikerülhetlen bűnbevallás a titkos gyónás volt; a nyilvános pedig csak egy gyakorlata volt a nyilvános penitenciának.

Kalvin tagadja a titkos gyónást.

Ha a különböztetést szem előtt tartjuk, szétfoszlanak Kalvin történeti ellenérvei, melyekkel a gyónás új keletét, s az ősegyházban a nyilvános gyónásnak szokását bevitatni akarja. De miért akarja Kalvin vitatni, hogy az ősegyházban csak nyilvánosan gyóntak s titkon nem, mikor ő oly éles ellensége s nem válogatott szavú cenzora a gyónásnak? Azért, mert szerinte Nektárius, konstantinápolyi patriárka, a nyilvános gyónást eltörülte; de ha Nektáriusnak sikerült a gyónást eltörülni és pedig oly sikerrel, hogy az egész oriens a patriárka nyomaiba lépett: nem mondhatjuk, hogy a gyónás isteni eredetű. Kalvin ekkép tényleg a gyónás vagyis a titkos gyónás ellen hadakozik, mert a nyilvános gyónásról mi is mondjuk, hogy csak buzgalmi gyakorlat volt, melyre Krisztus nem kötelezett minket. De hát *eltörülte-e Nektárius a gyónást, ez épen a kérdés.*

Nektárius esete.

Nektárius esete a következő: egy asszony nyilvánosan bevallotta, hogy a konstantinápolyi egyház egyik diakonusával paráznaságot követett el. E gyalázatos fölfedezés botránkoztatta s izgalmas hullámzásba hozta a konstantinápolyiak közvéleményét s az egyházra sötét árnyat vetett. A botránkozás és méltatlankodás a bűntény, valamint annak nyilvános bevallása fölött oly mérveket öltött, hogy az akkori patriárka, Nektárius, 390-ben *a presbyter poenitentiarius tisztét eltörülte* s utána átlag az egész keleten megszünt ez a hivatal s vele együtt a nyilvános penitencia gyakorlata, míg a nyugati egyházban a VII—VIII-dik századig[10] dívott. Azóta Nektárius mindenkinek lelkiismeretére bízta, milyen penitencia után járuljon az Eucharisztiához. — Ez Sokrates és Sozomenus elbeszélésének rövid kivonata. Az előadás hiányos! Sokrates és Sozomenus előtt mindenesetre világos volt, mint akik jól tudták, hogy mi a presbyter poenitentiarius hivatala, hogy mit tett vagy ki tett itt tulajdonkép rosszul, s hogy mit törült el Nektárius. Sokrates és Sozomenus előadásából világos, hogy a presbyter poenitentiarius a nyilvános penitenciának intézője volt. Szerintük ez a prezbiter azt tette Konstantinápolyban, amit Rómában a püspök tesz; már Sozomenus hivatkozik a római nyilvános penitenciára s máshonnan is tudjuk, hogy a gyónások kihallgatása csak kezdetben volt a püspök hivatala, később a papok általában

mind gyóntattak; — a püspöknek s néhol a presbyter poenitentiáriusnak, ki a püspököt helyettesíté, csak a nyilvános penitencia volt fönntartva. Sozomenus különben világosan mondja, hogy a hívek azért gyóntak, hogy feloldoztassanak; ez az asszony is egyenként elmondta bűneit s a prezbiter a bűnbánókat feloldozta (ἀπέλυε) s penitenciát rótt ki rájuk. Mi volna ez más, mint a tulajdonképeni gyónás, a titkos gyónás? — *Mit törült el tehát Nektárius?*

Nem az isteni intézményt, a titkos gyónást, hanem az egyházi s szabadon felvállalható gyakorlatot, a *nyilvános bűnbevallást törülte el.* Ugyanis Nektárius azt törülte el, ami *a botrány oka volt;* a titkos gyónás pedig a botránynak oka nem lehetett. Nektárius megszüntette a presbyter poenitentiarius hivatalát, aki meghatározta, hogy ki mit gyónjék nyilvánosan; de a titkos gyónás hivatalosan nem tartozott a presbyter poenitentiarius elé, azt bárhol elvégezhették. Nem tudjuk, ki volt tulajdonkép hibás a nektáriusi botrányos esetben. A két történetíró egyes szavai különféle, bizony tarka magyarázatokra is szolgáltattak alkalmat. Azonban az erőlködések valóban fölöslegesek; az archeológia jelen állásában nem kell erőszakra, a templomban véghezvitt gyalázatos tettre gondolnunk; maga Sokrates és Sozomenus mondja, hogy a prezbiter hivatalának eltörlése után az emberek nem vádaskodhattak egymás ellen, nem hurcolták meg egymás életét; erre ugyanis a titkos gyónás sohase adott alkalmat. Azontúl tehát Nektárius a nyilvános penitenciát nem követelte, hanem az egyesek lelkiismeretére és tetszésére bízta, akarnak-e anélkül az oltáriszentséghez járulni; de szó sincs róla, hogy azontúl megengedte, hogy a penitenciatartás szentsége nélkül, *a titkos gyónás nélkül járuljanak* az Úr asztalához.

Aranyszájú szent János Nektárius kortársa volt s utóda a konstantinápolyi széken; ez eset nem hagyta érintetlenül az ő lelkét; fájdalmasan vette tudomásul a botrányt s nem ellenkezett azzal, hogy Nektárius a presbyter poenitentiariust s *a nyilvános penitenciát* eltörülte. Beszédeiben többször előhozza, «hogy nem kényszeríti ő a bűnöst, hogy a község előtt vallja be bűneit», «nem mondom én, hogy embernek valld be bűneidet», «önmagadat vizsgáld meg; nem mondja az Írás, hogy más vizsgálja meg az embert, hanem ő önmagát», «nem vezetlek én a bűnbánatban mintegy zsúfolt színház elé» s hasonlók. E kifejezéseket a kálvinisták a gyónás ellen magyarázzák. Mindenesetre azt kell mondanunk,

Aranyszájú szent János a titkos gyónásról.

hogy *ha a gyónásról értendők, bizonyára ellene szólnak;* a fődolog tehát az lesz, kitudni, hogy mit akar Aranyszájú szent János kizárni, midőn «csak az Isten előtt», «embernek nem» s hasonló megszorításokkal végzett bűnbevallásról beszél. E kifejezéseket minden katholikus használhatja, hacsak illő helyen teszi; minden egyesnek van igaz értelme; érthetjük egyikét-másikát a mindennapi penitenciáról; érthetjük a bocsánatos bűnökről; érthetjük a halálos bűnökért való, de tőlünk függő bűnbánatról, melyben senki másra nem szorulunk, s érthetjük végül a nyilvános bűnbevallásról is. Lehet, hogy Krizosztom a konstantinápolyi botrány behatása alatt elítéli a nyilvános bűnbevallást, de tény, hogy nem kárhoztatja a nyilvános penitenciát, mely még Nektárius kora után is dívott Antiochiában; annál kevésbbé ítéli a titkos gyónást. Aki Szent János véleményét a titkos bűnbevallásról ismerni akarja, olvassa el, hogy ír a papok bűnbocsátó hatalmáról (De Sacerd. l. III. c. 5.): «ezen hatalom igénybevétele nélkül nincs üdv, nincs boldogulás!» Oly hatalomról ír pedig ott, mely nem a keresztség előtt elkövetett bűnöket bocsátja meg, hanem a keresztelt emberek vétkeit törleszti. Ha pedig van az egyházban ily hatalom, nem elég Istennek meggyónni, hanem a pap előtt kell megvallani a bűnt. Amint beszélt, úgy tett is. Izsák püspök «ad Quercum» tartott zsinatban vádolja Krizosztomot, hogy a bűnösök iránt túlságos engedékeny, mert azt hirdeti: ha újra vétkeztél, újra tarts penitenciát és ahányszor vétkezel, mindannyiszor *jöjj hozzám* s én meggyógyítlak. Tehát Krizosztom oly penitenciát ismer, melyet a papnál kell végezni, aki orvosa a bűnnek, aki meggyógyítja a beteget.

Általában nem ismételhetjük eléggé, hogy a szentatyák, zsinatok rendeletei és nyilatkozatai az ősegyház tüzetes ismerete nélkül olyanok, mint a fák és bokrok, melyeket a képzelet a levegőben lát éltető talaj nélkül. Az atyák az egyházban éltek és tanítottak, tanításuk eleven összefüggésben volt az egyházi gyakorlattal, ha ők penitenciára intenek s nem hívnak fel gyónásra, abból bizonyára nem következik, hogy ők a gyónást nem ismerik; hiszen azon penitenciára hívnak fel, melyet az egyházban gyakorolni szoktak; tesznek ők máshol a gyónásról is említést; de viszont lehetne-e azt következtetni, hogy midőn a gyónásról szólnak, a penitenciát kizárják? [bizonyára ezt senki sem állítaná Theodoretusról!]

A Atyák az egyházban éltek és írtak.

Ha az atyák háromféle penitenciát különböztetnek: *a keresztség előtt végeztetni szokott, a mindennapi és a nyilvános*

penitenciát, ezáltal sem zárják ki a gyónást; miért? mert a nyilvános penitenciát is megelőzte a titkon végzett gyónás; gyónni mindenkinek kellett, mert ott dőlt el többnyire az ítélet, végezzen-e a bűnös nyilvános penitenciát, vagy sem? E felfogásnak hiteles tanúja Szent Ágoston, ki a bűnösről ezeket írja: «s miután a bűnös kimondta maga fölött az ítéletet, jöjjön az egyház elöljáróihoz, akik által gyakoroltatik a kulcsok hatalma s mint aki kezd jó, engedelmes fiú lenni, megtartván az anyaszentegyház sorát, *a szentségek kiszolgáltatójától* fogadja az elégtétel kivetését, hogy a megtörődött szív áldozatában necsak azt tegye, ami az ő üdvére szolgál, hanem másoknak épülésére is való. *Ha tudniillik bűne nemcsak az ő lelki kárvallása, hanem másoknak botrányára is szolgált s a püspök az egyház hasznára szolgálónak tartja, ne vonakodjék sokak előtt, sőt az egész nép előtt penitenciát tartani, ne mérgesítse el a szégyennel a halálos sebet*». (Serm. 351.) Ime Ágoston a penitencia harmadik neméről beszél, nem a mindennapiról, hanem arról, melyet a halálos bűnökért kell tartani, «quae legis decalogus continet», ezen penitenciában is első helyen állt a titkos gyónás; miután e gyónást elvégezte, következett a nyilvános penitencia, vagy a privát elégtétel.

Ugyanezen nehézséget a szentírásból is lehetne kiemelni! Az apostolok nem buzdítanak a gyónásra, tehát az apostoli egyház nem ismerte a gyónást. Szent Jánosnál Krisztus szavai: akiknek megbocsátjátok bűneiket... valamennyi apostolhoz voltak intézve s az egész ősegyház a legimpozánsabb hagyomány alakjában tanú rá, hogy a kötő és oldó hatalomtól a gyónás elválaszthatlan. Azonban, ha a trienti zsinat csakis Szent János 20, 21. helyét citálja, vannak az egyházban zsinatok és atyák, kik az Irás más helyeit is a gyónásról értették: a chalons-i zsinat 813-ban: «Sacerdotibus esse confitenda peccata, quia secundum institutionem apostoli confiteri debemus *alterutrum peccata nostra et orare pro invicem, ut salvemur*». A chalons-i zsinat Szent Jakab 5, 16. versére reflektál: «valljátok meg tehát egymásnak bűneiteket és imádkozzatok egymásért, hogy üdvözüljetek». E szavakat Origenes (hom. 2, in Levit. n. 4.) és Krizosztom (De Sacerd. 3, 5.) a gyónásról érti s a régi theológusok e szavakban a gyónási parancsnak kihirdetésére ismertek. S méltán, mert Jakab az előzőkben az utolsókenet fölvételéről szól, s közvetlenül ezeket mondja: «Valljátok meg tehát»; megelőzőleg azt írja: «és ha még bűnökben vagyon, megbocsáttatnak neki»; mi által? a kenet által; «ha még bűnökben

vagyon» kifejezés jelzi, hogy a bűnbocsánatnak tulajdonképeni módja nem az utolsókenet s ez alkalomból a tulajdonképeni módra utal: «valljátok be *egymásnak* bűneiteket».

Hasonlót kell mondanunk Szent Pál apostol szavairól: «Vizsgálja meg azért magát az ember és úgy egyék e kenyérből és igyék ama kehelyből». (1. Kor. 11, 28.) Szent Pál nem mondja, hogy gyónjunk; s mit mond Szent Pál, azt-e, hogy vizsgáljuk meg lelkiismeretünket s mást ne tegyünk? Szent Pál oly vizsgálatot akar, mely az embert méltóvá teszi a szentség vételére; azt a keresztények nagyon jól tudják, hogy milyennek kell azon vizsgálatnak lenni, minthogy a kálvinisták is tudják, hogy az ember nem lesz méltó a vizsgálat által. Szent Pál tehát tisztulást ért; tisztulás után igyék és egyék az ember az Eucharisztiából. A görög szót «δοκιμαζέτω», mely itt «vizsgálattal» fordíttatik, a szentírók az ércek megtisztításáról is használják (l. Péter 1, 7. Péld. 17, 3.); tehát lelkiállapotunknak nem csupán kifürkészése az, hanem egyszersmind megtisztítása, és pedig olyan, milyet Krisztus rendelt, tehát *megtisztítása a bűnbánat szentsége által.* Ennyit a régi egyház fölfogásáról, amennyiben azt félreérteni lehetne!

Az egyházban olyannyira meg volt gyökerezve a hit, hogy Krisztus titkos gyónásra s nem nyilvános bűnbevallásra kötelezi a vezeklő embert, hogy titkos vétkekért még nyilvános penitenciára sem kényszerítette a bűnöst. Mindenképen óvakodtak attól, hogy a titkos gyónás valahogy ki ne tudódjék a nyilvános penitencia által, s ha valaki a nyilvános penitenciát buzgalomból megtartani kívánta, akkor is úgy intézték, hogy rossz hírbe ne kerüljön.

Az egyház meggyőződése a gyónásról.

Az egyháztörténelem e sokféle adataiból kétségtelenül kiemelkedik a meggyőződés, hogy az isteni parancson alapuló gyónás a titkos gyónás; hogy Krisztus a gyónást titok leple alatt akarta megőriztetni s ő maga szentesítette pozitív isteni rendelettel a vezeklők természetes jogát arra, hogy bevallott bűneiket titok födje. Ez általános természeti és isteni jognak az egyház külön megerősítést adott s a IV. lateráni zsinaton határozottan kimondja: «Vigyázzon a pap, hogy akár szóval, akár jel által, vagy bármi más módon el ne árulja a bűnöst... aki a neki meggyónt bűnt kibeszéli, az nem csak felfüggesztetik minden papi ténykedéstől, hanem bűnbánat-tartás végett szigorú kolostorba záratik» (cap. Omnis utriusque sex.). Nem különböztet halálos és bocsánatos bűn közt; egyszerűen az mondatik, hogy a meggyónt bűnt kibeszélni nem szabad; legyen az kicsi vagy nagy, mihelyt gyónásból tudja, Krisztus

Az egyházi parancs a titkos gyónásról.

akarata szerint, ez értesülését másokkal szemben sohase használja fel.

A gyónás titkának isteni rendelését még mélyebben felfoghatjuk, ha hozzátesszük, hogy a gyónás titkos volta s a gyónási titok megőrzésének kötelme nem valami esetékesen a gyónáshoz hozzájáruló, külön álló isteni rendelet; hanem oly isteni parancs, mely a gyónásnak szinte természetes, velejáró kellékét külön kiemeli. A gyónás természete, iránya, szelleme követeli, hogy titkos legyen s titok alatt maradjon, s amit a gyónás természete megkíván, azt a gyónás szerzője külön elrendelte. Ha a gyónás célját tekintjük, rögtön észrevesszük, hogy a lelkiismeret szentélyébe hatol, a lélek legbensőbb ügyeit s viszonyait rendezi, melyekben ez az ő teremtőjével és Urával áll. Az emberi lélek üdve e két sarkon fordul meg: Isten és én, — minden más ki van itt zárva, s ha az Úr Jézus mégis az Isten hatalmát az ő nagy pedagógusával, az ő kitünő nevelő-intézetével, az egyházzal közli, — ha jogát, mellyel ő, az Úr, a lelkiismeretek titkai fölött is rendelkezik, másra ruházza: ez az átruházás, ez a hatalomközlés természetszerűleg megkívánja, hogy olyan legyen, mely a tárgynak s a célnak lehetőleg megfelelljen. Igy tehát az egyház bűnbocsátó hatalma bevonatik a lelkiismeretek bizalmasságába és titokzatosságába, magára ölti azokat a kellékeket, melyek képesítsék, hogy a lelkiismeret ügyeit kezelje. Ne csodálkozzunk tehát azon, hogy az Úr Jézus, a szívek nagy ismerője, ki a lelkeken segíteni akar anélkül, hogy erőszakot vegyen rajtuk; ki hajlítani akarja a szíveket anélkül, hogy megtörjenek: gyónást akar, de titkos gyónást, — gyónást, hogy a szívnek legyen gyógyulása, mely kegyelemből való; titkos gyónást, hogy a kegyelem ne emberfölötti s természetellenes, hanem kíméletes és emberséges módon közöltessék vele.

A gyónás titkának szelleme.

Még egy más vonást is emelhetünk ki. A bűnbocsátó hatalom nem a társadalom, nem az emberek sérelmeit, hanem csak az Isten megbántásait van hivatva rendezni; ez az embernek ügye Istennel, kizárólag vele és senki mással. Ha tehát az Isten e jog sérelmeinek elintézését egyes emberekre bízta, csak azok, akikre bízta, illetékesek e sérelmeket ismerni s megítélni; a többi ember, a társadalom róluk semmit sem tud, semmi köze hozzájuk. Ezt fejtegeti Szent Tamás (in IV. Sent. dist. 26, q. 3. a. 1.): «A szentségekben a külső ténykedés jele annak, ami belsőkép végbemegy; azért a gyónás, mellyel magát valaki a gyóntatónak aláveti, jelenti

Más embereknek s a társadalomnak semmi joga a gyónási titokhoz.

a belső megalázódást, mellyel Istennek hódol. Az Isten azonban a bűnbánónak elfödi, eltakarja vétkét. Azért a penitenciában ezt is kifejezésre kell hozni; miért is a penitenciatartás szentsége okvetlenül megkívánja, hogy a gyónás titokban maradjon, s aki azt elárulja, a szentséget magát megtöri».

A gyóntató a bűnt nem mint ember ismeri, hanem mint Isten, értem, mint az Isten szolgája, az ő helyettesítésében, az ő nevében, az ő hatalmánál fogva, következőleg értesülései a gyónásból a bűnökről az embert s a társadalmat egyáltalában nem illetik. Hozzátehetjük még azt is, hogy az emberek azért gyónnak, azért vallják be, ha még oly keservesen is bűneiket a papnak, mert Isten parancsolja; más hatalom ugyancsak nincs a földön, mely őket erre rászoríthatná, s épen azért ezek a titkok a gyónásban Isten titkai s a bánkódó lelkiismeretei; más nem rendelkezik róluk. A gyónás pszichológiája valóban oly fölséges, oly tiszteletet parancsoló, hogy az az ember, kinek lábai elé embertársa borul s föltárja előtte azt, amit szégyel és titkol, megrendülve és megilletődve lelke mélyébe zárja, lepecsételi a szentségi pecséttel, az isteni akarat pecsétjével s őrangyalul odaállítja a természeti, isteni, egyházi jog követelte «silentium»-ot. S az isteni gondviselés is úgy intézi a dolgok folyását, hogy a gyónás titka sértetlen maradjon. Nem mondhatjuk ugyan azt, amit néhány dogmatikában olvasunk, hogy a gyónási titkot pap eddig el nem árulta.[11] Vannak eklatáns példák, melyek a gyónási titok sérelmét sötét színekben tüntetik föl s a közélet bizonnyal szintén tudna erről egyet-mást mondani. Wildt állítása szerint alig van 6—7 hitelesen bebizonyított eset. Fölhozza Chaubard, egy Toulouse melletti falu plébánosának bűnét, kit egy meggyilkoltnak fiai halállal fenyegettek, ha ki nem vallja, hogy ki atyjuk gyilkosa; úgy vették ugyanis észre, hogy Chaubard tud róla; megnevezte végre a gyilkost, ki a gyónásban bűnét bevallotta, s azok vérbosszút vettek rajta. A világi törvényszék nem merte a meggyilkoltnak fiait halálra ítélni, mert a nép pártjukat fogta, csak számkivetésbe küldte őket; a szerencsétlen papot azonban kerékbe törette s azután még elevenen megégettette. Ez a XVIII. század elején történt.

A gondviselés kiválólag őrzi a gyónási titkot.

Hasonló borzalmas történetet Binterim említ 1695-ből. A Codex Gandaviensis 813-ból említi, hogy Aachenben nyomozást indítottak aziránt, vajjon való-e a hír, hogy Austrasiában a papok elárulják a rablókat, kiket a gyónásokból ismernek. A nyomozás eredményéről nincs szó!

Még egy fölötte érdekes kérdés vetődik itt fel, vajjon a

bűnös megvallhatja-e a távollevő gyóntatónak írásban bűneit, hogy azután ugyancsak a távolból föloldoztassék. Ha valaki a kérdést így teszi fel, annak világos feleletül idézhetjük VIII. Kelemen rendeletét, ki 1662-ben kárhoztatta a következő tételt: «licere per litteras seu internuntium confessario absenti sacramentaliter confiteri et ab eodem absente absolutionem obtinere». Tehát annyi bizonyos, levélben gyónni s ugyancsak a távolból föloldoztatni, az nem járja; ez az egyház döntése s utóvégre is rajta áll, meghatározni, hogy mely alávetése a bűnösnek mehet szentségi gyónás számba s mely föloldozás lesz törvényszerű s következőleg érvényes. Azonban magának e rendeletnek szövegezése huzamos, heves vitákat támasztott a theológusok közt s szigorúan theológiai majd ismét egyháztörténelmi értekezések és kutatások áradatát indította meg. E harcok kiváló alakja Suarez Ferenc, ki rögtön a rendelet kibocsátása után azt úgy értelmezte, hogy a kárhoztatott állítás értelme az, hogy nem érvényes a föloldozás, ha mind a két aktus, tudniillik a gyónás is, például levélben, s a föloldozás is a távolban megy végbe; tehát, hogy a pápa ezt a kettőt összeköti s ily összeköttetésben kárhoztatja; ha azonban valaki levélben gyónik s azután a gyóntatóhoz megy s föloldoztatik, vagy ha a gyóntatónak meggyónik s azután, mikor már ki tudja merre jár, abszolváltatik, . . . ezen eseteket a rendelet Suarez szerint nem érinti. A felek a pápákat is belevonták harcaikba; VIII. Kelemen és V. Pál véleményei is sokszor idéztettek. Ez utóbbi összeegyezhetetlennek tartja Suarez állítását VIII. Kelemen rendeletével; e privát vélemények azonban nem akadályozták a theológusokat abban, hogy szabadon csatlakozhattak Suarezhez, vagy ellene foglaltak állást. Suarez kiválólag hangoztatta a gyakorlatban számtalanszor előforduló esetet, hogy egy beteg gyónni akar s papot hivat, de mire az megjön, már aléltan fekszik; mit tegyen vele a gyóntató? föloldozza; íme ez a beteg általánosságban, mintegy hírnök által megvallotta, hogy bűnös, a távolból meggyónt, föloldozható-e? VIII. Kelemen kijelentette, hogy ezen esetre sehogyse volt szándékában kiterjeszteni a kárhoztató rendeletet, s tényleg föl is oldozza az ilyet minden gyóntató. Igaz, hogy mások azt mondják, fölösleges ezt az esetet itt például felhozni, mert a skotisták majd azt mondják, hogy a penitenciatartás lényeges anyaga és alakja a föloldozás, tehát, hogy a végszükségben gyónás nélkül is teljes a szentség; mások meg azt vetik ellen, hogy a betegnek sóhajai, pihegése,

Lehet-e levélben gyónni vagy a távolból föloldoztatni?

nyöszörgése is gyónás számba mehet; de tagadhatlan, hogy a legtalpraesettebb Suarez gondolata, hogy az ilyen a távolból gyónik s azután a megjelent gyóntatótól feloldoztatik. Tény, hogy az egyházban e beteget minden gyóntatónak föl kell oldoznia.

Mi lesz azonban a másik lehetőséggel, hogy valaki szóval meggyónik lelkiatyjának, de mert például a papnak nincs joghatósága, eltávozik, s a pap azután megszerezvén magának a joghatóságot, a már távollevő gyónót föloldozza? Erre itt feleletet nem adunk, hanem azt más alkalmasabb helyre, hol a föloldozásokról s azok módjairól szólunk, halasztjuk.

Mikép lehet írásban gyónni?

Még csak azt említjük, hogy lehet írásban is gyónni; ha valaki például sehogysem bírná a szégyentől bűneit bevallani, akkor leírhatja azokat s a gyóntatónak átadván a lapot, kijelentheti: ezek az én bűneim; azonban ez valóságos gyónás, melyet a jelenlévő gyóntató előtt végezünk. Mindenesetre helyes, hogy Busenbaum, Liguori s általában utánuk mindnyájan a gyónás kellékei közt azt is felsorolják, hogy vokális legyen; a gyónás valóban személyes bűnbevallás, mely a jelenlévő bíró előtt legtermészetesebben szó által történik.

XI.

A gyónási parancs.

Aki vétkezett halálosan, annak gyónnia kell; Isten úgy akarja. De mikor kell gyónnia? Mikor kötelezi Isten a bűnöst a gyónásra? E kérdés a gyónás elvégzésének tüzetesebb meghatározására szólít fel.

A keresztény érzék, mely nem a száraz jog és kötelesség csontvázát, hanem a lelket szolgálja, a buzgalom századaiban penitenciával futtatta be az egész életet; a penitencia s az Eucharisztia mint indás, lombos tőke körülfolyja a kereszténységet; árnyékában pihennek az elfáradt, küzködő lelkek, s gerezdjeiből szívnak tüzet s erőt! A keresztény buzgalom korában nem tűnt fel a kérdés, hogy a gyónás mikor kötelező; a tanban a bűnről s kegyelemről, a büntetésről s az örök életről benn rejlett ugyan a felelet általánosságban s az apostoli tradició e tárgyban mindenesetre szintén élt az egyház öntudatában, hiszen e tan s e tradició hordozta a bűnbánat, gyónás, vezeklés, áldozás, szóval az erény buja növényzetét; de nem volt szükség rá, hogy a szellemet kánonokba, törvényekbe szedjék. A gyónási parancsnak az a szerepe volt, ami van a szikláknak; hordozzák a földet s a rajtuk díszlő erdőket, de maguk láthatlanok; csak miután elpusztul az erdő s a víz lemossa a földet, bújnak elő siralmas meztelenségben. Igy állunk az egyház életével is; a szigorú kötelesség, az a kemény, hajlíthatlan jog s az egyház buzgalma, mely nem kérdi, hogy mit parancsol a törvény, hanem hogy mit kíván a szeretet, olyan, mint a szikla s a rajta illatozó erdő; kezdetben a jog s a kötelesség után nem kérdezősködnek, míg a szellem áldása leng a társadalom fölött; amily mértékben vész azonban a szellem termékenysége, oly mérvben búvik elő a szigorú jog, a kemény parancs, s amit előbb *folyton* tettek parancs nélkül, azt most a szoros kötelesség érzetével *néha* gyakorolják.

Miért nem volt az ősegyházban gyónási parancs?

Mikor kötelez a jus divinum a gyónásra?

A jus divinum kötelezi a keresztelt bűnöst a gyónásra. Ha kérdezed: mikor? a szentség szükségességéből kiindulva, azt felelem: amikor a tiszta szív nélkülözhetlen; tehát bizonyára halálos veszedelemben vagy előbb is, ha látja, hogy a halogatás által a gyónás kötelmét kijátssza. Különben pedig másféle kötelességeink is késztethetnek gyónásra; így például ha a szentáldozást kell magunkhoz vennünk, vagy ha házasságra lépünk, vagy más szentséget mint papok kiszolgáltatunk; igaz, hogy ez utóbbi esetekben a tökéletes bánat is elég, s gyónni csak akkor kellene, ha valaki a tökéletes bánatot fölindítani nem bírná; de az Eucharisztia vétele előtt a halálos bűnben sínlődő léleknek, ha pap áll rendelkezésére, meg kell gyónnia; csak akkor érheti be tökéletes bánattal, ha nincs kéznél gyóntató s az áldozás vagy a misézés elkerülhetetlenül szükséges. A papnak azonban még az ily esetben is csakhamar kell keresni gyóntatót a trienti zsinat (XIII. c. 7.) «quam primum» szavai szerint, amit a theológusok három napra magyaráznak: «intra triduum, post celebrationem». E feleletből kivesszük azt, hogy a gyónás magában véve a bűnösre kötelező a halál veszedelmében vagy az előtt is, ha később lehetetlenné válnék, más alkalmakban pedig akkor kötelező, midőn a körülmények vagy a gyónást közvetlenül, vagy csak a tiszta szívet kívánják, amelynek megszerzésére a gyónás eszköz ugyan, de nem az egyetlen.

Szent Tamás véleménye.

Nem hiszem, hogy e felelet kielégítse a keresztény érzéket; szinte érthetetlennek látszik, hogy a bűnös más körülményektől eltekintve, csak halála előtt tartoznék gyónni; addig tehát halálos bűnben éljen s gyónásra *egyedül ezért* szorítható ne legyen. S mégis Szent Tamás azt tanítja, hogy a gyónás nem kötelez valakit mindjárt a bűnbeesés után csak azért, mert bűnbe esett. Szent Tamás párhuzamot von a gyónás s a keresztség közt, s ez utóbbiból érvel az előbbire; mindkét szentségre szüksége van a bűnösnek; a keresztségre mindenkinek, a penitenciára minden keresztény bűnösnek. De megkereszteltetni bizonyára nem köteleztetik valaki azonnal s nem mondhatni, hogy bizonyos időn túl elhalasztván a keresztséget, halálosan vétkezik; éppen így vagyunk a penitenciával. Igaz, hogy az embernek meg kell tennie azt, ami az üdvösségre szükséges, de hogy rögtön-e vagy minél előbb, s hogy a mulasztás mikor ölti magára a bűn jellegét; azt meg lehet határozni a körülményekből, de a dologból magából aligha. Ha a keresztség fölvételére reflektálunk, amint az a régi egyházban dívott, még inkább

meggyőződünk, hogy a halasztás *magában véve* nem minősíthető bűnnek. Szent Tamás tehát e véleményhez hajlik, hogy gyónni «per se» az isteni törvénynél fogva csak halálos veszedelemben kell s még Szent Jakab szavaiban is talál támaszt, ki midőn a súlyos beteg teendőiről ír s azt ajánlja, hogy ha valaki beteg, hívja el az egyház szolgáit s imádkozzanak fölötte megkenvén őt olajjal az Úr nevében, közvetlen hozzá teszi: «valljátok meg tehát egymásnak bűneiteket». (5, 16.) E szavakban a gyónási törvény kihirdetésére ismernek a theológusok s az utolsókenetnek a gyónással való összeköttetéséből következtetnek, hogy isteni törvénynél fogva a gyónás is csak akkor kötelez, mikor az utolsókenet.

A sententia communissima.

Azonban e részben a keresztény-érzék pártján áll majdnem az egész theológia, s a «sententia communissima» szerint *az isteni törvény néha az életben* kötelezi a bűnöst a gyónásra, eltekintve minden egyéb körülménytől, melyek közt a fentiek szerint is természetesen gyónni kellene. A főbizonyítéka e véleménynek az az okoskodás, melynél fogva föl kell tennünk, hogy Krisztus ezt akarja s az egyházra bízta a határidő kijelölését úgy, hogy tényleg az egyház határozza meg a gyónási kötelesség idejét, de ebben Krisztus szándéka szerint jár el. S valóban e felfogás kitünőnek bizonyul; mert ha az emberek vélekedésére hagyjuk a gyónást, a gondatlanság és léhaság könnyen megfosztaná az embereket azon kiváló áldásoktól, melyek a gyónás szentségéből áradnak; nem hihető, hogy midőn Krisztus a gyónás intézményét, a lelkek dajkálását, leghathatósabb nevelését szerzette, ne tette volna le az egyháznak kezeibe azon szándékkal, hogy különösen gondozza, kezelje s a lelkek üdvére használja. Szinte nem felel meg az egyházi szervezet irányának, mely az atyai hatalomban a gyermek fölött bírja hasonmását, hogy Krisztus Jézus a bűnbocsátó hatalomhoz való fordulást egészen a belátásra bízta s az embereket hozzá csak oly lazán kötözte volna. Okvetlenül rá kell mondanunk, valóban Krisztus akarata az volt, hogy az emberek gyónjanak, mint azt a szükség megkívánja, aminek hiteles elbírálását az egyházra hagyta. Ez a gondolat nyer kifejezést a trienti zsinat idevágó nyilatkozatában (sess. 14. de paen. can. 8. et cap. 5.), hol az egyházi gyónási parancs összeköttetésbe helyeztetik az isteni törvénnyel olyformán, hogy *az egyházi parancs csak meghatározása az isteni törvénynek.* Nem is lehetne azt az isteni törvényt oly annyira elvontan kép-

A trienti zsinat szerint a gyónási parancs isteni s egyházi.

zelni a kereszténység életétől, hogy egyszer s mindenkorra adassék meg, tekintet nélkül a korok igényeire és szükségleteire. Ha van e részben isteni törvény, úgy ez együtt nőtt, fejlődött, alkalmazkodott az üdv veszélyeihez, a keresztény élet szükségleteihez. Kezdetben az a törvény néma volt, nem volt kodifikálva, midőn a buzgalom teljesen megfelelt a gondoskodó Isten minden szándékának; később az egyház magyarázta az isteni akaratot s kiadta parancsait, *három*, *két*, végre *egy* gyónás elvégzésére kötelezvén évenként gyermekeit.

A régi egyház idevágó szokásai.

Abban a korban, melynek kereszténye iről semmit sem tudunk oly biztosan mint azt, hogy minden misében áldoztak s következőleg amikor csak némi szükségét érezték a szívtisztításnak, gyóntak, — abban a korban, mondom, a gyónási parancsnak semmi nyoma; minek is volna? ! A gyakori áldozás szokása az első századokon mint a szellem verőfénye nyugszik, s messze elnyúlik a hetedik s nyolcadik századba. Tény, hogy Nagy Károly korában a jó keresztények hetenként áldoztak; de ugyanakkor már egy óriási különbséget észlelünk a jó keresztények s a nagy keresztény-társadalom között; mert az Agde-i zsinat másrészt azt parancsolja, hogy a keresztények *évenként háromszor áldozzanak*. Nagy Károly szigorúan megparancsolja a hetenkénti áldozást úgy, ahogy a törvények a jó életet parancsolni szokták; t. i. azért, mert nagyon is rászorul már a társadalom az ilyen parancsra. Elgondolhatjuk, hogy a népvándorlás borzasztó századaiban, mikor minden intézményt s alkotmányt a fölforgatás veszedelme fenyegetett; mikor a császárság s a királyságok romba dültek, s az élet legkegyetlenebb gondjai alatt mintegy bódultan tántorogtak a nemzedékek: a szentáldozás gyakoriságát a küzdelmek s futamodások láncolata váltotta föl. De ez esélyek után az egyház középkori hatalmának fényébe lépett s különös, hogy a legfényesebb zsinaton, melyen királyok hódoltak s hatalmasságok borultak III. Ince pápa lábaihoz, a IV. lateráni zsinaton 1215-ben hozta meg a most is érvényben levő gyónási parancsot a 21. kánonban: «Omnis utriusque sexus fidelis, postquam ad annos discretionis pervenerit, omnia sua solus peccata saltem semel in anno fideliter confiteatur proprio sacerdoti, et injunctam sibi poenitentiam propriis viribus studeat adimplere; — alioquin vivens ab ingressu Ecclesiae arceatur et moriens christiana careat sepultura». Azóta a gyónási kötelesség változatlan, de e törvény ki-

indulásának kora s a kor szelleme megérdemel egy-két reflexiót.

Reflexió a gyónási parancs eredetére.

Tehát az egyház hatalmi állásának delelőpontján nem követelhetett többet évenként *egy* szentgyónásnál; azelőtt voltak egyházi törvények, melyek *kétszer, háromszor* hívták a híveket a szentáldozáshoz; azon korban pedig, midőn minden hódolt az egyháznak, arra kellett kötelezni a híveket, hogy legalább egyszer gyónjanak. E meglepő ténynek pszichológiáját Dalgairns abban keresi, hogy kevesebb veszéllyel járván akkor a keresztény élet, a gyónás és szentáldozás is, mint a veszedelmek s a bajok ellenszere, gyérebbé lett; tényleg azonban azt látjuk, hogy bajból, bűnből, veszedelemből, romlott természetből s annak mérges hajtásaiból jutott az akkori társadalomnak is bőven; hanem az emberiség részint a durva szokások, részint a külsőségekre való hajlamnál fogva még nem találta el az utat a keresztény szellem bensőségének ez elhagyott forrásához. A középkor szentjei sem voltak megbízva azzal, hogy az Eucharisztiával hassanak a kedélyekre; még Szerafikus szent Ferenc életében sem szerepel a gyónás és áldozás oly elementáris erővel, amilyennel később Neri szent Fülöp s az újkor szentjeinek életét és kihatását elárasztja. Az újkor szentjeinek szerelmét az Eucharisztia iránt a középkori német misztikus iskolának Taulernek, Ferreri szent Vincének lelkesülése és munkái s fáradalmai előzik meg, kik mintha csak új keresztes harcokat vívtak volna Krisztus «elfeledett testéért», oly mozgalmat kezdtek meg az egyházban az Eucharisztia érdekében. Az újkorban a szentségek gyakori vétele lett a buzgalmas hitélet jelszava és ütere; de úgy e fellendülés, mint a XVIII. század sötét rigorizmusa nem változtatott semmit a gyónási parancson; a IV. lat. zsinat törvénye érvényben van most is, melyet a trienti zsinat (sess. 14. can. 8.) megerősített; mert «aki azt mondja, hogy a felnőttek nem tartoznak legalább egyszer egy évben gyónni, átok alatt legyen».

A gyónási parancs húsvétkor kötelez.

A zsinat tehát azt akarja, hogy «saltem semel in anno» gyónjunk; hogy mikor, azt nem határozza meg, de a középkori szokást tekintve, mely a nagyböjtöt kiváló vezeklési időnek tartotta; nemkülönben szem előtt tartva azt, hogy a zsinat a gyónást a húsvéti áldozással hozza összeköttetésbe «suscipiens reverenter adminus in paschate eucharistiam»: azt kell következtetnünk, hogy a zsinat a gyónási parancs teljesítését a húsvéti időre gondolta. A húsvéti áldo-

zást a IV. lat. zsinat külön megparancsolja s méltán, mert akinek bűne nincs, annak gyónnia nem kell; bár köteles áldozni. Midőn bűnökről van szó: «omnia peccata», csak halálos bűnök értendők, akinek tehát nincs halálos bűne, az gyónni nem tartozik. Némelyek a bocsánatos bűnöket is akarták érteni e kifejezés alatt: «omnia peccata»; azonban tévesen, mert a penitencia szentsége közvetlenül a halálos bűnökre vonatkozik; a bocsánatos bűn csak másodsorban, mintegy kiegészítésképen tartozik a kulcsok hatalma alá; mert hiszen *fönn nem tartható* s bocsánatot a «bocsánatosért», mint a magyar szó eléggé hangoztatja, a szentség nélkül is nyerhetni. — A zsinat azonkívül azt kívánja, hogy «proprio sacerdoti» gyónjunk; az egyház «proprius sacerdos»-a a pápa, a részleges egyházakra nézve a püspök s mindazon papok, kiket a pápa s a püspökök kijelölnek, nekik adván a szükséges joghatóságot. A régibb egyházjog szerint a «proprius sacerdos» alatt a pápát, a püspököket, a plébánosokat s az ezektől delegált papokat értették s így a hívekre nézve közvetlenül s a gyakorlatban a plébános volt a «sacerdos proprius». A lateráni zsinat kánonja kétségkívül elsősorban a plébánosokat érti, mert a gyónás törvényében azért köti a «sacerdos proprius»-hoz a híveket, hogy ez őket megismerje s velük érintkezésben legyen, valóban lelkiatyjuk, pásztoruk legyen. A középkori jog e viszonyt nagyon hangoztatta és óvta annyira, hogy Szent Tamás (Suppl. 3. q. 6. a. 3.) szerint annak is, ki nem vétkezett halálosan, a lateráni zsinat gyónási parancsánál fogva jelentkeznie kell a plébánosnál s tudomására hozni, hogy nincs mit gyónnia és pedig azért kötelezi az ilyet is a plébánosnál való jelentkezésre, mert szerinte a lateráni zsinat gyónási parancsának másodrendű célja a lelki összeköttetés óvása pásztor és nyája közt.

Akinek halálos bűne nincs, az nem köteles gyónni:

A viszonyok változtával a plébánosok lassan-lassan megszűntek oly kizárólagos értelemben «sacerdotes proprii» lenni, ami nagy harcokat vont maga után. Tagadhatlan ugyanis, hogy a pápa tulajdonképeni «sacerdos proprius» minden hívőre nézve s következőleg, hogy a gyóntatásban mindazok, kiket a pápa «expresse» arra fölhatalmaz, valósággal «sacerdotes proprii», amint ezt VIII. Kelemen 1592-ben a kolduló-barátokról, a jezsuitákról s más kiváltságos rendekről kijelentette. Voltak, kiknek ez nagyon is visszatetszett, s midőn a lateráni zsinat törvényét a régi értelemben fönntartani akarták, a szentszékkel összeütközésbe jöttek.

Legalább azt akarták megvédeni, hogy csak a «különösen», «expresse» fölhatalmazottak jöhetnek «sacerdotes proprii» számba ; azonban ez is tarthatatlan állapot volt. X. Kelemen ezekkel szemben is kimondta, hogy a szerzeteseknek nem kell «expressz» fölhatalmazás ; bárki gyónhatik bármely szerzetesgyóntatónál húsvétkor is. Most a «proprius sacerdos» a különben érvényes lateráni törvényben egészen tárgytalan ; minden approbált papnál végezhetjük a húsvéti gyónást.

XII.

A gyónás haszna.

Van a fájdalomnak sajátos ékesszóló nyelve, a bánatnak s bűnak természetes kifejezése, s ez a könny! A könny a szív hangos kiáltása, melyet gyakran csitítani sem lehet; oly vallomás ez, mely feltárja, amit néha takargatni szeretnénk, titkolt érzelmeinket, vagy legalább édes hatalmukat. De az érzelmek ily árulókká csak akkor válnak, ha hatalmasok; minél hatalmasabb az érzelem, annál árulóbb; — minél hatalmasabb, annál szétáradóbb, közlőbb! Ezt a lelki szükségletet sokféle alakban megtaláljuk önmagunkban; tőrőlmetszett alakja az is, hogy a kesergő és szenvedő lélekből nemcsak könnyben, de szóban is kitör a bűnvallomás. Ez a bűnvallomás lehet bizalmas, melyet csak hű barátnak teszünk, — lehet ijesztő, melyet a magával nem bíró lelkiismeret a világ piacára dob, mindenesetre visszatükrözteti a szívnek ösztönét, mely kitalálja azt, hogy *mi jó* neki.

A gyónás pszichológiája.

Az átérzett mély bánatnak jó a gyónás; az őszinte bánkódóra áldásos a bűnbevallás. Mily alapon merném ezt állítani? a pszichológia alapján. Igaz, hogy ez teljes mérvben csak nagy bűnökre, a lelkiismeretet alapjában fölkorbácsoló indulatokra áll; de a közönséges bűnökre is igaz, főleg ha azokat a hit halálosaknak tünteti fel, a végveszedelem komor, sötét hátterével. A bűnbevallásban mintegy fölszabadulását üdvözli a gyötrődő lelkiismeret; könnyebbültnek érzi magát; megszabadul terhétől. S honnan e vigaszos érzés a bűnvallomásban? mert bevallván bűnét, mintegy elítéli azt; bevallván bűnét, bosszút vesz rendetlen önszeretetén s elégtételt nyujt a megsértett rendnek.

Valóban mindenki érzi, hogy a gyónásban magában, a bűnbevallás aktusában már bennfoglaltatik valami nemes, az elégtétel; az elesett ember, mihelyt bevallja bűnét, fölkel; újra érzi, hogy nyilt homlokkal jelenhetik meg az emberek

előtt; nem játssza előttük a szinlelő utálatos szerepét; ami mérget és mételyt takart szíve, azt kiadta s meggyógyult. S a megbántott emberek viszont hódolnak a bűnbevallás ez elegettevő hatalmának, mert dühük, bosszújuk megenyhül, s míg a szenvedély ösztönével kegyetlenebbül büntetik a vétkest, ki megrögzötten hallgat és tagad, szinte fájdalmasan és józan mérséklettel illetik s róják meg azt, aki vall.

A gyónás mint természetes enyhülés.

Kételkedhetnénk ez állítás igazságáról, ha nem látnók a világtörténelemben a bűnbevallás gyakoriságának meglepő tüneményét, melyből okvetlenül azt a következtetést vonjuk: gyóntak, mert jót tett nekik. Bacchus, Venus, Adonis misztériumaiban elő volt írva a bűnbevallás, s a papok vállukon kulcsot viseltek, mely a titoktartást jelképezte. Kivált pedig az eleuzi misztériumokban sokféle próbán és tisztuláson mentek át a jelöltek. Marcus Aureliusról tudjuk, hogy mielőtt beavattatott Ceres titkaiba, meg kellett gyónnia; Görögország és Kis-Ázsiában a lelkiismeret furdalásaitól kínzott emberek, belső gyötrelmeiktől azáltal szabadultak, hogy alávetették magukat egy papnak, kit «kihallgatónak» hívtak; előtte tárták föl bűneiket és a bűnös nem nyerhetett föloldozást, mielőtt meg nem fogadta esküvel, hogy megjavul. Ez adatokat végnélkül halmozhatnók a régi pogányok történetéből, nemkülönben a most is divó pogányság életéből.

A gyónás a pogányságban.

Így például még szokásban van, hogy a kínai császár áldozatbemutatás közben írásból halkan felolvassa jó és rossz cselekedeteit, kifejezi bánatát, erős fogadást tesz s megégeti az írást. A legsötétebb Tibetben is nemcsak a közös életet élő barátfélék, hanem a laikusok is vádolják magukat bűneikről s föloldozást is nyernek; a dalai Lhama is, mielőtt a gyülekezeten megjelen, meggyónik annak, akire lelkiismeretének igazgatását bízta, s betérvén a templomba, valamenynyinek ajánlja, hogy bűneiket bevallják. A perzsa mágusok öt osztályának egyike a gyónás kihallgatására van rendelve. Az indiánok vallási tana szerint a gyónónak megbocsáttatik vétke. Ekiam nevű áldozatnál a szertartások főnökének felesége gyónik; minden bűnét s azok számát is köteleztetvén meggyónni. A japán pogányság egy borzalmas misztériumában a segélyt kereső bűnöst magas szikláról az örvény fölé akasztják kötélen s ez állapotban bevallja minden bűnét; a néphit szerint a kötél elszakad, ha a bűnös egyetlenegy bűnét is elhallgatja.

A gyónás a zsidóknál.

De legáltalánosabb a gyónás szükségének hite a zsidó rabbinusoknál, kik a régi szentírásnak különböző helyeit akár

Mózes (Num. 5, 6.), akár a Példabeszédek (28, 13.) s az Ecclesiasticus (4, 31.) könyveiben, egyszerűen bűnbevallásról, az ember s nemcsak az Isten színe előtt értik, jóllehet azután sokat különböztetnek, hogy mit kell gyónni, mit nem szabad gyónni és mikor, mily körülmények közt kell vagy nem kell. Buxtorf János állítja, hogy a zsidóknál jelenleg is nagy a hajlandóság halálos ágyukon bevallani bűneiket azon különbséggel, hogy a tudatlanabbak általános, a vallásban jártasabbak pedig részletes gyónást végeznek. E zsidó felfogás a gyónásról megerősítést nyer a «Tizenkét patriarcha végrendelete» című zsidó könyvben, melynek ismeretlen szerzőjét Kr. u. a II. századba helyezik a tudósok ; Jákob fiai e könyv szerint halálos ágyukon a többi közt minden bűneiket részletesen bevallották.

A népek vallásos ösztönének ez általános jelenségét Krisztus Urunk kötelezővé tette ; a szívek e könnyebbülését a kegyelem rendjébe vonta s a természetet ez irányban is legfőbb kifejezésre emelte. Az ösztön sugallta gyónásban találják a vágyódó, gyötrődő lelkek nemcsak enyhülésüket, hanem ott lelik a kegyelemnek gyöngyét is. Ne csodálkozzunk pedig azon, hogy mikép mondható természetesnek, ami gyakran oly nehéz ; hiszen vannak természetes fájdalmak s a megsebzett ember szívesen engedi kimetszeni a golyót vagy kihúzni a nyilat, mely testébe fúródott s csak kín árán távolítható el onnan. Mennyivel inkább enyhül pedig a szív a szentségi gyónásban, midőn Jézus könyörületes szívére borul ; midőn tudja, hogy az értünk s helyünkbe állított *nagy bűnbánónak*, ki magára vette s vérében eltörülte bűneinket, irgalmas, könyörületes szeretetével találkozik s hogy ily őszinte, töredelmes bevallás által, melyet Krisztusnak a pap személyében tesz, többet ér el, mintha keserű bánatban, vezeklésben megőszülne s könnyeiben kioltaná szemevilágát.

A gyónás a könyörületes világbírónak ideiglenes törvényszéke ; de e széknek jellemző vonása és csodákat varázsoló hatalma az a zsámoly, melyre a vádlott térdel, s melyről elsuttogja azt az édeskeserű szót : «mert fölöttébb vétkeztem gondolataimmal, szavaimmal és cselekedeteimmel». Megszállja ezeket a gyónó bűnbánókat a vértanúi szellem ; oly nyugodtak, hogy még a halál sem reszkettetné meg tekintetüket ; oly kimagaslók, hogy a világ hullámzása csak mint távol megtört zúgás jön meghalni füleikbe ; miért? mert kiöntve szívüket a szentségi gyónásban, lelkük az örök béke

édes előízét élvezi s maga után vonja az érzéki ember hangulatait; mert nemcsak a lélekbe zárkózó hit, hanem az ember is hallotta, hogy «én téged föloldozlak az Atyának és Fiúnak és Szentléleknek nevében». S akkor a lélek előtt óriási mérvekben föltárul az isteni könyörület ez intézményének nagysága, mint egy világraszóló Bethsaida-tónak oszlopcsarnokai, melyekbe özönlik az erkölcsi világ nyomorultjainak nagy serege, kiknek nincs emberük, a szív sebeinek gyógyítására, azért Istent keresnek s találnak. Hogyne találnának? hiszen várakozik ránk s ő tesz szemrehányást nekünk, hogy nem sietünk. «Azután jöjjetek és panaszkodjatok rám, — úgymond az Úr, — ha bűneitek leendnek mint a karmazsin, mint a hó megfehérednek; és ha pirosak leendenek is mint a bíbor, lesznek mint a fehér gyapjú». (Izaj. 1, 18.) Kinek szívében találnak azonban e sorok élénkebb visszhangot, mint a gyóntatókban; ők, kiknek kezeit csókolták bűnben megőszült férfiak oly bensőséggel, mintha első szerelmük csókja lett volna; ők, kik előtt meghajoltak az élet küzdelmeiben hányatott s a nyomortól s vihartól iszonyúan megviselt, hajótörött exisztenciák; ők, kik a legjobban belenéztek az ártatlanság kellemébe s az elesett bűnbánók keservébe; — kik tudják, hogy milyen balzsamos a tavaszi virág illata, de egyszersmind az ősi, meghasadt fenyűnek gyantája... ők értik meg legjobban azt is, hogy mily áldás, mily vigasz, mily enyhülés az elesett emberiségnek a gyónás. Mialatt pedig ezt írom, eszembe jut, hogy van irataim közt egy ifjúnak rám maradt naplója s e naplóban lapozgatva, e sorokra bukkantam: «Aug. 21. Ma gyóntam egész életemről. Nem ép oly sok évem száma, de szívem s szenvedélyem mindig mély volt. Lelkem tehát mai gyónásomban fölszabadult; kikelt nyomorának s tehetetlenségének bilincseiből, fejletlenségének gubójából; fellélekzett a lelki szabadság tavaszi fuvalmán. Ez az a fennkölt lelkület, ez az az illatos hangulat, mely nagyot fogalmaz kőben, ércben, ecsettel, tollal; ez az a boldogító béke, mely Jézus szíve sebéből árad éltető csermely gyanánt, cseveg az élet árnyas partjainak tekervényei közt, kering, karikázik, szökik, — nem erőszakos, nem búskomoly, — csak vidám szava van, mely nem fogy ki ajkán; reggel a hajnallal, éjjel a csillagos éggel, nappal a hozzá lehajló kék, piros, szőke virágfejecskékkel elfecseg. Ó, ha a szív tele van, hogy hímezi ábrándjai fátyolát, hogy szövi boldogságának menyasszonyi ruháját, hogy köti csendes örömeinek koszorúját; azután küzd is, harcol, amikor kell. Tartsd meg e teli szívet,

A keresztény gyónás légköre.

melyet édes béke, szent szeretet koszorúz s nyomd magadba én lelkem e virágfüzér töviseit, a szent élet nehézségeit s küzdelmeit; minden sebzés új forrást nyit s minden sebe új virágot kelt a Jézus-szeretet s az érte küzdő szív önérzetében. Csók alakjában lehelem egész ártatlanságom s boldogságom hevét a keresztre; rá lehelem azt a telidesteli lelket s azt mondom: «magasztalja az én lelkem az Urat, mert nagyot tett rajtam, velem s bennem az, ki hatalmas». Érezzük-e, hogy mi csap meg e sorok olvasásánál? a lelkek szabadságának lehelete.

Azonban nemcsak a szívek békéje és enyhülése nyílik a szentségi gyónásban, hanem a haladásnak, a tökélesbülésnek, a szentségnek legtapintatosabb iskolája. Aki a szív szövedékébe beletekintett, aki látta a felfogások, indulatok, rokon- és ellenszenvek, az elfogultság s önszeretet szálainak kuszáltságát, bizonyára elrémült a feladat nagyságától, mely abban áll, hogy ezeket a szíveket erényre, tökéletességre emeljük. S bár van az emberiségnek sok emeltyűje, bár a nevelés egész erdőt mutogat eszközökből, könyvtárakat rendszabályokból; bár az új filozófok a nevetségesig nyomultak már előre nevelési rendszereiknek kiépítésében, s ugyanakkor diszkreditálásában; bátran mondhatni, hogy erényre, szolid s nem képzeletes erkölcsre kitűnőbb, hathatósabb út a gyónásnál nincs. Jól tapogatóztak a régi bölcsek. Pythagoras, Plato, Seneca, kik a gyónást, vagyis hibáinknak tapasztalt, józan barátunk előtt való bevallását ajánlták. Nem irtóztak ez éles s mély metszést eszközölni az önszeretet csemetéjén, hogy beoltsák az erény oltványát.

A gyónás az erkölcsi tökélesbülés eszköze.

Ki fogja a lelket kiemelni az önszeretet csalóka világából? ki fogja oly éles, oly metsző ítéletre segíteni önmagáról, mely öntudatra ébreszti; öntudatára annak a sok tökéletlenségnek, ámításnak, csalódásnak, annak a sok titkos szépítgetett rúgónak, mely cselekedeteit erényeknek állítja oda, valósággal pedig a látszat játékai? Az önérzetes Seneca 53. levelében küzködik e nehézséggel, melyet az emberi természet dob oda a filozófiának oly kemény dióul, hogy bizony azt fel nem töri soha. «Quare vitia sua nemo confitetur? quia etiam nunc in illis est. Somnium narrare vigilantis est et vitia sua confiteri, sanitatis indicium est. Expergescamur ergo, ut errores nostros coarguere possimus.» A nagy bűnöknél is föllelhető ez a siralmas «somnium», mennyivel inkább az emberi szív köznapi világában, indítóokaiban, erényeiben és hibáiban, félelmei- és reményeiben? Nézzétek a filozófia

nagy nehézségét megoldva, nézzétek, hogyan rántják le magukról a mi filozófjaink, tóga és pallium nélkül, a legegyszerűbb emberek, nénikék és gyermekek az önámítás fátyolát; hogyan mernek belenézni szívükbe; fölidézik multjuk emlékeit; hogyan veszik számon bűneiket, hálátlanságukat, hiúságukat, önszeretetüket s beszélnek «mámoraikról», «önámításaikról», «képzelődéseikről»; íme ezek ébrednek, ocsúdnak. Buzdít Seneca «expergescamur ergo»; valóban, de mily nehéz ez; mikor a szív oly kifürkészhetetlen, «elrejtve van szemeink elől s mozdulatai oly észrevehetetlenek, mint vérünk keringése. Hullámzását nem is érezzük, mert már megszoktuk. Folytonos mozgása oly sebes, hogy nyugodni látszik, mint a gyorsan hajtott kerék. Elménk gondolatai oly számosak, mint az ég csillagai, szívünk érzelmei pedig oly számíthatatlanok, mint a tenger hullámai. Az akarat működései oly változékonyak és állhatatlanok, mint a szél gyorsasága és iránya. Csalárd a szív mindenekfölött». Ez az a régi panasz Manning bíboros ajkán a Themse partján, melynek a Forum márvány palotái közt a Tiberis mellett, 1800 év előtt Seneca kifejezést adott. Ha látjuk e vallásosság kinövéseit, hogy a gonosz kerítőnő a lourdesi Szűz Mária szobra előtt lámpát éget s meg van győződve istenes lelkületéről, hogy a kegyetlen keményszívű fösvény néha könnyet önt Krisztus keresztje előtt s szentnek tartja magát, fölkiálthatunk az apostollal: Quis nos liberabit a corpore mortis huius? hol van az a szigorú, kíméletlen kéz, mely kijózanítsa a szívet öncsalódásaiból?

A gyónás a filozófiák erkölcsnemesítő tervének megvalósítása.

Plato Gorgiasában ajánlja, hogy napfényre kell hozni a bűnt s nem takargatni. Az ember folyton takargatja, szépítgeti, mentegeti magát; bámulatos leleményességgel, ékesszóló fordulatokkal tudja bűneit leszállítani s élüket, mellyel lelkiismeretünket sebzik, tompítani. Nemo judex in sua causa, s épúgy nemo medicus in sua infirmitate; félni kell magunktól s feltárni kell lelkiismeretünket másnak, hogy ő döntsön, teljesen elfogulatlanul s mutassa meg ítéletének tükrében igaz ábrázatunkat. Hol történik ez inkább, mint a gyónásban, hol tapasztalt, részrehajlatlan bírónak mutatjuk be magunkat, aki rámutat nyomoraink okára, föllebbenti eséseink veszélyeit, gyarlóságunk mulasztásait, s megismerteti velünk azt, amire önmagunkkal tépelődve soh'se jutunk. Félre az önámítás tarka játékával, idegen fátyoltalan szemet engedj bepillantani szívedbe, *a gyóntató hű, résztvevő lelkét.* Mindezt a gyónás hozza magával. S azért azt bárki megengedi, hogy

e szempontból a gyónás nagy áldása az emberiségnek, hogy záloga, biztosítéka haladásának, hogy nyilt iskolája az alázatos, szolid, önérzetes jellemeknek már a természetes ész világosságában is, de hatásainak, az önismeretnek, kijózanodásnak, fölocsudásnak, a szolid erényre való törekvésnek utóvégre is tulajdonképen *a kegyelem*, mely a gyónással összefügg, *ad értélet* s az koronázza is meg azokat.

Azonban a gyónás szentség is.

A gyónásról mint szentségről is kell szólni s nem mint merő pedagógiai eszközről; — a belátást, melyre segít, a kegyelem fénye lövelli; — a fölocsudást, melyre ébreszt, a keresztre feszített Krisztus példája és szeretete növeli; új világosságban kezdünk járni, melyben a hibát is utálatosnak, a tökéletlenséget is szánalomra méltónak s önmagunkat pedig, ha törekszünk, sok részben gyarlóknak, gyáváknak, tehetetleneknek, következetleneknek, hűtleneknek látjuk. Igy aztán tért foglal szívünkben valami szent elégedetlenség, mely soha se nézi azt, ami mögötte van, hanem mindig csak arra vágyik, ami előtte fekszik; tért foglal valami féltékeny, szent töprengés, mely soha sincs végleg megnyugodva cselekedeteinek, szándékainak tisztasága iránt; fölébred benne egy éles tekintet, mely észreveszi a kisebb tökéletlenséget, s az az ember, ki magát előbb szentnek tartotta, a csalóka érzelem járszalagán, most a szívnek, léleknek gyónásban való, gyakori, hozzáértő kiöntése után, utálat és alávalóság saját szemeiben; az ember meg van törve; az «én» már nem bálvány, hanem az Isten szolgája!

A gyónás józan erény talaja.

A gyónás a keresztény élet valamennyi erényét, az erkölcsiségnek valamennyi érdekét kitünő mérvben mozdítja elő s csak Isten a megmondhatója annak, hogy az emberiség mennyi megújulást merített belőle, hogy jócselekedeteinek, melyekkel dicsekszik, gyökerei mily mélyen nyomulnak e szentség talajába. W. F. Faber, anglikán prédikátor korában, 1844 júl. 14-én ezeket írta egyik barátjának: «Nem leszek önnel, kedves barátom, addig megelégedve, míg nem értesülök arról, hogy a szent életnek egyetlen alapját letette, értem a szentségi gyónást. Minél tovább élek, s minél több tapasztalatra teszek szert a lelkek vezetésében, annál inkább meggyőződöm, hogy korunkban ez az egyetlen óvszer az önámítás ellen. A testi vezeklések vele össze sem hasonlíthatók, ami az öntökéletesedésre valóságot illeti». A buzgalomnak is vannak elfajulásai; van egy ábrándos áhitat; az érzelemnek megvannak lázai; ezeken keresztül hogyan jussanak célhoz a lendületes lelkek, ha nem gyónás által? Az ifjúságban a tisztaság

mint erény s nem mint szerencsés körülmények eredménye, gyónás nélkül fel nem lelhető; a harc, a küzdelem, a szenvedély ellen, a keresztnek végleges kitűrése, az áldozatos szeretet nagyszerű nyilvánulásai, ha igazán szolid alapon s nem látszaton épülnek s ha erényes indítóokokból s nem a világ számításából erednek, a gyónás szellemének gyermekei.

Amit kívül látni az erényből s erkölcsből, az a belső akaraterőnek csak némi, szegényes hajtása. Vannak megtérések, kiemelkedések a posvány mélyéből, lélek- és szívátváltozások, melyek a gyónásnak legfönségesebb parenézisei. Ha ember, ki mélyre sülyedt, családatya, kit korcsmából jöttekor otthon síró asszony és éhes gyermekek fogadnak, hajadon, ki árvaságát a bűn örömeivel édesítette s jobb perceiben ijedten nézi fonnyadt koszorúját, újra a becsület útjára akar lépni, hol talál erősebb kart, gyámolítóbb kezet, mint a gyónás szentségében, hol könnyei nem őszi eső, hanem tavaszi harmat s általuk virágzás és élet pezsdül meg a remélni elfelejtett lélekben. Főleg pedig az élet nagy problémájának, legnehezebb részének örökösei, a nagy szenvedők tudják, hogy mi a gyónás. — Az erkölcsi s fizikai bajok súlya legörnyeszti a családanyát, kit férje gyűlöl s féltucat gyermek kínoz, faggat, s sokszor közel állt már ahhoz, hogy a Dunának menjen, de az ily bánatos bolyongót az Isten is különös gondviseléssel kíséri, s ha hitét a gondolat halványsága a modern műveltségben el nem fonnyasztotta, elvetődik előbb-utóbb a gyóntató székbe; hogy ott mi történik, sejtem, de el nem találom egészen; csak azt tudom, hogy azt nyerte, amit békének hívnak. Ezt viszi haza magával. Tűri Istenért keresztjét, nem panaszkodik, nem felesel . . . a férj csodálkozik, gondolkodóba esik, meg is szereti, néha nyomába is lép. De ha ezt nem is teszi, s az asszony tűr tovább, sőt ha férje ezen még inkább fölhevül s keresztje nagyobb lesz: nem csodálkozunk-e ezen a türelmen s e türelem varázsszerén, a gyónáson még inkább, mint ha példájával férjét megtérítené? Ő viseltessünk mély tisztelettel a szívek gyengédségének, buzdulásának, bátorodásának, tisztulásának e nagy szentsége, a bűnök hitből folyó, bánatos bevallása iránt!

A gyónás kihatása a társadalomra.

Sokszor olvasni az ujságokban egyes nagyobb kártérítésekről, melyeket a meglepett kereskedők, uraságok, ismeretlen kézből vesznek. De mi az a parányi semmiség azon titokban végzett restitucióval szemben, melyet a zaklatott lelkiismeretek eszközölnek s kiválólag a gyóntató ítélete és útmutatása szerint véghez visznek. Minden misszió, mely

falun s városban tartatik, a kisebb-nagyobb restituciók özönét vonja maga után s itt közel mihozzánk, Hont megyének egy kis, szegény falujában, midőn a misszionárius lazarista a zsidó korcsma előtt elhajtatott, megállíttatta a lovakat, leszállt, belépett a zsidóhoz e szavakkal: «ez az öné, vegye; többet ne kérdezzen»; ezzel a kocsira ült s elhajtatott, a zsidó pedig a nagyobb bankót fejcsóválva dugta zsebre. — A német parlamentben Schorlemer-Alst nyilvános rendőri jelentésekből kimutatta, hogy a missziók az erkölcsiség terén mit művelnek; a missziók pedig nem céloznak másra, mint a jó, általános gyónásra.

Mily változás állna be a világon, ha az emberek jól, bánatosan gyónnának? «A törvényeknek s a csendőrségnek nem akadna már dolga. Ezen egy törvénnyel, hogy legalább egyszer egy évben meggyónol, újjá lehetne alkotni a társadalmat s megállítani a forradalmakat», mondja Segur.

Hogy a reformátorok mint vélekedtek a gyónásról, már említettem. Az anglikán egyházban kiváltképen nagy a gyónásra való hajlandóság s a fönt említett Faber William nem kivétel, hanem a hasonérzelműek százaival dicsekedhetik. 1868-ban magához a parlamenthez is kérvényeztek 483-an a prédikátorok közül, hogy a gyónást törvény által behelyezzék; s 1877-ben az anglikán egyház egyik gyülekezetén már 800 lelkész nyilatkozott hajlandónak a gyónás meghonosítására. Leibnitz szinte sejtette a reformáció ezen nagy hiányát, mert «systema theologicum» című művében ki nem fogy a dicséretből: «Nem tagadhatni, hogy a gyónás intézménye egészen isteni és egyebek mellett bizonyára kiválólag dicsőségére válik a kereszténységnek, amit a japánok és kínaiak is megbámultak. Sokakat, kik még nem fásultak, elijeszt a vétkezéstől a gyónás szüksége, akik pedig elestek, azoknak nagy vigaszul szolgál; ennélfogva én a buzgó, szentéletű, okos gyóntatót az Isten kitünő eszközének tartom a lelkek üdvére; hasznát veszik tanácsainak a szenvedély fékezésében, befoly a lélek minden bajainak enyhítésébe s ha hű barátnál ember drágábbat nem találhat, mennyire kell becsülnünk azt a hű barátot, kit a szentségi titok kötelez hűségre s a szentség méltósága mindennemű segélynyujtásra!»

A gyónás hasznát nagy tekintélyek ismerik el.

Számtalan kitünő protestáns nyilatkozott hasonló értelemben. Nyilatkozataikon megérzik a belátás késztető szüksége s az elvesztett kincs után való panaszos vágyódás.

Pestalozzi (Sämtliche Werke, VIII. k., 5. l., stuttgarti kiadás) ekkép ír: «A gyónás nagy erőket rejt magában, me-

lyek alkalmasak a népek nevelésére. A reformáció feloldozta a kapcsot, mely a népet lelkipásztorához fűzte, s nem tagadhatjuk, hogy a lelkipásztorkodás alapföltétele, melyet a hívek lelkiállapotának ismerete képez, a gyónás beszüntetésével mindinkább vész s vele a bensőséges lelki viszony a papok s a hívek közt. A papokból nagyrészt (a protestánsokat érti) tudós prédikátorok váltak, kiket a nép nem ért, s ép azért mindenki nevet».

Hallam, angol író «Introduction» c. művének 318. lapján ezeket olvassuk: «A katholikus egyház életerős fegyelme, a forrás, melyből annyi áldás árad, a gyóntatószékben rejlik. Itt őrzik a kulcsokat, itt ég a lámpa, mely sugarait az egyházi élet tág mezejére szerte-széjjel szórja. Minden egyház, mely e hatalmi igényről lemondott, eo ipso képtelenné tette magát az emberi szíveken gyakorlandó uralomra, amely egyház pedig a bűnbocsátást tényleg gyakorolja, az hatalmát az emberi szívek fölött el nem veszítheti».

Martensen, dán theológus «Christliche Dogmatik» (Kiel, 503. l.) c. művében így ír: «Föl kell panaszolnunk, hogy a titkos gyónás megszünt. Mert ezáltal elveszett az alap, melyre azok állanak, kik lelküket terhétől megszabadítani, szívüket a bűnbocsánat vigaszában részesíteni akarják».

«Az általános gyónás, — írja az angol *Steffens*, (Die Gegenwärtige Zeit stb. Berlin, I. k., 63 l.) — nem is gyónás. A gyónás csak akkor vigasztaló, ha általa az egyház bizalmasan megosztja velem bánatomat és kínomat s behatolva titkos nyomoromba, kiment a zürzavarból. Minden önvizsgálat esetleg folytatólagos önámítás; a félelem s a remény egymást pusztítják el kölcsönösen; de aki az egyházra bízza ügyét, az nem nyugszik, míg az egyház minden epedését kielégítette, minden kételyét eloszlatta, minden gonosz tettét eltörülte.»

Wagner J. J. «Religion, Wissenschaft, Kunst u. Staat» c. művének 279. lapján olvassuk: «Hogy a kultusz az egyesek életének velejéig hasson, arra a gyónás a legtermészetesebb eszköz. A gyónás fogalma abban áll, hogy az ember vallásos és erkölcsi önmagábatérésében önmagát szemlélje, s e szemléletét mással közölje, aki azt felülvizsgálja és kiigazítsa, s jó hatását a szemlélődő emberben biztosítsa... A gyónásnak titkos, részletes gyónásnak kell lennie s a törhetlen titoktartás bélyegével dicsekednie. Ne is múljék ki senki a világból gyónás nélkül... Aki gyónás nélkül hal meg, az nem számolt le a világgal s önmagával». Így ír a német filozófus!

Vilmar is (Theologie der Tatsachen stb. 88. l.) a bűnbocsátásnak szentségi jelleget követel. «A protestánsoknál divatos általános bűnbocsánat-kihirdetéssel nem éri be a bűnös; saját személyének szóló külön bocsánatot keres, keres egy közeget, melynek joga s hatalma van bűnöket bocsátani.» Ezt keresi a lélek ösztönszerűen; e keresésről a protestáns *Wichern* a brémai egyházi zsinaton 1852-ben kijelentette, hogy «széles körökben úgy vannak meggyőződve, hogy a titkos, részletes gyónást vissza nem állítják; ő azonban azt tartja, hogy igenis vissza fogják azt állítani idővel, mert az általános lelki szükséglet megteremti a hivatalos formát». Wichern e reményében nagyon csalódott; a lelki szükséglet nem teremthet pozitív isteni intézményeket; csak azt teheti, hogy bánatosan visszatér oda, ahonnan elszakadt.

A *Neudietendorfi* protestáns prédikátor-gyülekezet ugyancsak 1852-ben a következő határozatot hozta: «A titkos gyónás az a cél, melyre a protestáns egyháznak törekednie kell».

Dresdenben pedig ezt véleményezték: «A titkos gyónáshoz és a külön-külön adandó abszolucióhoz visszatérni üdvös, sőt szükséges».

A Berlinben megjelenő «Germania» 1893 ápril 2. számában találó fölvilágosítást nyerünk arról, hogy az angol protestánsok mit tartanak a katholikus titkos gyónásról. A levelező ugyanis azt írja, hogy egy szép napon egy angol hölgy lépett be hozzá, a katholikus paphoz s gyónni akart. A pap kérdezi tőle, hogy katholikus-e, s a hölgy feleli, hogy ő ugyan protestáns, de midőn hazájából elutazott, a protestáns lelkész szívére kötötte neki, hogy Németországban a szentségeket ne protestáns prédikátoroktól, hanem katholikus papoktól vegye. Sajnos, hogy a derék hölgyet a katholikus pap meg nem gyóntathatta.

Ezek ugyancsak érdekes vonások, a meghasonlott, küzködő lelkek világából.

A gyónás ellen fölhozni szokott nehézségek.

Ha már most a gyónás intézményének világra áradó áldásaival szemben valaki ez intézménnyel való visszaélésre figyelmeztet, gondolom, hogy nem az igazság érdekében, hanem félreértésből vagy gyűlölségből beszél. A gyóntatás emberekre van bízva; visszaélhetnek a legszentebbel, de e visszaélések tényleg elenyésző csekélyek. Vannak félénk, töprengő lelkek, kik úgy mennek gyónni, mintha kínpadra vinnék; e lelkek túloznak, aggályosak; tiszták ugyan, de az a nagy bajuk, hogy nincs józan ítéletük. Akarnak valamit,

mit ember el nem ér; akarnak gyónni úgy, mint ahogy a legélesebb eszű kerub gyónnék; nincsenek megelégedve bűnvallomásukkal, bánatukkal; töprengésükben a gyóntatószék rájuk oly benyomást tesz, mint a nürnbergi vártorony kínzókamrája. Ismétlem, jót akarnak, de nem jól gondolkoznak; elvesztik szemeik elől azt a nagy igazságot, hogy ember csak emberit tegyen s hogy az Isten a penitenciatartás szentségében sem kíván tőlünk mást, mint emberi lelkiismeretvizsgálatot, emberi bánatot! Aki pedig sokallná azt a reflexiót s magábatérést, melyet az élet céljai s az utánuk való törtetés megkíván, annak ugyan a közönséges gyónás is túlságos nehéz lesz, de az olyan azt is tartozik beismerni, hogy komoly munkában nehézségek nélkül lenni, szintén legalább is nem reális gondolat.

Minden szónál hathatósabb a közvetlen tapasztalat; átélni azt, amit tudunk, ez a tudás legteljesebb alakja. Éld át a gyónást, s megszünnek nehézségeid; tarts komoly lelkiismeretvizsgálatot, indíts fel magadban mély, lelkes bánatot és erősfogadást s valld be bűneidet úgy, ahogy megismerted s meglátod, hogy mi az a gyónás; meglátod, hogy mily tisztelettel körítsd azt az intézményt, mely az embereket önismeretre s bűneik fölött bánatra indítja. A hitet és erkölcsöt s benne az emberiséget támadja az, ki mindkettőnek gazdag forrását a gyónásban tönkre silányítani kívánná. S ha hitetlen is az ember, de tiszteletéből a nagy iránt, ki nem vetkőzhetik; mert okvetlenül belátja, hogy nem annyira a közlekedés, fuvar, vasúti sürgés-forgás, mint inkább hűség és becsület által, — nem gyári zakatolás, hanem szívmegnyugvás által, — nem a házak fénye, hanem a lakók erénye, — nem a pénzforgalom, hanem inkább a pénz helyes elosztása, vagyis igazság által emelkedik, halad az emberiség. Ki ne hajolna meg ez erények mesteri iskolája előtt, mely a gyónásban tárul fel számunkra?

XIII.

A feloldozásban föltünik a keresztény penitencia szentségi méltósága.

Bánat, erősfogadás, gyónás a bánkódó bűnöst ki nem elégíti, nem éri be velök; hisz nem azért keres, hogy keressen; nem azért bánkódik, fogad, vall, hogy kitöltse szívét; hanem bocsánatot keres; azt pedig magamagának meg nem adhatja. A bűnös szív ez érzelmei és tettei csak előkészület, — csak a szív megnyilatkozása a kegyelemre; de befejezést, kielégítést, megnyugvást csak a bűnbocsátó hatalom ítéletében talál. Az egyházi hatalom, a kulcsok hatalma, nyitja meg a zörgetőnek, a rimánkodónak a kaput; ha rimánkodik, de nem nyitnak neki, nem térhet be s ha nem rimánkodik, akkor természetesen a megnyugvástól még távolabbra esik. E hasonlatból azonban kizárunk minden önkényt; mert tudjuk, hogy aki szívből megbánja bűneit, annak, ha a pap esetleg fönn is tartaná vétkeit, az Isten megbocsát; de újra kellene azokat meggyónnia, mert egyrészt nem is tudja egészen biztosan, van-e tökéletes bánata, — másrészt pedig a tökéletes bánatban benn van a vótum, hogy azokat az egyház kulcsainak aláveti.

A feloldozás a penitenciának befejezése.

Tehát a befejezés, megnyugvás, a kielégítés a *papi feloldozástól* jön; feloldozás nélkül nincs teljes penitenciatartás. A papi ítélet teszi befejezetté, egésszé ezt az egész folyamatját a penitenciatartásnak, mely ha feloldozással végződik, teljesen megnyugtatja a lelket! megtalálta már azt, amit keresett; — ha pedig fönntartással, akkor új ítéletnek való alávetést, új és jobb keresést nyit meg neki. Azért a papi ítélet a penitencia formájának mondatott, mert az ad neki befejezettséget, — az határozza meg egésszé, teljessé, bevégzetté.

Eszerint a bűnösre *a bocsánat a feloldozás révén* árad, melyet az egyház kezel. De midőn az ember e hatalmat

kezelni készül; midőn ajkaira veszi s vontatva és gondolkozva kimondja e szót: én téged feloldozlak, szinte elrémül! Istenem! örök átok, kárhozat, bűnbocsánat, kegyelem, örökélet, csupa isteni hatalom; hogyan vegye ember ajkaira e szót? s hogyan higgye, hogy e szavak eszközlik azt, amit jelentenek? A skóla csak úgy mint a hitetlenség, — Novatus úgy mint Kálvin... szóval a fürkésző, emberi gondolat ámulva állanak meg e szavak előtt s belemélyedve jelentésük örvényeibe, kérdik: mi legyen ez? Kép-e vagy valóság?! Az emberi gondolat e végzete a hitetlenséget mosolyra, Novatust és Kálvint tagadásra..., a skolasztikusokat pedig e kérdés föltevésére indította, hogy *mit tesz a pap, mikor feloldoz, mi az ő ténykedésének hatása?* ugyanezt más szóval kérdezte: *mit tesz az Isten s mit tesz a pap a bűnös feloldozásában?*

A feloldozás megdöbbentő hatalma.

Mit tesz a pap, mikor feloldoz? furcsa kérdés! A szentírás azt mondja, hogy megbocsát s megtart bűnöket, hogy feloldoz és köt; az ősegyház utána mondta ugyanezt az írásnak, nem distingvált. Igaza van e részben Paciánnak: «Nostri nihil ultra disputavere majores. Nuda est apud nos ipsa securitas».

Krisztus feloldó, bűnbocsátó hatalma érvényesül a papi feloldozásban. A kulcsok hatalma a pap által kezeltetik; az Apostoli Konstituciók ezt sok helyen jelentik ki; a II. k. 11. fejezetében olvassuk: «Ülj az egyházban, püspök, beszélj mint kinek hatalma van ítélni azok fölött, kik vétkeztek. Mert nektek, püspököknek mondatott: «amiket megkötöztök a földön, stb.» «Ítélj tehát püspök, hatalmadra támaszkodva Istenhez hasonlóan.» Aranyszájú szent János «de sacerdotio» című könyvében szintén elsősorban a püspökről mondja: «azokra bizatott az égiek kezelése, kik a földön laknak; — azoknak adta Isten a hatalmat, melyet nem adott angyaloknak és arkangyaloknak. Mert nem szólt ezekhez így: amiket megkötöztök, stb. Van a világi fejedelmeknek is kötő hatalmuk, de az csak a testekre vonatkozik; a papok hatalma pedig a lelket illeti s az égbe ér oly módon, hogy amit a papok a földön eldöntenek, azt az Isten megerősíti s szolgáinak ítéletéhez járul az Úr! Mi más ez, mint átengedése az égi hatalomnak? Lehet-e annál nagyobb hatalom? Az Atya minden hatalmat átadott fiának, ugyanezt a hatalmat átadta a Fiú a papoknak. Mintha már az égbe volnának áthelyezve s az emberiségből s a közönséges életből kiemelve, úgy lesz e hatalom osztályrészük. A dolog világos. Ha a király valamely alattvalóját azzal tiszteli meg,

Maga a pap oldozza fel a bűnöst.

hogy hatalmat ad neki bárkit a börtönbe vetni vagy onnan kiszabadítani, azt boldognak s irigylésre méltónak tartják. S vajjon arról, ki annyival nagyobb hatalmat nyert, amennyivel az ég a földet s a lélek a testet fölülmulja, kevésbbé megtisztelően gondolkoznánk? Távol legyen tőlünk az ily esztelenség! Mert ugyancsak esztelenség volna kicsinyleni e hatalmat, mely nélkül sem üdvösségünket, sem a megigért javakat el nem érhetjük».

Az ősegyház a feloldozásban vagy a bűnök megtartásában bírói ítéletet látott, melyet az Isten jóváhagy, azért volt oly gondja rá, hogy szabályszerűen, igazságosan történjék. Ez *az ősegyház egész theológiája e pontról*, s mindenki eretnek volt, aki a papi feloldozástól bűnei elengedését nem várta, aki ez ítélet hatásosságában kételkedett, vagy aki csak különbséget is tett abban, hogy valamit megbocsáthatnak, de nem mindent, vagy hogy megbocsáthatják a bocsánatos bűnöket, de nem a halálosakat. Az ősegyház nem distingvált sem bűnök sem bocsátások közt, minden bűn megbocsáttatott a papok bírói ítélete folytán. A novatián eretnekség tagadja, hogy az egyház a nagy bűnöket megbocsátja; az egyház pedig soha se tért ki e támadás elől olyformán, hogy azt mondta volna: igen, a bűnt Isten bocsátja meg s nem az egyház. Pedig így egyezhetett volna ki teljesen Novatussal. Novatus nem ellenezte a bánatot, gyónást, csak feloldozást nem adott, helytelenül «tisztelvén az Istent»; a katholikusok pedig a gyónókat feloldozták bűneiktől. *A nép mindig a katholikus penitenciát kereste*, nem a Novatusét.

Ez aggályos sürgésnek, e töprengő keresésnek tanúi az egyháztörténelem megindító jelenetei. A hívek gondolták, hogy elkárhozhatnak, ha a papoktól feloldozást nem nyernek; nagy megpróbáltatásaikban szívük keserűségét csak az enyhítette, hogy az egyház szentségeiben az isteni irgalom zálogait veszik. Midőn rájuk borult az üldözés rémes éje: tolong a hívek apraja-nagyja a templomba; ezek meg akarnak keresztelkedni, azok bűnbocsánatot keresnek, mások ismét esedeznek, hogy a nyilvános penitenciát tarthassák; mindnyájan vigaszt keresnek s a szentségek után áhítoznak. «Ha pedig papok nincsenek. — folytatja Szent Ágoston, — mily veszély fenyegeti azokat, kik a világból keresztség nélkül mulnak ki, vagy feloldozatlanul. Milyen nagy a hívek bánata, hogy papjaik a halálban nincsenek velük! Mily nagy mindnyájuk zokogása s néha átkozódó zúgolódása a papok távol-

léte fölött.» (Epist. 180. ad Honoratum.) Minek kérnék annyira a feloldozást, ha a feloldozástól a bűnbocsánat nem függne? Minek a buzdítások, hogy könnyes szemmel, megalázott fejjel kérjék, s ha elhalasztatnék a feloldozás, sokszorosítsák a penitenciát, míg végre csak elmondja majd Krisztus az ő szolgái által: «megbocsáttatik sok bűne, mert sokat szeretett?» Minek az egyházi penitenciában Krisztusnak olyatén felléptetése, mint aki végigmegy a penitensek sorain s kijelenti, hogy kinek kell feloldozást adni, s hogy mit eszközöl ez a feloldozás benne: «Midőn bűnbeesésed után látja sokak könnyeit, kérdezi: hová tettétek őt? vagyis a penitensek mely osztályába? Hadd lássam, akit sirattok, hogy könnyen meginduljak én is. A nép felel: jöjj és láss. Mi az a «jöjj»? Az annyi, hogy jöjjön a bűnök bocsánata, a holtak élete, az elhunytak föltámadása; «jöjjön el a bűnösbe is a te országod». (De poenit. l. 2., c. 7.) Halljuk a feloldozás csodálatos hatásainak felsorolását: bűnök bocsánata, holtak élete, elhunytak föltámadása, Isten országa!

A novatián penitencia s a katholikus penitencia közt a *feloldozásban* volt a különbség. Novatus penitenciára buzdította a bűnösöket, de nem adott nekik feloldozást; a katholikus Cyprián, Novatus első ellenfele, szemére lobbantja, hogy a penitencia, melynek nincs feloldozása, nem a katholikus penitencia. «Azt mondani a testvérnek: sírj, hullass könnyeket éjjel-nappal nyögj, bűnöd törlésére bőségesen s szorgalmasan dolgozzál, de mindezek után az egyházon kívül fogsz meghalni... ami engesztelésedre szolgál, tedd meg, de soha ki nem fogsz engeszteltetni Istennel... kicsoda nem fog ilyképp elveszni? ki nem esik ettől kétségbe?... Ellenben ha meggyőződünk, hogy a penitenciától senkit sem kell elütni, s hogy azoknak, kik irgalmat kérnek, az Isten az ő irgalma és könyörülete szerint a papok által kegyelmez: *szívesen* kell fogadnunk a siránkozók bánatát.» (Cypr. ep. 52. ad Antonianum.)

Egyes theológusok is sokalták az egyház bűnbocsátó hatalmát;

Mikor a novatián eretnekség után látjuk azt, hogy a régi skolasztikusok s épen így bizonyos új theológia miféle fogalmakkal állnak elő az abszolució hatásáról, hogy milyelágazók véleményeik a tökéletes bánatnak magában a gyónásban való szükségességéről: észrevesszük, hogy a theológia, — természetesen csak egyesekről van szó, — kerülő utakon, a szubtális kutatás révén odakerült, hol a régi novatián *herezis* állt. A novatián herezis, mint említettem, nem ismer feloldozást, s következőleg bűnbocsátó hatalmat. A katholikus feloldozás által a lelket rútító bűn itt és most levétetik róla,

a bűnös kiengesztelteti Istennel; most, a feloldozás által lesz Isten fiává és barátjává. A novatiánusok azt mondták: ezt csak az Isten teszi; a katholikusok állították: ezt amit az Isten tesz, megosztotta az egyházzal. Valamint az Isten a lelket valósággal megszabadítja az őt sorvasztó bűntől, úgy tesz a pap itt és most. Isteni hatalom törleszti a bűnt; ezt a hatalmat nyerte az egyház!

mikdőn kérdezték, hogyan bocsáthatná meg a bűnt.

E hatalomtól megijedt bizonyos theológia is: hogyan bocsáthatná meg a pap az ő szavai erejében a bűnt; *nem lehet az, a bűnöket Isten bocsátja meg, a papi feloldozás csak követi már a bűnbocsánatot;* amikor az hangzik, akkor már megtisztult a lélek; s hogy a feloldozás bűnbocsátó, isteni hatalmát tompítsa, de Novatushoz se kényszerüljön szegődni, más szóval, hogy az egyházban feloldozás is legyen s még se legyen, *a tökéletes bánatot követelte* szükséges kellékkép minden gyónásban; e bánat miatt tisztul a lélek; ha pedig tökéletes bánata nincs, Isten meg nem bocsát s így *a papi feloldozás sem eszközölhet semmit.* Szóval a papi feloldozás feloldozás ugyan, de bűnt sohase talál a lelken, azt már előzetesen lemosta az Isten keze a tökéletes bánat könnyeiben. Tehát a feloldozás bűnt sohase oldoz; a bűnbocsánat bűnt sohase bocsát. Ime a gyönge novatiánus gondolat! Mire való akkor? Novatus logikusan azt felelte: semmire, tehát fölösleges adni azt, várják az Istentől; ⟨ezek⟩ a katholikus theológusok ezt nem mondták, de tényleg hatástalanná tették azt. A janzenista theológia sötétebb és világosabb árnyalatai a novatiánizmus foliáit képezik, kezet foghatnak egymással. Ide tartoznak mindazon vélemények, melyek a tökéletes bánat szükségességét vitatják a penitencia szentségének érvényességében. Néhányat közülök felsorolok.

Új novatiánizmus.

Az első vélemény, mely a gyónásban mindig tökéletes bánatot követel s amellett a feloldozást bűnbocsátó érvényűnek mondja, következőképp okoskodik:

A feloldozás nem hatástalan, bár mindig *kell, hogy megelőzze azt a tökéletes bánat;* mert a feloldozásra való tekintetből nyerte meg a lélek a bűnbocsánatot. A tökéletes bánatban benn van a vágy, hogy az illető bánkódó aláveti magát a feloldozásnak s így a feloldozástól *függetlenül nem nyeri* el bűnei bocsánatát. Ez a legtekintélyesebb magyarázat, mely a tökéletes bánat szükségességét fönntartja s a feloldozás hatását óvni akarja. Tényleg azonban ez a feloldozás semmit sem eszközöl; mert igaz marad, hogy a *feloldozás* sohasem találhat már a lelken bűnt s következőleg azt saját erejéből meg-

bocsátani sohasem birja ; másodszor a penitenciatartás szentsége csak akkor eszközölhetne valamit, mikor nincs ; mert a tökéletes bánat fölkeltése után adatik a feloldozás, midőn a bűn a lélekről leválik ; amikor a feloldozás adatik, amikor tehát a penitencia szentsége van, már semmi hatása ; harmadszor a szentség *felvételének vágya* nem a szentség maga, hanem csak penitens belső aktusa s következőleg ami hatása van a penitencia aktusának, az nem származik a szentségből, mely *még nem létezik*, hanem azt a hatást egészen [teljesen] a *penitens aktusa* eszközli. E szerint a feloldozás bűnt sohse talál s ezen tekintetben mindenkor hatástalan, a megigazulás pedig a tökéletes bánat műve! Hiszen látnivaló, hogy a szentség abban a tökéletes bánattal összekötött vágyban csak azért szerepel, hogy említés történjék róla! Mert minek a vágy egy feloldozás után, mely a tényleges bűnt sohse bocsátja meg? Ilyen szentséget állított fel az Úr, mely csak az intencionális rendből, tehát mikor csak ideában van, akkor hat? A katholikus tanban a «votum sacramenti» okvetlenül folyik azon thézisből, hogy bűnbocsánatnak *rendes eszközlője* a feloldozás, *hogy minden bűn* alá van vetve a kulcsok hatalmának, *még az is*, melyet a tökéletes bánatban lemosunk lelkünkről ; természetes, ha e föltétben a tökéletes bánatnak van bűnbocsátó ereje, ez az erő nem lesz független a kulcsok hatalmától, s magában foglalja majd a készséget az alávetésre. De ha a bánat mindent tesz s a feloldozás sohasem törül bűnt, minek a feloldozást vágyainkba foglalni? Hol van itt az opus operatum? A tökéletes bánat saját erejéből, melyet Isten előtt bír, mint szokás mondani «ex opere operantis» megbocsátja a bűnt s az «opus operatum», vagyis a feloldozás, sohasem talál s nem is találhat terminust, mely körül hasson. Milyen erő az, melynek nem *lehet* soha tere és alkalma a hatás eszközlésére, tehát melynek soha sincs *hatása?!*

Egy másik vélemény szerint szintén szükséges a bűnbocsánathoz a tökéletes bánat s azért a feloldozásnak mégis van érvénye ; a bűnt ugyan a tökéletes bánat miatt bocsátja meg az Isten, de mivel a bánat alkatrésze a szentségnek, méltán mondhatjuk, hogy a szentség törleszti a bűnt. — Ha így áll a dolog, megint csak azt kell mondanunk, hogy a feloldozás tehát nem szabadít meg a bűntől ; e hipothézisben mi nem oldozunk fel senkit ; a feloldozást eszközli a szeretet, a tökéletes bánat ; tegyük fel, hogy a tökéletes szeretetből bánkódó meghal, mielőtt feloldoztatott : megszabadult bűnétől? bizonyára. S mondhatni-e azt, hogy ez az ő tökéletes

bánata része a szentségnek? hiszen a szentség nem létezik; lehet ugyan a bánatot azon szándékkal felkelteni, hogy a szentség részéül tekinteni kívánjuk; de míg a szentség nem létezik, nem tulajdoníthatjuk neki a tökéletes bánat által elért hatást.

Mások még jobban térnek el a katholikus fogalmaktól, s még a bűnbocsánat gondolata is elvész okoskodásaikban. Szerintök ugyanis a feloldozás nem a bűntől, hanem az ideiglenes büntetéstől szabadít; tehát a feloldozás bűnbocsánatot nem eszközöl; mások arra tévednek, hogy a feloldozást az egyháztól *nem az Isten sérelmei* bocsánatának veszik; ismét mások állítják, hogy a szentség növeli a tökéletes bánat által elnyert kegyelmet, s ez az újabb kegyelem is bizonyos kiengesztelődés az Istennel, mert általa még kedvesebb a lélek az Isten előtt.

Mind e vélemények önmagukat ítélik el; a következtetés egy és ugyanaz: ha a tökéletes bánat mindig kell, akkor ítélő hatalom nincs az egyházban; akkor a feloldozás csak követi és nem eszközli a bűnbocsánatot. Ime új novatiánizmus! a leplezett kétely a papi feloldozás hathatóssága iránt! Hihetetlen, hogy ez a leplezett kétely mily szívósággal kiséri a dogma magyarázatát s mihelyt a feloldozás hatásáról szó van, mihelyt a theológia ezt a kérdést veti fel, hogy mit eszközöl tehát a pap a föloldozás által, rögtön valamiképen jelentkezik.

Mit csinál az Isten a mit a pap a feloldozásban?

Ez a kérdés nagyon régi! Már a szentatyák kérdezték önmaguktól, hogy mit csinál az Isten s mit a pap a bűnbocsánatban. Szent Ágoston, Szent Ambrus, Szent Gergely e kérdésre adandó feleletben szeretnek Lázár feltámasztására, Cyprián a latrok kezébe eső, Jeruzsálemtől Jerikóba utazónak esetére hivatkozni. E hivatkozások és fejtegetések tagadhatatlan sok félreértésre szolgáltattak alkalmat, s a feloldozás hatásosságának becsmérlői bőséges forrásokat nyitottak bennük érvelésüknek. A kriptonovatiánusok így okoskodtak: Lázárt az Úr támasztja fel, s az apostolok csak kötelékeitől oldozták fel; a rablók kezébe esett ember is élt, a szamaritánus csak sebeit gyógyította: tehát az Úr támaszt fel, az Úr éltet; a papok a már élőnek oldozzák fel kötelékeit s a még élőnek gondozzák sebeit: tehát az ő ténykedésük is csak valami esedékes körül forog. Azonban a hasonlat értésére, természetesen az illetőnek, ki a hasonlattal él, nézeteit kell ismernünk, hogy megítélhessük, mit akar a hasonlat alatt érteni. Szent Ágoston és Szent Gergely e hasonlattal fel akarják tüntetni, hogy az Isten kelti és élteti segítő malasztjával a bűnöst, aki

ezen felvilágosító, biztató sugallat nélkül semmire se menne. A bűnös tehát valamiképen él. Él természetfölötti aktusaiban, hitében, bánatában, utálatában; de ha nincs tökéletes szeretete, úgy ez élete még nem a megszentelő malaszt állapota, s ez élettől ugyan túl a síron az örök halálra hajtja szenvedő fejét. — Mások, mint Jeromos, e hasonlattal csak azt nyomatékozzák, hogy a bűnöst a papok igazán oldozzák, s hogy azt nem önhatalmúlag s önkényüleg teszik, hanem Krisztus szavára. Ez mind igaz s ez értelemben a hasonlat ugyancsak nem mond ellen a katholikus tannak. De e fejtegetéseknek és különböztetéseknek már nem is patakja, hanem valóságos tengerárja a skolasztikus theológiával indult meg, midőn a distinkciók és okoskodások nagymestere, Aristoteles, kezdett szerepelni a theológiában. Tertullián nyilatkozata a dialektikáról cseppet sem feszélyezte a skolasztikusokat. Ők jókedvvel hozzáláttak, s hogy az abszolució hatályosságát tisztázzák, kérdezték: *mit csinál az Isten s mit a feloldozó pap?*

Szentviktori Hugo és Rikárd említést tesznek némelyek véleményéről, kik azt tanították, hogy a bűnt Isten bocsátja meg s a pap csak hivatalosan kinyilvánítja, hogy a bűnösnek meg van bocsátva a bűne. Mi az más, mint a trienti zsinatot követő időkben a tökéletes bánatot követelni a penitenciatartás szentségéhez?[12] Érdekes azonban a régi skolasztikusok állásfoglalása; mert ezt valamennyien visszavetik. De bár ezt visszavetik, más ettől ugyancsak messze nem álló tanokat hirdetnek. Vannak ugyanis, kik a tökéletes bánatot követelik, s ha ez megvan a bűnösben, ezen lelkileg s nem ajakkal végzett gyónás után feloldoztatják őt az Istentől. Mireva'ó akkor a papnak végzett gyónás s tőle nyerendő feloldozás? arravaló, felelték, hogy bíróilag, ítéletképen kinyilváníttassék, hogy a bűnösnek megbocsát az Isten; — azután arravaló, hogy penitenciát rójjon ki rá a pap s annak elvégeztével Krisztus testének élő tagjává tegye, vagyis a szentségekhez bocsássa s végül, hogy nagy bűnökért kiközösítse s azután visszavegye. Ez a vélemény kezet fog a theológusokkal, kik a trienti zsinat után a tökéletes bánatot követelték, s nem tagadhatni, hogy voltak skolasztikusok, kik ezt tanították; kiválik közülök Biel Gabriel a XV. század «profundissimus» theológusa. Mások azt állították, hogy az Isten engedi el a bűnt s az ember a büntetést; mások, hogy a feloldozás hatása igenis a bűnök eltörlésére irányul, de azt ismét kétfélekép magyarázták; némelyek a feloldozást közvetlen bűnbocsánatnak vették, mások azt

mondták, hogy közvetlenül ugyan nem bocsátja meg a bűnt, de a lelket alkalmassá teszi, valamiféle buzdítást önt bele, *hogy bűnbocsánatot nyerjen.*

A skolasztikus vélemények összegezése.

Ez utóbbi két részre oszló vélemény hol világosabban, hol homályosabban uralkodott a trienti zsinat előtt a theológiában; mert a többi vélemény követői sem állnak mereven vele szemben, sőt oly nyilatkozatokat tesznek, melyekből nemcsak az világos, hogy ez a kérdés még sehogyse forrta ki magát teljes tisztulásig, hanem okvetlenül azon következtetésre jutunk, hogy az auktorok mind többé-kevésbbé odahajlanak, hogy a penitenciában nem ⟨kell⟩ kívánni oly lelki hangulatot, oly bánatot, mely feloldozás nélkül bűnbocsánatot szerez; ellenkezőleg többé-kevésbbé mindnyájan megengedik, hogy a papi feloldozás által elnyerendő bűnbocsánathoz nem kell az a tökéletes s a gyónáson kívül megkövetelt bánat. Onnan az a theológiai axioma: «attritus virtute clavium fit contritus», mely a trienti zsinat előtt eléggé általános irányelv volt a különféle iskolákban. Mit jelentsen ez axioma mást, mint hogy a tökéle len bánat, ha a feloldozás járul hozzá, ugyanazon állapotot teremti meg a lélekben, melyet a tökéletes bánat eszközöl. — Ezen theológiai ingadozásoknak jellemző vonása az is, hogy bár a tökéletes bánat hívei a feloldozás hatásosságát épen a contritióhoz kötötték, de azért beérték az oly bánattal, melyet *valaki tökéletesnek tartott,* ha valóságban nem is volt az; már pedig ez a felfogás eléggé mutatja, hogy mit tart a feloldozás erejéről és hatásáról? a feloldozás ereje ugyanis oly nagy, hogy *a tökéletlen bánat esetében is bűnbocsánatot eszközöl.* Azonkívül tekintettel kell lenni, hogy a tökéletes bánatot mily indí óokból származtatják; mert ha egé z a jelen korba benyúlik a vita, vajjon a hálás szeretet, a jótéteményekben által felébresztett szeretet, az a szeretet, mely az Istent azért szereti, mert előbb szeretett s a halálba szeretett, elégséges, tiszta indítóoka-e a tökéletes bánatnak, s nem kell-e hozzá az az indítóok, mely valamennyi imakönyvben olvasható, hogy szeretlek, mert te vagy a leg őbb jó s végtelen tökélyed által végnélkül szeretetreméltó; ha mondom a tökéletes bánat kvalifikációja körül a mai napig ez a vita dívik, bár barátságos és vonzó alakban: nem tehetjük-e föl nagyon is könnyen, hogy a skolasztikusoknál is, kik a tökéletes bánatot sürgették, különféle indítóokok szerepeltek az állítólagos tökéletes bánat felébre ztésében, s így az általuk emlegetett tökéletes bánat nem a szorosan

vett tökéletes bánat. S valóban találkozunk magyarázókkal, kik tökéletes bánat alatt azt értik, ha valaki bánja bűneit azért, mert igaztalanul, becsmérlőleg, jogtalanul bánt el az Istennel; ez bizonyára nem a tökéletes bánat! vagy ha valaki azért bánkódik, hogy bűneivel az Istent, a jutalmat, az örök jót elvesztette.

Szemben ezen ingadozásokkal, szemben a tökéletes bánat e bizonytalan vagy legalább tág meghatározásaival azon meggyőződésre jutunk, hogy az ellentétek nem oly nagyok, mint első tekintetre látszanék, s bár a szétválasztó kérdés, hogy mit csinál az Isten s mit a pap a bűnbocsánatban, sok félreértésre s oly szerencsétlen ötletekre adhat alkalmat, melyekről az ember azt mondaná: «kár volt ezt a kérdést így feltenni, maradtak volna meg az egyházatyák rendületlen hiténél, a feloldozás hatásáról»... mégis végső eredményben tisztázásra vezet.

Mit csinál az Isten s mit csinál a pap? e kérdés a régi skolasztikusokat félrevezette s azt mondták: mást tesz az Isten s mást tesz a pap; pedig nekik azt kellett volna felelniök: ugyanazt, amit az Isten tesz, ugyanazt teszi a pap! Szent Leóval s a többi szentatyákkal egyszerűen azt kellett volna felelniök: «ha valami a mi szolgálatunk által létesíttetik, nem kételkedünk, hogy az a Szentlélek kegyelmébő történik». S bár sokszor vetik föl ugyanezt a kérdést, a felelet is ugyanaz. S mondhatunk-e mi mást? ! «Amit papjai által tesz Krisztus, az az ő hatalma», hirdetjük Paciánnal. Az Isten a bűnbocsátó, az Isten veszi le a lélekről a bűnt; az ad megigazulást; de ezt papjai által teszi; vagyis a papok, a szentírás szerint «ministri», «szolgák», ténykedésük «ministerium», «szolgálat», következőleg az az ítélet is, a feloldozás szavai a *bűnbocsánatnak «miniszteriális» oka.* Ők közreműködnek, mint eszközök «causae instrumentales», eszközei az isteni erőnek, közreműködnek mint Krisztus szolgái; de az eredményt valósággal Isten hozta létre, ők csak eszközök az Isten kezében. Még világosabban: az ember, amennyiben Krisztus szolgája és Krisztus nevében lép föl, kimondja a feloldozó ítéletet s ezen cselekménye miatt Isten megbocsátja a bűnt. A Krisztus nevében, Krisztus személyében hozott feloldozó ítélet épen Krisztus érdemeire való tekintetből arra indítja az Istent, hogy a bűnt megbocsássa.

Mit feleltek a felvetett kérdésre az atyák?

E pontnál azonban a kutatással fel nem hagyhatunk, sőt épen innen veszünk lendületet azon a hit világától derült s magasztos igazságok körébe, melyek az *Isten ir-*

Átmenet a penitenciatartás szentségi méltóságára.

galmát is s a bűnbocsánat kegyelmét a maga fényében és teljében lelkünkkel megismertetik; látni fogjuk, hogy ezek fejtegetése közben a *bűnbocsánat szentséggé magasztosul ismeretünkben.*

Miben áll a bűnbocsánat?

Mondtuk, hogy a *pap feloldozó ítélete miatt Krisztusra való tekintetből megbocsátja Isten a bűnt.* Most azt kérdezzük: miben áll e bűnbocsánat? A bűnbocsánat nagy, ha mint a megsértett Isten haragra és bosszúra való jogának elengedését vesszük; — de nagyobb, ha a módot tekintjük, melyben az eredmény a lélekben föllép.

A feloldozás szavainak természetfölötti értelme.

Az Isten a bűnt megbocsáthatta volna úgy, mint az ember felebarátjának megbocsátani szokott. Megbocsáthatok sértőmnek anélkül, hogy barátságom meghittségébe vonjam, anélkül, hogy lelkem felévé tegyem s hogy szeretetemet és életemet a szív-, a lélekközösségig megosszam vele. Az Isten is így tehetett volna; megbocsáthatott, levehette volna a bűnt s a büntetés örök terhét, anélkül, hogy azt a lelket istenítse, magához emelje, életét vele megossza. Bizonyára szívesen veszi az Úr szavait: bűneid meg vannak bocsátva, menj békével, . . . ha nem is közli vele az Isten az ő természetét, az ő hasonlóságát; más szóval a bűnös beérné, ha e szavak nem jelentenének mást, mint amit emberi nyelven jelentenek. De a dolog nincs így; e szavak itt jelentésüket Krisztus meghatározásából s nem az emberi tehetetlenség és szegénység szólásmódjából veszik; Krisztus az emberi nyelv szegényes jeleit átviszi a természetfölötti rendbe, s erővel, élettel tölti ki; beszél bocsánatról, de a bocsánat — ez az emberi szó annyi utólérhetlen áldást és életet rejt, mint amennyi fényt sejttet velünk az a gyarló szó, mely a Tábor tündöklését akarja jelezni, az a «hó», — «tamquam nix».

Isten jelenleg a bűnt a megszentelő malaszt által törleszti.

Az Isten a jelen természetfölötti rendben a bűnt a megszentelő malaszt által törleszti; midőn bűnt bocsát, szentté teszi a lelket. Nincs tehát bűnbocsánat belső átváltozás, Istenhez való hasonulás nélkül! A bűnbocsánat ugyan más, mint az Istenhez való hasonulás, s megtörténhetnék, anélkül, hogy a lélek új természetfölötti életet nyerjen, — de az Isten az ő nagy, irgalmas gondolataiban a bűnbocsánatot magához való bensőséges, valóságos hasonulás által akarta eszközölni; valamint az aranyat lehetne a salaktól más vegyiszerek által is megtisztítani s nem kellene fényét az izzásig emelni; de ha az izzásig emelik fényét, ha tűzzé fokozzák ragyogását, akkor bizonnyal a salaktól is megtisztul: úgy van a lélekkel, az Isten levehette volna foltjait

egyszerű akarati ténye által, mely csak külsőleg érinti a lelket s belső átváltozást nem juttat neki; de az Isten nem így tett, hanem a külső folt letünt azon fénynek özöne által, mely a lelket belülről áthatotta s külre sugárzott tehetségeiből; a betegség eloszolt azon utólérhetlen, egyetlen, isteni életnek közlése által, melyből azontúl a lélek él; más szavakkal Isten a bűnt a jelen természetfölötti rendben mindig a megszentelő malasztnak közlése által törleszti s így nem adatik bűnbocsánat kegyelem nélkül.

A kinyilatkoztatás e tana sokkal fönségesebb, semhogy könnyen megváljunk tőle, annál is inkább, mert a feloldozás hatásosságát és a hatásosság módját legtalálóbban jellemzi; ettől függ ugyanis, vajjon *a feloldozás szentség-e vagy nem?* Midőn az Úr Jézus e szavakat mondá: «megbocsáttatnak bűneid»; akkor az inaszakadt lelke oly változáson ment keresztül, melynél fogva idegen lett a földön; oda nem tartozó az egész világegyetembe; felülálló, kiemelkedő minden virág, állat, értelem, akár emberi, akár angyali erő, tehetség, szépség fölött. Mindez azonban gyönge és halvány, beteges és ájuldozó szóbeszéd, mindez csak képletes, mindez csak a végtelennek milliomszor, — nem — végtelenszer ismételt dilúciója. Ki akarná összehasonlítani a fényt, a hajnalpírt az ő tisztaságában Istennel? hiszen ez mind anyag, s bármily messze álljon a napsugár a mocsárban rothadó tőzeg fölött: összehasonlíthatlanul messzebb áll a kegyelem a napfény és hajnalpír fölött. Napfény, hajnalpír, szűz-arc hamva, liliomharmat, csattogány dala; de sőt még a lelkes, a legtüzesebb szem, melyből a legmelegebb érzelem sugárzik, vagy a gyermek nyilt, őszinte tekintete, mindez a természet körében mozog; — tovább megyek a legfönségesebb angyal, a ragyogó kerub vagy az olvadó szeraf minden szépsége és bája a kegyelem által kimondhatatlanul átszellemül, tüzet nyer, mellyel szemben előbbi ragyogása mint a holt szén, s fényáradatba merül, mellyel szemben előbbi fénye olyan, mint a villanyos lámpák sodronya az ízzó folyam nélkül. Van tehát kétféle fény: isteni és természetes, — kétféle szépség: végtelen és véges, — kétféle élet é lét: teremtett és önmagától való; a kegyelem isteni, minden természetet meghaladó élet, fény és szépség,... mindez azért, mert isteni! A kegyelem tehát az isteni élet elve, isteni élet, isteni tevékenység isteni szentség, isteni szépség lelke; mikor ez az erő megszállja a lelket, életet ad neki, fensőbb ismeretet értelmébe,... hitet;... tüzesebb szeretetet szívébe... Isten-szeretetet; kigyullad

Mi a megszentelő malaszt?

arcán az élet pírja, ég szemében mélységesen a lélek érzése, — szűzies tisztaságot áraszt lelkére, mely szebb, mint a liliom és ragyogóbb, mint a hó; — ezek ugyanis természet, — az természetfölötti, s a feltámadásban ugyanez a kegyelem a testre s kiárasztja visszafojtott erejét, átizzítja, átszellemesíti, fölmagasztalja azt. A kegyelmet a fénnyel szeretik összehasonlítani, mely a kristályra esvén, villámló, sziporkázó fényözönnel borítja lapjait s átjárja falait; szeretik összehasonlítani tűzzel, mely a fehér izzásig, a tündöklésig emeli a hideg ércgöröngyöket: de legtalálóbb összehasonlításra a lélek szolgáltatja az alapot, az emberi életnek elve, mely az elemekből szervezetet varázsol, az érzéketlen s élettelen elemeket az élet színes, hangulatos, harmónikus, élvezetes, örömittas körébe emeli; úgy tesz a kegyelem, az isteni élet elve a lélekben; a természetes szépet, bájost, kellemest, a lelki fényt és tüzet, az élet melegét és gerjedelmét átviszi a természetfölöttinek, az isteninek, a megközelíthetlen fényességnek, a kimeríthetlen boldogságnak, az örök létnek, mely «van», a «Jehovah»-nak, mely önmagának elég, a «Saddai»-nak körébe!

Ezt teszi a lélekkel az Isten, midőn bűneit megbocsátja,... megszenteli a lelket, élteti a lelket, átváltoztatja a lelket, egyesül vele. Ezt megigazulásnak hívjuk; a megigazulás tehát nem külső kijelentés, melynél fogva a bűnösnek nem kell már félnie az Isten haragjától, hanem a megigazulás életteljes, bensőséges átszellemülés, istenülés. Kimondhatatlan kedves, szeretetreméltó, az Isten szívéhez forrott lesz ezáltal a lélek, — az Isten szeretete, — mint kész mederbe a tenger, úgy árad bele a lélekbe... szereti őt. De ez nem mond még eleget. Istenre alkalmazzuk! szereti őt, azt mondtuk... de hogyan szereti? Szereti istenileg! Az isteni szeretet nem olyan, mint az emberi, csak analógiákban, hasonlatokban, képletekben száll le hozzánk. Aki szeret, az másnak jót akar... Legyen a szerető akár Isten, akár ember; de az ember, hogy szeressen, föltételezi a jót és a szépet, mert ezek csalják ki érzelmeinek szikráit; míg ellenben az Isten szeretete alkotja a jót és a szépet, megteremti azt, akit szeret s minél jobban, minél bőkezűbben szeret, annál szebb és tündöklőbb a lélek, mely kezeiből előlép; az ő szeretete alkotó, teremtő akarat, jóakarat, s jóakaratának mértéke meghatározza a lélek lényegét, lehetségét, ragyogását és érzelmének tüzét.

Mit gondoljunk már most az Isten szeretetéről, midőn a kegyelmet teremti bele a lélekbe? azt-e, hogy jót akar neki?

azt-e, hogy boldoggá kívánja tenni? emberi, gyönge, halovány gondolatok ezek; azt-e, hogy a jó úton fenn akarja tartani és az erény hősévé tenni? szép célok, de Isten többet akar. Isten nemcsak jóvá, erényessé, kitünővé akar minket tenni, hanem az Isten istenileg akar szeretni, s azért istenivé akar tenni, «*isteni természetének részeseivé*»; Isten fiaivá, akik nemcsak átmenőben, percnyi föleszmélésben, időközönkénti fölgerjedésben élvezik jóakaratát a segítő kegyelem cikázó villámai által; Isten nem akar minket csak néha felvilágosítani mint a sötét éjben álló, virrasztó szemet a villám fénye, hanem fényesekké, életteljesekké, a fényt s az életet, Isten fényét és életét magukban hordozókká kíván tenni; Isten nem akar minket néha-néha, mikor cselekedni kell, a jóra indítani, hanem Isten a szentséget, a korrektséget mint folyton ragyogó állapotot akarja bennünk megteremteni. Ezt mind a kegyelem által eszközli, *kegyelme által isteniekké szeretetének hordozóivá, fiaivá* tesz minket!

A kegyelem valóságos újjáteremtés; Krisztus szerint újjászületés; a lélek benső változás által azon állapotba lép át, melyben Isten szeretetére méltó, s méltó azért, mert isteni; ez állapotban Isten azon szeretettel szereti a lelket, melylyel önmagát, melyre nem méltó semmi szépség, arc, intelligencia, erény, jóság, ha angyali, ha emberi, — de ha nem isteni. Ime az isteni lelkek, az istenült lelkek, . . . a kegyelemmel felruházott lelkek, az isteni élettől átjárt lelkek, melyek ezen benső erejüknél fogva isteni aktusokkal birnak; értelmükben *isteni ismerettel* vagyis ismerettel, mellyel csak Isten bír, . . . vágyaikban reménnyel, *isteni vággyal*, mellyel Isten megkívánja önmagát . . . szeretetükben *isteni szeretettel*, melylyel Isten szereti azt és pedig szükségképen szereti azt, ami isteni;— szükségképen kedves előtte, — szükségképen boldogítja, — szükségképen drága, becses előtte. Ime a kegyelemből élő lélek bele van vonva az istenségbe; nem teheti, hogy ne szeresse őt az Isten; nem teheti, hogy szívéhez ne szorítsa, hogy szerelmes fiának ne vallja, kiben neki kedve telt; nemcsak jót akar neki; egy magasabb szeretetben öleli őt, mely szeretetben a jegyes oly sokat olvas ki jegyesének lelkéből, mely szeretetben megérti, hogy a lélek nemcsak az Isten pártfogoltja, hanem az Isten kincse, választottja, egyetlene és szerelme.

Ó mily titok a kegyelem állapotában élő lélek: Ha azt mondom, hogy drága kövekből, magnetikus fényben égő koronája van, külső díszt mondtam; ha azt mondom, hogy

fényből és illatból van szőve ruhája, — keveset mondtam; csak ha azon fogalmakhoz járulok, melyek egy belső életet, az isteninek az élet legmélyebb csirájából való előtörését jelentik, ha Krisztusra gondolok a Táboron, kinek arca az istenfiúságtól fénylett, mint a nap; és ha a kegyelem tüzétől ragyogó arcára gondolok István vértanúnak, kinek arca ragyogóbb, mint az angyal arca; — csak ha az Apokalipszis képeire gondolok, melyek az izzó fémek belső hevét, külre sugárzó fényét és színeit, a drágakövek mély fényét szedik össze, hogy megteremtsék alakjaikat és hogy szépségüket a belülrejtőző erő kisugárzásának tüntessék föl: akkor ragadom meg némileg, bár «in speculo et aenigmate», *a lélek szépségét és nemességét!*

Amely lélekbe az isteni életnek ez áramát önti az Isten, annak a léleknek minden foltja, szeplője, de még halálos, üszkös sebe is eltűnik, helyt ád a természetfölötti isteni életnek. A bűn is, — a halál e sötétsége, — az Istentől való elfordulásnak jeges, terméketlen, az örök halálba hajló állapota eltűnik az isteni kegyelemnek életet, lelket, fényt, hőt árasztó valóságával szemben; s e módot választotta ki az Isten a bűnnek törlesztésére, a legnagyobb bajt, a legszánalmasabb nyomort eloszlatja szeretetének legmagasztosabb s legboldogabb közlése által, melynél többet tenni nem lehet, mert ha a teremtmény istenivé lesz, mivé legyen még azon kívül?

A feloldozás szavai jelentik, hogy a lélek a kegyelem állapotába helyeztetik át.

Most tárgyunkra térünk! A feloldozás megbocsátja a bűnt; a feloldozásnak krisztusi ténye miatt az Isten eltörli a lélekről a bűnt; mivel pedig a bűn törlesztése a megszentelő malasztnak lelkünkbe való öntése által eszközöltetik, azért a feloldozás szavai jelentik a léleknek kegyelem állapotába való áthelyezését. Ez tehát a feloldozás *szavainak természetfölötti, Krisztus Jézustól származó értelme;* ez az értelem az az erőteljes, életteljes jelentés, melyet csak a kinyilatkoztatásból ismerünk. Közvetlenül tehát ezen szavak: «én téged feloldozlak» jelentik a bűntől való feloldozást; tárgyilag pedig jelentik a megszentelő malasztot, mely által a bűn törlesztetik. Mondtam, hogy jelentésük erőteljes, mert általuk az Isten a kegyelmet valósággal a lélekbe önti, s önti mindannyiszor, ahányszor e szavak Krisztus nevében, Krisztus szándékai szerint alkalmas, előkészült lelkek fölött elmondatnak. Ha a lélek nem érdemes rá, akkor a szavak hatástalanok; de ha érdemes, kigyullad nyomukban a fény és az élet, *a megszentelő malaszt,* mely minden bűnt kizár. *A feloldozás által tehát Isten lelkünkbe önti a megszentelő malasztot; e szavak hatása a malaszt!*

Ez igazságból több fontos s világosságot teremtő következtetést vonunk! Megértjük először is azt, hogy mikép lehet egy bűnt többször is megbocsátani és pedig valóságos, hatásos feloldozással. Szokták ugyanis a bűnt kötelékkel, folttal összehasonlítani, amely hasonlatból ép azért, mert anyagi, tehát a szellemi folyamatokra teljesen át nem vihető, az a nehézség támad, hogy ha a bűn igazán folt, s a bűn örlesztés a foltot eltörli, hogyan lehet egy foltot többször is letörülni? mikép lehessen köteléket többször is oldani? valóban, ha a folt le van törülve, azt újra letörülni nem lehet; a bűnt azonban többször lehet megbocsátani; mert a bűnbocsátás nem mechanikus törlesztés, hanem tekintve a megsértett félt, *megengesztelt akaratának egy benső ténye;* tekintve pedig a hatást, *a megszentelő malasztnak közlése;* már pedig mindkettő akárhányszor ismételhető. Újra meg újra ismételhetem és erősíthetem, hogy mindent megbocsátok, amint azt az emberek is szokták tenni; a megszentelő malasztot is végnélkül öntheti az Isten a lélekbe; ha ez a malaszt nem talál tényleg bűnt a lélekben, ez a körülmény semmiben sem csökkenti vagy változtatja a malasztnak hatását, megszenteli ugyanis a lelket; ha bűnei vannak, megszenteli először; ha nincsenek, megszenteli azáltal, hogy fokozza benne azt az életet, mely a bűnt kizárja.

Miért lehet egy bűnt többször is megbocsátani?

Megértjük másodszor azt is, hogy mi a közvetlen, mi a közvetett bűnbocsánat. A közvetlen bűnbocsánatot a feloldozás eszközli azon bűnöktől, melyeket tényleg meggyónunk; a közvetett bűnbocsánat azon bűnöket illeti, melyeket meggyónnunk nem kell, vagy nem lehet, — természetesen nem a szégyenre, hanem más okokra való tekintetből, — ezek is eltörültetnek, jóllehet megmarad kötelezettségünk azoknak későbbi meggyónására; eltörültetnek pedig a feloldozásban nyert megszentelő malaszt által. Aki jól gyónik, s bűnét megbánja, ha feloldoztatik, megszerzi a megszentelő malasztot; mindenki jól gyónik, aki megvallja azt, amit itt és most tud, s más fensőbb tekintetekből elmondhat; lehet azonban, hogy valamit elfelejtett; lehet, hogy most nincs képessége, fizikai ereje a bevalláshoz; lehet, hogy nem vallhatja be, mert más is meghallja, vagy mert fiának gyónik, s az ily gyónásban a pietás szégyenletes bűnök bevallásától fölment; lehet, hogy nem gyónhat meg valamit, mert azáltal okvetlenül más személy becsületét a pap előtt tönkre teszi; ezek a bűnök tehát, melyeket egy jó gyónásban elfelejt, vagy nem gyónhat meg, közvetve törültetnek el; a megszentelő malaszt ugyanis beáradván a lélekbe, bűnt ott nem

Mi a közvetlen és közvetett bocsátás?

tűr, a bűnnel meg nem fér s a léleknek a természetfölötti életet kölcsönzi.

A szentatyák, az egyház praxisa tényleg mindig ezt hirdette; a feloldozás által szabadultak meg a lelkek az ősegyház buzgalmas, izzó légkörében a haláltól; általa ébredtek Krisztusban életre; de az ősegyház nem magyarázta meg, hogy mikép történik ez s nem distingvált, nem fejtette ki e szavak természetfeletti értelmét részletesen; ez a kifejtés jelenleg teljes: *a feloldozás szavai hatásosan jelentik vagyis eszközlik a megszentelő malasztot, s ezáltal törlesztik a bűnt.*

Melyek a feloldozás szavai?

A feloldozás szavai a latin egyházban a következők: «én téged feloldozlak bűneidtől az Atyának és Fiúnak és Szentléleknek nevében»; a keleti egyházban különféle formulákkal találkozunk; melyek inkább esedezők, mint ítéletet kijelentők: «bocsásson meg neked az Isten», — «engedje el bűneidet». «Hallja meg mindezt, amit meggyóntál, az Isten, elengedvén minden tartozásodat.» — «Te magad Isten, kegyelmezz»; — «bocsásd meg szolgád vétkeit»; «törüld el szavaim által lelkének foltjait», s más hasonlók. Jeles írók azt állítják, hogy a régi egyházban általános volt ez az esedező alakja a feloldozásnak s hogy csak a XII. században látni nyugaton a jelentő mód használatának nyomait; e fölfedezésüket pedig édeskesernyés megjegyzésekkel szokták kísérni a skolasztikusokra, mint akik «a priori» okoskodásokkal s nem pozitív történeti kutatásokkal kívánták ezt a dolgot tisztába hozni. Ezek a polemiák nagyon kedves benyomást hagynak az olvasó lelkében, mert mindenki meggyőződik róla, hogy egyrészt a vád nincs a levegőből kapva; de ugyanakkor másrészt azt is kénytelen bevallani, hogy a szegény skolasztikusok nagy része bizony nem tehet róla. E vádaskodások úgy tünnek fel előttünk, mintha két, nagy korkülönbözetben álló testvér kötekednék, kik közül a fiatal tele van elismeréssel és bámulattal az öregebb vívmányai és érdemei iránt, de néha, mikor szemébe tűnik, hogy az öregebb még se tett mindent, sőt néha olyasmit tett, amit a kezdeményezés gyarlóságában el nem kerülhetett, s most másként tenne, zsörtölődik vele.

A skolasztikusok a régi egyház feloldozási formáiról.

A régi skolasztikusok a theológia szisztematizálásával lévén elfoglalva, bizony nem sokat kutattak a régiségekben; arra egyszerűen rá nem értek; ők az okoskodásokban annyira elmerültek, hogy nem vizsgálták nagyon, vajjon minden úgy volt-e mindig az egyházban, vagy legalább egyikmásik apostoli egyházban, mint ahogy volt, mikor ők traktá-

tusaikat írták. Ez sok időbe kerül, s a szubtilis fejek nem is igen szeretik azt az élet és történet kerülő utain feltalálni, amit ők nagy könnyen, okoskodva előteremthetnek. Pedig a szentségekben nem kell sokat okoskodni; ezek pozitív rendelésen alapulnak s anyaguk, alakjuk, kiszolgáltatásuk Istentől függ. Azt pedig a hagyományból vesszük, s azért a skólával kötekedni szeretők azt mondják: többet ér e részben valamely apostoli egyház biztos hagyománya, mint akárhány skolasztikus tetszetős okoskodása. Tagadhatatlan, hogy van valami a dologban.[13]

A skóla sürgette a feloldozó pap *bírói hivatalát;* a bűnbocsánat az egyházban bírói ténykedés, mert a bűnbocsátási hatalom bírói hatalom; már pedig a bírói ítéletet jelentőmóddal s nem kötőmóddal vagy óhajtómóddal kell kifejezni; tehát a feloldozást ki kell egyenesen jelenteni s nem imádságképen, esedezésképen adni. Ez az okoskodás roppant világos, de azért senki se fogja belőle a következtetést vonni: tehát az esedezésképen adott feloldozás érvénytelen; a grammatika nem tiszta logika, s a logikában ép azért van egy roppant fontos fejezet a szó használatáról «de suppositione terminorum», hogy vigyázzunk rá, mit jelent a szó a különböző helyeken. Lehet ítéletet hozni esedezésképen is; a világi ítélőszékek is úgy ítélhetnek s néhol ítélnek is a király nevében, hogy a közvetlen bíró személye nem is említtetik s az egész ítélet szenvedő alakban mintegy személytelenül esik meg: «Ő felsége a király nevében N. N. elmarasztaltatik» épen így az esedezésképen adott feloldozás «Isten bocsásson meg», midőn nemcsak vágyat, hanem a miniszteriális, instrumentális közreműködőnek határozott akaratát jelenti, — pedig ezt jelentheti, — akkor szószoros értelemben vett ítélet. A pap azonban a penitenciatartás kiszolgáltatásában nemcsak a bíró, hanem az orvos szerepét is viszi s tény, hogy az ősegyházban a bíró sehogy sem szorította háttérbe a lelkiorvost, bár tudta, hogy a kulcsok hatalma bírói, ítélő hatalom. A bűnök az ő szemükben sebek voltak, melyeket nagy hozzáértéssel kell kezelni; — a penitenciák orvosszerek voltak, melyeket a baj és beteg természete szerint meg kellett választani. A római Rituale figyelmezteti a papot arra, hogy ne veszítse szeméből, hogy a bírónak és orvosnak tisztjét viseli. Ez a felfogás oly általános, hogy minden cenzurát gyógybüntetésnek tartanak a kanonisták; — büntetés, mely gyógyítson; igazság szerint kell ítélni, de a mi igazságszolgáltatásunk úgy van berendezve, hogy bün-

Érvek a feloldozás kijelentő formál mellett.

tetései mind gyógybüntetések s azért *bíráink is mind orvosok.* Már pedig mi felel meg a lelki orvosnak jobban, mint ha a lelki-kórok gyógyításáért Istenhez folyamodik? a szír Naaman, bélpoklos, Elizeushoz fordul, hogy gyógyítaná meg őt; Elizeus ráparancsol, hogy fürödjék meg hétszer a Jordánban: Megharagudván Naaman, visszaindul vala, mondván: azt véltem, kijő hozzám és megállván, segítségül hívja Ura Istene nevét és megilleti kezével a poklosság helyét és meggyógyít engem. (IV. Kir. 5. fej. 11.) Igy gondolta el magában Naaman, hogy Elizeus gyógyítson. *Isten segítségül hívásával segítsen rajta!* Nem csoda tehát, ha az atyák, kik a bűnt a lélek sebének nézték, az *abszolutiót könyörgés, esdeklésképen mondták el a bűnös fölött.* Azonkivül, hogy miért választották inkább ezt a vágyódó alakot határozott szándékuk kifejezésére, arra van még akárhány más ok is. Ki akarták fejezni az Istennek a «causa primának» működését, hogy e hatás Istentől jön s nem mitőlünk; azonban a causa prima működésének kifejezése által sehogy sem tagadták saját közreműködésüket; hiszen ha valaki egy beteget imája által gyógyít meg, az az ima ugyancsak nem tagadja meg az imádkozónak közbeléptét. Az ima mindkettőt jelenti, *az imádkozót s az Istent!* Azonkívül a kegyelem oly fönséges hatás, az a malaszt, mely a lélekre a feloldozásból árad, valami oly isteni eszközlés, hogy bár mi is szereplünk létesítésében, de alázatunk szívesen ragadja meg az óhajtó kifejezésmódot!

A régi egyházban a feloldozás esdeklő alakja dívott.

S így *a régi egyházi feloldozás inkább ima volt, mint kijelentés!* Nem találunk ugyan az atyák irataiban s a IX. századot meg nem haladó latin Rituálékban sehol határozott feloldozási alakot, mert amely a latin Rituálékban olvasható, az a zöldcsütörtökön adatni szokott abszolutió; erről a vélemények nem egyeznek; némelyek *az egyház színe előtt érvényes, a bűnt nem illető, csak a végzett penitenciától való mintegy hivatalos felmentésnek veszik* azt a feloldozást, mások szoros értelemben vett bűnbocsánatnak. Hogy a szentatyák irataiban miért nem találunk szentségi alakokat, annak oka[11] a disciplina arcani, mely a szentségekre elsősorban kiterjedt. Irataik közkézen forogtak, s azért azokban tüzetes meghatározást nem olvasni. Ismeretesek I. Ince pápa szavai, aki kérdeztetvén a gubbiói püspöktől, vajjon a prezbitereknek szabad-e a gyermekeket bérmálni? azt felelte: «ez csak a püspököknek szabad; — a szavakat pedig nem mondhatom, hogy ne látszassam inkább árulónak, mint tanács-

Nincs határozott régi abszolutió-formánk.

adónak». Jóllehet ily tartózkodók az atyák, kifejezéseik mégis inkább az esedező feloldozásokra utalnak, azt írják ugyanis, hogy a bűnök az *egyház imái által* bocsáttatnak meg; hogy a bűnösök a papok esedezése által szabadulnak meg terhüktől. Igy lehet érteni Szent Jakab szavait is: «valljátok meg tehát egymásnak bűneiteket». (c. 5. v. 16.) E szavakat Origenes (Hom. 2. in Leo.), Chrysostomus (L. 3 de Sacerd.), Callixt pápa (Burchardnál l. 18. c. 2.), Szentviktori Hugó, Szent Bernát, Szent Ágoston művei közt foglalt «de visitatione infirmorum» című könyv szerzője, a gyónásról értik; ugyanígy értelmezi az újabb szerzők beláthatatlan sora; — ha pedig gyónásra értik, akkor az az «orate», az a «deprecatio» alkalmasan a feloldozást jelzik.

Alexandriai Kelemen elbeszélése a rablóvá lett neofitának Szent János apostol által történt megtérítéséről ugyanerre a következtetésre utal. Igéri Szent János, hogy *imái* által kieszközli neki a bűnbocsánatot; amint Evangéliumában is buzdítja az egyházat, hogy imádkozzék azokért, kik nem vétkeztek «*peccatum ad mortem*», bűnt, mely mintegy menthetlenül az örök halálba vezet. A bűnbocsánat az egyház, vagyis a papok imájának, könyörgésének kiséretében adatott; imádkozva oldozták fel testvéreiket a bűntől. Ugyanezt bizonyítja a kézfeltétel is, amellyel a feloldozást adták. Mert a kegyelem átruházását jelentő kézfeltételt az egyházban mindig ima kísérte. Legvilágosabban szól erről Szent Ágoston, midőn írja (de baptis. l. 3. c. 15.) «Quid est aliud manus impositio, nisi oratio super hominem?» Kézfeltétel ima nélkül jelentéktelen, erőtlen ténykedés, — azért, ha kézfeltételről van szó, az imát külön nem is említik.

Mit jelent a kézfeltétel?

Az ősegyház tehát alighanem mindenütt esedezésképen oldozta fel a bűnösöket; sírt a síránkozókkal, esedezett az esedezőkkel; szentségi alakjai is nemcsak hatásukban, hanem fogalmaztatásukban is imaszerűek voltak! hatalmának öntudatát azért sohasem vesztette; csak alázatának, «ministerium»-ának adott kifejezést az esedezésképen föladott abszolucióban; azért nem disputálunk vele, hanem épülünk rajta, épülünk keservén is, mely szívét elfogta, midőn hatalmát esedezéseiben s alázatában Novatus és Montanus félreismerte.

Foglaljuk össze röviden e fejezet gondolatmenetét, hogy abból a legfontosabb következményt levonhassuk. A feloldozás hatásosan elengedi, megbocsátja a bűnt; — nem kell hozzá tökéletes bánat, elég a tökéletlen is; azonban bűnbocsánat

A bűnbocsánat az egyházban valóságos szentség.

a természetfölötti rendben nincs megigazulás nélkül; a feloldozás szavai nem külső eredményeiben és denominatióiban törlesztik a bűnt, hanem az élet, a fény özöne indul meg általuk az Istenből a lélekre és átformálja, lényegében fölemeli, isteníti a lelket; megszentelő malasztot közöl vele. Méltán vonjuk le már most ezt a következtetést: *tehát az egyház által eszközölt bűnbocsánat valóságos szentség!* Külső jelek, szavak által hatásosan kegyelmet adni Krisztus rendeléséből,... annyi, mint szentséget kiszolgáltatni. Ne csodálkozzunk azon, hogy Isten külső jelekhez köti a kegyelmet; az emberi szívek vágya az Isten kegyelmének érzékelhető alakban és bizonyságban való megragadása. Az Isten a lényeget elrejti; a természetben az állagot az esetékek alá, a természetfölöttiben a kegyelmet a jelek alá; a földi fejletlen létnek megfelel e viszony a valósághoz; az apostoli szó «videmus nunc per speculum in aenigmate» sokféle változatban természeten és természetfölöttin végig jellemzi az embert és életét.

Mi a bűnbocsánat szentségében a külső jel?

A bünbocsánatnál e jel, ez a külső cselekvés: az ítélet. A keresztségben a mosás, az azt jellemző és meghatározó szavak kíséretében, hogy «én téged megmoslak, megtisztítlak, szeplőtelenné, kedvessé teszlek s ezáltal az Istenbe áthelyezlek, beleépítelek, beleoltlak»,... képezi külső jelét a kegyelemnek. A bérmálásban és az utolsókenetben az olajjal, krizmával való megkenés s annak természetfölötti értelmét meghatározó szavak, — az Eucharisztiában az étel és evés, mely a lelket táplálja, — az egyházi rendben a hatalom közlése a kézföltétel által — a házasságban maga a végbemenő szerződés, az az érzékelhető, szent cselekmény; a penitenciatartás szentségében pedig egy sajátságos ítélet játszódik le előttünk. A megtörődött, bűneit bevalló, önmagát vádoló, könyörületért esdeklő ember... s az Isten nevében ítélő bíró, aki feloldoz vagy megköt, állnak szemközt. Igaz, hogy ez kegyelmes ítélet, mert célja is kegyelmet, a legnagyobb jót kiosztani, kiszolgáltatni az arra érdemes léleknek; de mégis csak ítélet, hol a bűnös aláveti magát és kirovatik rá az elégtétel is.

A szentség tehát az az egész külsőleg végbemenő folyamat: *a bűnös alávetése, megadása s a bírónak ítélete.* Az előbbi elem kezdetleges és befejezetlen; az utóbbi elem pedig azt befejezi s egy egésszé határozza meg a különféle cselekvéseket. A peripatetikus filozófiából kölcsönzött műszavakkal, melyek különben az emberi felfogás általános irányát s nem egy bölcseleti rendszernek sajátos fogalmait jellemzik: azt, ami más által meghatároztatik s vele egy egészet

képez, materiának, ami pedig a materiát valamivé, például a fát asztallá teszi és pedig nem mint a fejsze, mely a deszkát vágja, hanem mint a fával közölt s a fán kifejezett meghatározás, azt formának hívjuk. Tüzetes meghatározások kedvéért a skolasztikusok e fogalmakat átvitték a szentségekre, melyekben következőleg szintén két alkatelemet különböztetünk: materiát és formát. Anyag a keresztségben a víz és az azzal való mosás, — alak a mosást kísérő szavak; épen úgy a penitenciatartás-szentségnek anyaga, a bűnösnek bánkódó önvádja, alakja pedig a feloldozás szavai. S mik a fönntartás szavai? a fönntartás szavai nem képezik alakját a szentségnek; ítéletet mondanak ugyan és pedig Krisztus hatalmából, de ez az ítélet nem ad kegyelmet soha s következőleg nem képez szentséget.

A fönntartás nem szentség.

Igy jutottunk a penitenciatartás szentségének skolasztikus összeállításához, a materia és formához. Ezt a két részt a régi egyház ily felfogásban és fogalmazásban természetesen nem ismerte; ő csak ahhoz ragaszkodott, hogy a bűnösnek be kell vallani töredelmesen, bánkódva bűneit, hogy eleget kell tennie és ha méltó rá, feloldoztatik; a feloldozás által pedig Isten gyermekévé válik; de hogy a gyónást, bánatot, elégtételt anyagnak, — a feloldozást pedig alaknak hívjuk, azt még nem is gyanította.

A XII. század óta azonban a rendszeres gondolkodás és ismeret érdekében mindnyájan a penitenciatartás szentségének materiájáról és formájáról is szólnak. Midőn ez a határozatlan «materia» szó téved tollunk alá, könnyen gondolhatná valaki, hogy a *szentség anyaga maga a bűn*. Némelyek a meggyónandó bűnöket valóban materiának hívják, de hozzáteszik, hogy a bűnök «materia circa quam» és «non ex qua». Csak a szónak tág értelme juttathatja eszünkbe ez ötletet, hogy a bűnt a szentség materiájának mondjuk. A szentség ugyancsak szent jel; a szentség anyaga az, amiből a szentség fölépül, ami a szentséget alkotja; már ⟨most⟩ a bűnt mondani a szentség alkotó részének, tehát annak, ami a másik résszel összejátszva a kegyelmet, a megszentelést eszközli, egészen bizarr és méltatlan gondolat. A szentség szent; a bűn nem az; következőleg nem is része a szentségnek. — Azonkívül a szentség arra való, hogy a bűnt eltörülje; a bűn tehát mint megsemmisítendő terminus áll a szentségekkel szemben, amely annál teljesebb és hathatósb lesz, minél inkább megszűnik a bűn minden szálkájával és gyökönkéjével együtt!

A szentség anyaga és alakja.

A bűn nem anyaga a szentségnek.

A bűnt eszerint teljesen ki kell zárni a szentség anyagának fogalmi köréből; ott csak a bűnbánó aktusairól, gyónás, bánat, elégtételről lehet szó. Képezik-e részét, névszerint materiáját a penitenciatartás szentségének a bűnbánó aktusai? ez a kérdés!

Képezik-e a szentség anyagát a bűnbánónak aktusai?

E részben a theológusok közt nézeteltérés uralkodik. Scotusnak, a híres ferencrendi theológusnak iskolája a bánkódó bűnös aktusait nem akarja a szentség anyagának tekinteni, s maga Scotus világosan kijelenti, hogy a «bánat, gyónás és elégtétel semmiképen se képezik részét a penitenciatartás szentségének» (III. D. XVI. 9. 1.). Azonban e kijelentés a trienti zsinat után tarthatatlan; mert e zsinat (14. ülés 3. fej.) azt mondja, hogy a bánat, gyónás, elégtétel, «a szentség teljes, tökéletes voltához, a bűnök teljes, tökéletes megbocsátásához Isten rendeletéből szükséges s e tekintetből a penitencia részeinek mondatnak»; máshol is «quasi materiának» nevezi azokat. Scotus tehát többet mondott, mint kellett volna; másrészt azonban tény az is, hogy a trienti zsinat Scotus véleményét kárhoztatni nem akarta; tanítványai tehát azt mondják: a trienti zsinat szerint a bűnbánók aktusai «ad integritatem» a szentség befejezettségéhez tartoznak; ebből azonban nem következik, hogy lényeges részeit teszik, melyek nélkül nincs szentség; mert a dolog lényege s következőleg hatása is eléggé biztosítva van, ha nincs is minden, ami kész s befejezett voltához kellene! Pedig hát csak arról van szó, hogy mi alkotja meg a maga nemében a szentséget magát; nem pedig arról, hogy mi kell hozzá, esetleg előkészület s föltétképen; utóvégre még a bűnt is lehetne a szentség anyagának mondani, ha valaki a merő föltétet is materiának mondja.

A vita századokon át húzódik; mondhatni, hogy mindkét félnek jó érvei vannak. Úgy látszik, mintha e vita meddő és skolasztikus szőrszálhasogatás volna; azonban Scotus egyik argumentuma s ez argumentummal szemben való állásfoglalás egyszerre a praxis kellő közepébe veti a két ellenkező felfogás érvényesülését.

Ez a kérdés gyakorlati.

A skotistáknak nagyon kedvez a gyakorlat, legalább a mostani. Mi mindenkit abszolválunk, ha önkívületbe esik, ha nem is adhatja bűnbánatának legcsekélyebb jelét; sőt ha egyáltalában nyoma sincs annak, hogy ő gyónni kívánt. Ime, mondják a skotisták, hol vannak a bűnbánat érzékelhető nyilvánulásai, melyek a szentségbe alkotó részül befolyjanak?! ha pedig nincs meg az egyik lényeges alkotó rész,

lehet-e akkor szentségről egyáltalában szó? minek abszolválják az ilyet? úgy látszik tehát, hogy praxisban mindnyájan skotisták vagyunk, mint ahogy a praxisban senki se tanítja a praemotio physicát, senki a praedestinatiót ante praevisa merita!

Sőt e gyakorlat kifejlése, a fordulat e vélemény szerint való eljárásban még inkább nyomósítja a skotista vélemény érvényét. A XVI., XVII. században átlag tagadták a theológusok, hogy abszolválni lehessen oly beteget, ki önkívületben fekszik és semmi jelét sem adja bűnbánatának. Hivatkoznak a régi egyház praxisára, amely abszolválta ugyan az ily szerencsétlent, de csak akkor, ha legalább voltak tanúk rá, hogy az illető gyónni kívánt. — A többi hasonló eset az egyháztörténelemből nem tartozik ide; mert akár Fulgentius katechumenje, aki érzéketlenül fekszik s mégis megkereszteltetik, akár Ágoston házasságtörői, kik életjelt nem adnak s mégis megkereszteltetnek vagy feloldoztatnak, tényleg, az ő állapotuknál fogva, tudniillik *mert katechumenek voltak* vagy *mert a nyilvános penitenciát tartották*, — *tényleg*, mondom, *kérik a szentséget*.

Míg így álltak az ügyek, mondhatni nem volt nagy kilátás a skotista vélemény érvényesülésére. Később azonban fordulat állt be a gyakorlatban. Kezdték abszolválni azokat is, kik nem kérték az abszolutiót; elhagyták azt a feltételt is, «ha ugyan keresztény életet élt»; — s e gyakorlat általános lett s most senki se kérdi a körülállóktól, akart-e az illető gyónni vagy nem; hanem miután a gyóntató megtett s megkísérelt minden vele lehetőt, feloldozza; igaz, hogy föltételesen, de erről szólni is fölösleges, mert *minden feloldozás föltételes*, tudniillik ezen feltétel alatt adjuk: ha érdemes rá az illető. Ez már az aktus sajátosságából következik. Akik a bűnösnek bánatát, gyónását a szentség valóságos, alkotó részének tartják, azok avval állnak elő: «van az ilyen betegeknél is bánatuknak és alávetésüknek mindig külső jele, esetleg a pihegő lélekzet, sóhajok, fohászok, szemeik esdő pillantása, jóllehet ezeket a gyóntató tán nem érti!» Mennyire mondható az ilyen *észre nem vett* bánat érzékelhetőnek, arra kár szót pazarolni! Elég az hozzá, hogy a praxis ez s mindkét vélemény igyekszik e praxisban érvényesíteni vagy legalább hozzá alkalmazni felfogását.

Mi tehát minden érzéstől megfosztott, önkívületben fekvő beteget feloldozunk s a trienti zsinattal mégis azt tartjuk, hogy a bánat, gyónás és elégtétel a szentségnek

részeiül, a szentség anyagául tekintendők. Hogy mily értelemben képezik anyagát a szentségnek, arra nézve zavartalanul tovább folyik a pro és contra érvelés; — hiszen minden szentség lényegileg más és más jel; — más a mosás, az étkezés, a szerződés, az ítélet s az ily disparát dolgok anyagának meghatározásában bizonyára nagy fogalmi kilengések lesznek észlelhetők, anélkül, hogy a dogma értelmét csorbítanák.

Ami a főkérdést illeti, melynek tárgyalásában a kitérésre alkalom nyílik, — hogy a penitenciatartás valóságos szentség, az el nem homályosul az ilyen theológiai elmélyedések és eltérések által; a katholikus igazság kezdet óta ragyogott a theóriában és praxisban, hogy a feloldozó ítélet által, melynek a bánkódó bűnös alázattal veti magát alá, megszabadul lelke a bűntől s bármikép fogták is fel a megigazulást, s ha még oly fejletlen volt is a gráciának, mint habitusnak felfogása, annyit tudtak, hogy a feloldozás által visszanyerik azt, amit a keresztségben nyertek, az újjászületés valóságát, — szívükben kiárad a szeretet az Isten lelke által, aki bennünk lakik; — beleoltatnak Krisztusba s az örök életre érdemes cselekedetek gyümölcsét hozzák, melyet előbb nem hozhattak!

Ismétlem, ez a régi egyház fogalma a penitenciatartásról, mely fogalomnak a skolasztikus theológia azt a nevet adta: *Sacramentum . . . Szentség.*

Párhuzam a keresztség és a penitenciatartás közt.

E fogalom különösen végig kíséri az egyháznak kezdettől máig kedvelt párhuzamát, melyet a keresztség s a penitencia közt vont és von. A keresztség s a penitenciatartás érdemre, érvényre, hatásra, szükségességre nézve *két* szemben álló *isteni rendelés.* Krisztus vérének ereje gyógyít bennük halálos sebeket. «Ha a katechumen meggyilkolt valakit, bűnét a keresztség törleszti; ha a keresztény a gyilkos, a penitenciatartásban és a feloldozásban talál üdvöt.» (Ágost. De conjug. adult. l. 2. c. 16.) Azért a penitenciának kiszolgáltatása is olyan misztérium, mely csak az egyház szolgáit illeti. Az apostol szavát, hogy ők «dispensatores mysteriorum Dei», az egyház a penitenciáról csak úgy értette, mint a keresztségről; az Isten misztériumai elsősorban a hatalmak, melyeket Isten a bűnbocsánatra adott, olyan pedig kettő van, más és más ugyan: a keresztség és a penitenciatartás. Innen az a szép szokás, mely zöldcsütörtökön a dogmának kifejezést adott, hogy a diakonus az offertórium után a püspökhöz vezette a katechumeneket s a nyilvános bűnbánókat; azokat, hogy megkeresztelje;

Ez is bizonyítja, hogy a penitenciatartás valóságos szentség.

ezeket, hogy végleg feloldozza; ez alkalomból így szólt a püspök: «Szaporodunk az újjászülöttekkel és erőben növekszünk a megtértekkel; mos a víz, mos a könny is» és Szent Simpliciusról olvassuk, hogy három római bazilikában kijelölt papokat a bűnbánók és a megkeresztelendők szolgálatára.

Méltán fejezzük be e fejezetet a penitenciatartás neveivel, melyek szentségi erejét és méltóságát hirdetik: Tertulliánnak és Alexandriai Kelemennek «ez a második segélynyujtás, ez az üdv második pharusa» vagy mint némelyeknek tetszik «mentődeszkája» — ez a «második kegyelem»; Nazianzi Gergely szemében ez «a fáradalmas keresztség»; — ez a második «újjászületés». Theodoret szerint, s Jeromos szavaival élve, a «második kapuja az egyháznak»; a «keresztség az egyházba-lépés kapuja: a bűnbánat az egyházba való visszatérés ajtaja». Mindkét szentségben az Isten lelke működik; mindkettő szükséges az üdvösségre a bűnösöknek, az egyik a pogány, a másik a keresztény bűnösöknek. — Hogy egymástól különböznek, azt nem kell már bebizonyítanunk, elég hogy bebizonyítottuk, hogy *egyek egy természetfölötti, Krisztus által rendelt speciesben, mely azt mondja, hogy «mi a szentség?»* A keresztség szentség, — a penitenciatartás is az. Igaz, hogy siralmasabb, fáradalmasabb, s nem oly gyökeres hatásaiban a penitenciatartás, mint a keresztség, de azért minden bűnt törleszt, melyet a keresztség után elkövettünk s visszaállítja a lelket azon érdemeinek birtokába s a megszentelő malaszt azon fokára, mely a bűnbeesés előtt része volt. Ezt a theológia «reviviscentia meritorum»-nak hívja, s egyike azon igazságoknak, melyek az Isten könyörületét legragyogóbb világításban tüntetik fel a vágyódó bűnös lelke előtt. Mert Isten megtehetné, hogy a bűn folytán a lélek elveszítse minden előbb szerzett érdemét, amint elveszti a megszentelő malasztot, ha még annyira bővelkedik is benne; de az Isten sehogy sem akarja a bűn nyomait az érdem elvesztésében megörökíteni. Elfogadta kegyelmességében az ember természetfölötti cselekedeteit érdemül az örök életre, meg is adta volna ez érdemnek járó jutalmat, ha az ember ez állapotban meghalt volna; de ime közbejött a bűn, a kegyelemvesztés; mi lesz már most, ha a bűnös újra visszatér az Isten kegyelmébe, azokkal az érdemekkel? A theológia azt feleli: *az Isten színe előtt azok az érdemek ismét fölélednek*, mert a bűn csak akadályul szolgált, hogy ne jutalmaztassanak, de nem eszközölte azt,

Ugyanezt teszik a bűnbánat nevei.

Mit ad vissza a penitenciatartás szentsége?

Kegyelmet

a minden előbbi érdemünket.

hogy megszűnjenek. Igy tehát a penitenciatartás által föléled minden előbbi érdemünk s mivel az érdemnek megfelel a kegyelem foka is, föléled az a megszentelő malaszt, melylyel előbb bírtunk. A bűn tehát minden örökkévaló következményeiben kivész, zsarátnoka elalszik, pusztulását az életnek teljes, előbb bírt foka váltja föl; nem marad semmi, ami figyelmeztetné az örökkévalóságban, hogy az Isten valamit elvont tőlünk, amit már előbb adott; nem . . . «dona Dei sunt sine poenitentia»; Isten nem von vissza abból semmit, amit szeretetében egykor juttatott nekünk, csak a bűn ne akadályozza őt, hogy megáldjon irgalmának bősége szerint.

XIV.

Kik köthetnek és oldozhatnak bűnöket az egyházban?

Az «egyházi hatalom» mindig érvényesült.

Alig van világosabban és élesebben kidomborított jellege az egyháznak, mint az Istentől nyert hatalom öntudata, melynek hordozói az apostolok s nem az összegyház. Minden hatalom és tekintély, mely Istentől az egyházra átszármazott, az apostolokban van letéve. Azért nem csodálkozhatunk azon sem, hogy a bűnbocsátó hatalom is teljesen és kizárólag az apostolokban van s azokban, kikre az apostolok hatalmukat átruházták. E gondolat, mely az ősegyház történetéből önként kiemelkedik, elegendő volna annak bebizonyítására, hogy a bűnbocsátás az «egyházi szolgálat» gyakorlata. Valamint az apostolságot Isten adta minden hatalmával: úgy a bűnbocsátó hatalom is Istentől van s az apostolok tudják jól, hogy ők semminemű hatalmat vagy szabadalmat sem nyernek a községtől. Az apostolok mindent kézben tartanak; a hívekkel való közös munkásságnak semmi nyoma a «hatalom» s a «szolgálat» rendeleteiben.

Péter «egyházi szolgatársakat» ismer s a prezbiterekben oly férfiakat lát, kik hozzá hasonlóan a testvérek tanításában és vezetésében fáradoznak. A zsidók közt használatos «vének» «πρεσβύτεροι», a pogányok közt divatosabb «ἐπίσκοποι» kifejezések alatt az apostoloktól fölállított «egyházi szolgálatot» értették. Ez az «egyházi szolgálat» kezelte az «egyházi hatalmat» s e hatalom pedig merőben az apostoloktól származott át a presbyterekre és episkoposokra. Akár püspökök voltak legyen mindezek, akár mind csak papok, — eziránt nincs a tudósok közt megállapodás,[15] — ők kötöttek, ők oldottak, kormányoztak, rendelkeztek, szóval ők képezték *a papi rendet*. Az «egyházi szolgálathoz» tartoznak a diakonusok is, kiknek tisztét és hatalmát a szentírás s az egyházi gyakorlat határozta meg.

A bűnbocsátó hatalmat a diakonusoktól megkülönböz-

Az oldó és kötő hatalom az egyházi szolgálatés.

tetett «papok», «sacerdotes» kezelték, kik alatt a püspököket s az egyszerű papokat értjük. Ez állításunk bebizonyítására elégséges volna az apostoli «egyházi szolgálatra» hivatkozni, mely az egyház szervezetében a leglényegesebb s ép azért az egyház életében a legélesebben kiemelkedő intézmény. Krisztus a bűnbocsátó hatalmat kizárólag az apostoloknak adta s az apostolok az őket nyomban kiváltó «egyházi szolgálatra» ruházták; az «egyházi szolgálat» fönnállása pedig indirecte azt bizonyítja, hogy Krisztus a bűnbocsátással az apostolokat *kizárólag* bízta meg; mert ha nem volt volna az apostolságnak maradandó s kizárólagos funkciója, akkor nem állhatott volna az apostoli tiszt a merev tekintély álláspontján a községgel szemben s nem tartotta volna szükségesnek e merev tekintély átruházását a községtől élesen elvált «szolgálatra».

Már e félig dogmatikus bizonyításba is belejátszik az egyháztörténelem, melynek világánál még fényesebben ismertük fel a katholikus tant, hogy a bűnöket csak a papok bocsátották meg.

Történelmi bizonyítás.

Bárkihez forduljunk, akár Origenes foliansaiban, akár Cyprián leveleiben, vagy az Apostoli Konstituciók kétes szerzőjű, de nagytekintélyű lapjain keressük a bűnbocsátás kezelőit, mindenütt papokkal találkozunk. Kinek vallják be Cyprián elesettjei bűneiket? «az Isten papjainak»; s az alexandriai kényes közönségnek ki előtt nem kell szégyelnie szívének sebeit? «az Úr papja előtt». (in Levit. hom.)

Az egyházban dúló tévtanok az igazságnak oly szolgálatot tesznek, mint a háborús idők éjjeleiben égő városok és falvak; nemcsak pusztulást hirdetnek, hanem fényt is árasztanak; úgy vagyunk e kérdésben is a különféle bevágó eretnekségekkel és harcokkal; tanúskodnak az egyház általános és kétségbe nem vont hite mellett, hogy a bűnbocsátó hatalom kizárólag a papok kezében van.

Arius herezise tagadja a különbséget a püspöki s a prezbiteri hivatal közt, de vitáiban föltételezi a papság bűnbocsátó hatalmát. Egyformák ezek, úgymond Arius, hatalmuk, tisztjük ugyanaz. Nem úgy van, felelik rá az atyák, a kulcsok hatalma igen mindkettőjüké a bűnbocsátást illetőleg, de a püspök papokat szentelhet, a prezbiter pedig nem. Tudjuk, hogy Szent Jeromosnak is vannak nyilatkozatai, melyek egyes püspökök túlkapásai ellen irányulnak; Jeromos nagyban kiemeli, hogy püspök és prezbiter egyaránt bűnt bocsát, s azért mindkettő nagy az egyházban.

A papi hivatal nagyságának és fönségének legékesszólóbb érvét a szentatyák a kulcsok hatalmából merítették, mely a papság kezeibe van letéve. Az első pap mindig a püspök; ő az Eucharisztiának s a penitenciának papja; — utána jön mindjárt a prezbiter, ki a püspököt mindkettőben helyettesíti; kívülük a kulcsok hatalmát más nem kezelheti: «mivel bizonyos és kétséget nem szenved, hogy a diakonusok fel nem oldozhatnak, nem lévén náluk a kulcsok hatalma, mely a papságnak adatott», így szól a poitiers-i zsinat 1280-ban. Emlékezzünk Aranyszájú szent János «De Sacerdotio» című művére; angyal, arkangyal eltörpül a szónoki író előtt, midőn párhuzamot von köztük s a papok között, s látja, hogy ezek nemcsak a világból merednek ki, hanem az égben is angyaloknál hatalmasabbaknak bizonyulnak a kulcsok hatalmánál fogva. Újabb bizonyítékoktól bátran elállhatunk, mert bárki szívesen megengedi, hogy a középkori egyház a kulcsok hatalmát kizárólag a papságnak vindikálja. A diakonus fel nem oldozhat.

Vannak azonban egyes nehézségek, melyek azt látszanak bizonyítani, hogy legalább szükség esetén nem-papok is megbocsáthatják a bűnöket. E nehézségek a régi s a középkori egyház szokásaiból erednek s a történelmi tanulmányok jelen magaslatairól szemlélve azokat, köddé foszlanak. A régi egyházban kiválólag Cyprián szorgos intézkedései állják utunkat. 12. levelében azt írja a karthagói papoknak és diakonusoknak: «Mivel most még nem jöhetek hozzátok, s a nyár is ránk fordult veszélyes lázaival, üdvösnek tartottam elrendelni, hogy elesett testvéreink, kik a vértanúktól ajánló leveleket kaptak s Isten előtt azoknak érdemei által kegyelmet nyernek, betegség esetén ne várjanak Ránk; hanem bármely prezbiternél, vagy ha prezbiter nincs jelen s a halál sürget, a diakonusnál «exomologesin facere delicti sui possint, ut manu eis in poenitentiam imposita, veniant ad Dominum cum pace». Nehézségek.

Minden azon fordul meg, hogy mit jelent «exomologesin facere», gyónni-e a bűnbocsánat elnyerése végett, vagy valami vezeklő szertartást és a büntetéstől való teljes feloldozást, tehát teljes búcsút? Mert tudjuk, hogy a régi egyház a penitenciától, vagyis az ideiglenes büntetéstől is szokta volt gyermekeit feloldozni, még azon esetben is reájuk tévén kezeit s feloldva őket a kisebb excommunicatiotól, ha a kánoni penitenciát kiállották. Az Eucharisztia vétele, ez az ő «pax»-a, mely nélkül fájt neki elereszteni gyerme- Milly feloldozást adhattak a diakonusok?

keit; s ezek is forrón vágyódtak a végleges feloldozás után, — Ha pedig nem ezen végső feloldozásról van itt szó. mely egyszerűen búcsú-engedélyezés volna, hanem valóságos gyónásról a bűnök bocsánatának elnyerése végett: akkor azt kellene mondanunk, hogy az ilyen gyónás és feloldozás nem volna szentség, hanem az áhitat egy gyakorlata, mely a szorongatott bűnöst arra ösztönzi, hogy végső szükségben minden eszközt megragadjon, magát minden lehető módon megalázza, bűneit testvéreinek s még inkább az oltár szolgáinak, a diakonusoknak bevallja, hogy így fokozottabb bánat s megtörődés után élénkebb reménnyel járuljon az Úrhoz. A diakonusokat illetőleg itt-ott zavarok állottak elő s a nekik tett bűnvallomást könnyen szentségi gyónásnak minősíthette a nép; találkozunk is ilyféle törekvésekkel, mert a diakonusok túlkapásai még a misére is kiterjeszkedtek. Az arlesi zsinat 15. kánonja tiltakozik a miséző diakonusok ellen, s úgy látszik, hogy keleten is fordultak elő hasonló visszaélések. Ha pedig a miseáldozat bemutatását magukhoz is ragadták néhol a diakonok, annál hihetőbb, hogy gyóntatásukat a prezbiterek funkciójával egy színvonalra emelték. Azonban, amint mondtam, ez a gyónás nem szentségi gyónás, hanem annak pótléka, alázatos bűnbevallás, melyet laikus előtt is, s még inkább a diakonus előtt végezhetett a szorongatott bűnös. E megragadó szokásnak számos nyomaival találkozunk, kivált a nyugati egyházban; a haldoklók, ha pap nem volt kéznél, bárkinek gyóntak s az egyházi szónokok és írók buzdítják a híveket, hogy a «laikus gyónást» gyakorolják. Szent Ágoston beszéli, hogy egy hajón, mely végveszélyben forgott, az utasok egyike nagyon vágyódott az Istennel való engesztelés után, de csak ketten voltak a hajón keresztények. Egymásnak gyóntak tehát s az egyház vigasztalódva vette tudomásul a történteket. Mert általános volt a vélemény: «oly nagy a gyónás ereje, hogy ha nincs pap kéznél, gyónjunk felebarátunknak. Sokszor ugyanis megesik, hogy a bűnös nem gyónhatik papnak . . . és jóllehet annak a gyóntatónak nincs *feloldó hatalma*, de a gyónó megnyeri bűnei bocsánatát vágyódó lelkének érdeméből». (Cap. 16. de vera et falsa poenit.)[16] Ez idézetben tisztázva van az egész kérdés: ki van mondva, «bár nincs neki feloldó hatalma, mégis . . .»; más szóval, bár nem vesz fel szentséget, a bánat tökéletessége szerzi meg neki a bocsánatot. Ily értelemben írnak a skolasztikusok is. Kételkednek, vajjon zsidónak

A laikus-gyónás.

is gyónhatna-e valaki s kellő korlátozással rámondják, hogy igen, még annak is, ha nincs más.

Szent Tamás sem veti meg e gyakorlatot, sőt ajánlja (suppl. q. VIII. a. 2.); tegyen a bűnös tőle telhetőleg mindent, amit tehet, — gyónjék, akinek lehet, — az illető őt ugyan fel nem oldozhatja, de a bocsánatot e réven könnyebben s biztosabban érheti el, mintha ezt elmulasztja; ezek Szent Tamás gondolatai. Mit reméltek ugyanis a laikus gyónástól? mélyebb, tökéletesebb bánatot. Igaz, hogy e szokás gyakoriságából itt-ott visszaélések is támadhattak, s hogy a szentségi gyónás néhol elveszthette nimbusát az ily helyettesítések által; de azért az egyház jól tudta, hogy a laikus gyónás csak erőtlen képe a bűnbocsánat isteni erővel fölszerelt szentségének; jóváhagyta, hogy a diakonok s a világi hívek szükség esetén gyóntathatnak, de hozzátette: «fel nem oldozhatnak, mert nincsenek kulcsaik».

E szokás jó sokáig tartotta fönn magát. A lovagias IX. Szent Lajos afrikai expedíciójában Jonville János is föltüntet hasonló esetet. A szaracenek kivont karddal rohantak a foglyok hajójába, hol Jonville is tartózkodott. A foglyok a papokhoz siettek gyónni, Bellinoi Guido pedig, a német rend nagymestere, ki szintén ott volt, Jonville lábaihoz borulva gyónt, ki nem volt pap. Később V. Márton a wicleffitáktól bekövetelendő hitvallásba betette e kérdést: «hiszi-e, hogy a keresztény, ha van is töredelme s pap is áll készen szolgálatjára, ennek s nem bárkinek gyónni tartozik?» *A középkor buzgalmasságából tehát herezis nőtt ki.*

A buzgalomból herezis nőtt ki.

Azonban a bűnbocsátó hatalom hordozóinak e megszorítása még nem elégséges. Nem minden pap gyóntathat és oldozhat fel bárkit, bárhol; hanem az érvényes feloldozáshoz joghatóságra van szüksége. A két hatalom: a papi rend s a joghatóság egybefolyva, találkozva egy személyben, fölavatják az illetőt a penitencia kiszolgáltatására. A papi rendet a felszentelésből veszi, — a joghatóságot a legfőbb pap Istentől, a többi az illetékes egyházi felsőbbségektől nyeri. A papi rend megszenteli s a szentségnek, amennyiben az általában szent, szentséget eszközlő jel kiszolgáltatására fölavatja a papot; a joghatóság a szentség fölvételére alkalmas híveket jelöl ki, s a szentségi hatalom gyakorlatára tért nyit. Joghatóság nélkül a papi rend bűnbocsátó hatalma nem egész, nem teljes, belső lényeges hiányban szenved. Miért? mert a bűnbocsátó hatalom bírói hatalom, a penitenciatartás szentsége ítélet; maga a szentség nem áll fönn, ha nincs helye az ítélet-

A papi renden kívül a bűnbocsátáshoz joghatóság is kell.

nek, a szentséghez tehát mindaz megkívántatik, ami az ítélet megejtéséhez szükséges; ahhoz pedig, ha szabad e hasonlattal élnem, nem elég a bírói kvalifikáció, hanem kell, hogy a bíró, a legfőbb bíró helyett álljon ott, s az ő nevében hozza ítéleteit. Ime ezt az odaállítását az alkalmas, arra fölavatott embereknek, ezt a missziót joghatóságnak hívjuk. Mivel tehát a penitenciatartás bíráskodás alakjában ítéletképen szereztetett Krisztustól, elkerülhetetlen szükséges hozzá a joghatóság. Ez a trienti zsinat érvelése (sess. 14. c. 7.): «miután a biráskodás természete azt hozza magával, hogy ítéletet csak alattvalóink ügyében ejthetünk, mindig élt az egyházban a meggyőződés s a zsinat is ugyanazt erősíti, hogy mitsem ér az a feloldozás, melyet a joghatósággal nem bíró pap adott».

Ez az egyház tana, mely a biráskodás természetéből egyszerű következtetés révén folyik, mint azt a trienti zsinat is erősíti; legfölebb azirán lehetne kétség, hogy nem adja-e az egyház a joghatóságot magát a fölszentelésben. Mi a latin egyházban tudjuk, hogy a joghatóságot a püspökök külön adják; de magában véve adhatnák az ordinációban is. Azonban ezáltal előbbi állításunk csorbát nem szenved, mert azon esetben is nem a felszentelésben átruházott papi rendnél fogva oldozhatna, köthetne az újmisés, hanem a felszenteléstől különböző püspöki rendelkezés nyomán. Amennyire ez a rendelkezés terjed, annyira terjed az alantas papnak oldó és kötő hatalma; a püspök kivehet személyeket, kivehet bűnöket, magának tartván fönn ezek körül a joghatóságot. A papok pedig, kiknek joghatósága korlátozott, a korlátokon túl épen semmit sem tehetnek, s ha tesznek, ha oldoznak, tényekedésük hatálytalan, semmis.

XV.

Mikor adta meg az egyház a bűntől való feloldozást?

Több helyen kínálkozik ez értekezések folyamán alkalom a feloldozásról szólni; de mivel sokféle kérdés vetődik fel e tárgyban, jónak láttam a legfontosabbakat itt külön összefoglalva az olvasó elé terjeszteni.

A keresztény történetírást s a theológiát egy kérdés sem érdekli annyira, mint az, *hogy mikor adta a régi egyház a bűntől való feloldozást.* Képzeletünk elragad magával s midőn az évekre terjedő penitenciákra gondolunk s az egyháznak ezekben híven tükröződő utálatára bűntől és vétektől, hajlandók vagyunk elhinni, hogy a feloldozás csak évek mulva, vagy épen csak a halálos ágyon adatott meg. De e hajlamunk az ősegyházzal szemben legalább is úgy veszi ki magát, mint öntudatlan megszólás, mint gyanúsítás, mely jóindulatú, de rosszul értesült lelkekben támad. Ki akarná elhitetni magával, hogy érti annak az erő- és szellemteljes, annak a gyengéd és buzgó egyháznak életét, ha a holt kánonok néhányát általánosítja, ha terjedelmüket mereven kitágítja s ha a betűnek szűkkeblűségéből az élet gazdagságának tagadására következtet?

Határozatlan fogalmak a régi egyházról.

Említettük már, hogy az egyház vezeklési fegyelme kezdetben mily szelíd, résztvevő és elnéző volt; említettük azt is, hogy később szigorú lett; a gyengéd ifjú anyának szelíd arcán néhány szigorúbb árnyalat lépett fel; a roszszabbuló, nehezülő élet gondjainak árnya. Ne csodálkozzunk, hogy az a szende arc a gnosztikusok, kainiták lealacsonyodásai közt, Marcus és Marcion kicsapongó hereziseinek hírére komorabb lett s hogy nemcsak Tertullián, de a római Hyppolitus is a romlás ellen való törekvésükben az egyházat a szigor végleteire akarták ragadni. De az egyház a végletekbe nem csapott át; azok az egyszerű római püspökök le

Ingadozások az egyházi fegyelemben.

nem vették szemüket a bűnösöket szerető Krisztusról s szívesen osztoztak a neki jutott szemrehányásokban, «hogy bűnöket bocsát» s «a bűnösökkel társalog». Lett légyen bár a III. századbeli pápa a római Piscina publicában sátort ütött pénzváltónak szabadosa s Hyppolit előkelő úr és síma, görög platonikus, se baj: tudta azt Callixt pápa, hogy ha szigorúbbnak is kell lennie, mint Szent Pálnak Korinthusban, nem szabad a bűnösöket eltaszítania. Ez az egyik megjegyzés.

A másik a következő. A fegyelem nem volt egyféle. A régi egyházak e dologban lehetőleg önállóak voltak s fegyelmükbe nemzeti szokásaikat, vérmérsékletüket, tradicióikat belevették. Az afrikai egyház nagyon szigorú volt; a tüzes, vad vérmérséklet az afrikai keresztényeket majdnem arra ragadta, hogy a hitehagyottakat szétmarcangolják; az aposztatáknak nyilvános penitenciát engedni, erről hallani sem akartak. S az a síró Cyprián, hogy törekszik megpuhítani földieit, s még ő se tagadhatja meg, hogy forró, afrikai vér lüktet ereiben, midőn azokat az elesetteket, kik csak halálos veszedelemben fordulnak az egyházhoz s kegyelmet esdenek, feloldozni nem akarja. Mit mondanának a papról, ki a XX. században Cypriánt utánozni akarná?

A régi vezeklési fegyelem tehát okvetlenül nagyon különböző volt; megengedjük, hogy szigorú volt sok helyen, — megengedjük, hogy Carthagóban s a Pontusban a bűnösöket sokszor fel nem oldozták, hogy a tartományi zsinatok kánonjait ha olvassuk, borzalom futja át idegeinket s azt rebesgetjük: «szent tiszta jegyese Krisztusnak, mily kegyetlen szép voltál!» Azonban valaki már most azt kérdezheti: az volt-e az egyház fegyelme, hogy a feloldozást sohasem adta meg, csak a borzalmas, hosszas, éltetölő vezeklés végén? s ha a bűnös végre leülte, lesírta rovását s újra vétkezett, talán ismét a reménytelen, örömtelen vezeklési évek láncolata nyílt meg előtte s feloldozás nélkül epesztette, emésztette magát? Feloldozás, ó be vigaszos szó; de hát mindig közbelépett a fájdalmas gyónás s a feloldozást sugdosó öröm híre közé az évek s életek penitenciája? *ez a kérdés.*

A régi vezeklési fegyelem különböző volt.

E kérdésre mély meggyőződéssel csak azt felelhetjük: az egyház vezeklési fegyelme merő élet és szellem; csupa alkalmazkodás és józanság, célratörekvés és engedékenység! Volt igenis szokásban a feloldozást csak a penitenciának végén adni, de ez nem történt oly gyakran, mert annyi tekintet, akadály, kellék, föltétel játszott közbe a feloldozásnak hogyan, miként való megadásában, hogy a borzalmas káno-

A kánonokat diskréten alkalmazták.

nok alkalmazása a legdiszkrétebb s legjózanabb volt. Aki azt gondolja, hogy minden gyónás után előbb a vezeklést kellett végezni, s azután jött rá a feloldozás, az teljes meztelenségében láttatja járatlanságát a régi egyház történelmében. A legtöbb bűnt, tehát a legtöbb gyónást felváltotta a feloldozás; mihelyt a bűnös a prezbiter lábaihoz borulva bevallotta bűnét, megkapta a feloldozást. A prezbiter adta föl neki belátása szerint az elégtételt; mert a *kánoni penitencia* az első három században csak a bálványozásra, paráznaságra s gyilkolásra volt kivetve s az egyes egyházak csak idővel terjesztették ki a penitenciát más hasonló vétkekre. Azonkívül felvetődik az a fontos kérdés, vajjon ha valaki akár ezeket a nagy vétkeket is, *titokban* követte el, kirótták-e rá a nyilvános penitenciát? Ezt túlnyomó számban tagadják a theológusok; szerintük csak ha nyilvános volt az esés vagy nyilvánossá lett, járt érte a kánoni vezeklés; máskor nem kényszerítették a vezeklésre a híveket. Gondolom, hogy valóban az a legtalálóbb kifejezés, *hogy nem kényszerítették a híveket;* mert hogy a hívek szívesen tették s önszántukból kérték a titkos vétkekért is a nyilvános penitenciát, nagyon valószínű; sőt azt is megengedem, hogy *egyes egyházak* és zsinatok a titkos bűnökért is nyilvános vezeklést rendeltek.

Vélemények a kánoni penitenciáról.

Már most ha valaki megtartotta a kánoni penitenciát, minden jel arra látszik utalni, hogy a feloldozást az ilyennek rendesen *csak a vezeklés végén* adták. Ismerjük állításunk nehézségeit, de úgy látszik nekünk, hogy e nehézségek miatt nem tagadhatjuk magát e nézetet, hogy azektól megszabaduljunk, hanem alkalmazásáról kell helyes fogalmat szereznünk.

A feloldozást rendesen a vezeklés végén adták.

A szentatyák, az Apostoli Konstituciók, Hermas, Szent Pál tanítványa,[17] a kánoni vezeklést úgy tüntetik föl, mint amely a megigazulásra elvezet; vezeklés nélkül nem tartják a bűnöst kellően disponálva; az ördög szolgaságát látják fölötte s lelkén foltot, sebet, nehéz nyavalyát siratnak. «Azt hiszed-e, írja Hermas (l. 3.), hogy rögtön eltűnik annak a bűne, aki penitenciát tart? Nem bizony, hanem a vezeklőnek meg kell törődnie lelkében, sok mindenféle gyötrődést kiállania, *s miután mindent, amit ráróttak, kiszenvedett,* akkor talán az, ki őt alkotta, irgalomra hajlik iránta.» Ugyanez a Hermas a IX. könyvben írja: «Miután az Isten látta *őszinte vezeklésüket, ellörülte vétkeiket*». A Tertulliántól aposztrófált Zefirin pápa pedig azt mondja: «Én a paráznaság bűnét is megbocsátom a bűnösöknek, *miután penitenciát tartottak*»,

«*poenitentia functis*». Cyprián buzgalmas panaszai a kánoni vezeklés szükségességéről, valóban imelygős túlzásoknak bizonyulnak, ha föltesszük, hogy a vezeklés a régi egyházban elsősorban nem azért tartatott, hogy a bűnös Istennél kegyelmet, vagyis feloldozást nyerjen. Méltán mondhatni azt is, hogy okvetlenül csökkent volna a penitencia buzgalma, ha a gyónás után a bűnösöket tüstént feloldozzák s az atyák minden ékesszóló erőlködése egy pszichológiai lehetetlenségre lett volna pazarolva; de igenis értjük, hogy ugyancsak lehetett szítani a penitencia tüzét, ha a vezeklőnek szemei előtt az a nagy cél, a bűntől való szabadulás lebegett, melyet el kellett érnie. Sozomenus (l. 7. c. 16.) leírja a római egyház szokásait a vezeklési fegyelemben, s miután fölemlítette a templomokban végbemenő sírást s megalázódást s a püspök imáját, így folytatja: «Otthon pedig mindegyik bőjtöl, nem mosakodik, vagy más rárótt gyakorlatok közt várja a püspöktől a meghatározott időt. Eltelvén végre ez, a vétkes, ki már mintegy kifizette adósságát, *bűneitől feloldoztatik* és az egyházban a hívekkel egyesül». A vezeklés által leszünk alkalmasakká a feloldoztatásra és pedig a bűntől való feloldoztatásra . . . ez az a benyomás, mely a régi emlékek olvasása közben megszáll. — Azonban mit szóljunk az atyák azon nyilatkozatairól, melyekben rögtön, tüstént beálló bűnbocsátásról van szó? Az nem nehézség; a tökéletes bánatról való tant hirdetik azokban, s ezt vigaszul hozzák fel a bűnösnek; de a tökéletes bánat hitágazata nem állt útjában a régi egyház gyakorlatának; mert bár az Istent szeretni kezdő lélek, abban a kezdetben, abban az «instans»-ban megigazul: vajjon nem kell-e rendszerint e boldog pillanat előkészítését hosszas, fáradalmas, pszichológiai folyamatokkal eszközölni? vajjon nem természetes-e a magaslatra fölfelé haladva s folyton haladva érni? igaz tehát mindkettő, az is, amit Szent Ambrus mond: «poenitentia si de vero animo est, hoc est, si correptus statim in animo doleat, *protinus habet fructum*» (in 2. Epist. ad Corinth. c. 2.) s az is, amit fönt Hermas hangoztat.

Nézetünk nehézségei.

Mi tehát azt véljük, hogy némely theológusoknak az a viselkedése, melynél fogva egyáltalában tagadják, hogy a régi egyházban a feloldozást sohasem adták a vezeklés végén, ha évekig is tartott, elfogultságból indul ki, s nézeteik tarthatatlanok; nem a történetből, hanem rendszerükből származnak. — Ha vannak nehézségek a feloldozásnak ilyetén gyakorlatában, azokat ugyancsak másképp kell megoldani.

A nehézségek ilyenek: hogy tűrhette az egyház, hogy évszámba bűnben sínlődtek penitensei? S mit tett a penitencia végén? Újra meggyóntatta, vagy az évekkel ezelőtt végzett gyónásra adta most az abszoluciót? stb. ... E nehézségekkel szemben *be kell hatolni a régi kánonok kezelésének szellemébe.* Szellem volt a kánon s nem betű; hajlékony, alkalmazkodó, engedékeny; sok kivételt tűrt meg, mint minden általános törvény s annál többet, minél változatosabb, gazdagabb, egyenlőtlenebb volt tere és tárgya. S mi volna annyira ilyen, mint az ember és bűne? Azért most a kivételek jobban mondva a kánon-alkalmazások egész sorát kell felemlítenünk, melyek azt a zord betűt az élet józan alkalmazásában tűrhetővé tették.

Milyen volt a kánon?

Novatus herezise után a vezeklések nagyon megnyúltak; azért az egyház nem várakozott a vezeklés végéig, hogy feloldozást adjon, hanem mihelyt a «consistentes» közé lépett a bűnös, megkapta a feloldozást. Ha halálos veszélyben forgott, vagy lelke üdvét nagy kísértés, az aposztazia vagy másféle baj kerülgette, azonnal feloldozták a gyónás után. — Fiatalok egyáltalában kizárattak a kánoni vezeklésből s Labbé szerint van egy különös hagyomány, hogy senki negyvenedik éve előtt nyilvános penitenciát nem tarthatott. — A házasok mind, csak a másik fél beleegyezésével vehették magukra a penitenciát. Általános elvül fogadta el a régi egyház, hogy a klerikusokat nem kell a nyilvános penitencia alá vetni s annak is, ki legsúlyosabban vétkezett, megengedték, hogy az abszolució után mindjárt áldozhatik. Azt is tudjuk, hogy a IV. századtól a VIII-ig a vezeklők felhagytak rendes foglalkozásaikkal; ha a mesterember elhagyta volna műhelyét, a kereskedő boltját, a szolga urát ... mi lett volna akkor a kenyérkeresővel? Mindezek a nyilvános penitencia általánosságát ugyancsak megszorítják, s azon következtetésre késztetnek, hogy a kánoni penitencia mégse tartott le annyi embert, mint ahogy azt a régi egyház határozatlan képeiben mi gondoljuk, s következőleg, hogy a feloldozás egyes eseteiben a vezeklés végén, másokban s *óriási többségben*, mindjárt a gyónás után, máskor meg úgy s akkor adatott, amiként s amikor azt a körülmények javalták.

A kánonok alkalmaztatása.

Tagadhatatlan, hogy az egyház jól értette, hogy emberekkel van dolga s hogy egyiktől ezt, másoktól azt követelheti; értette, hogy vezeklési fegyelme is csak eszköz, *eszköz a szívek tisztulására, a dizpozicióra,* mely a feloldo-

zást várja; — tudta már akkor, hogy «sacramenta propter homines» s hogy az emberektől emberit kívánhat csak. S azért látjuk azt az emberit mindenütt érvényesülni, hatni, módosítani; — eljárni a vértanúkhoz s azok által is kegyességben alkalmaztatni a szigorú kánont. Igazak s gyönyörűek Dalgairns szavai (die hl. Communion 303. l.): «A praxis szempontjából elég világos bepillantásunk van a régi egyház fegyelmébe. Dacára az elméleti nehézségeknek, melyek a kánonok magyarázatában körülvesznek, elképzelhetjük magunknak, hogyan végzi egy fiatal ember, kinek sok nagy bűne van, a IV. vagy V. században gyónását. Nem kényszerítették nyilvános vezeklésre s magán-penitenciájának ideje átlag a gyóntató jellemétől függött. Ha Szent Vazulnál gyónt, alighanem jó hosszú idő mult, míg feloldoztatott. Ha milánói ifjú borult Szent Ambrus lábaihoz, akkor a szent sírva fakadt, mintha ő vétkezett volna, hogy könnyeivel a feloldozásra alkalmassá tegye. Ha Aranyszájú szent Jánoshoz ment, az alighanem azt mondta neki: «fiam; tarts penitenciát; jöjj néhány nap mulva vissza s feloldozlak s megáldozhatol». De akár Caesareában, akár Konstantinápolyban gyónt az ifjú, ne gondoljuk, hogy a vezeklés kánonjait rótták ki rá.»

A janzenisták túlzásai.

Ilyen volt régen az egyház fegyelme a feloldozást illetőleg. A janzenisták a régi egyház fegyelmére hivatkoztak s állították, hogy a bűnöst az *elégtétel elvégzése előtt feloldozni nem lehet.* A zürzavarban, mely a régi egyház fogalmáról uralkodott, s szónoki túlzások hatalmával sikerült nekik elbódítani a szigorúbb kedélyeket. Most midőn a régi fegyelmet ismerjük, a janzenizmus törekvéseit anachronizmusnak s részben történethamisításnak tekintjük. Janzenisták mindig voltak; Tertullián és Hyppolit egy húron pendül Arnaud Antallal; büszke emberek, kik a morálist nem értik s azzal a szentszékkel is, akár Zephirin és Kallixt, akár Incék és Kelemenek ülnek rajta, oly méltatlan és sértő játékot folytatnak. Azonban a galamb vércsévé, héjává nem változik. A galamb az egyház: néha ijedve fölrebben s másokat is ijeszt, de nem öl.

Ez a mi véleményünk a bűntől való feloldozás idejéről. Mások ellenben azt állítják, hogy a feloldozást a bűntől az egyház mindig, *a kánoni penitencia esetében is, röglön a gyónás után adta,* s hogy az a feloldozás, melyet a vezeklés végén adtak, elsősorban feloldozás volt a büntetéstől; bár mások megint úgy akarják, hogy feloldozás volt mind a kettőtől, t. i. *bűntől és büntetéstől.*

A kánoni penitenciának sajátos feloldozásai nem tartoznak ide; mert nem feloldozások a bűntől, hanem a *vezeklestől való felszabadítások s az azonkívül felmaradt büntetések eltörlései.* De szólnunk kell még a távollevőknek adott feloldozásról.

A távollevőknek adott feloldozás.

Morini és sok más a régibb theológusok közül állítják, hogy az egyház nemcsak az első századokban, hanem egész a középkorba bele szokva volt a távollevőket is bűneiktől feloldozni. Mások ezt határozottan tagadják. A nézeteltérés a feloldozás sokféleségén alapszik; az előbbiek azt mondják a régi történetből felhozott esetekre: nézzétek, ezek valóságos, bűntől való feloldozások; — az utóbbiak pedig azt állítják, hogy csak büntetéstől való feloldozások, vagy legalább nem szentségi feloldozások, hanem imafélék. Valóban el kell ismerni, hogy az ősegyház felfogását nem szabad egyszerűen a theológia théziseiből magyarázni, hanem az egyház történelmén kell felépítenünk életteljes hitének és szokásainak gyönyörű rendszerét; de másrészt óvakodni kell attól, hogy a történelmet dogmatika nélkül kezeljük; mert a történelemben sokszor hiányzik a preciz foglalat s következőleg egyik-másik szokás iránt, annak szelleme és értéke iránt kétségben maradhatnánk. A történettudósok engedékenyebbek lesznek; a theológusok ragaszkodóbbak. A történettudósok, midőn az egyházi szokások ragyogó emlékein elandalognak, könnyebben megengedik, hogy a régi egyház távollevőket is abszolvált; az újkori theológusok közül pedig alig lesz, aki azt megengedné. Ki vehetné rossz néven a történettudósoknak, mikor az alexandriai Serapion esetében a távollevőnek adott abszolucióra, bűnbocsánatra ismernek? Serapion, aki a bálványoknak áldozott, alázattal kéri, hogy az egyházba befogadtassék, de senki sem hallgat rá; súlyosan beteg. «Negyednapja, írja Dénes, alexandriai püspök, Fábiánnak, kissé jobban érezvén magát, unokáját hívja s így szól hozzá: «Meddig tartotok itt vissza? siess kérlek s eresszetek útra! Hívj papot hozzám». A gyerek siet; a prezbiterhez megy, de ágyban találja. Mit csinál a prezbiter? «A gyermeknek az Eucharisztia darabkáját adja, hogy azt megnedvesítve az öregnek szájába tegye»; a gyermek elvitte az Eucharisztiát; beadta az aggnak, ki azután rá meghalt».

Történelem és dogmatika párosítandó.

Serapion esete.

A történet valóban gyönyörűen jellemzi a régi egyház buzgalmas naivságát; a következtetés azonban, melyet belőle vonnak, nem szoros. Képzelhetni-e, hogy a prezbiter föl nem

Mit következtetnek Serapion esetéből?

oldozta a távolban nyomorgó s vágyódó öreget? ha az Eucharisztia a keresztények legutolsó útiköltsége s az egész penitencia arra volt irányozva, hogy azt méltán vehesse a bűnös? Lehet, hogy feloldozta, lehet, hogy nem; hanem megtette, amit tehetett. Igaz, hogy a régi egyház irtózott az Eucharisztia könnyelmű kiszolgáltatásától, s ha bűnösökkel volt dolga, kik még eleget nem tettek, megadta nekik a «legszükségesebb útiköltséget», t. i. a feloldozást, de megtagadta az Eucharisztiát; azonban az alexandriai prezbiter tán azt tartotta, hogy ha nem adhatja meg neki, mivel el nem mehetett hozzá, a legszükségesebb viatikumot, megadja neki legalább azt, amit elküldhetett, ha maga nem is mehet, t. i. az Eucharisztiát.

Más feloldozási esetek.

Vannak zsinati okiratok a VIII., IX. századból, melyekben a távollevők gyónásáról s ugyancsak feloldozásukról van szó; Róbert (cp. Coenomanensis) levélben gyónik a Duciani zsinat atyáinak, mert súlyos betegen fekszik otthon. Halljuk, mit felelnek neki az atyák: «Quapropter frater et consacerdos noster tibi peccata tua confitenti, per ecclesiasticam apostolicae auctoritatis potestatem, quam Dominus noster Jesus Christus tradidit discipulis et apostolis suis dicens: Accipite Spiritum Sanctum, quorum remiseritis peccata ... et per apostolos successoribus suis, quorum vices licet indigni tenemus, etsi non merito tamen nomine atque officii susceptione, eandem potestatem donavit et in se fideliter credenti dixit, fiat tibi secundum fidem tuam, gratia et potentia sua, virtute S. Spiritus, qui est remissio omnium peccatorum, dimittat tibi omnia peccata tua, liberet te ab omni malo, conservet in omni bono, et perducat te ad vitam aeternam, et ad sanctorum sacerdotum consortium. Amen».

De hát nem gyónt-e meg Róbert otthon, úgyhogy ez a levél inkább a községi s testvéri szeretet kifejezése, mint valóságos abszolució a bűntől? Meglehet.

Ez esetek nem bizonyítanak.

VII. Gergely pápa feloldozza a lincolni püspököt, hozzá intézett levelében (lib. I. epist. 34.) «absolutionem peccatorum tuorum sicut rogasti, auctoritate apostolorum Petri et Pauli fulti ... tibi mittere dignum duximus». Hogy keveset mondjunk, meglepő s nem világos emlékei ezek a régi egyház szokásainak; tényleg azonban *nem bizonyítják be szorosan*, hogy hajdanában bűnbocsánatot távollevőknek is adtak. Ellenkezőleg azt kell gondolnunk, hogy az egyház a feloldozás érvényessége s annak kellékei iránt mindig tisztában volt s hogy ahhoz azzal a hagyományos szívóssággal ragaszkodott. Igaz, hogy nem ismerte a szentségeknek azt a rendszeres

alkatát, melyet a skolasztikus theológia a materia és forma tanával azokban feltalált; de annál hívebb volt kiszolgáltatásuk hagyományos, szokásos módjában. A mostani theológusok ezt a kétséget, hogy régen távollevőknek is adatott-e az abszolució, a szentségekről szóló tannal rögtön eloszlatják; mert azt mondják: a penitencia lényeges része a *feloldozás*, melyet a *gyóntató a bűnöshöz intéz:* «én téged feloldozlak». A vezeklési könyvek mindig ezt emlegetik, hogy a gyóntató e szavakat *mondja;* mikor az instrukciók arról beszélnek, hogy mikép kell a szentségeket kiszolgáltatni, egyetértve hangoztatják, *hogy mondja ki ezen vagy azon szavakat.* Azonkívül e szavak körülbelül mindig azt fogják jelenteni: «Én téged feloldozlak»; a gyóntatónak tehát ezt kell *kimondania:* «én téged feloldozlak»; de lehet-e észszerűen ezeket kimondani, ha az a «te» távol van; hiszen e szavak egy közvetlenül jelenlevőhöz intéztetnek s értelmük kívánja, hogy az *itt jelen legyen.* Ha nem is *állította össze* a régi egyház az ő szentségeit materia és formából; de törhetetlenül ragaszkodott ahhoz, amit az észszerű szokás, a szavak mély átértése tőle kívánt. Meglehet, hogy néhol azt gondolták, hogy távollevőket is abszolválhatnak; de ez a gondolat alighanem csak ily értelmű volt: tegyünk, amit tehetünk; hátha megbocsát neki az Úr!

XVI.

Az elégtétel.

Az elégtétel természetessége.

A közérzet ösztönszerűségével nyilvánul az Isten kegyelmének keresésében az elégtétel vágya. A bűnös nem bánná bűnét, ha nem akarna eleget tenni érte. Ha kétségben volna azirán t, tegyen-e vagy ne eleget, kételkednie kellene őszinte bánatáról. Az egész bánat, az egész engesztelés nem más, mint elégtétel. A bűnbánat története tanú rá, hogy bűnt bánni és eleget tenni úgy viszonylanak, mint az érem két oldala! Sőt azt kell mondani, a jóakarat első érzelme s a bűnös lelkiismeret első sugallata az elégtétel. A bűn az élő Isten sértése s e sértés következménye az ő haragjának reánk való levonása; jóvátenni az elsőt, s távoltartani a másikat, ez a védekező ember szándéka, mikor azt mondja: *eleget teszek.*

A szentírás a lélek e nemes érzelmét bosszankodásnak hívja s valóban a kiengesztelés szellemének első jellemvonása: a nemes harag és bosszankodás. Bosszankodunk mások vétkein, kik lealacsonyították rokonságunkat, családunkat vagy testületünket; bosszankodunk az önzés rút vétkein, melyekkel ember tapossa embertársának jogát; bosszankodunk a hálátlanságon; bosszút, megtorlást lihegünk egyes kiáltóbb garázdaságokért s igazságérzetünk az öntelt, üres, szívtelen gőgöt, a rút fennhéjázást vasmarokkal szeretné megalázni!

Ime a természetes érzület nyilvánulásai! Akit megsértettünk, annak kiengesztelésére ítéljük magunkat; a hálátlanságért, a jogtalanságért kárpótlást adni, a vert sebet behegeszteni kívánjuk. Hogy mily mértékkel mérjük elégtételünket, az szívünk nagyságától s szeretetünk gyengédségétől függ! A lázadás, a jogtalanság, a hálátlanság, mely a bűnben rejlik, oly nagy, mint az Isten végtelensége; csak érzék kell hozzá, mely észrevegye; irtózzék és ezután bosszankodjék. Azonfelül nemcsak az Isten megszomorítása és fönségének megrablása ösztönzi a lelket, hanem szent akaratának

szeretete és imádása, életünk, időnk, Istentől nyert tehetségeink elpazarlása, a jó alkalmaknak, kegyelmeknek és szentségeknek elhanyagolása, mindez ha azon természetfölötti világosságba lép, melyet az isteni jelenlét áraszt, ha a szeretet azon melegével hat szívünkre, melyet Jézus imádandó megtestesülése és szenvedése ébreszt, okvetlen szégyenre s boszszankodásra indít s felkelti bennünk a vágyat, megalázni, megbüntetni magunkat, bosszút állni önmagunkon. Azért *bűnbánatot tartani* és *eleget tenni*, szinte egy jelentésű fogalmak! Azonban e helyen nincs szándékunk a bűnbánatot mintegy csak más oldalról, vagyis mint elégtételt bemutatni, hanem föladatunk a penitenciatartás szentségének — mint szokás mondani — kiegészítő részével az «elégtétellel» foglalkozni. A trienti zsinat az elégtételt a szentség részének, «quasi materiajának» mondja; ezen a szentséget kiegészítő elégtételről van itt most szó. Ezt nem szabad szem elől veszíteni. Utóvégre, mint az imént kifejeztem, az egész penitenciatartás nem egyéb, mint elégtétel; az a bánat, az a gyónás, az a megalázódás mi az más, mint elégtétel, a megsértett Istennek fölajánlva; de a bánaton, gyónáson kívül s a bánat és gyónás előtt elvégzett vezekléseken és sanyargatásokon kívül *bírói ítélő hatalom által* reánk rótt fáradságos, önmegtagadó gyakorlatokat illeti tulajdonkép ez a specifikus név, «elégtétel», melyeket az esetleg már feloldozott s az Isten kegyelmében levő embernek is kell elvégezni.

Mily elégtételről van itt szó?

Van tehát kétféle elégtétel: elégtétel, melyet magunknak szabunk a bűnért és a vele járó büntetésért, midőn kesergünk, rimánkodunk, sanyargatjuk, vádoljuk magunkat; s elégtétel, melyet az egyház oldó és kötő hatalma ró ki ránk a gyónásban; az egyik a buzgalmas szív ösztönéből való, a másik *a joghatóság dictatumja;* mindkettő ugyanegy célra törekszik: jóvátenni, kárpótolni a kihágást; de az egyik csak a lélek érdeméből hat, a másik a szentség erejében. Mindkettő ugyanazt akarja, amit Isten akar. Mit akar a bűnnel szemben az Isten? nemcsak kegyelmét vonja el a bűnöstől, hanem jóvá is kívánja tenni a földult jogrendet a büntetés által. Az elégtétel siet megelőzni az Istent, megragadni karját; siet önmagára kiszabni azt, amit az isteni igazság kiszabna rá, s amit kiszabna rá tán már itt; de különösen a másik világban. Mert ott van a kiegyenlítés helye és ideje s azért az isteni elégtétel, melyet Isten vesz magának, ott játszódik le. Pedig ott a szigorú igazság mértéke, a bűn s a büntetés tökéletes egyensúlya uralkodik; — itt az irgalom játszik

Kétféle elégtétel van.

bele mindenbe, még az elégtételbe is s a halált kivéve minden büntetés medicinális, gyógyító hatású. A mi elégtételeink, ha még oly szigorúak, csak árnyképei az igazság követelte elégtételnek; de mivel Isten azokat elégtételnek elfogadja, valóságos s az igazságnak elegettevő lerovások számába mennek.

Az elégtétel ezen fogalma durva és szögletes, jobban kell mélyeibe hatolnunk.

Az elégtétel tüzetesebb fogalma.

Az Isten, az örök szükségesség és igazság lelke mindig elégtételt szerez magának; az erkölcsi rend megzavart egyensúlyát helyreállítja. A lélek, amely vétkezik, nemcsak bűnössé válik, hanem adóssá, a büntetés adósává; ezt le kell fizetnie, le kell rónia. Bűn és büntetés, kihágás és elégtétel, egymásnak teljesen megfelelő fogalmak. Mikor az ember eleget tesz, azt míveli, amit Isten mívelne rajta; jóvá teszi a kihágást; az Isten büntetésben venné meg rajta az adósságot, — az ember önmagát bünteti s szenvedését ajánlja fel adósságainak törlesztésére.

Elégtétel mint a nemes érzület kifolyása.

Azt mondhatná tehát valaki, ha az elégtétel valamiféle szenvedés és tűrés; ha az elégtétel büntetést feltételez s Isten magának elégtételt mindig csak büntetés által szerez: azt kellene gondolnunk, hogy minden elégtétel büntetésnek felel meg, s következőleg, ahol nincs semmi büntetés hátra, ott elégtételnek sincs helye. Azonban ez a fogalom nem egészen helyes; én eleget tehetek a megsértettnek, ha el is engedte minden adósságomat, ha megbocsátotta bűnömet s elengedte az érte járó büntetést; mert én nemes elszántsággal megbosszulhatom magamon a rajta elkövetett sértést és senki sem fog azért oktalanságról vádolni. Ilyen lelkület merő erény és nem kötelesség; kötelesség akkor volna, ha a sértett félnek volna velem szemben valami jogigénye.

Elégtétel mint kötelesség.

Midőn minden penitenciában elégtételről van szó, ez kötelesség és nem túláradó nemeslelkűség. A trienti zsinat az elégtételt mint a penitencia állandó részét említi: «ha *valaki tagadja*, hogy a bűnök teljes és tökéletes megbocsátásához a bűnbánóban három aktus a szentség «quasi materiá»-jául kivántatik, ú. m. *bánat, gyónás* és *elégtétel*, melyek *a penitenciatartás három részének mondatnak* stb.» Mindenkinek kell eleget tenni, annak is, kinek bűnei megbocsáttatnak, mert ez is penitenciát kap, vagyis elégtételül bizonyos gyakorlatokat. Már pedig ilyen, mindenkit kötelező elégtétel nem adatnék, ha ez elégtétel alapjául nem szolgálna az Isten részéről *formális jogigény*, szoros követelés s ha az embernek e tekintetben *valóságos adóssága nem volna*.

Tehát a penitenciatartásban az elégtétel *tényleg egy még reánk hárulandó büntetést feltételez.*

Foglaljuk össze az eddig mondottakat: A lelken sötétlik vészterhes felhőként a bűn s önmagában rejti villámát, *a büntetést.* Az ember megrendül, esedez, kér, vezekel, szenved, bánkódik, gyónik... íme az eleget tevő ember erőlködései; hogy ezen cselekedetek mind csak a segítő malaszt gyökerén fakadva lehetnek Isten előtt kedvesek, fölösleges említeni. Ez az ember megkapja a feloldozást, levette róla Isten a bűnt, s az örök büntetést, ezt érte el vezeklésével. Most már megigazult, Isten barátja és gyermeke, s íme mintha a bűn árnya nem tűnt volna el s maradandó éket vert volna az Isten és a bűnös közé: ez a bűnös, midőn a feloldozást kérte, kész volt tovább eleget tenni, s a feloldozás kiséretében külön ítélettel reárovatott egy új elégtétel; *újnak* mondom, mert ez az elégtétel *itt az oldó és kötő hatalom kifolyásakép lép föl.* Ez a szentségi elégtétel! Most lépnek föl a különös nehézségek, melyek kezünkbe adják a tárgy tömkelegébe szolgáló vezérfonalat. Mire való ez az elégtétel? Hiszen Isten elengedte a bűnt és annak büntetését? Mikép terjeszkedhetik ki az egyház hatalma az elégtételre, még a feloldozás után is? mert hogy a feloldozás előtt, mint a régi egyházban szokás volt, kiszab a kötő és oldó hatalom büntetést, mintegy feltételül, mely alatt adja a feloldozást, azt értem; de feloldozással együtt büntetéseket szabni; mire vonatkozzanak ezek?! vagy végül miért kell bármily feloldozással még elégtételt is egybekapcsolni?

Áttekintés az egész bűnbánat pszichológiáján.

A szentségi elégtétel sajátos nehézségei.

A protestantizmus keményen támadta meg az elégtételről szóló tant; észszerűtlennek, következetlennek, fölöslegesnek, a szentírással ellenkezőnek mondotta. Az egyház pedig azzal az egyszerűen gyermeki hivséggel s ugyanakkor rendületlen logikával védte azt az alapot és praxist, mely a régi kereszténységből rámaradt s melynek birtokában a régi egyházzal a legbensőbb összeköttetésben érezte magát.

A protestantizmus támadásai.

Az elégtétel különben sem protestáns fogalom, nemcsak a szentségi, hanem a szentségen kívül való is! Ellenkezik az erkölcsi rendnek durva felfogásával, mely annyira vetemedett, hogy az emberben az egyéni szabadságot is tagadták, másrészről, hol e szabadságot nem tagadták, legalább érvényesülését lehetetlenné tették. Mit tegyünk eleget, midőn Krisztus bőségesen eleget tett már értünk? Mit bűnhődjünk, mikor Krisztus elégségesen bűnhődött a bűnért? Ime a szavak *varázsa!* Ők, kik a skolasztikusoknak szemére hányják, hogy betűrágók, lettek a betűk szolgái. Krisztus érdeme

csak az erkölcsi emberben érvényesülhet; — akaratunk, szívünk, lelkünk hozzájárulása nélkül nem használ nekünk semmi, sem Krisztus, sem érdeme, sem kegyelme, sem bűnhődése; hanem igen, Krisztus érdeme által lesz a mi tehetetlen, gyarló erőlködésünkből érdem, — vergődésünkből Isten színe előtt való elégtétel. Igy érvényesül Krisztus által az egyén, az erkölcsi ember. Mikor mi a megrémült embert az Isten igazságának gátat vetni látjuk s tehetetlenségében az őt már-már összezúzó isteni kart fönntartani: föltámad bennünk a kérdés, honnan az ember eleget tevő ereje, — van-e cselekedeteinek ily kihatása? Egyszerűen azt kell rá felelni, hogy az ember saját erejéből eleget nem tehet, valamint saját érdeméből soh'se szerezheti vissza az Isten kegyelmét, barátságára magát cselekedetei által nem érdemesítheti. A kegyelem kegyelem; jog, igény, méltányosság, pozitív rátermettség vele szemben nem adatik az emberben, bármily angyali legyen s az angyalban sem adatik, bár Mihály arkangyal legyen. Azonban jóllehet az ember vissza nem szerezheti az Isten barátságát, a segítő kegyelemtől támogattatva, tehet valamit, ami által visszanyeri azt. Épen úgy ember Istennek a bűn sérelmeért elégtételt soh'se adhat; lehetséges azonban, hogy az Isten elfogad valamit elégtételül, amit az ember adhat. Már pedig Isten valóban elfogadja az embernek természetfölötti cselekedeteit elégtételül.

Krisztus elégtétele bennünk.

És a szentírás? A szentírás egyes helyeit tüzetesen a szentségi elégtétel ellen lehetne felhozni s nem az elégtétel fogalma ellen általában. Szent Pál (Róm. 8, 10.) vallja, hogy «semmi kárhoztatásuk nincs tehát azoknak, kik a Krisztus Jézusban vannak, kik nem test szerint járnak»; úgy látszik, hogy tagadja és pedig egy hosszú okoskodás zármondatában, melyről a «tehát» tanúskodik, hogy aki Krisztus Jézusban van, vagyis aki megigazult, akinek bűnei megbocsáttattak, annak valamiféle kárhoztatása legyen. Ha büntetése volna még hátra, akkor volna kárhoztatása, pedig mint említettem, a szentségi elégtétel föltételez valami hátravaló büntetést.

Szentírás s a szentségi elégtétel.

Azonban, ha az apostol szavait a szövegből magyarázzuk, nincs fönnakadás. Az apostol ott azokról beszél, kik «megkereszteltettek Krisztus Jézusban», kik «eltemettettek vele együtt a keresztség által a halálba»; ezekről mondja, hogy nincs kárhoztatásuk. Azt pedig mi mindnyájan elfogadjuk; a keresztségben ugyanis nemcsak a bűn s az örök büntetés engedtetik el, de minden néven nevezendő büntetés, tehát a különféle ideiglenes büntetés is. Aki a kereszt-

ség után meghal, az egyenesen boldogul, — nincs kárhoztatása. Nem úgy áll az, ki a penitencia által szabadul a bűntől; — az ilyennek nincs örök kárhoztatása, de van ideiglenes; honnan tudjuk? azt csakis a kinyilatkoztatásból tudhatjuk s tényleg tudjuk is, mert minden az isteni fölségtől függ, hogy mikép bocsát, mennyit bocsát? elenged-e mindent, megtart-e valamit, mindez rajta áll. Már pedig ő úgy bocsátja meg a bűnt, hogy az örök kárhozatot elengedi, de az ideiglenes büntetést nem engedi; mit használ ez ellen az okoskodás? !

Az elégtétel ellen irányuló okoskodások helytelen kiindulása.

Pedig eltekintve a szentírás két-három helyétől, melyek a keresztségre vagy Krisztus áldozatára vonatkoznak, okoskodásból akarják kimutatni, hogy az ideiglenes büntetést Isten fönn nem tarthatja, miután az örökkévalót megbocsátotta. De ez az okoskodás gyönge és egyoldalú. Mit büntetné — mondják ők — Isten a bűnt, ha megbocsátotta? Mit büntetné azokat, kik már barátaivá, gyermekeivé lettek? Azonban mit bizonyít ez mind? Mi az Istennek elégtétellel tartozunk; ha az Isten a bűnt s az elégtételt is, amennyiben örök kárhozat, elengedte, nem követelhet-e valami elégtételt? ellenkezik-e a baráti kibékülés fogalmával, hogy valaki minden igényéről le nem mond? az igazságot a barátság, a szeretet bizonyára el nem tünteti, ki nem pusztítja; Isten az igazság, a jog nevében fönntartja az elégtétel kötelességét. Mi is kibékülhetünk barátunkkal s amellett követelhetjük, hogy szolgáltasson nekünk valami elégtételt.

Tartsuk szemeink előtt e hasonlatot, jóllehet minden tekintetben csak hasonlat, analógia; mert Isten nemcsak barátunk és társunk, hanem legfőbb Urunk, végtelen fölségű királyunk s azért benne más szempontok is lépnek föl, melyeket alább említünk majd föl; mégis mondom, e hasonlat is elég a nehézség megoldására. Azt mondják ugyanis tovább: nem lehet azt mondani, hogy a bűn valóban meg van bocsátva, ha még büntetés jár érte; — nem lehet azt mondani, hogy az Isten nem gyűlöli, hanem szereti az embert, ha még rosszat akar neki; s más efféléket. Azonban ez mind csak fogalomzavarra utal s mást nem bizonyít.

Nehézségek.

A bűn valóban meg van bocsátva, ha a sértett fél kíván is némi elégtételt; — mert más a bűn, más az elégtétel. Az elégtétel jogosultságához elég, ha igaz, hogy valamikor vétkeztünk; nem kell hozzá, hogy a bűn most is legyen; tehát a bűn már nem létezik, de valamikor létezett; ez a tény elég ahhoz, hogy én nemes indulatból elégtételt ajánljak

föl és végezzek is; ha pedig ez az erény nem észszerűtlen, nem lesz észszerűtlen az Isten követelése, hogy bár a bűnt megbocsátotta, némi elégtételre mégis számot tart. S mit szóljunk ahhoz, hogy az Isten, akit büntet, gyűlöl? Nem, az helytelen kifejezés; az nem gyűlölet; az Isten akar nekünk valami rosszat, de ezt a rosszat is nagy, nemes, fönséges érdekekből: ily eljárást nem hívunk egyszerűen gyűlöletnek. A véges, tökéletlen teremtményt nem lehet mindenütt rózsás ágyba fektetni; *tökéletlensége kívánja, hogy néha szenvedjen.*

Az elégtétel mély filozófiája.

De azt mondhatni: ez mégsem az a legteljesebb bocsánat, ha az Isten, bár ideiglenesen is, de mégis bünteti a bűnt. Legyen tehát; az Istennek vannak okai, hogy miért nem adja azt a teljes bocsánatot, melyben a legkisebb ideiglenes büntetést is elengedné. Elengedi végtelen irgalomból a bűnt s a poklot teljesen, legteljesebben; de az ideiglenes *büntetést fönntartja szeretetből;* a bocsánat a teremtményre nézve valóban teljes... mert jó, üdvös neki. Mert mi legyen az a teljesség, ha kárunkkal járna?

Ime az ideiglenes büntetés fönntartásának filozófiája! Valaki csodálkoznék azon, hogy miféle következetesség ez, hogy az Isten megbocsátja az örök büntetést s fönntartja az ideiglenest, melynek a szentségi elégtétel felel meg? elengedi a végtelent s fönntartja a csipetet? Nem kisszerű gondolat-e ez? Azonban ne hagyjuk csodálkozni elleneinket; csodálkozzunk inkább mi ez észszerű eljáráson. Az Isten leereszkedését az emberhez minden lépten-nyomon a nagy «pedagógia» jellemzi, melyet Szent Pál apostol emleget. Az Isten neveli az embert jóra, erényre. Kinyilatkoztatása, egyháza, szentségei, rendeletei mind ezt célozzák: nevelni az embert a jóra. Ez a nevelés alkalmazkodik a gyermekekhez. A szentségekben is észrevesszük e nevelési momentumokat; kiválólag pedig maga a gyónás a legtökéletesebb pedagógia, melyet az Isten az emberiség erkölcsi emelésére rendelt. E pedagógikus intézmény egyik alkatrésze, az elégtétel, szintén úgy van kiépítve, kipontozva, hogy az embert az erényre, a buzgalomra serkentse. Az örök büntetést a bűnnel együtt elengedi az Isten; mert mit érne el vele az ember emelése körül, ha el nem engedi? Mit is mondtak Cyprián és kortársai a novatiánusoknak? minek a sírás, az önsanyargatás, a böjt, az ima, ha bizonytalan a bűnbocsánat? De az ideiglenes büntetést el nem engedi az Isten még azoknak a szerető Magdolnáknak sem, szívükbe szúrja azt a kis tövist, mely folyton emlékeztesse őket, hogy honnan

emelkedtek az Isten fiainak étherébe, mely folyton szúrja őket és serkentse az erényre, odaadásra, áldozatos lelkületre; mert nagy indítóok a jóra, tudni azt, hogy van még adósság, melyet le kell rónunk; nagy, hatalmas, éles fegyver a testi restség és elernyedés ellen, melyet gyarlóságunk támogatására úgy kell fogadni, mint szorult helyzetben a hív szövetségtársat.

Ez az ideiglenes büntetés fönnmaradásának s a rajta épülő szentségi elégtételnek filozófiája. A tényre magára pedig, hogy az ideiglenes büntetések valóban fönnmaradnak a bűnbocsánat után, a kinyilatkoztatás tanít.

Az ideiglenes büntetés fönntartása a szentírásban.

Az adatokon könnyen átsiethetünk, mindnyájunk előtt ismeretesek. Dávid házasságtörését és embergyilkosságát ismerjük. «Ez okért — folytatja Náthán próféta — a fegyver nem távozik házadtól mindörökké, mivelhogy megvetettél engem.» (2. Kir. 10.) Ez elbeszélésből kiviláglik, hogy a fölsorolt büntetések, melyek tényleg Dávidra hárultak, az említett bűnökért sujtották őt. Pedig e bűnöket megbocsátotta neki az Isten. «Az Úr is elvette bűnödet»... mindazáltal... büntet... «fiad halállal hal meg.» Megbocsátotta bűnödet... de büntet téged.

Mózes kételyét ismerjük, s mi történt? «Mivel nem hittetek nekem — mondá az Úr Mózesnek és Áronnak — hogy megszenteljetek engem Izrael fiai előtt, vagyis, hogy megdicsőítsetek engem; nem viszitek be a népet ama földre, melyet nekik adni fogok.» Mózes meghalt mint az Úr szentje s bizonyára penitenciát tartott bűneiért s mégis büntette őt az Úr: nem ment be Kanaánba.

Adatul felhozzák némelyek Szent Pál (1. Kor. 11, 30.) szavait, melyek érdekességüknél fogva megérdemlik, hogy felhozassanak. Szent Pál a méltatlan áldozásról azt mondja, hogy ezek miatt van Korinthusban sok betegség és haláleset. A szöveg világosan láttatja, hogy az apostol e bajokat büntetésekül sorolja fel. Már most hogyan haltak meg azok, kiknek halálesetük büntetés volt? töredelmetlenül vagy töredelmesen. Nincs semmi ok rá, hogy azok mind töredelmetlenül haltak legyen meg; az apostol legalább is nem tudhatja ezt; lehettek azok közt olyanok, sőt átlag voltak, akik töredelmesen haltak meg. Hogyan mondhatta már most az apostol, hogy a bűnért haltak meg, ha azt előbb megbánták? ezt nem mondhatta csak azon föltétel alatt, hogy a bűnbocsánat után is maradhat fönn büntetés!

Ez adatokra építjük okoskodásunkat, hogy a bűnbo-

Az ideiglenes büntetés fönntartásának általánossága.

csánat után is van mit törleszteni, t. i. az ideiglenes büntetést. Látjuk, hogy az Isten azokra, kik vétkeztek, de azután bocsánatot nyertek, ideiglenes büntetést rótt ki; már pedig, ha az Isten azt ezekkel tette, teszi azt másokkal is, akik vétkeznek. Mi e következtetés oka? mert Isten a bűnnel szemben az igazságos bíró szerepét viszi, aki a jutalmazásban épúgy, mint a büntetésben általános elvek szerint indul, megadván mindenkinek azt, ami neki jár, akár rossz, akár jó legyen. S ezt az egyenlőséget a bíráskodásban váltig hirdeti az írás és ki nem fogy annak erősítgetéséből, hogy az Isten igazságos és nem válogató. Ha tehát a bűn elengedése után Isten bünteti ideiglenes büntetéssel a bűnöst: bizonyára megérdemli azt, s ha megérdemli az egyik, megérdemli a másik s meg is kapja mértékét. Igy az Isten eljárásából némelyek iránt, fölismerjük az általános törvényt, hogy az Isten ideiglenesen bünteti a bűnt.

Az elégtétel szükségességének felismerése általános.

Az ideiglenes büntetések elégtétel által való elhárításának gondolata a zsidóságban úgy, mint a kereszténységben folytonos. Ne gondoljuk, hogy ez egyike a theológia elvont fogalmainak, hogy egyike azon lehozásoknak, melyekhez a vallási érzéken kívül plátói vagy aristotelesi bölcselet kívántatnék! Nem, ez egyike a vallás praktikus igazságainak, melyeket az általános vallási érzék közvetlenül megragad. Mikor pedig az ember gondolkozik arról, hogy honnan származik e meggyőződés, rájön, hogy gyökere a szentírás egyik-másik helyében van, melyek az első látszatra nem vezettek e fölfogásra; de az illetővel, aki azt, amit olvas, gyakorolja, megértetik, hogy az elégtétel valami, aminek a bűnbocsánat után is kell megfelelnünk. Igy midőn Joel buzdít (2, 12.): «térjetek hozzám teljes szívetekből», hirdeti azt, ami szükséges, hogy bűnbocsánatot nyerjünk, mert ahhoz nem kell más, mint hogy a bűnös bármely nap megtérjen (Ezech. 18, 21, 22.); midőn pedig hozzáteszi, hogy a megtérésen kívül, mely a szívben megy végbe «bőjttel, sírással és jajgatással», «szőrzsákban és hamuban tartsunk penitenciát» (Máté 11, 21.), olyasmit emleget, ami az elégtételre vonatkozik. Ezáltal teljesen kiengeszteljük az isteni igazságosságot. Azért nem nélkülözi a penitencia, a bűnbocsánat keresése sehol az elégtételt, és pedig — jegyezzük meg jól — az elégtételt nemcsak a bűnbocsánat *megnyerése előtt*, hanem az elégtételt *a bűnbocsánat után*. A hívő zsidók és keresztények felfogása szerint Isten *bünteli a bűnt a bűnbocsánat után is*, s e büntetésnek elejét vehetjük, ha önmagunkat büntetjük.

Azért a protestantizmusnak e kérdésben is be kell látnia, hogy szakított az általános vallási fogalmakkal, s hogy rendszere következetlen s ellentmondás önmagában. Változtat-e ezen valamit Kalvin vallomása, sőt nem mutatja-e még élesebb megvilágításban ez ellentmondást, midőn így ír az elégtételről: «Keveset adok rá, amit az elégtételről a régiek irataiban *lépten-nyomon olvasni*. Látom ugyanis, hogy egynéhányan, sőt, hogy őszintén szóljak, *valamennyien* vagy teljesen tévedtek, vagy legalább szívtelenül és keményen írtak». (Inst. l. III. c. 4.) Kalvin rendszere.

Bizonyára az elégtételről szóló tan sehol se léphet föl oly impozáns erővel, mint épen a kereszténységben, mely az elesett Isten-gyermekeket fönséges polcukra a penitenciában emelte vissza. A kereszténység elementáris törtetése, győzelmes rohama az Istenhe, a penitenciában feszült meg s az elégtételben léptette fel a törekvő bűnös önérzetét. Hogy mi volt a régi egyház felfogása az elégtételről, azt a történelmi bizonyosság legélesebb evidenciájával fölismerjük.

Szemei előtt lebegett Ágostonnak és Gergely pápának, Cyprián és Paciánnak a bűnhődő Dávid példája s a legnagyobb egyetértéssel az elégtételről magyarázták Pál apostol szavait, ki a vérfertőzőről írja, hogy «adassék át a sátánnak a test veszedelmére, hogy a lélek üdvözüljön». (1. Kor. 5, 5.) A legrégibb atyák a «test veszedelmét» a penitencia gyakorlatairól magyarázzák, miáltal elég tétetik Istennek. Tanú rá Tertullián, ki ez általános felfogást nem akarja elismerni; mert szerinte a vérfertőző nem tehet eleget Istennek úgy, hogy az egyház által feloldoztassék! Vele szemben pedig a többi mind azt állította, hogy a test veszedelme által, mely önsanyargatásban, megalázódásban, tűrésben, szenvedésben áll, az Isten kiengeszteltetik s a lélek üdvözül. Az egyház az apostol e példájára támaszkodva, mindenütt a bűnösökre kirótta penitenciáját, vagyis az elégtételt s szította bennük a vágyat, a szent tüzet, hogy bár minél teljesebben tehetnének a megsértett isteni felségnek eleget! Az ősegyház tana az elégtételről.

Ki birná a szentatyák ékesszólását e részben követni, azt az ékesszólást, mely ki nem fogy annak hangoztatásából, hogy mily üdvös, mily hathatós, mily kegyelmes az elégtétel gyakorlata! Tertullián, miután bőven leírta a penitencia fájdalmas gyakorlatát, tudatja velünk a célt, melyet az egyház magának ezekben kitűzött: «mindazt azért

teszi, hoyg rettegvén a végveszedelemtől, megkérlelje az Istent; hogy a bűnösökre kiszabva a büntetést, az Isten haragjának elejét vegye; hogy ideiglenes szenvedéssel nem mondom megsemmisítse, de helyettesítse az örök büntetést»...

«Mondd, vétkeztem az Isten ellen s veszélyben forgok, hogy örökre elveszek. Azért most reszketek, szenvedek, sanyargatom magam, hogy Istent megengeszteljem, akit vétkemmel megsértettem.» «Ha félsz a penitenciától: tekints a gehennába, melyet a penitencia kiolt és fontold meg a büntetés nagyságát, hogy vissza ne riadj az elégtételtől.» (De poenit. c. 9. — c. 11., — c. 12.)

Hogy védi Cyprián az elégtétel értékét és szükségességét, hogy szinte kétsége van, mit érne az olyan penitencia, mely elégtétel nélkül folyt le! Az említett Fortunatus és Felicissimus, karthágói prezbiterek ellen nem győz szavakat találni, kik elégtétel nélkül szolgáltatják ki a feloldozást; mennyi jótól fosztják meg ezek az elesetteket! mert mit tesznek ezek mást, mint hogy útban állnak, hogy ne kérleljék meg az Istent, aki magáról hirdeti, hogy nagy az ő haragja; — megakadályozzák, hogy esedezéssel és elégtételekkel meg ne engeszteljék Krisztust. Törekszenek, hogy az isteni irgalom ne gyógyítsa az elesettek sebeit; fáradnak, hogy elégtételekkel, sírás, jajgatással bűneiket ne tegyék jóvá, hogy könnyeikkel lelküket meg ne mossák. (Epist. 55. ad. Cornel. episc.) E helyett ő más tanácsokat ad, szeretné a szeretet mániájába tüzelni a bűnösöket, hogy az elégtétel műveit gyakorolják. — Szavait már többféle változatban közöltük: «Gondolod-e, hogy könnyen engesztelheted meg az Istent, kit megtagadtál? Azt hiszed, hogy egykönnyen kegyelmez, kit te eltaszítottál? Imádkoznod, esedezned kell, a napot szomorkodva töltened, az éjet átvirrasztanod, idődet sírásba s bánatba temetned; hamu legyen fekhelyed, zsákba és piszokba öltözködjél! Krisztus köntösét elvesztvén, minő ruhát akarsz még? ördögi vendégeskedés után bőjt járja; végezz jócselekedeteket, melyekkel bűneidet törleszd; — osztogass alamizsnát, ezáltal szabadul meg a haláltól a lélek». (De lapsis ... sok helyen.)

Igy beszélnek valamennyien! Pacián parenézisében felkiált: «Tüzet hozok még az apostoli tűzhelyről! A mi Urunk Jézus Krisztus nevében, egybegyűlvén ti és az én lelkem, a vérfertőző adassék át a sátánnak, a test veszedelmére, hogy a lélek üdvözüljön. Mit szóltok ehhez ti bűnbánók? Hol van a ti testetek veszedelme?» Fáradozzatok, kínlódjatok, szenvedjetek! minek? hogy eleget tegyetek! «Ha valaki fürdőbe

hív, ne fogadd el, — ha valaki ebédre hív, mondd neki: ez boldog embereknek való, én pedig vétkeztem s az örök kárhozat veszélyében forgok! Mit nekem a vendégség, ki az Urat megbántottam! Szorítsd a szegények kezeit, kérd az özvegyeket, borulj a prezbiterek lábaihoz, kérd az egyház közbenjárását; mindent kísérelj meg, hogy el ne vessz».

Ne csodálkozzunk azon, hogy a régi kereszténység az elégtétel követelésében oly szigorú és hajthatatlan volt; hiszen e szigornak vannak fázisai; de akár az apostoli időket, akár a III. és IV. század szigorát vagy a későbbi penitencia enyhébb alakjait tekintsük, a főgondolat változatlan; *ember, bűnös, eleget kell tenned;* ne hitegesd, ne ámítsd magad! Kezdetben az egyház Tertulliánnal botránkozott azokon, kik a szégyenen kívül még a testi szenvedésben is találtak visszariasztó akadályt; (De poenit. c. 11.) «hogy mosdatlanul, piszkosan, szomorúan kell élniök, hogy a szőrzsák s a hamu ridegségében s a bőjttől kiaszott arccal tengődniök». De Ambrus sem enyhébb, a megesett szűzről írt könyvben buzdítja a férfit: «zárkózzál önként börtönbe, lágyékodat lánccal övezd, életedet kesergéssel és bőjttel sanyargasd! kérd a szentek közbenjárását»; s az egész egyházi diszciplina különösen vigyázott és felügyelt a bűnbánókra, végzik-e pontosan és buzgón, ami elégtételt kiróttak rájuk. Ha buzgók voltak, akkor a püspök megrövidíthette penitenciájukat. Igy intézkedik már az I. nic. zsinat (c. 12.); I. Ince pápa (Epist. 1. c. 7.) írja: «különben a bűnök súlyosságáról a papnak kell ítélnie s legyen figyelemmel a bűnbánó vallomására, sírására és vezeklésére s akkor szüntesse meg penitenciáját, midőn az elégtételt már elegendőnek véli». — Cyprián is tekintettel volt azon elesettekre, kik a hitért szenvedtek s véreztek; azért bocsátott meg egyhamar Castulus és Emiliusnak is, kik bár elestek, de elégtételül véröket és üszkös, égési sebeiket ajánlották fel!

Látnivaló, hogy igaza van Kalvinnak, hogy az elégtételről való tan az egyházban általános volt s hogy a penitenciának intézményét teljesen áthatotta.

Azonban azt lehetne ellentvetni: a régi elégtétel, nem az az elégtétel, melyet a modern egyház a szentségben kiró. A régi egyház az elégtételt nem fogta fel úgy, hogy ez a bűnbocsánat után fennmaradt ideiglenes büntetések törlesztésére való, hanem azt gondolta, hogy az az elégtétel mindig csak a bánat élesztésére, s az isteni felségnek olyatén engesztelésére szolgál, hogy bűneinket megbocsássa. Hajlik, igen hajlik az

A régi egyház elégtételében kettőt kell külön böztetni.

Isten az elégtétel által, de nem állítólagos ideiglenes büntetések törlesztésére, hanem magára a bűnbocsánatra. Azért történt a régi egyházban az, hogy a penitenciát, az elégtételt *mindig* előbb el kellett végezni s csak azután adatott a feloldozás.

Itt két kérdést kell megkülönböztetni. Az egyik merően történeti: Milyen volt a régi egyház fegyelme az elégtételt illetőleg? kívánta-e, hogy az elégtételt előbb végezze el a bűnbánó s csak aztán nyerjen feloldozást? a második kérdés pedig az: miért kívánta ezt, ha kívánta? Azért-e, mert az elégtétel csak a bűnbocsánat kiérdemlésére való s következőleg a megnyert feloldozás után magában véve céltalan? ha ez volt a régi egyház felfogása, akkor valóban változott a tan, vagy legalább új hozzátoldásban részesült.

Az első kérdést illetőleg szétágazók a történettudósok nézetei.[18] A nézeteltérésnek oka a régi terminológiának határozatlansága, mely nem tartja szét eléggé e két fogalmat: feloldozás a bűntől s feloldozás a kánoni vagy az ünnepélyes penitenciától. Tudjuk, hogy a penitencia fegyelme az ősegyházban olyan, mint egy őserdő, mely buján hajt. Kiszolgáltatása, stációi, menete, módozatai, rituáléja helyek, idők szerint változik: exomologesis, confessio, penitentia, — pax, viaticum, manus impositio, mind jelentik az akciót; de hogy mit jelentenek mindannyiszor tüzetesen, azt meghatározni nem lehet. Mennyire kell vigyázni, hogy a confessio publica s a poenitentia canonica, publica, solemnis közt jól kiismerjük magunkat. Már most a kifejezés e bizonytalansága miatt két fővéleményt észlelünk. Némelyek azt mondják, hogy a bűntől való feloldozás nem adatott előbb, csak a hosszú, fáradalmas penitencia végén. Ha a régi írókat olvassuk, nem zárkózhatunk el a benyomás elől, hogy az valóban szokásban volt; de van sok más adat iratainkban, melyek kiváltkép újkori theológusokkal azt a véleményt fogadtatják el, hogy az a feloldozás, mely a penitencia végén adatott, nem a bűntől való feloldozás, hanem magától a penitenciától; jogi nyelven szólva, *a cenzurától való felmentés volt.* Meglehet, hogy egyik-másik egyházban valóban szokásban volt a bűntől való feloldozást csak a penitencia végén adni; hiszen egyik-másik egyházban voltak novatián szokások, hogy a három bűnt fel nem oldozták; voltak egyházak, melyek a nyilvános gyónást követelték stb.; sőt azt is lehetne mondani, hogy általában voltak mindenütt esetek, melyekben a feloldozást a penitencia végén adták; de általában azt mondani, hogy a bűnös bűneitől

Elégtételt végeztek, hogy feloldoztassanak a bűntől.

mindig csak a penitencia végén oldoztatott fel, az egyszerűen lehetetlenség. Mert gondolhatni-e azt, hogy a feloldozás több évvel követte a gyónást, vagy hogy talán emiatt kétszer kellett gyónni, az elején s a végén? Ha pedig erre soha sehol nem kötelezték a bűnöst, feloldozhatta-e az a pap egy-két év mulva penitenseit? S mi történt, ha a pap esetleg aközben meghalt? Igy érvelnek azok, kik azt állítják, hogy a bűntől való feloldozást a régi egyházban mindig a gyónás után adták, s hogy azután kezdődött a penitencia, melynek végeztével ünnepélyesen feloldozták a bűnbánót vagyis az egyházba tökéletesen fölvették, a hívek minden jogaiba, melyekből a penitencia alatt ki volt zárva, visszahelyezték. A mi véleményünk az, hogy rendesen nem oldozták fel rögtön a gyónás után azokat, kik a kánoni penitenciát tartották, hanem majd előbb, majd utóbb, amint jónak látták; a többit azonban, akik a kánoni penitenciát nem vállalták fel, többnyire mindjárt a gyónás után feloldozták, de sokszor ezeket is vezeklés által disponálták.

Ezen első kérdéstől független a másik. Miért tette ezt az egyház, ha tette? S erre dogmatikájának szempontjából valamennyi katholikus tudós, bármily véleményt vall is magáénak, határozottan azt feleli, hogy a feloldozást nem azért halasztotta el, mert azt gondolta, hogy előző elégtétel nélkül nincs bűnbocsánat. A tényállás világos. Ha nem lehetne feloldozni bűntől előzetes penitencia nélkül, akkor a feloldozást sohasem adta volna meg olyanoknak, kik az elégtételt még nem végezték; már pedig megadta.

a elégtételt végez tek a feloldozás után is.

Maga a hosszadalmas fárasztó penitenciának legékesszólóbb s leghevesebb védője, midőn a déciusi üldözésben a hitehagyott bűnbánók százait és ezreit látta, óva intette ugyan prezbitereit és az afrikai püspököket, hogy hosszú elégtétel nélkül ne vegyék fel azokat, de hozzáteszi, ha azonban betegségbe esnének s életük veszedelemben forogna: akkor igen oldozzátok fel, ha nem tettek is még eleget, s hat okot hoz fel, hogy miért kell az ilyeneket feloldozni. Ugyanily eljárást kellett követniök az afrikai és római papoknak a penitensekkel. midőn új üldözés borult az egyházra; fel kell oldozni a penitenseket; teljes, keresztény felszerelésbe kell öltöztetni őket, hogy bátorságosabban állhassanak meg. Sőt Cyprián a hat ok közt elsőnek azt hozza fel: fel kell oldozni, ha nem is tett még egészen eleget, mert különben a skizmához pártolnak át többen. Hozzájárul, hogy a görög egyházban Nektarius pátriárka óta határozottan tudjuk, hogy a gyónás

után rögtön következett a bűntől való feloldozás s hogy e feloldozást követhette a legszigorúbb elégtétel, mely az Úr testének vételétől is eltiltotta a bűnbánót. Azonkívül azt kérdezte több latin egyház, mit tegyünk a penitenciát tartó bűnösökkel, ha súlyos betegségbe esnek, s a válasz az volt: oldozzátok fel őket, s ha esetleg felgyógyulnak, akkor folytassák bűnbánatukat. Ebből következik, hogy a régi egyház fölfogása szerint, a penitencia nemcsak arra irányult, hogy bűnbocsánatot szerezzen, hanem arra is, hogy a büntetéstől mentsen. Lehetett bűnbocsánatot nyerni, s mégis maradt a lelken valami folt; — maradt valami adósság, melyet a megtisztult, a feloldozott lélek is törleszthetett. — Mindezt a kánoni vezeklésre nézve mondjuk; mert a közönséges halálos bűnöket, mint fönt említettem, esetleg minden előzetes elégtétel nélkül, máskor megint rövid, kis penitencia elvégzése után oldozták fel.

Azonkívül bebizonyítandó, hogy az elégtétel a penitenciatartás szentségének része.

Tehát nincs kétség benne, hogy a modern egyház tana az elégtételről egészen azonos a régi egyház felfogásával. Az egyház története hangosan hirdeti a tényt, hogy a kereszténységnek öntudatában élt az elégtétel szükségessége, mint a bűn eltörülhetlen következménye. De a kereszténység nemcsak e szükségességet hirdeti, hanem az ő szemeiben ez az elégtétel-kivetés az egyházi kötő és oldó *hatalom aktusa*, s az elégtétel maga vagy *legalább az őszinte akarat és készség az elégtételre*, a penitenciatartás szentségének egy része. Honnan van ez, kérdezhetjük méltán? hiszen az ember saját szántából is tehet eleget; nem kell azt külön kivetni, az elégtétel lehet a magánbuzgalomnak aktusa, nem kell a szentség részének lenni? Ez okoskodásban van logika, lássuk tehát, miért szentségi rész az elégtétel?

Felelet: nem másért, mint Krisztus pozitív rendelete miatt. Ő adta az egyháznak a kötő és oldó hatalmat, rajta állt tehát meghatározni, hogy ez a kötő hatalom mikép és mennyiben gyakoroltassék. Ő rendelte az egyházat a bűnös lelkiismeret gondozójául; tőle függ, hogy mi mindenre terjeszkedik ki e gondozó, e törlesztő, e gyógyító hatalom. A bűnös kettős teherrel szívén menekszik az egyház hatalma alá; a bűn s a büntetés nyomja; a büntetés pedig kettős ismét: örök és ideiglenes; a kötő és oldó hatalom tényleg gyakoroltatik a bűn s az örök büntetés körül; *fog-e gyakoroltatni az ideiglenes büntetés körül is?* az a hatalom kiosztóján áll; a kötő hatalom bizonyára büntető hatalom is, így érti azt az egész emberiség; de fog-e ez a kötő hatalom az ideig-

lenes büntetések körül is gyakoroltatni? büntetheti-e ideiglenesen a bűnt? vagy inkább átváltoztathatja-e legalább némileg az ideiglenes büntetést más vezeklő gyakorlatokká?

Az egyház általános és folytonos gyakorlata bizonyítja, hogy kötő hatalmát az elégtétel körül gyakorolja; öntudatában van annak, hogy ő az egész terhét a bűnös szívnek kezeli, hogy hatalma a bűnt is s a büntetést is illeti; — hogy ítélete kiterjed a bűnért való elégtételek kirovására s hogy aki magát e bírói hatalomnak aláveti, az alávetettje lesz az elégtételeket kirovó ítéletnek is.

Az egyház a bűnös szív egész terhét kezeli.

Itt azonban meg nem állhatunk, hanem tovább bizonyítjuk, hogy az egyháznak *kell elégtételeket kiszabni* s hogy e kiszabás bűnbocsátó hatalmának gyakorlatához tartozik. Igy lesz az elégtétel a penitenciának része, melyet elhagyni nem szabad, hanem *ha lehetséges*, mindig ki kell róni. Azért mondjuk «ha lehetséges», mert néha nem lehet, például, ha valaki öntudatlan állapotba hanyatlik, alig hogy a bűneit elmondta; az ilyennek nem lehet penitenciát adni; de igenis lehet őt abszolválni; mert a szentség lényeges aktusa a bűnbocsátás, az ideiglenes büntetéstől független. Az elégtétel szükségességének ezen meghatározása kidomborítja az elégtétel jellegét, melynél fogva a penitenciatartásnak része ugyan, de nem lényeges, hanem kiegészítő része.

Az egyháznak kell elégtételeket kiszabni.

S valóban sok helyen van alkalmunk csodálni azt a logikus és szisztematikus következést, melyben az egyházi dogmák, még a legkomplikáltabbak is alkatrészeikből összetevődnek. A penitenciatartás szentségének is van anyaga és alakja, mint a skolasztikusok distingválni szokták; anyaga — mint mondják — a bűn, de nem olyan, melyből a szentség épül, hanem amely körül forog; anyaga, mint alkatrész a bánat, gyónás és elégtétel; de ezek a részek sem állnak egy vonalon; az elégtétel csak kiegészítő rész; a bánat és gyónás lényeges rész; de lényeges csak azon értelemben, amennyiben *valamiféle alávetése* a bűnösnek a kulcsok hatalma alá. Már most, hogy az elégtétel valóban a penitencia része s hogy következőleg minden gyóntató köteles penitenciát adni, mikor teheti, kiviláglik a Krisztustól adott kötő és oldó hatalom természetéből.

A kötő és oldó hatalom ugyanis a bűnök törlesztésére adatott Krisztustól; a bűntörlesztés pedig nemcsak az ember vétkességének megszüntetése, hanem a büntetésnek is megbocsátásában áll; ez a szentség tehát arra való, hogy törlessze a bűnt mindenestül, a bűnt önmagában és hatásaiban is,

örökkévaló s ideiglenes büntetéseiben. De hogy az ideiglenes büntetésekre kiterjeszkedjék, azt másképen nem teheti, csakis az elégtétel által; ha tehát az elégtétel az ideiglenes büntetés eltörlésére való, természetszerűen kiegészítésképen oda fog tartozni a bűntörlesztő hatalomhoz; ez a hatalom alkalmazni fogja ezt a médiumot, ha ugyan következetesen akar eljárni, — ha a bűnt mindenben, önmagában és hatásaiban gyökeresen akarja irtani.

Ámde ez az okoskodás inkább csak azt mutatja, hogy igen természetes, hogy a bűnbocsátó hatalom megragadja s vindikálja magának az elégtétel kirovását, de nem mutatja, hogy azt valóban kirónia kell! Ez világosabb lesz, ha jól beletaláljuk magunkat a bűnbocsátó hatalomnak szerepébe.

A bűnnel szemben Krisztus minden hatalmat átadott az egyháznak; az egyház kezeli az egész «bűnügyet»; ítélete szerint dől el a bűnbocsánat vagy bűnfönntartás; a bűnösök tehát egész bűnterhükkel az egyház bírósága alá tartoznak; elengedtetvén nekik a bűnért járó örök büntetés, adósak még az ideiglenessel; mit tegyen már most a bíró az ügy ezen részével; hagyja-e tekinteten kívül ez adósságot? Az a nagy szeretet, az a forró vágy, mely a lelkeket ki akarja emelni kötelékeikből és békóikból; mely érti, hogy miféle nagy baj ez az ideiglenes büntetés is, nem akarta ítéletét hanyagul, durván kezeltetni, akarta, hogy mivel *ez is béko, ezt is oldja* vagy kösse; azonkívül pedig az az igazságosság, mely az Isten helyett ítél, az adóst ezen tartozásában is megítéli s kiszabja rá a büntetést. Nem szabad megfeledkeznünk arról sem, hogy a penitenciatartás szentsége ítélet, bíráskodás alakjában van ugyan rendelve, de az egész egyháznak elsőrendű célját, *az emberi lelkek nevelését, gyógyítását osztja;* azért is kiegészíttetik kiválólag az elégtétel által. A büntetés által tartatik ugyanis vissza a lélek a bűntől. Az elégtétel keserves gyakorlatai lecsillapítják a szenvedélyt; — kijózanítják a hányatott, szorongatott lelket; megalázzák, megtörik a rossz szokások uralmát.

Az elégtételben érvényesül az egyház pedagógiája.

A régi egyház felfogása szerint az elégtétel oly szükséges volt, mint a beteg lelkek gyógyítása! A penitencia a lelkek betegségének kezelése; a nagy Bethezda számos portikussal. A lelkek pedig lassan gyógyulnak; onnan az évekre áthúzódó elégtétel, melyben a vezéreszme, a cél az volt: megtisztítani, kiemelni, meggyógyítani a lelkeket. Ez a *gyógyítás az elégtétel által* sok helyen jobban lép előtérbe, mint a penitenciatartás bírói természete.

A szentatyák a penitencia kiszabását oly fontosnak tartják, hogy a lélek végleges gyógyulását ettől várják. Figyelmeztetik a gyóntatókat, hogy minden egyes bűnösnek a nekivaló penitenciát adják, mely sebeinek behegesztésére, betegségeinek gyógyítására alkalmas leend. Azért a vezeklési gyakorlatokat is inkább gyógyszereknek, mint büntetéseknek hívják s alkalmazásukat azon célból ajánlják, hogy *a lélek nemcsak átmenőleg, hanem alaposan fölserkenjen.* Aki ezeket elhanyagolja, az úgy tesz, mint aki sebeit üszökbe menni engedi, vagy mint a beteg, ki helyreálló egészségét istápolni, óvni, előmozdítani megszünik. Azért a római klérus Cypriánnak (Ep. 31.) azon hittagadókról, kik kellő elégtétel nélkül teljes bocsánatot akarnak, azt írja, hogy újonnan kitörő sebeik nem is várják be a régiek behegedését; elégtétel nélkül, gyors feloldozással meg nem gyógyulnak; idő kell hozzá, míg a betegség eltűnik; siettetni, felfújni a dolgokat nem lehet. S ugyanazért sürgeti Cyprián is az elégtétel momentumát a penitenciában: «Az Isten papja ne ámítsa a bűnöst engedékenységgel, hanem segítsen rajta üdvös gyógyszerekkel. Oktalan az az orvos, ki a dagadó sebeket síma kézzel melengeti s felgyülemlíti a belső genyet. Meg kell a daganatot nyitni és föl kell vágni s erős és gondos kezelés alá fogni. Kiabáljon bár és nyögjön a beteg, majd megköszöni, ha felgyógyul. Mit használ, ha nincs türelmük meggyógyulni és ha nem keresik a gyógyulást az elégtételben?»

Kézzel fogható a régi egyház célja az elégtétel kirovásában; lábra akarták állítani a bűnöst, hogy ne csak vétke ne legyen, hanem hogy a bűn gyökerei is lehetőleg kiirtassanak észszerű, üdvös elégtétel által.

S így a szentségi elégtétel fogalma teljes: *részét képezi a penitenciatartásnak, de csak kiegészítő részét. Részét azért,* mert a kötő és oldó hatalom természetéből folyik; *kiegészítő részét azért,* mert lehet bűnbocsánat elégtétel nélkül is; s azért a szentség tényleg kiszolgáltatik, ha a penitenciát nem is lehetne feladni; annál kevésbbé árt a szentség valóságának és érvényének, ha a penitenciát készséggel elfogadtuk, de azt el nem végeztük! Vétkeztünk ezáltal később, amikor az elégtételt elvégezni készakarva elmulasztottuk: de a szentséget magát azért mégis érvényesen fölvettük.

XVII.

A kánoni penitencia története.

Az ősegyház szellemének erőteljét nemcsak a szentség s a vértanúság csodái, hanem a bűnbánat hatalmas nyilvánulásai is hirdetik. Azok az emberek nagyobbak voltak nálunknál, mert ha tudtak is vétkezni úgy, mint mi, de tudtak oly bűnbánatot tartani, melytől a modern, finom kor gyermeke elborzad. Ez a bűnbánat az egyház buzgalmának tövéből fakad, majd gyengédebb, majd édesebb, — változtatja alakjait, — majd csendesen kesereg, majd a nyilvánosság érzelmeit is fölzavarja, — a szokás egyszerű formáiból kikel, kodifikálja törvényeit, s a kánonok beláthatlan soraival igazgatja e keserves, de életet s szellemet újjáalkotó diszciplinát.

Az egyház bűnbánati fegyelméről helyes fogalmat csakis az egyháztörténet fonalán nyerhetünk. Midőn szó van a régi bűnbánatról, mi rendesen a nyilvános vezeklést, a közönségesen fölemlíttetni szokott állomásokat, az évekre terjedő bőjtöket, a nyilvános bűnbevallást, a penitensek zsákba öltözött, rongyos, mosdatlan sorait képzeljük el magunknak, amint a tornácban, vagy a tornác előtt a szabadban, esőben vagy fagyban állnak s a templomba be- és kijárókat kéréseikkel, síró panaszos hangon ostromolják. E fogalmakat azonosítjuk az ősegyház bűnbánati fegyelmével, hogy mily joggal, azt a következőkben látni fogjuk.

Az egyház bűnbánati fegyelmében több korszakot kell megkülönböztetni; az elsőt legalkalmasabban Novatus eretnekségének fölléptével határoljuk. Ezen korszaknak is van bűnbánati fegyelme; magából a szentírásból ismerjük a korinthusi vérfertőzőnek penitenciáját, melyet Szent Pál apostol rótt ki rá. Első levelében kiveti rá a penitenciát, hogy adassék át a sátánnak a test veszedelmére; második levelében pedig már azt írja: «elég annak, ki ilyen vala, ez a feddés, mely sokaktól lett, úgyhogy viszont inkább engedjetek meg neki

és vigasztaljátok őt, netalán a felettébb való szomorúságtól megemésztessék». (2. Kor. 2.) A két levél között alig van egy évnyi időköz; ezen egy év alatt át volt adva a sátánnak, vagyis bőjtölt, vezeklő övet viselt, földön feküdt, gyászruhát viselt; legalább ezt értette ez alatt az egész őskeresztténység. Az ilyen szerencsétlen ki volt zárva az egyházból; a kiközösítés tehát világosan apostoli eredetű. Mondhatni, hogy a kiközösítés s az azt kísérő büntetések a bűnbánati fegyelemnek eredeti s kezdetleges alakja.

A kiközösítés volt a bűnbánati fegyelemnek eredeti alakja.

A régiek háromféle kiközösítést ismertek, valamint a bűnöket is többnyire három osztályba sorozták, ha nem is mindig szorosan ugyanazon fogalmak és definiciók szerint. Voltak nagyon súlyos bűnök: ezek a gyilkosság, hittagadás, paráznaság; — a második osztályba ezen hármon kívül a többi halálos bűn tartozott; — a harmadik osztály pedig a kisebb vétkekre terjeszkedett. A régi penitenciában tagadhatatlanul az első osztály áll előtérben s ezen első osztályba vétettek fel azután oly bűnök is, melyek azzal a hárommal többé-kevésbbé összefüggtek. Azonban senki se csodálkozzék azon, hogy ez osztályzatok nincsenek mindig és mindenütt szigorúan körülhatárolva; az a theológia, mely szisztemába szorította a vallási fogalmakat s az egyházi életet, sok századddal később csak a második évezredben köszöntött be a kereszténységbe; addig pedig az apostoli hagyomány, a buzgalmas jó érzék, a szentatyák fölvilágosult szelleme s a készségesen engedelmeskedő népnek keresztény élete hordozta a dogmatikát s a morálist.

Valamint három bűnnemet, úgy körülbelül háromféle kiközösítést is észlelünk a régi kereszténységben. Az első a kisebb bűnökért járta, s ez abban állt, hogy a hívő nem ajánlta fel adományát az oltárra, s hogy nem vett részt az Úr asztalában. A nagyobb vétkekért járó kiközösítés már az áldozatban való részvételtől is eltiltotta a bűnöst s azonkívül a sátánnak adta át, vagyis bőjtöt s más vezeklő gyakorlatokat rótt ki rá. Az elvetemülteket pedig végleg kizárták az egyházból, s velük minden összeköttetést megszakítottak; nem törődtek vele, hogy mit tesznek, mint élnek; olyanok voltak az egyház szemében, mint a zsidók és pogányok. Ezek a kiközösítettek azután vagy egészen elszakadtak az egyháztól, vagy magukba térve, sokszoros könyörgés, sírás, vezeklés után ismét visszafogadtattak.

Háromféle kiközösítés.

Ime a legrégibb, az apostoli időket érintő penitenciának képe; a későbbi, nagyszerű, tagozott fegyelem most

legfeljebb durva, kezdetleges pontozásban jelenik meg. A terminus technikusoknak, melyek a negyedik, ötödik században a penitenciát tagozzák, milyenek: a «fletus, auditio, substratio, consistentia», ezeknek mondom, se híre, se hamva. Az se volt megtiltva a híveknek, hogy a kiközösítettekkel érintkezzenek a polgári életben; ez csak azon eretnekekre nézve állt, kik a hívek hitét és erkölcsét felforgathatták volna. Az Apostoli Konstituciók ismeretlen szerzője eléggé bevezeti az olvasót a legrégibb egyháznak e bűnbánati fegyelmébe, — oktatja a püspököket, hogy mikép és miért válasszák el a bűnöst a hívektől, mikép vigyázzák meg és óvják akár a könnyelműségtől, akár a kétségbeeséstől. Igy a 13. fejezetben olvasni, hogy mit tegyen a püspök a rágalmazóval: «vesd ki őt az egyházból mint testvérgyilkost, s azután bizonyos idő mulva, ha mondja, hogy bánja bűnét, sanyargasd őt bőjttel s azután rája téve kezeidet, fogadd őt vissza». Tulajdonképen tehát kétféle büntetést észlelünk, mely penitenciaszámba jöhet: az Eucharisztiában

Kétféle büntetés.

való részt nem vevést, — és magától az áldozattól s a hívek imádságától való eltiltást és kizáratást; a teljes kiközösítés ugyanis nem mondható penitenciának, mert azáltal a hívő megszünt az egyház tagja lenni.

Az Apostoli Konstituciók, Hermas, Tertullian, az eliberisi zsinat és Cyprián iratain át világosan lehet kísérni az őspenitencia e kezdetleges alakját; Cyprián irataiban azonban már tagozottabbá válik, mintha egy harmadik s negyedik fokot akarna itt-ott megkülönböztetni. De Tertullián s az eliberisi zsinat, melynek kánonjait ismerjük, határozott alakban fönntartják a penitenciának említett két kategóriáját. A másodikban a penitens bőjtöl, vezekel, gyászol, elhanyagolja külsejét, kéri a templomba belépőket, hogy esedezzenek érte. Tertullián leírásai az exomologesisről, mely szerinte «prosternendi et humilificandi hominis disciplina est», a második alakra vonatkoznak. Az exomologesisnek ő is világosan két alakját ismerteti: «relegatio ab orationis communicatione et conventu» ez az egyik, — a «prosternendi et humilificandi disciplina» pedig a másik. Ugyanígy az eliberisi zsinat némelyeket az Eucharisztiától tilt el, másokat azonkívül még penitencia alá vet; ezt úgy kell értenünk, hogy a penitencia első alakja csakis erre a büntetésre terjedt ki, hogy valaki nem áldozhatott, a második pedig, mely kizárólag penitenciának hivatik, a hívek gyülekezetéből való kizáráson kívül, még más mindenféle «prosternendi et humi-

lificandi hominis» gyakorlatokat tartalmaz. Az atyák ezt hívják katexochén penitenciának; az egyházban divó szokás szerint kezdet óta azok neveztettek bűnbánóknak, kik önsanyargatással akarják magukat méltókká tenni az egyházba való teljes visszafogadásra s ez egészen független a vezeklés később behozott állomásaitól, mert ezek az állomások csak specifikálták az előbb egyben összefoglalt szigorú gyakorlatokat. De akár léteztek azok az állomások, akár még nem léteztek, vagy már megszüntek, penitencia alatt sohasem értik az Eucharisztiától való eltiltást egymagában, hanem *az egyházból való kitiltást*, mely vezekléssel járt. Voltak tehát az egyházban penitenciák, melyeket mi azoknak hívnánk, milyen például már a nagy bűnökért járó távolmarasztalás az Eucharisztiától; voltak kisebb vétkekért más, egyes prezbiterek által is kivethető penitenciai cenzurák, de ezeket a régiség penitenciáknak nem hívja. Valahányszor az atyák penitenciára buzdítanak, nem értik az egyszerű megtérést, mely magábaszállásban s őszinte bánat és gyónásban áll; ez iránt senki sem volt rest és nehézkes; hanem értik a fáradalmas, keserves penitenciát; mert ez volt nehéz, ettől irtózott a kezdetleges kereszténységben is az ember. Erre irányultak a kánonok s az egyház buzgalmas, lelkesítő szelleme! Világosan kitünik ez Szent Ágoston 108-ik leveléből ad Teleucianum: «az emberek a keresztség előtt tartanak bűnbánatot, úgy azonban, hogy azután föl is veszik a keresztséget; így történt ez már Péter első beszéde után, mint az Apostolok Cselekedeteiben olvasni. Tartanak a keresztség után is bűnbánatot, ha úgy vétkeztek, hogy kiközösíttetni és azután visszafogadtatni érdemesek, mint ahogy a templomokban vezeklenek azok, kik tulajdonkép «poenitentes» névvel illettetnek». Tehát akik legsúlyosabban vétkeztek s a templomból, midőn a tulajdonképeni mise kezdődött, kitiltattak, azok tartották a penitenciát. A többi bűnöst nem mondották «penitenseknek» s elégtételeiket sem hívták penitenciának.

Mit értenek a régiek a penitencia alatt.

Jóval előbb, — talán még Cypriánt is megelőzve — ugyanígy beszél a szigorú eliberisi zsinat. Különböztet nagy bűnök közt s bár néhányra azok közül is külön büntetést szab, ezt nem hívja penitenciának. Azt mondja például, hogy az ilyen egy évig az áldozástól elmaradjon, de soha, hogy penitenciát tartson. Igy olvassuk a 21-ik kánonban: «ha valaki mint városi lakos három vasárnapon át a templomot elkerüli, rövid ideig az áldozástól tartózkodjék s ezáltal bűn-

hődjék». Nem szól penitenciáról, hanem némi bűnhődésről. A 14-ik kánonban : «azon szűzek, kik szűzességüket meg nem őrizték, ha azokhoz mennek nőül, kikkel vétkeztek, egy év mulva penitencia nélkül feloldoztassanak» ; «reconciliari debebunt» nem kell értenünk alatta a feloldozást a bűntől, hanem a büntetésnek ünnepélyes beszüntetését. A penitencia az eliberisi zsinat szerint fájdalmas vezeklésben állt, melyet a hívek az egyház színe előtt a püspök kezeinek föltétele után kezdtek s mely mindig kizárással járt. Folytatja a kánon : «ha pedig más férfiakkal vétkeztek, öt éven át penitenciát tartanak s azután vétetnek fel a közösségbe». Az előbbiek bár bűnhődnek, nem tartanak penitenciát ; az utóbbiak, mert bűnük a legnagyobbak közé tartozik, penitencia alá vettetnek.

Ki értené e különböztetés föltevése nélkül Tertulliánt? ! Előtte e szó «penitencia» nem jelent mást, mint *nyilvános vezeklést*. Amit ő «De poenitentia» című könyvében ír, az mind a nyilvános penitenciára vonatkozik. «Mi marad hátra a kereszténynek, ha vétkezett?» «Collocavit in vestibulo (a templom tornácában) poenitentiam secundam, quae pulsantius patefaciat ; sed jam semel quia jam secunda ; sed amplius nunquam, quia proxime frustra.» (caput 7.) Ez a nyilvános, fájdalmas vezeklés, mely csak egyszer engedtetett meg ; más bűnbánat meg volt engedve természetesen többször ; de az ünnepélyes, nyilvános penitencia csak egyszer. Ez különben csak közbevetett s egészen új jellemvonás, mely minket egyelőre nem érdekel. Tertullián határozottan csak a nyilvános penitenciáról beszél «hujus igitur poenitentiae secundae et unius . . . operosior probatio est», ennek a második s csak egyszer engedélyezett penitenciának elvégzése nehéz ; halljuk miért? «ut non sola conscientia praeferatur, sed aliquo etiam actu ministretur. Is actus, qui magis graeco vocabulo exprimitur et frequentatur, *exomologesis* est . . . Itaque exomologesis prosternendi et humilificandi hominis disciplina est . . . de ipso quoque habitu atque victu mandat, sacco et cineri incubare.» (caput 9.) Nem találhatnánk világosabb ecsetelést ! az a tulajdonképeni penitencia, melyet így hívnak, nemcsak magábaszállás, hanem exomologesis, vagyis *egész sorozata a különféle megalázó, megtörő, büntető gyakorlatoknak*. Ez a nyilvános penitencia !

Tertulliántól Cypriánra térhetünk. Cyprián alig használja e szót más értelemben. Valahányszor a penitenciáról ír, mindig azokkal van baja, kik a bűnösöket — be nem tartva a nyilvános vezeklés menetét, — feloldozzák, vagy azokkal,

kik a nyilvános vezeklés után sem békítik ki a bűnösöket Istennel és az egyházzal. Így a 12. levelében: «mert ha már a kisebb vétkekért, melyeket nem az Isten ellen követnek el, (Isten ellen elkövetett vétkek például hitehagyás, eretnekség, bálványozás) bizonyos ideig penitenciát tartanak s az exomologesist folytatják ... s még sem bocsáttatnak az Úr asztalához, hacsak előbb a püspök s a klerus nem tette fejükre kezét, mennyivel inkább kelle borzasztó bűnökben (érti a hitehagyást) mindent az egyház fegyelme szerint intézni».

Ugyanezen tisztán kivehető nyomokban halad[nak] Pacián; előtte a «poenitentes» s a «poenitentia» terminusok mindig a gyászbaborító, nyilvános bűnbánatot s bűnbánókat jelentik; hasonlóképen Ambrus, Vazul, Nyssai Gergely. Mivel ezek a bűnbánók az egyházi községektől el voltak különözve s ruhájuk s megjelenésök által is magukon hordták a bűnbánat jellegét; azért imádkoztak nyilvánosan értük minden misében, vigyáztak rájuk, hogy állapotuk szellemével ellenkezőt ne tegyenek; az atyák, a püspökök pedig megfeszítették ékesszólásukat, hogy e nagy feladatra őket képesítsék.

A legrégibb penitenciának jellemzéseül még föl kell említenünk, hogy az kezdetben sokkal szelídebb, könnyebb s rövidebb volt, mint később; úgy, hogy az apostoli időkben a penitencia inkább hasonlított a modern egyház elégtételeihez, mint a harmadik s negyedik századtól föl egész a középkorba divó bűnbánati fegyelemhez. Az egyház lassankint szigorúbb lett. Pál apostol, mint említettük, nem volt oly szigorú. Az Apostoli Konstituciók sem ridegek. Fölemlítettük már Szent János evangelista eljárását a rablóvá lett ifjúval szemben; nincs ott szó évekről, nincs szó egy borzalmas kirovásról, hanem csak sírás, bőjt, imáról s nem távozik az apostol előbb onnan, míg őt a községbe föl nem veszi. Hermas, Szent Pál tanítványa sokat ír a penitenciáról, de semmit az évek számáról; az angyal, aki Pastorában egyre beszél, s a penitencia hirdetőjének mondja magát, semmit sem tud az évekre kiterjedő penitenciáról; szavaiból inkább csak rövidebb időre szóló, igaz, mély penitenciára következtethetünk. Ami történeteink vannak a régi kor penitenseire vonatkozólag, azokban mindig aránylag rövid a vezeklés s Tertullián maga az egész könyvben, mely a Poenitentiáról szól, sohasem említi az időt, hogy meddig tartson a bűnbánat; sőt előadásából kiviláglik, hogy nem épen sokáig; a 10. fejezetben olvassuk: «Midőn a testvérek lábaihoz borulsz, Krisztust fogod, — Krisztust kéred s midőn ők rajtad sírnak, — Krisztus szenved,

A kezdetleges penitencia könnyebb és rövidebb volt.

Krisztus kéri Atyját érted ; amit pedig Krisztus kér, azt könnyen megnyeri». Ha hét vagy tíz év kellene a bocsánat elnyeréséhez, mondhatná-e akkor Tertullián, hogy könnyen lehet azt megnyerni? Ezt a könnyű bocsánatot igérte Szent János evangelista is a rablónak, de ha tíz-húsz évig, ha éltük végeig folytatódnék a penitencia, ugyancsak nem mondhatnók könnyűnek ! Fölhozza Tertullián azt is, hogy mit panaszolnak fel az emberek a penitencia ellen : «hogy öröm és vígság nélkül kell ellenniök, zsákban és hamuban ülniök, beesett arccal a bőjttől», ez az emberek panasza ; — de ha évszámra kellett volna ezeket folytatniok, minő panaszuk lett volna akkor?

Montanus után a penitencia szigorúbb lett.

A bűnbánati fegyelem ridegebb vonásokat kezd magára ölteni Montanus herezisének föllépte után. Ha Tertullián meg nem írja könyvét «De pudicitia», alig maradt volna fönn emléke Montanus a bűnök bocsánatára vonatkozó tanának. Montanus tagadja, hogy a paráznaságot, bálványozást és embergyilkolást az egyház megbocsáthatja. Tertullián, századának legtudósabb s leghíresebb embere a latin egyházban sorompóba lép Montanus tana mellett.

A túlzó és a józan reakció.

Ez a tan az ernyedő fegyelem túlhajtott korrektivuma, az ősegyház szentségének védekezése jóakaratú, de túlzó s a praktikus élettel számolni nem tudó rideg emberekben. Azonban ha a montanizmus túlhajtott reakciója az egyház szentségének a szaporodó bűn ellen, volt emellett a túlzó visszahatás mellett más józan, buzgalmas reakció. A bűnöknek ismétlődése kihívta az egyház védekezését. Ez az áram meglátszott rajta ; az egyház szigorúbb lett ; Montanustól Novatusig[20] lassankint meghúzza a fegyelem gyeplőit ; azonban a különbség még nem igen szembeszökő. Hiszen az afrikai hitehagyottak, midőn magukba térve a nyilvános penitencia elkerülésével követelik a közösségbe való fölvételt, e kérésükben is tanúi annak, hogy ez a nyilvános penitencia akkoriban tíz-húsz évig nem tartott ; mert különben hogyan gondolhattak volna arra, hogy azt oly könnyű szerrel kikerülik? ! Elmentek a vértanúkhoz, kik a hitért sebeikben feküdtek börtönökbe zárva, vagy a bányákban dolgoztak, szolgaságra kárhoztatva s kérték, ajánlják föl érdemeiket és szenvedéseiket értük, s oly nagy volt a vértanúk tekintélye, hogy akiknek ily írást adtak, azoknak nyilvános penitenciája megrövidíttetett, vagy egészen eltörültetett. Okvetlenül arra kell következtetnünk, hogy e penitenciák nem lehettek hosszúak, ha egyetlen vértanúnak közbenjárására a sok elesettnek vagy gyilkosnak és paráznának bűnhődését beszüntethette.

Cyprián élettörténetéből világos, hogy a deciusi üldözésben szerencsétlenül járt hitehagyottak, Decius halála után fölkapván ünnepélyes kézfeltétellel a nyilvános penitenciát, azt hét hónapig folytatták. A régi atyáknál tehát a penitencia rövid volt; Tertullián óta megnehezíttetett, úgy azonban, hogy sürgős okokból elnézéssel voltak. A bűnbánók áhitata, buzgalma, bánata ugyanis oly mély, oly bensőséges volt, hogy a szigort, mely a szíveket hevítse, fölöslegessé tette. Pál siet a vérfertőzőnek a községbe való felvételével, nehogy a bánat fölemésszе őt; Péter apostol ezreket keresztel, mihelyt bánkódva hitet vallanak. Nagy, mély, elementáris volt bánatuk, azért rohammal vette be a könyörülő Isten szívét; Szent Jeromos hatalmas szavát kell rájuk alkalmaznunk: «még nem hült meg Krisztus vére, azért forró volt lelkük». Mikor tehát hülni kezdett, kivált mikor Novatus eretneksége, mely tagadta az egyháznak a nagyobb bűnöket bocsátó hatalmát, szerteszéjjel terjedett keleten és nyugaton, azóta az egyházban a penitencia intézménye a legkisebb részletekig meghatározott, nagyszerű fegyelemmé nőtte ki magát; a templomok lelki kórházakká lettek, hol a bűnösöket külön-külön lelki betegségeik minősége szerint osztályozták; az egyes bűnökre különböző penitenciát szabtak, s a vezeklés lefolyását, melyet eddig a magán buzgalom s a hagyományos szokás határozott meg, rendszeres fokozatokra osztották. Novatus eretneksége után a nyilvános penitenciát átlag négy osztályra osztották, melyeknek terminus technikusai a következők: πρόσκλαυσις, fletus, ἀκρόασις, auditio, ὑπόπτωσις, substratio, σύστασις consistentia. E rendszeres, osztályokba tagolt, nyilvános penitencia először a keleti egyházban lépett fel különösen Csodatevő Gergely, Nagy szent Vazul, s Nazianzi Gergely buzgólkodása folytán.

Honnan a vezeklési állomások?

Ime a novatusi eretnekség nyomában kifejlett, nyilvános vezeklés. Kérdezzük talán, nem volt-e meg azelőtt is? s azt feleljük: megvoltak a gyakorlatok, melyek e nevekkel jelöltetnek, de így elkülönítve, felosztva, azon kiszabásokkal, hogy ki meddig marad az egyes fokokon, azt előírni nem volt szokásban. Azelőtt is ki lettek utasítva az egyházból, — azelőtt is álltak a kapuk előtt, sírtak, könyörögtek, — azelőtt is zsákba öltözködtek s hamut hintettek fejükre, mint azt Tertullián vastollával leírta; de ez a künnállás «in area» nem volt magának a nyilvános penitenciának megszabott, rendszeres foka, — hanem a kiutasított bűnösök

ott künn kérték a nyilvános penitenciának fölvevési engedélyét: ugyanezt kell mondani a többi fokozatról; többékevésbbé mind megvoltak, de nem voltak rendes, az egyházi tekintély által kijelölt hatáskörei és útjelzői a nyilvános vezeklésnek.

Az egyház közösségéből s a szentségektől eltiltott bűnbánók a πρόσκλαυσις állomásában künn a templom előtt nyilvánosan bánkódtak; a bazilikába sereglő hívek lábaihoz borulva kérték őket, hogy Isten előtt, a püspök, a klérus s az egész egyház előtt szószólóik s közbenjáróik legyenek. Gyászos öltözetben fésületlenül siratták az Isten kegyelmét; «mert ha valakit kedveseid közül elvesztettél, bánkódva siratnád; mosdatlan arccal; elváltoztatott ruhában, torzonborz hajzattal, szomorúan tanusítanád fájdalmadat. Lelkedet immár elvesztetted... s nem sírsz folytonosan?» (Cyprianus: De lapsis.) Hogyne sírtak volna? s velük sírtak azok, kiknek lábait átkarolva tartották. A megrendítő látványtól bizonyára gyökeret verne lábunk, hiszen most is még megilletődés vesz rajtunk erőt s 1500, 1600 elmult évnek hullámzása se bírja elmosni azon benyomásokat, melyeket a nemzedékek a régi leírásokból vettek s egyre folyton vesznek. Már mikor hült a Krisztus vére, Jeromos kifejezése szerint, a lateráni bazilika kapui előtt állnak a «flentes», a síránkozók s egy ilyen síránkozót megörökített maga Szent Jeromos (ad Oceanum epistola 30.). Leírja a római nemes hölgynek, Fabiolának bűnbánatát, aki elválván házasságtörő férjétől, máshoz ment nőül, azután megbánja tettét s nyilvános penitenciát tart. Olvassuk e megrendítő penitenciának mesteri leírását. «Ki hinné azt, hogy második férjének halála után magába térve, midőn különben az özvegyek kiszabadulva a házas élet korlátai közül, föllélegzenek, fürdőbe járnak, utcákon csatangolnak s kihivólag gyanúsan viselkednek, Fabiola szőrzsákot öltve, bűnét nyilvánosan bevallja? s Rómának színe előtt a penitensek soraiban, a püspök, a prezbiterek s az egész nép könnyei közt megjelent, szétbontott fürtökkel, mosdatlan arccal, piszkos, szennyes kezekkel és nyakkal? Van-e bűn, melyet ez a sírás le nem törülne? Nem szégyelte megvallani az Urat e földön, — az Úr sem fogja őt megtagadni az égben. Föltárta mindnyájunk előtt bűnét s a könnyező Róma látta az ijesztő sebet; rongyos volt ruhája, fődetlen feje, néma ajka. Nem lépett be az Úr templomába, hanem Mózes nővérével Márával a táboron kívül egymagában ült, hogy akit a pap kitiltott, ugyanő

Mi volt a «fletus» állomása?

visszahívja... arcát, mellyel második férjének tetszett, marcangolta; gyűlölte a gyöngyöket s a finom szöveteket látni is átallotta; minden díszt utált; úgy bánkódott, mintha házasságtörést követett volna el és sokféle orvosság igénybevételével igyekezett behegeszteni lelkének sebét». Így sírt Fabiola a Laterán kapui előtt. A keresztény penitencia, mint látjuk, megragadta az ősi, zsidó szokást s külsőben is utánozta Jóbot s az ószövetség mélyen szomorú alakjait.

Ha kitöltötte idejét a fletusban, hónapjait, esetleg éveit .. az ἀκρόασις állomásába jutott! «Audientes» névvel a legrégibb latin egyházban a katechumenek illettettek. Az «auditio»-nak külön helye volt a régi templomokban; ez a templom atriuma, pitvara volt; ide szabad volt bejönni a pogányoknak, zsidóknak, eretnekek és skizmatikusoknak, a kezdő katechumeneknek és az «audientes» bűnbánóknak. Mindezek itt maradhattak a katechumenek miséjében. A katechumenek miséje különféle imákat, bűnbánati kézfeltételeket, a szentírás egyes részeinek fölolvasását és magyarázatát foglalta magában. Ezalatt szólalhattak föl a hívek közül is néhányan, ketten-hárman; előadhatták az általuk szerkesztett himnuszokat, nemcsak az ott dívó, hanem idegen nyelven is. A hívek e misére hozhattak magukkal bárkit, a pogányok s a teljesen kiközösített keresztények is jöhettek; — hátha hasznukra válik, gondolták a keresztények. Mihelyt pedig az eucharisztikus áldozat a felajánlással kezdődött, mindnyájan kitiltattak s a pogányokkal, zsidókkal fájó szívvel távoztak az «audientes» bűnbánók is.

Mi volt az «auditio» állomása?

A nyilvános penitenciának tulajdonképeni színhelye, melynek a «fletus« és «auditio» mintegy lépcsőül szolgálnak, mely az egyházban a szó szoros értelmében megvolt kezdet óta s a többi három állomásban csak kibővíttetett, a «ὑπόπτωσις» substratio. Tertullián, Cyprián s az eliberisi zsinat «exomologesise» alatt a substratiót értjük. «Disciplina prosternendi et humilificandi hominis». Itt törlesztették a bűnbánók Isten előtt felhordott adósságukat az egyház imái s a rájuk rótt vezeklés által. Azért majdnem minden «synaxison», vagyis összejövetelben, az «audientes» kitiltása után s az offertórium előtt a püspök sorba ment a térdenálló substratusok között, rájuk tette kezét s imáival az egész egyház egyesítette esedezéseit és könnyeit; ezek végeztével kiutasították őket is s megkezdődött a hívek miséje. A harmadik fokon álló bűnbánók bőjtöltek, sokat imádkoztak, alamizsnát osztogattak, az alázatos könyörületnek különféle

A tulajdonképeni penitencia.

műveiben gyakorolták magukat; a bűnbánatos lélek, mely a «fletus» s az «auditio» állomásain alávalóságának mély öntudatában vergődött, a substratióban a tiszta, őszinte megtörődöttség bensőségébe hatolt, édesen tapasztalhatta, hogy az az egyház, mely előbb templomába sem eresztette be őt, hanem a szabad ég alá, vagy legföllebb a tornácba állította, most már gondozza lelkének sebeit, leereszkedik hozzá, sír, könyörög vele, — beereszti hajlékába, hol az amboig szabad neki már behatolni; bár fájdalmasan válnia kell mindannyiszor a testvérek oltári közösségétől. Igaz, hogy ez sokáig tartott; a penitencia legnagyobb részét, az évek számát itt kellett tölteniök! III. Felix pápa 483-ban a világiakat, kik újra megkereszteltették magukat, így rendeli büntettetni: «tribus annis inter audientes sint; septem autem annis subjaceant inter poenitentes manibus sacerdotum; duobus autem annis oblationes modis omnibus non sinantur offerre, sed tantummodo saecularibus in oratione socientur». Ez idézetben előforduló «poenitentes» név a harmadik állomásban bűnhődő vezeklőket jelzi. Amint az imént említettem, hogy a substratio volt a tulajdonképeni penitencia, itt még a név használatából is kitűnik.

A penitencia negyedik szaka.

A nyilvános penitenciának negyedik szaka alázatos, csendes, buzgalmas várakozás volt a teljes közösségbe való felvételre. Az ambotól a szentély felé sorakoztak. Nem űzte őket ki már a diakonus; jelen voltak az egész misén, résztvettek az ima közösségében; de nem ajánlhatták fel adományaikat, s nem áldozhattak. A régi egyháznak minden híve, hacsak nem volt talpig szegény, adományait minden synaxisban az oltárra helyezte, e szokás a teljes közösség jele volt; aki ettől el volt tiltva, az nem élt az egyház teljes közösségében, s nem részesülhetett az oltári áldozatból.

Az oltártól való eltiltás.

Ezen szokás jó sokáig tartotta fönn magát a nyugati egyházban a hívek kitűnő, nagy kiváltságaképen. Az eretnekek, skizmatikusok, a vezeklők, a nyilvános bűnösök, a hirhedtek nem ajánlhatták föl adományaikat. Senkivel se tettek kivételt.

Nem vidul-e föl lelkünk a szellem erején, mely a hit magaslatáról nézvén a világot, mindent törpének lát, császárt, konzult, udvari embereket, — csak az Istent látja nagynak s azért Ambrus nem fogadja el Theodozius császár felajánlását, bár fogaikat csikorgatták a főurak. «Causa commotionis, mint Paulin írja, haec fuit, quia munera Imperatoris, qui se sacrilegio commiscuerat, ab Ecclesia respue-

bantur, nec orandi illi cum Ecclesia societas tribuebatur». Nagy Vazul komoly, szent szellemétől áthatott alakja oly méltóságos fölséggel áll az oltár mellett, hogy midőn Valens arián érzületű imperator akarja az oltárra helyeztetni ajándékait, a segédkező prezbiterek és diakonusok félénken s megzavarodva tekintenek Vazulra s e tekintet megtanította őket arra, hogy mit tegyenek; elutasították az imperator oblatióját. Látni még itt-ott kivált Franciaországban e régi szokásra emlékeztető nyomokat.

A «consistentes» büntetése tehát ez a kizáratás volt az oltári áldozatból; mert aki be nem mutathatta áldozatát, az nem részesülhetett Krisztus testéből. Vágyódva állottak az ambo körül a consistentes; két-három évig éhezve, szomjazva nézték az Úr asztalához járulókat. Ott álltak azok, kik «a városban laktak s mégis három vasárnapon át a synaxison meg nem jelentek». (Concilium Eliberitanum); ott álltak azon keresztény asszonyok, «kik mint keresztény hajadonok, pogányokkal házasságra léptek»; (Conc. Arel. cap. 11.) «ott azok, kik valami uzsorát vettek» (Conc. Arel. cap. 12.); ott mindazok, kik a penitencia alsóbb fokain hosszú bűnhődés után végre ide fölküzködtek. Ez a consistentia volt a kisebb «excommunicatio», mely a communiótól eltiltott, Krisztus testének vételétől, de megmaradtak az ima közösségében; a többi penitens az ima közösségéből is ki volt zárva; némelyek egészen, mások részben. Igaz tehát, hogy a régi penitencia mindig valami «excommunicatio» s hogy az apostoli idő óta kétféle excommunicatiót különböztettek meg: teljeset és részlegest, a III. és IV. században előállt penitencia kifejtette s osztályozta ezeket az excommunicatiókat.

Kik álltak a «consistentes» közt?

Különösen pedig meg kell emlékeznünk két osztályáról a consistentes-bűnbánóknak, melyek jobban megismertetik velünk a nyilvános penitencia rendszerét. Ott álltak ugyanis azon kivált előkelő asszonyok, kik házasságtörést követtek el, nehogy ha az alsóbb osztályokba soroztattak volna, férjeik nagy bűnökkel s kivált házasságtöréssel gyanúsíthatták volna őket. Mert az alsóbb fokokra, kivált a substracióba senki sem helyeztetett, csak aki nagy bűnöket követett el. Az apostoli időben ezen bűnök száma, melyek nyilvános penitenciával büntettettek, a három nagy bűnre, gyilkosság, bálványozás és paráznaságra szorítkozott; később ez a szám sokra rúgott, mert a kánonok lassankint a rokon bűnöket is fölvették s megfelelő nyilvános penitenciában részesítették. Ha tehát valaki oly bűnt követett el, melyről a káno-

nok intézkedtek, akkor kirótták rá a nyilvános penitenciát; ez a nyilvános penitencia a kánoni penitencia volt; de lehetett oly bűnösöknek is nyilvános penitenciát tartani, kiknek bűneiről a kánonokban nem volt szó; ezek nem voltak kötelezve a nyilvános penitenciára, de tarthatták, ha úgy tetszett nekik; ez nyilvános penitencia volt ugyan, de nem volt kánoni penitencia.

Ünnepélyes és nem ünnepélyes kánoni penitencia.

A kánoni penitenciában ezenkívül is kell még különböztetnünk: van ünnepélyes kánoni penitencia, melyet a püspök az egyház szine előtt, szertartások kíséretében ró fel a vezeklőre;... s nem ünnepélyes, melyet csendben kezdenek. Gondolhatjuk, hogy e különbségek a kánoni penitencia későbbi fejlettebb szervezésére utalnak.

De ne gondoljuk, hogy aki nyilvános penitenciát tartott, hogy annak a bűne is eo ipso nyilvánossá lett: semmiesetre. Ha nyilvános volt, akkor teljes szigorában alkalmaztatott reá a kánoni penitencia, ünnepélyes szertartások közt kezdte azt meg, különféle kézföltevések és imák kíséretében. De ha nem volt nyilvános az ő bűne, akkor azt a penitenciából nem lehetett megtudni; először azért, mert sokan tartottak nyilvános penitenciát, kiknek a kánonok szerint nem kellett volna; másodszor azért, mert a buzgalom többre ösztönözte a hiveket, mint kötelességük lett volna; harmadszor azért, mert akik állásuknál fogva gyanuba jöttek volna, hogy ezt vagy azt a bűnt követték el, azok kánoni penitenciája úgy módosíttatott, hogy abból semminemű gyanú rájuk nem háramlott.

Nyilvános penitencia és nyilvános gyónás.

Semmi köze tehát a nyilvános penitenciának a nyilvános gyónáshoz. A gyónás sohasem volt nyilvános az egyházban. Ha itt-ott bevallották nyilvánosan bűneiket, azt csak előzetes és diskrét engedély után s mindig a gyónás után tehették. Az egyház mindig óvta a bűnösök lelkiismereti titkát a leggyengédebb elővigyázattal. Azért mondja Szent Vazul (34. c.): «A házasságtörő asszonyok neveit, kik vagy buzgalomból bevallották bűneiket, vagy mástól följelentettek, közzétenni tiltják az atyák, nehogy halállal büntettessenek; azonban megfosztották őket az áldozástól, míg letelik penitenciájuk ideje». Hogyne! hiszen ha a nyilvános penitenciával együtt jár a bűn közzététele, akkor mindannyiszor a világi törvény is beleavatkozott volna s a bűnbocsánat fája elfonnyad!

Ez az egyik megjegyzésünk. A másikra alkalmul szolgál a consistens bűnbánók végső neme. Álltak az ambo körül oly emberek is, kik egyszer már elvégezték a nyilvános kánoni penitenciát; de azután ismét hasonló bűnökbe estek, melyekért

nyilvános kánoni penitencia járt volna ; igen ám, de ezeknek nem volt megengedve újra a kánoni penitenciát tartani, hanem éltük végeig az áldozástól eltiltva magukba térve bánkódtak.

A XIX. század fáradt szelleme erről nem is álmodott volna. Pedig valóság s nem álom. Az ősegyház a kánoni penitenciát nagy kegyelemnek tartotta ! Értékét, kegyelmét egyhangúlag hirdetik Hermas, Alexandriai Kelemen, Zefirin, Tertullián, Cyprián ; oly nagy e kegyelem, hogy csak egyszer adatik. «Valamint egy a keresztség : úgy egy az a penitencia, melyet nyilvánosan tartani szoktak ; mert a köznapi bűnökért naponkint kell bánkódnunk ; de ezek kevésbbé súlyos bűnök ; — azok pedig nagy vétkek.» (De poenitentia. 2. c. 10.) Különben ezt bizonyítani fölösleges ; — régi íróknál léptennyomon találkozunk e felfogással. Az a penitencia «κατ' ἐξοχήν», az a nyilvános ünnepélyes vezeklés csak egyszer engedélyeztetett ; «nehogy köznapivá válván, elveszítse a betegen erejét, mert hiszen annyival hathatósabb lesz, minél kevésbbé válik megszokottá.» A szerzők ez őserős felfogással szemben két pártra szakadnak. Némelyek azt mondják : az ősegyház oly szigorú volt, hogy az ilyeneknek bocsánatot nem adott, hanem az Istenhez utasította őket, mint ahogy Montanus és Novatus tették a nagy bűnösökkel már első ízben is. Mások pedig különböztetnek nyilvános penitencia s a bűntől való feloldozás közt, s szerintük a régi egyház nem engedte meg, hogy nyilvános penitenciát tartsanak ; de azért a titkos gyónásban feloldozta őket. Szivünk ezek pártjához vonz, — bár érti az ellenkező állítás erejét is. Mert bizony fönséges és szigorú volt az az egyház. Több helyen a legnagyobb bűnöket sohasem oldozta föl. Az eliberisi kánonok némely bűnösöktől teljesen megtagadják a feloldozást. Cyprián tanú rá, hogy a paráznaságot sok afrikai egyház meg nem bocsátotta. Az aposztatáknak úgylátszik nem kegyelmeztek azon esetben, ha csak halálos ágyukon kérték a feloldozást. De lehet e szokásokat az egyes egyházaknak tulajdonítani, azonban aligha az összegyháznak s kiválólag nem a római egyháznak. Különben pedig azt kell hangoztatni, hogy a nyilvános ünnepélyes penitenciát, melyben az egész egyház a bűnössel együtt sír, együtt bánkódik, kegyelemképen kellett kérni, hogy erre érdemessé kellett magát tenni, s vigyáztak a püspökök, hogy kit bocsássanak a nyilvános penitenciára, kit ne. Hiába mondják, hiszen akkor annak, ki újra esett az óriás bűnökbe, jobb dolga volt, mint aki először vétkezett. Semmiesetre ; ha az, aki először vétkezett

A nyilvános kánoni penitenciát csak egyszer lehet tartani.

nem volt érdemes a penitenciára, nem végezhette azt, csak ha jó, ha buzgó volt, akkor bocsátották oda ; aki pedig újra vétkezett, az sohase tarthatta a nagy nyilvános penitenciát ; tehát ez volt hátrányban ! Valóban ez volt, mert midőn itt hátrányról vagy előnyről van szó, nem tekinthetjük a testi embert, hanem a lelkit ; már pedig ez, ha eltiltatott a nyilvános vezekléstől, határozottan hátrányban volt.

A VIII. században a nyilvános penitencia némi módosulást szenved. A nyugati egyházban általános érvényt nyer ez az elv, hogy a titkos bűnökért nem kell nyilvános vezeklést tartani, csakis a nyilvánosakért. Ez újítást Theodor nevű görög származású kantuáriai érseknek tulajdonítják 680 körül. Úgy látszik, azért intézkedtek így, hogy a barbár keresztényeket vissza ne riasszák a penitencia borzalmas szigorával. A keleti egyházban a nyilvános penitencia az V. században kiment szokásból Nektárius patriárka alatt történt zavarok miatt. A nyugati egyház azonban még buzgalommal folytatta a nyilvános bűnök penitenciáját ; kikutatta, üldözte, kényszerítette a nyilvános bűnösöket a vezeklésre ; átvette a világi hatóság kezeiből a vétkest és kirótta rá a büntetést. A kánoni penitencia mindjárt a büntetés bírói kimondása után kezdődött, akár tetszett a bűnösnek, akár nem ; s ellenkezése esetében a világi karhatalom is közbelépett.

A kánoni penitencia a VIII. századtól fogva.

Kivált ünnepélyes kánoni penitenciái érdemelnek említést. A nagyböjt kezdetén lenyírva, lekonyított fejjel jelennek meg a vezeklők a kathedrálisok előtt ; a püspök imádkozik fölöttük, fejeikre teszi kezeit, meghinti őket hamuval és szentelt vízzel, azután kizárja őket az egyházból. A kizáratás rendesen zöldcsütörtökig tartott. E napon a papok ismét bevezették őket a templomba s fehérvasárnapig résztvehettek az isteni tiszteletben. Igy történt ez évről-évre, míg a penitencia tartott. A szokások e részben is természetesen nagyon különböztek.

A nagyböjtöl vezeklések.

Néhol a régiség más nyomaira is akadunk ; mikor ugyanis az egyház később megengedi a vezeklőknek a templomba való lépést, a kapuhoz közel, hátul jelöli ki helyüket, s miután ezt is kiállották, akkor vegyültek össze a hívekkel, de bizonyos ideig még nem áldozhattak. E szokásokban mintegy három állomást veszünk észre : a teljes kizárást (fletus), a pitvarban való állást (auditio) és a kisebb kiközösítést (consistentia). Azonban e három állomás tartama alatt e korszak penitenciáját mindenféle eddig nem hallott

vezeklési gyakorlatok jellemzik; egy, két, három negyvennapos bőjtöt tartottak évenkint; mezitláb kellett járniok, — lovon, kocsin nem volt szabad menniök, búcsút jártak kivált Rómába, Jeruzsálembe és Compostellába, — zarándok- vagy barátcsuhát öltöttek; — később szűk börtönökbe zárkóztak, hol csak feküdni lehetett; — ostorozták magukat s más hasonló vezeklési gyakorlatokat végeztek. Igy szól például egy tribuni zsinat: «nudis pedibus incedat, lineis non induatur vestibus, saecularia arma non portet. Nullo vehiculo utatur». Tudjuk, hogy a középkorban mennyire dívtak e penitenciák; az előkelő hölgyek is vezeklő övet hordtak; végrendeleteikben polgárok és nemesek, férfiak és nők elrendelték, hogy barát, illetőleg apácaruhában temettessenek el; végső akaratuk volt a puszta földön, hamun fekve meghalni.

Több nagyböjt évenként.

A VIII. és IX. század kánoni penitenciájában hiányzik a gyakori kézföltevés szertartása, mely a régi «substratio»-ban olyannyira dívott s minden «synaxis»-ban gyakoroltatott. A szokás ugyanis lassan megváltoztatta a régi penitencia menetét. Nem törülte azt el, de a régi kánonokat módosította. Ilyenek Burkard és Ivó által összegyüjtött, Nagy- és Kopasz Károly korabeli zsinatok kánonjai, például: «a gyilkos a templomba öt évig be ne lépjen, hanem a kapu előtt siránkozzék; öt év mulva beléphet, de nem áldozhatik, hanem a templom szögletében állhat». — «Aki a nejét meggyilkolta, a templomban a többitől különválva az ajtó mellett bánkódjék: a ki- s bemenők közbenjárását kérje; áldozásra pedig az egész életen át méltatlannak tartsa magát.» — «Aki bestializmust követ el, tizenöt évig álljon a templom ajtajánál; azután öt évig hátul a templomban jelen lehet az imákon s csak ezután, — vagyis húsz év után — áldozhatik.»

Nagy Károly kapitulóriáiban olvassuk, hogy akik a hét évi nyilvános penitenciát tartják, — a hét évi kiváló gyakorlatban állt, — azok egy évig vezeklő övvel testükön kérjék a templomba menők imáját; azután három évig hátul, a papok fölvigyázata alatt álljanak s ott is, bár nem földön fekve, de alázatosan imádkozzanak s mások közbenjárásáért is esedezzenek; a következő két éven át még ne vegyenek részt a szentáldozásban s végre a hetedik év nagycsütörtökén járuljanak az oltárhoz. — Más adatokból is látni, hogy a hét évi penitenciát kiválóan kedvelték; azért találkozunk ma is még feltűnően sok hét évi vagy hét quad-

ragénai búcsúkkal, másszóval hét nagybőjtre terjedő penitenciának megfelelő «elengedésekkel», melyekről később szólunk.

A nagybőjti penitencia kiváltképen divott. Ez a penitencia hamvazó szerdán vette ünnepélyes kezdetét. A római egyház Sacramentariumát, melyet még Nagy Gergely előtt használtak, ismerjük. A vezeklők, mint a legrégibb időben, úgy a későbbi korban is kézfeltétel által avattattak fel a nyilvános penitenciára. A római Sacramentarium szerint: «suscipis eum quarta feria mane in capite quadragesimae et cooperis eum cilicio, oras pro eo et inclaudis usque ad coenam domini»; ez az utolsó mondat azon szokásra vonatkozott, mely szerint ezeket a vezeklőket elzárták; más Sacramentariumok előírják, hogy hamuval hintessenek be a vezeklők.

A hetedik század előtt nem találkozunk e híres nagybőjti vezeklésekkel. Némely évben kétszer, sőt háromszor negyvennapi bőjtöt írtak elő; tehát a husvét előtt való nagybőjtön kívül még kétszer kellett nagybőjtöt tartani, többnyire Szent Mihály és karácsony előtt. Beda «Poenitentiale»-jában, Burkard, Ivó kánonjaiban több évre kirótt penitenciákkal találkozunk s minden év külön-külön majd három, majd két, majd egy nagybőjtöt foglal magában, A zsinatok mind tüzetesen foglalkoznak a penitencia megállapításával; gondoskodnak, hogy külön könyvecskékben kiadassanak s minden gyóntató prezbiternek kezénél legyenek. Ezekből kitünik, hogy a buzgalmas egyház nem hagyott fel nyilvános penitenciájával egész föl a XI. századig.

A XI. századtól kezdve rohamosan hanyatlik a nyilvános penitencia szigora s szigorával együtt csakhamar gyakorlata is. A zsilip meglazult, a nyilvános penitencia fegyelme elernyedt s a réseken keresztül föltartóztathatlanul tódult a korszellem árja, mely a nyilvános penitenciát végleg elsöpörte. Minden intézménynek ez a sorsa, — ha nem tartja meg eredeti szellemét, ha kivetkőzik fönségéből, ha a kufárkodás rak magának fészket ott, hová a szívek legszentebb érzelmei futamodnak, lelkendezve keresve írt, könyörögve irgalomért: akkor a romlás az intézmény velejében evődik, nincs ami fönntartsa. — A nyilvános penitenciát a szokásba jött megvásárlások rontották meg. A penitencia hanyatlásának három okát hozzák fel a történetírók.

A kánonj penitencia a XI. században.

A hanyatlás okai.

Az első a nyilvános penitenciától való megváltás. Mivel váltották meg a *régi* penitensek az évekre terjedő penitenciát?

A vezeklésben való buzgalmuk által; a régi zsinatok épúgy, mint az egyházi atyák egyetértenek abban, hogy a szívük lelkük mélyéből vezeklőknek, a bensőleg megtörődött bűnösöknek vezeklését meg lehet rövidíteni. — Azonban ez régen volt így; most másképp történt. A IX. században a penitencia bőjtjeit, búcsújárásait, más testi vezeklési gyakorlatokat, a szegények táplálására fordított pénzzel, imákkal, misékkel s néha ostorozásokkal váltották meg. Kezdetben csak egyes vezeklési napokat lehetett megvenni; később heteket, hónapokat, éveket, úgy, hogy végre választani lehetett a penitencia elvégzése vagy a megváltás között. «Aki bőjtölni nem tud s van neki módja, hogy megváltsa magát, ha gazdag, akkor 7 hétért 20 soldit fizessen; ha kevésbbé módos, adjon 10-et; ha pedig igen szegény, adjon 3-at... Egy hónapért, melyet kenyéren és vizen kellene átélnie, térden állva 1200 zsoltárt énekeljen; ha pedig nem akar térdelni: akkor 1680-at...» A kánonok mindig figyelmeztetnek, hogy a megváltás *módjával* történjék, s hogy okosan és körültekintően engedélyeztessék. De bármint óvnak is, a régi penitencia szigorúsága már elvben meg volt törve; a bűnbánók alkudozni kezdtek s ha ők nem engedtek, engedtek a gyóntatók; míg végre egészen a gyóntató szabadságára és belátására bizták az egész vezeklési fegyelmet. A nyilvános penitenciának ilyetén megváltása mély sebet ütött rajta; mert ki az, aki könnyebb végét nem fogná a dolognak s aki a bőjtöléstől, a földön való fekvéstől, az ostoroztatástól magát pénzen meg ne váltaná? Azonkívül sebet ütött tekintélyén is; mert elkeseredést szült a szegények között, kik bőjtölhettek évszámra, mert nem adhattak pénzt az egyháznak!

Milly megváltás divott az egyházatyák korában,

milyen a IX. században?

E hanyatlás még más tüneteket is mutat. Kezdődik a penitenciának 50—60 évre, sőt századokra menő kiszabása; amelynek, bármennyire terjedjen is, megfelelnek azáltal, hogy más helyettesített gyakorlatokat, imákat végeznek, vagy alamizsnát adnak. Honnan ez a számítás? Mert az egyes bűnökért külön-külön járó vezeklést összeadták. Az ősegyház ezt az összeadást és kivonást a penitencia fegyelmében nem ismerte; hiszen ez holt mechanizmusnak átültetése a fegyelembe, — üres formák érvényesítése a legbuzgalmasabb életben. Most tehát tért foglal a soldikkal együtt az arithmetika a «vezeklésben»: ezen bűnért 6 év van kiróva, azért meg 7 év 5 hónap; tehát mindössze 13 év és 5 hónapig kell vezekelnie. A régi egyházban legföllebb az történt, hogy sok és nagy bűnért kirótták az élethossziglan tartó penitenciát;

A penitenciák 100 évre és azontúl való kiszabása.

most pedig nevetséges összeadás jött divatba. Igy olvassuk Szent Rudolf, dömés atya életében, hogy sokszor száz évi penitenciát vállalt magára, melyet 20 nap alatt rótt le; naponkint ostorozta magát és pedig addig, míg az egész psalteriumot elmondta. Tehát száz évi penitenciát lehetett leróni a psalteriumnak ostorozás közben húszszor való elmondása által. — A másik figyelemre méltó jelenség abban áll, hogy az alamizsna által könnyen lehetett sok száz évet leróni; ilyenkor a megajándékozott szegények összecsődültek s ők imádkoztak, bőjtöltek, ostorozták magukat a gazdag bűnbánó helyett; ebből ismét az keletkezett, hogy a gazdagok formaliter fölfogadtak másokat, kik az ő penitenciájukat végezzék.

Mily szerencsétlen gondolat a pénzzel való megváltás.

De ha e nevetséges elfajulással csak némely egyházban találkozunk; azért a penitenciának pénzzel való megváltása mégis a lehetőleg legszerencsétlenebb gondolat az egyház fegyelmének átmenetében. S különös, hogy az ősrégi kánoni penitencia iránt az érzék annyira hanyatlott, hogy jeles theológusok is mintegy kicsinyelték és becsmérelték a szigorú vezeklést s hajlandók voltak a megváltásokat többre becsülni. — Igaz, hogy kevés volt ilyen, de az idők jele akár az egy párizsi Vilmos püspökön is kivehető, aki ajánlja, hogy a hívek a kánoni vezeklés helyett inkább templomok, kórházak, hidak, utak építésére adjanak egy-két denárt vagy 3—4 tojást; a vezeklést ő «*tormentorum, poenitentiarum carnificina*»-nak hívja. A nyilvános penitenciának ezen megváltása eltemette rövid idő mulva az egész nyilvános penitenciát. Kezdetben nem volt ez így; mert a megváltás ritkán s nehéz behelyettesítések árán történt, úgyhogy szinte merő behelyettesítésnek mondható, de idővel a meglazult fegyelmet a hívek lanyhasága a legnagyobb engedékenységre szorította s denárokra, soldikra, tojásokra került az alkú.

Bár a nyilvános szigorú kánoni vezeklésen rést ütött a megváltások növekvő áradata, ne gondoljuk, hogy a bűnbocsátás vágya, az emberi szivek azon rejtelmes ösztöne és világos hite az elégtételről pihenőre szállt volna; érvényesült a középkor csodálatos műveiben és nagy, történelmi jelentőségű mozgalmaiban. E műveket és mozgalmakat a penitencia szelleme alkotta meg; egy mélységes, áldozatkész, elementáris vágy és törekvés, az építette azokat a dómokat, hidakat, apátságokat, az tette azokat az óriási alapítványokat. Ugyan álmodhatta-e Móric, a sourezei volt parasztfiú, ki koldulgatva tengette életét végig az egész theológián át s vasszor-

galma által az akkor nagyhírű párizsi egyetemen elsőrangú helyet vívott ki magának, — álmodhatta-e, midőn a Loire partján, mint földhöz tapadt szegény fiú pihent, hogy templomokat, zárdákat, apátságokat épít majd? s íme Móric párizsi püspökké lett s ő építi fel a Notre-Dame-ot, ő alapít meg s gazdagon lát el négy hatalmas apátságot Párizsban! Honnan? a penitenciák megváltásából! A penitencia szelleme emelte Notre-Dame-ot. Az ő kor- és pályatársa Cantor figyelmeztette őt: jobban tenné, ha a Notre-Dame építése helyett, a népet a penitencia végzésére buzdítaná! Ki ne volna Cantorral egy véleményen? Bámuljuk e hanyatlást s e hanyatlásban is e rendkívüli nagy buzgalmat. De bámulatunk mindent meghalad, ha tekintetünket a kánoni penitencia megváltásának második módjára vetjük.

A keresztes hadakat csak a középkor vezeklő kereszténysége képes megfejteni. Más tényezők meg nem magyarázzák. Méltán mondhatni, hogy a XI. és XII. század engesztelési vágyának fönséges és csodálatos nyilvánulása a keresztes hadak. Harcolni, vért ontani, szenvedni szomjat, éhet a kereszt dicső jele alatt, nagy, nehéz mű, a penitencia műve! Halljuk Clermontban II. Orbán pápát, mint indítja meg a keresztes hadat: «A lopást, rablást, gyilkolást, gyujtogatást s minden egyebet, ami Isten országából kizár, Istennek tetszően váltsátok meg, hogy *áhitatotok gyakorlatai* bűneiteknek gyors bocsánatát kieszközöljék a szentek imáival egyetemben. Intünk *tehát* és buzdítunk az Úrban és a bűnök bocsánatjáért azt rójuk ki rátok, hogy keleti keresztény testvéreink s az örökélet örököseinek gyászos során megindulva, a *hitetlenek garázdaságát kellőleg megtörjétek.*» (Guil. Tyrius liber I.) Hihetetlen a modern ember szemeiben, hogy e beszédre megindult a föld... penitenciából. Hősök, vaskarú férfiak a bűnök fertőjéből a vezeklés által való tisztulás reményére ébredve, feltűzték ruhájukra a keresztet, s hatalmas hadseregek teljes szabadságban, csak az eszme varázsától vezettetve indultak meg kelet felé. Szenvedni mentek a bűnért, — mentek meghalni, — vigasztalta őket a remény, hogy bár idegen földön vesznek el, lelkük kiengesztelődve száll az égbe. Ezek a durva hősök, kik egy csapással tudtak embert kettészelni szablyájukkal, — ezek a vasas lelkek oly mélyen tudtak érezni, hogy Jeruzsálem láttára földre borulva könnyeztek s Krisztus sírjához vértől ázva szörnyű ostrom után érve úgy imádkoztak, hogy bánatukban megrepedt szívük!

A kánoni penitencia második megváltása.

A szív pszichológiája rejtély, fölséges talány... egy

irányban merev és durva... más irányban lágy és gyengéd lehet. A mi finom erkölcseink a legfölületesebb vallási és filozófiai érzülettel megférnek; humanitásunk ideggyenge lágysága a legcsekélyebb magábatéréssel: ott pedig a durvább szokások az engesztelő bánat és szeretet leggyengédebb érzelmeit takarták s a gót dómok örvényszerű bensőséges világába ragadták a lelket.

A bűnbánók hősies hadserege... a *kánoni penitencia utolsó s legragyogóbb nyilvánulása!* Ordericus Vitalis egyháztörténetében az 1095. évről így ír: «a földbirtok, mely addig drága volt, olcsón elkelt s a pénzen fegyvert vettek... tolvajok, zsiványok, kalózok s az elvetemült emberek hosszú sorai a Szentlélek kegyelme folytán bűneik mélyéből fölkeltek, azokat bevallották és megutálták s Istennek bűneikért eleget teendők útra keltek. A bölcs pápa pedig mindnyájokat, kik fegyvert foghattak, az Isten ellenségei ellen harcra buzdította s a bűnbánókat az órában, melyben a keresztes hadra szánták magukat, bűneiktől feloldozta és minden sanyargatást, bőjtöt és egyéb nélkülözéseket kegyesen elengedett, mert nagyon jól tudta, hogy útközben sok viszontagságon és szenvedésen esnek majd keresztül, mindenféle esély, szorongattatás éri őket, mi által Krisztus jóindulatú szolgái minden bűneiktől megtisztulnak.»

A keresztes hadakban nyilvánult utoljára leghatalmasabban a kánoni vezeklés megváltása.

Ime a kereszteshadban való részvétel helyettesítette a kánoni penitenciát! Így intézkedik a clermonti zsinat II. kánonja: «Annak, ki nem pénzért vagy kitünni vágyból Jeruzsálem fölszabadítására siet, hanem csakis áhitatból, azt az utat teljes tökéletes vezeklésül kell betudni.» Ez a *vezérgondolat valamennyi keresztes had-hirdetésben;* akár II. Kallixt, akár III. Jenő és III. Kelemen pápák alatt. A prédikátorok ezt hirdették: aki a keresztet veszi, annak megbocsáttatnak bűnei; aki a keresztes hadban elvész, egyenesen az égbe jut; Freisingi Ottó rőtszakállú Frigyes keresztes hadáról, melyben ő is részt vett, azt írja: «Csoda, mennyi rabló és zsivány jött ott össze, úgyhogy mindenkinek e hirtelen változásban Isten ujját kellett látnia.»

Azonban nemcsak a bűnösök szegődtek a keresztes hadba, valamint régen nemcsak azok tartottak nyilvános penitenciát, hanem sokan buzgalomból; Szent Bernard 240. levelében írja: «Kiürülnek a városok és falvak és hét asszonyra alig jön egy férfi, mindenütt megözvegyülnek az asszonyok még férjeik életében.» Malmesburgi Vilmos (h. 4.) írja: «nem volt ki a földeket művelje s a városokat lakja. Megszakad a rokoni

kötelék s elvész a hazához való ragaszkodás.... Örvendeznek a távozók, búsúlnak a honnmaradtak.»

Szűkek voltak az utak, keskenyek az ösvények, kifogyhatlan hosszú sorokban tolongtak a csapatok. A képzeletet is meghaladta a szám... S hogyan estek el? örömmel mentek a halálba s a haldoklók megvallották, hogy szívesen halnak meg s nem vágyódnak haza, nehogy ismét vétkezzenek.

E világra szóló mozgalommal hanyatlik alá a kánoni penitencia! Valóban, ha ez volt alkonya, gyönyörű színekben nyugodott le napja; — ha ez volt temetése, nagyszerű menetben kísérték el sírjához. Tényleg úgy volt. Kinek lehetne a penitenciának ily hősies áldozatokkal való megváltása ellen kifogása? e megváltás felmagasztalja a kánonok szigorúságát és semmit sem von le méltóságukból! A buzgalom is, mellyel a hívek e penitencia megváltását vették, az ősegyház izzó szellemére emlékeztet; de az igénytelen, jelentéktelen gyakorlatokkal való megváltás, mely nem volt már helyettesítés, hanem tiszta elengedés, a kánoni penitenciát a XIII. század végén teljesen kiszorította.

XVIII.

A második ezredév kánoni penitenciája és a búcsú.

A XII. században hanyatlik alá a keresztények vezeklő buzgalma. Mi az akkor divott megváltásokban, még ha a keresztes hadba való sorakozással váltották is meg a kánoni penitenciát, e penitenciától való vonakodást látunk, — bizonyos idegenkedést, melyet a megváltásokban nyilvánuló engedékenység csak szított; mindig silányabb gyakorlatokkal helyettesítette a szigorú kánonokat: míg végre már nem megváltással, hanem elengedéssel állunk szemközt. Ez az elengedés a *búcsú*.

Megváltás és elengedés közt különböztetünk.

A protestánsok azt hirdetik, hogy a búcsú a XIII. században bírja keltét. Midőn tudós, s mérsékelt férfiak is csatlakoznak e véleményhez, okvetlenül fel kell tennünk, hogy van valami a dologban. S valóban a kánoni penitencia történetének előadásában mi is oly változathoz jutottunk, midőn ezen eddig általunk nem használt szó «elengedés», «búcsú» tollunk alá téved, mintha csak igazat adnánk azoknak, kik a búcsút a XIII. századtól keltezik. A skolasztikus theológia hajnalpírjában is kezd fölvetődni az általánosabb «relaxatio», «redemptio» helyett egy más terminus, mely csakhamar megszilárdul, s ez az «indulgentia».

Mikép került a búcsú annyira előtérbe?

A XI. században kezdődik a kánoni penitenciának elengedése különféle jócselekedetekért, pl. imáért, — alamizsnáért. Kezdetben, mikor a kánoni penitenciáért behelyettesített jó gyakorlatok nagyon fáradságosak voltak, méltán beszélhetünk a «kánoni penitencia megváltásáról»; később azonban a megváltások oly csekélységek körül forogtak, hogy a kánoni penitenciának *megváltásáról* többé szó nem lehetett, hanem csak elengedéséről. A kérdés ez állásáról a skolasztika valamennyi doktora, ha nem is a skóla eredésének korában, mikor még sok a zürzavar, de később tisztában van; azért disputálnak ilyen és hasonló témákról:

«van-e az egyháznak hatalma a kánoni penitenciát elengedni, úgyhogy az Isten színe előtt is el legyen engedve az az elégtétel, melyet a kánoni penitencia által neki nyujtunk?» E sarkalatos kérdést sok más hasonló követte: «Hogyan engedtetik el ez az elégtétel? Fölajánl-e az egyház helyébe mást vagy nem? Mily szerepük van ez elengedésükben azoknak a szent gyakorlatoknak, melyekhez az egyház föltételképen köti az «indulgentiát?» E kérdések sokáig kavarogtak, míg végre teljes határozottsággal fejeződött ki a búcsúról szóló egyházi tan!

Mi igaz van abban, hogy a búcsú a XIII. századból való.

Még mielőtt a búcsú mibenlétének fejtegetésébe bocsátkoznának, unszol a történeti fonál, melyet követtünk s a felvett nehézség, melyet a protestánsok támasztanak, hogy a búcsú ezen XIII. századbeli föltünésének kérdésére válaszoljunk. Feleletünk a következő: az ideiglenes büntetésnek olyan elengedése, milyen a búcsú meghatározásában szerepel, mindig föltalálható az egyházban, de tagadhatlan történeti tény, hogy bár folyton gyakorlatban, mégis egészen háttérbe szorult akkor, midőn a kánoni penitencia nagyban dívott s viszont előtérbe lépett, sőt túlságosan terjeszkedett, mint azt a pápák óvintézkedéséből látjuk a XIII. s következő századokban, midőn a kánoni penitencia csillaga nyugaton is leáldozott.

Hogy ez állításunkat bebizonyíthassuk, tisztába kell jönni azirán t, hogy miben áll a búcsú? Miben áll az «elengedés» «indulgentia», melyet a XII. és XIII. század zsinatai s nagyon szűken pápái engedélyeznek, midőn például a IV. lateráni zsinaton megerősíti III. Ince pápa, hogy aki a templomszentelésen bűnbánólag résztvesz, annak elengedtetik «egy évi vezeklése?» Az ilyennek kánoni vezeklése egy évvel rövidebb lett; de hogyan lett rövidebb? Úgy-e, hogy az ideiglenes büntetés rovása változatlanul lelkén maradt, vagy úgy, hogy azt az ideiglenes büntetést magát engedte el az egyház, melyet a vezeklő egy évi bűnhődése által törlesztett volna! Nincs kétség benne, hogy az elengedés nem a puszta, külsőséges vezeklést érintette, hanem magát a bűnösnek ideiglenes rovását Isten színe előtt. Valósággal ugyanis, a búcsú az ideiglenes büntetések elengedése; valamint a kánoni penitencia is közvetlenül a bűnhődést, az elégtételt célozza, s mikor a kánoni penitenciát elengedték vagy kurtitották, tényleg az ideiglenes büntetéstől szabaditották meg a bűnbánót; tehát a búcsú a kánoni penitencia olyatén elengedésének mondható, mely gyökerében magának az

A búcsú rovásunknak Isten színe előtt való engedése.

ideiglenes büntetésnek elengedése az egyház oldó és kötő hatalmánál fogva. Eziránt kétség nem foroghat fönn. Az egyház a bűnnel szemben, mindig az örök érdekeket, a léleknek Istenhez való viszonyát rendezi, ha bűnről, büntetésről, vagy ezek elengedéséről van szó, mindig Isten színe előtt való rovásaink értetnek, s nem az egyháznál, mint emberi társadalomnál való érdekeink.

«Isten színe előtt való rovásaink», ezek kezelése van a kulcsok hatalmára bízva. Világosan utal erre III. Ince pápa, midőn panaszkodik a IV. lateráni zsinaton, hogy túlságos sok «búcsú» által megvettetnek az *egyház kulcsai*, azon kulcsok, melyek kötnek, oldanak úgy, hogy Isten előtt legyen érvényes rendelkezésük.

Általában az a csodálatos presztizs, melynek a kulcsok hatalma örvendett, mindig isteni, örök fénykörbe vonta, mindig természetfölötti erővel léptette föl a bűn- s büntetésbocsátást; ez maga az isteni bocsátás volt; Isten előtt tisztult, Isten előtt könnyebbült a bűnös. Azért a nyilvános kánoni penitencia az Isten előtt való büntetést helyettesítette; s ha a kánoni penitenciából valamit elengedtek, azt úgy engedték el, hogy magát az Isten színe előtt való rovást törlesztették. Különben mi haszna lett volna a kánoni büntetés elengedésének? hiszen inkább ártott, mint használt volna. Így érvel már Szent Tamás is azok ellen, kik mondák, hogy az egyház a kánoni büntetések elengedése által érintetlenül hagyja az Isten színe előtt való rovást; ez a felfogás, mondja Szent Tamás (Suppl. q. 25. a. 1.) először a Krisztustól Péternek adott kiváltsággal ellenkezik, akinek mondotta, hogy amit a földön elenged, el lesz engedve a mennyben. Azért az az elengedés, mely az egyház foruma előtt történik, az Isten foruma előtt is érvényes. Azután meg az ilyen elengedéssel inkább ártana, mint használna, mert elengedvén neki a kánoni vezeklést, a purgatórium sokkal keményebb büntetéséhez utasítaná!

Tehát a XII. század bűnösének elengedtetett bizonyos feltételek alatt a kánoni büntetésnek egy része, nagyon ritkán az egész és pedig úgy, hogy ezáltal maga az Isten színe előtt való rovása törlesztetett egészen vagy részben. *Ez a búcsú;* az ideiglenes büntetésnek a gyónáson kívül a kulcsok hatalma által eszközölt elengedése; tehát nem bünbocsánat, — nem is merő elengedése az egyházi fegyelem által megkövetelt vezeklésnek, hanem elengedése magának az ideiglenes büntetésnek. S épen úgy nem megváltása,

Büntetés elengedés.

nem helyettesítése a kánoni penitenciának, hanem bizonyos föltételekhez kötött elengedése; mert azon cseppnyi ájtatos gyakorlatok nem helyettesíthetik a kánonok szigorú követelményeit, hanem csak alkalmul szolgálnak az egyházi hatalom kegyes gyakorlatára.

A második kérdés, melyet a búcsúról fölvetünk, következő: Mikor nyerhette a bűnbánó a kánoni penitenciának az elengedését? a bűntől való feloldozás előtt-e vagy után? E kérdés történeti fejtegetése az ősegyház homályos szokásaira utal, az abszolució megadásában, melyekben egészen világosan ki nem ismerjük magunkat. Mikor nyerhető a búcsú?

Valószínű, hogy régen a nyilvános kánoni penitenciának az a felfogása dívott, hogy általa Isten irgalmát, kegyelmét kellett a bűnösnek a bűnbocsátásra kinyernie; onnan az a nagy buzgalom, mert ha már a bűnbocsátást megnyerték, alighanem restebbekké és nehézkesebbekké váltak volna. Nem akarjuk azonban vitatni, hogy ez általános szokás volt, sőt azt gondoljuk, hogy adtak feloldozást szükség esetén kívül is a kánoni penitencia bevégzése előtt. Már most különbség van okvetlenül a kétféle bűnhődés közt; azon bűnhődés közt, mellyel valaki eleget akar tenni az abszolució *előtt a bűnért* s azon elégtétel közt, melyet az abszolució után ajánl föl Istennek. Az előbbi halálos bűnben lehet még, az utóbbi már megtisztult; az előbbi vezeklése a megszentelő malaszt kiérdemlésére vonatkozik s általa közvetve a bűnhődés törlesztésére, az utóbbi egyenesen az ideiglenes büntetés lerovását célozza. Az ősegyház nem sokat distingvált, hogy a vezeklés mire vonatkozik; tudta, hogy a bűnön kívül a büntetést is kell leróni, — tudta, hogy a bűnbocsánat után is lehet és kell néha eleget tenni; nem volt oly tüzetesen elválasztva és széttartva, nem volt theológikus szisztémába öntve az elégtételnek ez irányzata; ő vezekelt, hogy Isten könyörüljön rajta s el ne kárhozzék.

A búcsúról, mint ítéletről, mint feloldozásról szólva, hátra van még megemlíteni, hogy mialatt az egyház feloldja híveit bírói hatalmánál fogva a büntetéstől is, azalatt s mintegy elégtételképen felajánlja az Úrnak Krisztus s a szentek érdemeit. A búcsú e szerint nem merő feloldozás, hanem megváltás; az egyház ugyanis megváltja híveinek adósságát, ideiglenes büntetés-rovásukat Krisztus s a szentek kiállott szenvedéseivel, elégtételeivel, bűnhődésével, melyek mint mondani szokás: le vannak téve az egyház kincstárában «in thesauro Ecclesiae». Megegyeztethető-e ez a kettő? fel- Felajánltatnak Krisztus s a szentek érdemei.

oldozni és megváltani? az egyik ugyanis a hatalom aktusa, a másikhoz, úgy látszik, semmi hatalom sem kell; mert megváltani megválthat bárki, akinek van miből. Igenis megegyeztethető. Az egyház a kulcsok hatalmánál fogva tényleg elengedi a hívek büntetését, de ugyanakkor felajánlja értük Krisztus Jézus elégtételeit. A megholt hívekkel szemben már egészen más az ő helyzete; azok nincsenek az ő hatalma alatt s következőleg azokról nem rendelkezik; nem kötheti, nem oldozhatja fel őket; csak esedezésképen felajánlhatja értük is az Úrnak Krisztus érdemeit, hogy ha talán könyörül rajtuk és elfogadja azokat is értük. Lám az összehasonlításból meríthetjük legtüzetesebben a búcsúengedélyezés helyes fogalmát. A búcsú, mint bírói hatalmi aktus, az alattvaló híveknek valóságos feloldozása, melyet Isten jóváhagy, bár e feloldozással együtt jár Krisztus érdemeinek felajánlása; — ahol pedig nincs alattvaló s következőleg hatalom sincs, ott a búcsú nem adatik az illetőknek, már t. i. a megholtaknak közvetlenül, hanem esedezésképen nyerhető csak meg számukra, ami abban áll, hogy az egyház bemutatja az Istennek az Úr Jézus keresztjét s könnyeit, s ezáltal akarja őt a tisztuló lelkek büntetésének bocsátására indítani; az Isten pedig meglehet, hogy megbocsát, meglehet, hogy nem bocsát; míg az élő híveknek engedélyezett búcsúban az egyház tényleg feloldoz s büntetésünk helyett Krisztus érdemeit ajánlja föl. Igy nyerjük meg a búcsúnak teljes fogalmát, mely szerint az valóságos feloldozás az ideiglenes büntetéstől, melyet Isten rótt ki ránk és pedig a penitenciatartás szentségétől különálló s Krisztus érdemeinek felajánlásával egybekötött feloldozás; e feloldozást az egyház eszközli a kulcsok hatalmánál fogva az Isten dicsőségére s a lelkek üdvére. Azért a búcsúkat úgy engedélyezi, mint a jó sáfár, kit az Úr megbízott, hogy okosan, célszerűen kezelje jószágát; feltételekhez köti, melyek a lelket alkalmassá tegyék az Istenhez való közeledésre, alkalmakat szemel ki, melyek ünnepélyességüknél, emlékezetes, hangulatos voltuknál fogva a híveket a kegyelemre képesítsék.

Búcsúk a megholtakért.

Kell tehát a búcsúengedélyezéshez megfelelő ok; kisebb búcsúért kisebb, nagyobbért nagyobb s épen úgy, hogy a kevésbbé vétkes ember búcsút nyerjen, kevesebb kívántatik, mint a nagy *bűnökben sínlődőtől*. Ez az a megfelelő ok, mely ha meg van s a bűnbánó teljesíti a föltételeket, megnyeri a búcsút!

Megfelelő ok.

Helyén lesz már most bebizonyítani, hogy az egyháznak

van búcsúengedélyezési hatalma; e hatalom ismét arra a fönt említett «kincs»-re vezet, s e «kincs»-hez fűződő viták a búcsú őskeresztény gyakorlására vezetnek majd vissza. Az egyház búcsúengedélyezési hatalma.

A búcsúengedélyezés hatalma Krisztustól függ; rajta áll meghatározni, hogy az a szó: «bármit megkötendesz a földön...», hogy az a «bármi» a büntetést is magába zárja-e vagy sem? Magából ez idézetből ezen el nem igazodnánk épen azért, mert határozatlan s akár mindenre is kiterjeszthető; pedig azt előre is gondolhatjuk, hogy nem vonatkozik mindenre, hanem «bármi»-re bizonyos határok közt. Hozzá kell tehát meghatározásul venni Szent János szavait, melyekben Krisztus teljes hatalmat ad az egyháznak a bűnök körül. E «teljes hatalom»-ból érvelünk ekkép: Krisztus teljes hatalmat ad az egyháznak a bűnök körül; már pedig a teljes hatalom a büntetés-bocsánatra is kiterjeszkedik; tehát az egyháznak hatalma van az ideiglenes büntetéseket is elengedni. A hatalom teljessége iránt nincs kétség; az a «bármit föloldasz», «bármit megkötsz» az Isten irgalma szerint a bűnbocsánatban nyer érvényt; nem tudtuk, hogy hol «bármit?» s íme halljuk, hogy «akiknek megbocsátjátok bűneiket»; ebben *teljes* az egyház hatalma. De ha *teljes*, folytatjuk, akkor az ideiglenes büntetésre is vonatkozik; mert a bűn s büntetés olyan, mint a test s árnyéka; a büntetés követi a bűnt. Aki a bűn körül «bármit» tehet, az a bűnt a büntetésben is elengedheti; mert ahol büntetés van, ott a bűn még következményeiben fönnáll. A szentírás is a büntetés-bocsánatot bűnbocsátásnak hívja; s ha hozzávesszük, hogy az Úr Jézus «a kulcsok hatalmában» hatalmat adott az egyháznak a hívek üdvének útjában álló minden akadály elmozdítására, akkor e kulcsok megnyithatják az eget azon szegénynek is, ki ugyan már nincs bűnben, de a büntetés tartja vissza a mennyországtól. A «kulcsok hatalmának» e gyakorlata a búcsú; de azért ez a *feloldozás nem szentség;* mert a szentségben mindig megszentelő malaszt eszközöltetik, a büntetés elengedéséhez pedig természetesen nem kell megszentelő malaszt. Lesz tehát a kulcsok hatalmának egyik-másik gyakorlata, mely nem *szentség*. A búcsú nem szentségi föloldozás.

Most még Krisztus s a szenteknek érdeméből felhalmozott kincsre kell reflektálnunk, melyből az egyház a búcsúkat engedélyezi. Megütközéssel olvashatni Morinus jeles művében az ingerkedő célzásokat, melyekkel a skolasztikában felmerülő «kincs»-nek terminológiáját s talán fogalmát is illeti. Azt írja, hogy Nagy Albert volt az első, ki a «kincs»-ről említést tesz, Mi az «egyház kincse»?

s ő e «kincset», úgy látszik fölösleges «találmánynak» tartja, mert úgy adja elő az egészet, hogy szinte zavarba is hozhat közönyös szemlélő szerepével ez újdonság iránt. A skolasztikusok, mintha csak megijedtek volna attól, hogy az egyház oly szabadon és bőségesen osztogatja a büntetés-elengedést, utat keresnek, s hogy elfogadhatóvá tegyék mégis e nagy kegyességet, kigondolták, hogy Krisztus érdemeiből történnek az elengedések. Morinus olvasója szinte látja az izzadó skolasztikusokat, akik törik a fejüket, hogy mikép szabadulnak e perplexitásból; — a «kincs» fogalma végre kiszabadíthatta őket a nehézségből. Aki így ír, az tudhat sokat a történelemből, s mégis helytelen képet alkot a mult századok életéről s szelleméről. Mert való igaz, hogy a XII. században találkozunk a «kincs»-nek tüzetes meghatározásával, az is igaz, hogy észrevenni a skolasztikában a «búcsú» fogalmának kiépítését s így a többi közt azt is, hogy mikép vezetik be a feloldozás jellegén kívül a «kárpótlás» s a «megváltás» jellemvonását a «búcsú» fogalmába; de ez általános s minden tudományban föllelhető folyamatok csak eszmetisztulások. Krisztus s a szentek érdemeinek «kincs»-ére a theológiának okvetlenül reflektálnia kellett, mihelyt a «búcsú» fogalmát tüzetesebben meghatározni akarta; mert az egyház az emberek rovását Isten előtt el nem engedheti, ha Krisztus elégtételét föl nem veszi, melyet ő az emberekért Istennek felajánlt, s melyre való tekintetből engedheti el az egyház a bűnt s a büntetést s törlesztheti az ember is mindkettőt. Valamint tehát az *egyház csak Krisztus érdemeiből bocsáthatja meg a bűnt: úgy ugyancsak Krisztus érdemeiből engedheti el a büntetést is.* Azt kell tehát mondani, ha engedhet büntetést, akkor azt egyedül Krisztus érdemeinek felajánlása által teheti. A «kincs» eszerint a búcsú fogalmának egy jele (nota); mihelyt e fogalom kidomborodott, előlépett minden vonása, köztük a «kincs» is. A szentek érdemei mellékesek s másodrendűek, hiszen mindenüket Istentől vették; de tényleg fennállnak, következőleg Istennek felajánlhatók.

Hátra van még, hogy a búcsú engedélyezését a régi egyház szokásai közt föltüntessük. A név «indulgentia», természetesen nem fordul elő mint terminus technikus, bár a dolog, melyet jelez, gyakorlatban volt.

A búcsú a régi egyházban.

Schoof és mások a búcsúnak fejlődésében és gyakorlatában öt korszakot különböztetnek meg. Nekünk e különböztetésekre nincs szükségünk s nem is tartjuk azokat helyeseknek. A kánoni penitencia történetében beszéltünk «külön-

féle megváltásokról», melyekben a kánoni penitencia gyakorlatait más gyakorlatokkal helyettesítették; azonban e megváltásokat nem mondhatjuk «búcsúknak», t. i. *elengedéseknek*, hanem inkább *cseréknek*. Hajlandók vagyunk ugyanezt a nagy zarándokutakról s a keresztes hadakról is állítani. Ez nem a tulajdonképeni «búcsú»; a búcsú ott lép föl, hol a büntetés-elengedés kézzelfogható, — ott, ahol kis, apró gyakorlatokért Krisztus szenvedésére való vonatkozással elengedték az ideiglenes büntetést Isten színe előtt. Ez a tulajdonképeni búcsú a II. lyoni zsinat óta örvend általános gyakorlatnak; azelőtt pedig különféle változatokban lelhető fel. A protestánsokkal szemben az érdekel minket: *megvolt-e a régi egyházban a tulajdonképeni büntetés-elengedés, t. i. a búcsú.*

P. Palmieri a kánoni penitencia végén divatos «abszolució»-ból, melyet a püspök adott mindazoknak, kik a kánoni penitenciát befejezték, tehát magából a kánoni penitenciának gyakorlatából bizonyítja be a búcsúnak gyakorlatát. A püspök ugyanis, mint a Poenitentialis liber fönnmaradt számtalan kiadásaiból világos, a kánoni penitencia végén, mely az egyházban rendszerint zöldcsütörtökre esett, ünnepélyes feloldozást adott valamennyi penitensnek. A bűntől való feloldozást bizonyára már a gyónás után nyerték meg legalább nagyobb részük; a zöldcsütörtöki feloldozás pedig, melyet a püspök mondott valamennyi fölött, feloldozás volt a büntetéstől; «de hiszen kiállták a büntetést» — vethetné valaki ellen, — végére járván a kánoni penitenciának. Igen, kiállták azt, amit az egyház kánonai által meghatároz, de ki tudja, elég volt-e az az Isten előtt; mert minden bűn és minden szív más és más; azért a püspök feloldozza őket az esetleg fönnmaradt büntetéstől, — elengedi nekik a hátralévő büntetést: ez a búcsú.

Azonban sokkal világosabb alakban lép elénk a búcsú a püspökök hatalmában, melynél fogva a zsinatok határozatából a buzgó vezeklőknek megrövidíthették kánoni penitenciájukat. Mi ez más, mint elengedése a büntetésnek? mert amit elengedtek, azt Isten színe előtt, Krisztus forumában érvényesen engedték el; erre már fönt kiterjeszkedtem.

A búcsú más régi alakja *a vértanúk és hitvallók közbenjárására végbement büntetés-elengedés.* Ismét Cyprián gondjai és harcai közé tévedünk. Szegény «elesett»-jei az üldözés izgalmaiban s a régi egyház gyermekeinek vágyódó és buzgalmas forrongásában látván maguk előtt a hosszú, siralmas vezeklést, a kánoni penitenciát, melyet ki kellett

volna állniok, a börtönökben sínlődő s halálukat váró hitvallókat kérték, esedezzenek érettük; írjanak, ajánlják fel a püspöknek izzó hitüket, megszenesedett, megsebzett tagjaikat: hogy a püspök nekik, az ő hajótörést szenvedett testvéreiknek engedje el a büntetést, a kánoni penitenciát. A hitvallók és vértanúk maguk el nem engedhették elesett testvéreiknek a kánoni penitenciát, de kérhették a püspököket, hogy engedjék el, enyhítsék vagy kurtítsák meg ők a kánoni vezeklést az illető elesetteknek. A börtönöktől a püspöki kúriákhoz búcsút jártak az elesettek. Cyprián nem győzi fékezni e türelmetlen, kislelkű vezeklőket, kik mint kiskorú gyermekek erőteljes testvéreikbe kapaszkodnak, s maguk minden nehézségtől, minden áldozattól fáznak. Fél, hogy a könnyűség a kánoni penitencia elengedésében, megernyeszti az egyház hatalmas diszciplináját; inti papjait és diakonusait, hogy sürgessék a vezeklést, s ne adják meg a feloldozást a kánoni penitenciától, mert ezt csak a püspök teheti; másrészt azonban nagyon jól tudja, hogy mértékkel igenis el lehet engedni a vértanúk közbenjárására a kánoni penitencia egyes részeit; — tudja, hogy a vezeklőket, kik a kánoni penitencia bevégzése előtt múlnak ki a világból, segíti a vértanúk érdeme. (Ep. 12, n. 1; ep. 13.) A régi egyházban ugyanis a vértanúk érdemeiről azt gondolták, hogy bősége átszármazik az egyház szegény gyermekeire, akik meztelenségükben vele takaródznak s védekeznek az Isten igazságossága ellen. Szépen kihámozódik e felfogás Tertullián támadásaiból épúgy, mint a vértanúk aktáinak megindító részleteiből s már a lyoni vértanúk dicsőségét hirdető enciklika a II. századból, megjegyzi, hogy «nem voltak büszkék elesett testvéreik iránt, hanem érdemeiket, melyekben bővelkedtek, reájuk átszármaztatták; anyai jó szívük volt s könnyzápor közt kérték Istent a szerencsétlenek üdveért.»

A régi egyház *e szent, szép szokásaiból kiemelhetni a búcsú fogalmát: a búcsú a büntetés elengedése, melyet Isten színe előtt nyerünk az egyház kincseinek, Krisztus eléglételének bemutatása által;* már pedig így engedték el a püspökök a szentek érdemeinek átszármaztatása által az elesettek kánoni penitenciáját: tehát búcsúkat engedélyeztek.

Az egyház történelmének tüzetesebb tanulmányozása bizonyára nagyobb világosságot áraszt majd lassan-lassan a búcsúra vonatkozó kérdések zavarába. Az átmenet az első évezred végén s a másodiknak elején dívó gyakorlatokból a búcsú-engedélyezés mostani alakjába sokféle bizonytalan-

ságot tüntet fel a terminológiában, a magyarázatban és a gyakorlatban; innen a félreértések, melyekhez csatlakoznak a *visszaélések* is. Voltak «hamis» búcsúk is, melyek ellen már Cusai Miklós protestált a magdeburgi zsinaton. Érteni kell a kifejezést, mely a «bűntől és büntetéstől» szabadító búcsúkat igér; mert azt ugyan minden katholikus tudja, hogy *a búcsú a büntetésnek — s nem a bűnnek — elengedése;* bűntől csak a gyónás által szabadulunk meg végleg, amennyiben pedig a gyónás gyakran szükséges a teljes búcsú megnyerésére, annyiban tehát *a gyónással való összeköttetés folytán* — mondhatni, hogy a búcsú a bűntől szabadít. Vannak azonkívül még igen gyanús kitételek, melyek ezer, százezer évre szóló búcsúkat emlegetnek; ezek mind átlag hamis búcsúk. Az egyház igenis enged *teljes búcsúkat*, melyek minden büntetéstől feloldoznak és *évekre, negyvenedekre* (quadragenae) *s napokra szóló búcsúkat;* ez utóbbiaknak az az értelme, hogy annyi büntetéstől szabadítják meg a lelket, amennyit az Isten engedne el neki, ha a kánoni penitenciát megfelelő hosszú ideig tartotta volna; de a túlságos hosszú időre terjeszkedő búcsúk iránt mindig gyanakodónak és tartózkodónak kell lennünk. Különben az egyházi fegyelem azokat jelenleg feledésnek adja át.

Visszaélések a búcsúk tárgyában.

Tartsuk meg a főgondolatot a búcsúban, azt t. i., hogy Krisztus érdemei miatt elengedtetnek az ideiglenes büntetések, s meg fogjuk érteni a hívő szívek mély tiszteletét s nagy vágyát a búcsú iránt. Az alak változik, de az irány ugyanaz: a bűnös szabadulni kíván terhétől, akár bűn legyen, akár büntetés; e vágya emelte a középkori dómokat, e vágya járja be a templomokat s térdre borulva elmondja az egyszerű búcsú-imát.

XIX.

A kánoni penitencia sorsa s az elégtétel szelleme a XIII. századon túl.

A búcsúról való tannak közbevetésével áttérhetünk a penitenciának állapotára a XIII. században túl.

Az emberi léleknek egyik legszentebb, maradandó érzelme, az a nagylelkű vágy az engesztelés után. Ez az engesztelési vágy a penitenciatartásban szentségi méltóságra van emelve; az elégtétel ugyanis a szentség kiegészítő része. Ennek következtében maga a penitenciatartás szentsége fogja egyre folyton éleszteni az engesztelési vágyat, s a penitenciának szellemét az egyházban. — Azonban a penitenciatartás szentségén kívül is lehet eleget tennünk. Az egyház tana szerint a megszentelő malaszt állapotában élő lélek eleget tehet Istennek bűneiért természetfölötti s legalább némileg önmegtagadó cselekedetei által; mert ezek Krisztus érdemeiből valóban megfelelnek Istennek s méltók hozzá. Ha ugyanis a lélek a megszentelő malaszt állapotában van, akkor cselekedetei Isten előtt kedvesek, s az ilyen cselekedetek következőleg visszaadják Istennek azt a tiszteletet, melyet a bűnös tőle vétke által megtagadott; ha pedig valaki nincs a megszentelő malaszt állapotában, de azért mégis hitből cselekszik s az Isten sugallatait fölhasználva bánkódik, kesereg, ha töri magát és vezekel: ez is mind elégtételszámba megy; de *ez az elégtétel inkább csak dispozíció*, — a léleknek alkalmassá tétele a bűnbocsátó kegyelemnek minél teljesebb vételére, amelynek nyomában azután a büntetés törlesztése is jár. Mert nem lehet büntetéstörlesztésről szó, ha a lelken sötétlik a bűn; a lélekben minden, ami történik, arra vágyik, arra tör, hogy az Isten világosságába, az istengyermekek polcára, szeretetének bűvkörébe emelkedjék; csak miután ezt elérte, repeszti a kegyelem, a szeretet az ideiglenes büntetésnek békóit.

A jószántunkból végzett elégtétel nem oly érdemszerző,

A *szentségi elégtétel* abban különbözik a jószántunkból s buzgalmunk ösztönéből végzett elégtételtől, hogy szentségi rész lévén, a szentség méltóságával és erejével lép fel érdekünkben az Isten színe előtt; s így távol attól, hogy panaszkodjunk egyes szigorúbb penitenciák miatt, inkább vágyódjunk utánuk, hogy általuk minél hathatósabban és bőségesebben tehessünk Istennek eleget. mint a szentségi elégtétel.

Egy tekintet penitenciánkra, imáink, bőjtjeink és önmegtagadásainkra, melyeket a modern lelkiatyák rónak ki ránk, föltünteti, hogy valóságos epigónjaivá lettünk a régi kereszténység engesztelő szellemének. Az apostolok, kik nagyon jól értették, hogy mit akar Krisztus mondani azzal, hogy míg a vőlegény velük van, nem bőjtölnek, — később, midőn a vőlegény tőlük elköltözött, az engesztelésnek lángjaiban égtek. Szent Gergely pápa Szent Péterről azt írja, hogy mindig bőjtölt s kevés salátával élt; bűnét pedig, a Krisztus-tagadást annyira siratta, hogy könnyei barázdát vájtak arcán. Szent Máté — Alexandriai Kelemen tanúsága szerint — húst sohasem evett; s ugyanott Philo dicséri a keresztények önmegtagadott életét. — Szent Epifán ugyanezt dícséri az egész, kezdetleges kereszténységen. Hogy az első évezred kereszténysége mily szívósan ragaszkodott a penitenciának erőteljes felfogásához, azt eléggé fejtegettük; azóta, bár az engesztelési szellem mindig leng az egyházban, *az elégtételnek külső formáiban a XIII. századtól fogva nagy változás történt.*

Valamint az a gyengéd anya, ki a legnagyobb eszmékkel teljes, le tud ereszkedni gyermekeinek gyöngéihez: úgy alkalmazkodott az egyház az elégtétel szellemében megfogyatkozott korokhoz s midőn nem vihette keresztül szigorú penitenciáit, engedékennyé lett. Beérte kevesebbel s egyre kevesebbel. Ha csak az elégtétel szellemét éleszthetí, a formát illetőleg szívesen enged. A gyermek másképp tesz eleget, mint a megtért kalóz; de a lelkük, a szellemük egy lehet. Vigasztalódjatok hát s buzduljatok fel fáradt korok gyermekei, — mondja nekünk az egyház, — s ha fáztok a kánoni penitencia rideg elégtételeitől, szeressetek annál forróbban s buzgóbban; ha nem tudtok megfeszülni úgy, mint atyáitok, legalább iparkodjatok szellemük nyomaiban megmaradni! A XII. században már meggyengült a régi penitencia; de azért mikor már romokban látta heverni kánonjait, még akkor is engesztelésre szólított. Robertus Pullus biboros 1144-ben így ad kifejezést az akkori felfogásnak (l. sentent. Az egyház alkalmazkodása.

p. 7. c. 3.): «Ha a bűnös nagyon gyarló, úgyhogy el nem viselheti a kánoni penitenciát: keresni kell valami expedienst, ami erejét felül nem múlja, s őt mégis sanyargassa. Van az elégtételnek oly módja, melyet elbír az ember s mégis szigorú, s Isten előtt annál kedvesebb, minél megalázóbb: midőn például a bűnös a pap lábaihoz borulva meztelen háttal, megvesszőzteti magát. Mindenekfölött pedig bőjt által szokás az egyház bűnös gyermekeit Istennel kiengesztelni.» Ezek Pullus szavai! Ime ők már nagyon hajlandók elnézéssel lenni a gyarlóság iránt! Még ugyan buzdítják a bűnösöket, hogy halálig tartsanak ki penitenciájukban; sürgetik, hogy penitenciájuk olyan legyen, hogy elrémüljenek általa a bűnbe való visszaeséstől; de ha máskép célt nem érnek, megalkusznak a vonakodó bűnössel. Az egyház mindig összekötötte penitenciáival ezt az elrémítési szándékot; így Pacián és Ambrus a novatiánusoknak, kik azzal álltak elő, hogy az egyház a *bűnbocsánat megadása által* a vétekbe való visszaesést könnyíti, azt felelik: a katholikusok a bűnért oly szigorú penitenciát adnak, hogy a bűnösnek elmegy a kedve újra vétkezni. Erre reflektál a trienti zsinat és katekizmusa (part. 2. a. 5. n. 55.): «Nincs kétség benne, hogy a büntetések távol tartják a lelket a bűntől s fékként zabolázzák, egyszersmind óvatosabbakká és vigyázóbbakká teszik a bűnbánókat».

A XII. szigorú elégtételei.

A XII. század még nagyon szigorú volt s ragaszkodott rideg penitenciákhoz. — Guidó, a római «alle tre fontane» apátja egyszer miseközben nem kevert vizet az áldozati borba; nagy bűnös öntudatában Szent Bernáthoz fordul vigaszért s ime mit felel ez neki: «Nem találunk rosszlelkűséget cselekedetedben; de hogy megnyugtassuk lelkiismeretedet, feladjuk neked, hogy leborulva hétszer énekeld naponként a hét bűnbánati zsoltárt és hétszer ostorozd magadat.» — Szentviktori Hugo azon kérdésre, hogy milyen legyen a méltó penitencia, azt feleli: «mivel ezt nem tudhatod, azért mindig vezekelj; eleget tehetsz, de fölösen soha. Jobb, ha többet teszesz, mint ha kevesebbet. Azért szorgoskodjál, törekedjél, buzdulj, hogy áhítatodnak vége sohasem lévén, bűnödnek legyen vége.»

Cantuariai Tamás gyilkosaira mily nagyszerű penitencia rovatott! A király, II. Henrik köteleztetik a szentföldön 1200 katonát saját költségén fenntartani, — az egyház szabadságával ellenkező törvényeket visszavonni, — a cantuariai egyház elrablott birtokait kiszolgáltatni, — Szent Tamás

üldözött rokonait kegyébe fogadni; ő maga pedig háborúba menjen személyesen vagy a szentföldre, vagy Spanyolországba a mórok ellen. Ez volt mintegy nyilvános penitenciája; magánéletében pedig bőjt és alamizsna legyen mindennapi gyakorlata. E kirovásra a király így felel a pápai követeknek: «Ime követ urak, testem kezeitek közt van! Higgyétek, hogy bármit is parancsoltok, megteszek mindent s akár Jeruzsálembe, akár Rómába vagy Szent Jakabhoz Compostellába elmegyek.» Ez volt a király penitenciája! de mi történt a gaztett elkövetőivel? Sokféle különböztetés és osztályozás után a papok, kik a bűnben résztvettek, letétettek, — egyházi szolgálattól eltiltattak, — kolostorokba zárattak, hol öt-hét évig nem volt szabad még templomba se menniök; a világiak pedig szintén szigorú büntetésekkel illettettek.

A penitencia ridegsége nem kivételes a XII. században. 1178-ban elfogtak Toulouseban Péter nevű eretneket. Ez részint meggyőződésből, részint a haláltól való félelemből az eretnekséget ugyan nyilvánosan megtagadta, de azért mégis kirótták rá a penitenciát: «bevezetik a templomba a mezítlábú s csak vékonyan takart Pétert s egy oldalról a toulousei püspök, más oldalról Szent Saturnin apátja mindaddig verik, míg az oltár előtt a legátus lábaihoz le nem borult. Birtokai eladattak s ő maga három évre Jeruzsálembe utasíttatik a zarándokok szolgálatára. Addig is, míg ezt kivihette, arra köteleztetett, hogy a toulousei templomokat mindennap, magát ostorozva járja be, az egyház javait, uzsora által összeharácsolt jószágait elosztogassa s házát, mely az eretnekek gyűlőhelyéül szolgált, alapostól felforgassa.»

Blois-i Péter gáncsolja azokat, kik könnyű penitenciák kirovására hajolnak; buzdítja őket, hogy a kánonok s a szentek példája szerint igazodjanak. Ezt a szabályt — mondja Péter — a papok nem igen tartják, s könnyen engedékenyekké válnak.

Szóval azt kell mondani, hogy bár a régi szigor már meg volt törve, átlag még találkozni mindenféle törekvésekkel a penitencia szigorítására.

A XIII. században is kirótták még a kánoni penitenciákat; de aki sokalta, annak leszállították; alkudtak addig, míg végre a bűnbánó beérte az eredménnyel. Azonkívül annyi volt a penitencia elengedésére az alkalom, hogy azt a fönnmaradt penitenciát könnyű szerrel végezhették. Majd

Az elnézés már felülkerekedik a XIII. században.

itt, majd ott adhatott a penitens egy-két dénárt templom vagy híd restaurálására; itt elengedték a penitencia egy harmadát, ott egy negyedét s így tovább. Ilyen körülmények közt nehéz volt rávenni az embereket, hogy a hosszú, kánoni penitenciát tartsák meg; ezek az emberek dicsérni, bámulni fogják azt a fönséges penitenciát, de ráadni magukat gyakorlására, — azt nem teszik. Ezen egész század jellemzése grafikus vonásokban áll szemeink elé Flammesburg Róbert, párizsi penitenciárius «vezeklési könyvében». Következőképen írja le eljárási módját: «a gyónásban nemcsak bűneit kérdezem ki a gyónónak, de jócselekedeteit is, hogy eszerint büntessem többé vagy kevésbbé. Azután tekintetbe veszem a gyónó körülményeit, korát, viseletét, gazdagságát, testi erejét s aszerint büntetem. Ha nem akarja elvállalni a kánoni penitenciát, buzdítom, hogy ne sértse lelkét s felajánlom neki én magam a penitenciának leszállítását. Háromféle gyakorlata van ugyanis a penitenciának, ezek: a bőjt, ima és alamizsna. Néha egyiket elengedem a másik miatt, — hogy mivel az egyikét nem teheti, tegye meg a másikát. Ha visszaesett ugyanazon bűnbe, megnehezítem előbbi, régi penitenciáját, — kinyujtva azt hosszabb időre vagy más gyakorlatokkal növelem. Ha sokszor esik vissza a bűnbe és kislelkű és fél, hogy egyre folyton növekedni fog majd penitenciája, nemcsak hogy a réginél maradok, de néha még enyhítem is a régi penitenciát, — néha majdnem elengedem s csak azt sürgetem, hogy ne vétkezzék». Igy biztatták, sürgették bűnbánóikat az okos gyóntatók. A kánoni penitenciák az ő szemükben már olyanok, hogy «*vix sit aliquis, qui vel eas suscipere velit, vel imponere praesumat*»; de azért kérik a gyónót: «barátom! kezdd meg, fogj hozzá; megsegít az Isten; különben pedig, ha nehezedre esik, elengedek egyet-mást.» Hanem mind hiába; a kiút sok volt; a relaxatio könnyű lett; a penitensek száma pedig egyre fogyott. Mit tegyünk? kérdezték a XIII. és XIV. század gyóntatói? s különös, hogy mindig azt felelték: enyhítsük a penitenciákat!

Már poitiersi Péter, miután elmondta, hogy míly bőjtöket ró ki penitenciául arra, ki másnak kegyelméből él s milyeket arra, ki arat és szüretel, — hozzáteszi: «valamint az orvosok mostanában hígítják a gyógyitalokat, úgy mi a régi penitencia kánonjait; mert nem bírjuk elviselni azon idők büntetéseit. Akkor ugyanis buzgók voltak a hívek, mert közel voltak még Krisztushoz s azért birtak s akartak Krisz-

tusért rögös útakat járni. Erősebbek is voltak az emberek. Hibáznak tehát azok, kik *keveset konyítván joghoz és theológiához, zsidósan ragaszkodnak a kánon betűjéhez,* hangoztatván, hogy a gyilkos kolostorba zárkózzék, — hogy senki bőjti napon házasfelével ne éljen, — hogy mindenki évenként háromszor áldozzék, — hogy keresztelni csak húsvétkor s pünkösdkor szabad, — hogy áldozást a halálos ágyon sem kell adni bizonyos bűnösöknek». Ime mily fogalmak! mily modern panaszok és alkalmazkodások! mily messze maradnak el attól, amit ajánlanak.

S így megernyedett a régi fegyelem. Párizsi Vilmos s Nagy Albert már nyilván hirdetik, hogy a *gyóntatók belátására van bízva a penitencia kiszabása;* vegye mindenki tekintetbe a bűnbánónak körülményeit. Nem mondták ugyan ki, hogy a kánoni penitencia érvényen kívül helyeztetik; de annyit enyhítettek, annyit változtattak rajta, hogy nem kellett azt kimondani; mindenki látta, hogy az az egész régi fegyelem feledésnek indult rom.

Most a gyóntatók belátására van bízva az elégtétel.

Az előzmények világosan megértetik velünk, hogy a kánoni penitencia korszaka végleg letűnt a legegyháziasabb középkorban, s hogy új életre kellett volna azt ébreszteni, ha az új korban vele találkozni akarnánk. De vajmi nehéz az általános meglazulásból, mely már közfelfogássá vált, a szigorba visszatérni. Hiszen már Durandus azt írja az ő korabeli meglazulásokról: «aliqua uno tempore congruunt, quae alio tempore nociva sunt»; s belátjuk azt mi is, hogy templomainkban a nyilvános penitenciának nem egy jelenete már nem épülésre, hanem nevetségre szolgálna. A trienti zsinat is (sess. XXIV. c. 8. de reform.) — bár nagy mérséklettel, — reflektál a nyilvános penitenciára, azt rendelvén, hogy a nyilvános bűntényekért nyilvános penitenciát tartsanak a vétkesek; Borromaei szent Károly fölkeltette sok helyen a régi, bűnbánó, vezeklő szellemet, mely később újra letűnt, hogy végre a janzenizmus hamis s időszerűtlen szigorában találja fel paródiáját. Azóta a nyilvános penitenciának nyomai is elvesztek s a szívek bensőségébe zárkózott az engesztelés vágya.[19]

XX.

A penitenciatartás kiszolgáltatásának szertartása.

Az alázatos, megtörődött, bűneit bevalló hívőre kiáradt az abszolució szavaiban az Isten kegyelme. A bűnbevallásra, a bánat s erősfogadás kifejezésére nem igen kellettek szabályok; a titkos gyónásban térdelve vagy ülve suttogták a hívek bűneiket; ami a bűnbánók viselkedésében szabályok alá esett, azt a kánoni penitencia nagyszerű fegyelme karolta fel, melyről már szólottunk. De mily szertartással adták meg a feloldozást? Nem volt-e az egyház e csodálatos hatalmú szavának valamiféle külső akciója? Erről kell még egyet-mást mondanunk.

Kétféle feloldozás.

A penitenciában a feloldozások két nemét kell megkülönböztetnünk. Volt *feloldozás magától a bűntől;* ez a tulajdonképeni *szentségi feloldozás*

Azonkívül volt az egyházban feloldozás, mely a bűnbocsánattól különállva, csakis a vezeklésel függött össze. Minden vezeklő, miután kiállotta a kánoni penitenciát, akár nyilvánosan, akár titokban végezte azt, vagy ha nem állotta ki egészen, de az egyházi hatalomtól, mely kizárólag püspöki volt, fölmentést nyert, ünnepélyesen, illetőleg titokban oldoztatott fel. Ez a feloldozás, ez a reconciliatio, pax, vagy bármi más szóval jelezzük is ezt, *nem a bűntől szabadított fel,* hanem a büntetéstől. A nyilvános vezeklés egészen a püspök alá tartozott, aki hatalmát a presbyter poenitentiariussal, — kit mint tudjuk Nektárius s utána a keleti egyházak eltörültek, — megosztotta. A püspök határozott meg mindent a nyilvános vezeklésben; mindenekelőtt azt, hogy ki tartsa, ki nem, meddig, hogyan; — s következőleg a feloldozást is, mely a nyilvános vezeklésben nyilvánosan ment végbe, csakis ő, vagy megbizottja adhatta meg. A régi egyházi emlékek a püspökök joghatóságát e részben folyton han-

goztatják. Már az Apostoli Konstituciók, melyek kifogyhatlanok az utasításokban, hogyan kell a penitenciát kiróni, hogyan a bűnöst visszafogadni, — mindig csak a püspökhöz fordulnak. Nem is csoda, mikor a régi egyház korifeusa, az apostoli levelezés folytatója, Ignác szerint «non licitum est sine Episcopo, neque baptisare, neque agapen facere; sed quod utique ille probaverit, hoc est Deo beneplacitum, ut stabile sit et firmum omne quod agitur». (Epist. ad Smyr.) Később a püspök átszármaztatta e jogát a presbyter poenitentiariusra.

Nyilvános és magánfeloldozás.

A *nem szentségi feloldozás* ismertetésében különböztettek nyilvános és titkos feloldozás közt. A régi «Penitentialek», melyek Gelasius pápának korába nyúlnak vissza, a vezeklési feloldozások jelenetét izgalmas képekben tárják szemeink elé. A püspök a papsággal a kapu előtt ül, antifonák énekeltetnek, az archidiakonus a püspök elé vezeti s bemutatja a vezeklőket, azután bevonulnak. Néha nép és papság külön esdekel, könyörög a püspöknek a vezeklőkért; azok pedig azalatt «in cinere et cilicio in praesentia Episcopi, prostrato vultu» várják szabadulásukat. A misének orációja után kezdődik az «ordo agentibus poenitentiam publicam», hol sokféle, hol hét, máshol több vagy kevesebb ima és kézföltétel után következik a tulajdonképeni «reconciliatio poenitentium». Meghinti őket szentelt vízzel, tömjénezi s mondja: «exurge, qui dormis! exurge a mortuis et illuminabit te Christus». Azután fölállanak a vezeklők s a püspök buzdítja őket, hogy amit a vezeklés által eltörültek, azzal újra be ne szennyezzék lelküket.

A titkos feloldozást, mely a nem ünnepélyes vezeklést követte, bármely pap megadhatta, egyszerű szertartással, mely abban állt, hogy a vezeklő a pap előtt leborult, ez rátette kezét s elmondta a feloldozási imát. Ez az egyszerű, titkos feloldozás nem volt időhöz kötve; bármikor kezdhette a bűnös a privát penitenciát, s a feloldozást is, mihelyt vége volt vezeklésének, bármikor megkapta.

Az ünnepélyes feloldozás ideje.

De az ünnepélyes vezekléstől való feloldozást a római s átlag a nyugati egyházban zöldcsütörtökön adták. A vezeklési feloldozás ugyanis a bűnöst teljesen visszahelyezte a hívek közösségébe s e közösségbe való felvételnek legédesebb jele az Eucharisztiában valo részesülés volt. Krisztus az Eucharisztiához az ő apostolait zöldcsütörtökön hívta s az egyház is, vágyódó, éhező gyermekeit, hosszú nélkülözések után e napon hívta asztalához a testvériség lakomájára. A milánói és

spanyol egyházakban a kiengesztelődés nagy napja a nagypéntek volt; a keleti egyházak pedig majd nagypénteken, majd nagyszombaton fogadták vissza kebelükbe a kizárt vezeklőket.

A zöldcsütörtöki feloldozás.

Ámulva reflektálunk itt az egyház mai szokására, mely zöldcsütörtökön a szentáldozás előtt ünnepélyes Confiteort hangoztat diakonusa által, amire a püspök megadja esdeklés alakjában a feloldozást. Hajdan, mint Morinus írja, kivált a székesegyházakban, de máshol is, a diakonus a nép nevében nemcsak Confiteort mondott, hanem felsorolta benne a legkülönbözőbb bűnöket, melyeket valaki elkövethetett s a püspök viszont az egész népnek, minden bűntől feloldozást adott. Morinus korában ezen utóbbi szokás még Párizsban dívott. Némelyek ezt a feloldozást is szentségi feloldozásnak vették, de ez sehogy sem egyeztethető meg az egyháznak gyakorlatával. Nem egyéb ez, mint szentelt maradványa a régi vezeklési fegyelem feloldozási szertartásainak — a ritusok ereklyéje, mely most csak formalitás, csak emlék, hajdan élet és valóság volt.

A gyónás s a bűntől való feloldozás ritusa.

Más drága emlék a régi penitenciából aligha maradt ránk, mely még most is gyakorlatban volna, ami pedig a gyónás s a bűntől való feloldozás ritusát, t. i. külső módját illeti, az oly természetes és mesterkéletlen, hogy régen csakúgy mint most, a patriarchális szokás s a szív ösztöne határozta meg; az egyház pedig nem változtatott rajta.

Aki gyónik, térdeire borul, s titokban bevallja bűnét, kiönti szivét az Isten színe előtt, kit helytartójában tisztel. A kegyelem e nyilvánvaló működésétől megilletődött prezbiter pedig az erkölcstan elvei s a természetfölötti okosság szabályai szerint ítéletet alkot magának a gyónó állapotáról, névszerint: van-e igazi töredelmes bánata, erős feltétele, készsége a jóra; akar-e minden kötelmeinek eleget tenni s miután erről ítélt, ezen ítélete szerint igazodik el abban, vajjon megadja, megtagadja, vagy elhalassza-e a feloldozást. A feloldozás jelenleg e szavakkal történik a latin egyházban: «deinde ego te absolvo a peccatis tuis in nomine Patris et Filii et Spiritus Sancti». E szavakat megelőzi az egyház imája, mely a bűnös számára elöljáróban mintegy kikéri a feloldozást: «Misereatur tui omnipotens Deus et dimissis peccatis tuis perducat te ad vitam aeternam. Amen. Indulgentiam absolutionem et remissionem peccatorum tuorum tribuat tibi omnipotens et misericors Dominus. Amen». A régi egyház deprecativ formái közt sokszor találni ily kifejezéseket, úgy-

hogy ha a körülményeket, különösen a nyugati egyháznak a deprecatív formától való idegenkedését nem tekintenők, valósággal két feloldozási alakot találnánk a mai gyakorlatban; az egyik esdeklő, a másik kijelentő. Azonban két formának egy és ugyanazon feloldozásban való használata értelmetlen és fölös s így a tulajdonképeni feloldozás a papnak azon kijelentése: «ego te absolvo a peccatis tuis», ami pedig ezt megelőzi, azt egyszerűen könyörgésnek vesszük.

Ami pedig a feloldozást követi: «Passio Domini nostri Jesu Christi, merita beatae Mariae Virginis et omnium sanctorum, quidquid boni feceris et mali sustinueris, sint tibi in remissionem peccatorum, augmentum gratiae et praemium vitae aeternae. Amen», mindez ismét a büntetés elengedésére, tehát a búcsúra emlékeztet; jóllehet ez sem tulajdonképen búcsúengedélyezés, hanem az egyház imája, mely Krisztusnak, a szenteknek érdemeit s a bűnösnek jócselekedeteit és keresztjeit Istennek felajánlja, hogy ezáltal szentségi elégtételei, melyeket a gyóntató feladott, pótoltassanak.

Régen a feloldozást kézföltétellel adták.

A régi egyházban minden feloldozást, volt légyen az bűntől vagy büntetéstől, kézföltétel kiséretében adtak: sőt azt mondhatni, hogy az egyház megszentelő, hatalmat átruházó, áldó imái átlag kézföltétellel voltak összekötve; kézföltétellel szenteltettek meg a katechumenek, energumenek, penitensek s az ordinandusok minden osztálya. Semmi sem nyomósította annyira az egyház imájának bensőségét és hathatósságát, mint mikor kiterjesztette kezeit, ráborult híveire, saját életét közölve a próféták mintájára a holtakkal és betegekkel. Ezt az egyház Krisztustól s az apostoloktól tanulta; mert Krisztushoz vitettek a kisdedek, «hogy tegye rájuk kezeit s imádkozzék» (Máté 19, 14.); s az apostolok «a betegekre kezeiket teszik és meggyógyulnak». (Márk 16, 18.) A szentírás nem ismer más módot a lélek közlésére, mint a kézföltételt s utána az egyház Cyprián, Tertullián, az Apostoli Konstitucziók tanúsága szerint a «lelket» a kézföltétel által árasztotta szét a hívekre. Sőt még a patriarchális évezredekbe nyúlik vissza e szokás; mert Jákob patriárka József fiai fejére teszi kezét, midőn megáldani akarja őket; Mózesnek pedig mondja az Úr: «vedd melléd Nun fiát, Józsuát, azon férfiút, kiben lélek vagyon és tedd rá kezedet és állítsd őt Eleazár pap és az egész sokaság elé ... és add neki dicsőséged részét». (Num. 27, 18, 19.) Lelket, kegyelmet, áradozó szívének «dicsőségét» akarta megosztani az egyház azokkal, kikre kezeit tette; s kinek lett volna erre nagyobb szüksége, mint a vezeklőknek?

azért kezeinek föltevésében bőségesen részesíté őket az egyház. Mihelyt valaki a nyilvános penitenciára engedélyt kapott, kézföltétellel avatta őt fel erre az egyház. A substratio állomásában pedig, mely néha évekig is tartott s mely, ha a «fletus» és «auditio» állomásai el is maradtak, felölelte az egész penitenciát, folyton kézföltétellel imádkozik vezeklői fölött az egyház. «Substerni, genua flectere, manibus sacerdotum supponi», annyit tesz, mint «poenitentiam agere.» A III. toledói zsinat (c. 11.) így szól: «Parancsoljuk, hogy a régi kánonok szerint tartassék a vezeklés; vagyis, hogy a vezeklő először kizárassék és gyakran kézföltételben részesittessék s kitöltvén az elégtétel idejét, a papok ítélete szerint a községbe visszavétessék». Minden összejövetelben ez volt a püspök egyik teendője, sírás, zokogás, bánatra buzdító szó közben végigmenni a vezeklők sorain s rájuk tenni kezeit. Mikor pedig feloldoztattak *akár a bűntől, akár a büntetéstől, a feloldozási ritusban a kézföltétel is szerepel és pedig nemcsak nyilvános, hanem a titkos feloldozásban is.*

A kézföltétel nem anyaga a bűnbánat szentségének.

A kézföltétel ez általános ritusának láttára az a kétség támadhatna bennünk, vajjon nem képezi-e a szentség anyagát, vagyis nem tartozik-e azon jelhez, mely a szentséget külsőleg alkotja? Ezt annál inkább kérdezhetni, mert voltak többen, kik még a legújabb időkig kezeiket föltették a gyónókra s mert e szokásra figyelmeztet a rubrikának az az előírása, hogy mikor a pap a gyónó fölött elmondja az «indulgentiam» s a többi imát, tartsa fölemelve kezét s az abszolutiót magát keresztvetéssel kísérje.

Azonban jelenleg egészen tisztában vagyunk a kézföltétel ritusa iránt; a kézföltételről ugyanis a régi emlékekből bebizonyítjuk, hogy az ősegyházban sem tekintették lényegesnek.

A bizonyítás igen egyszerű. A háromféle kézföltétel közül, mely a régi penitenciában divott, egy sem tartatott szükségesnek; tehát nem képezte részben sem a szentség anyagát. A nyilvános vezeklés *elején* és *közben* gyakorolt kézföltételek nem jöhetnek tekintetbe; mert ez alkalmakban *nem adták* a bűntől való feloldozást, hanem felavatták magára a vezeklésre a bűnöst és imádkoztak fölötte minden «synaxis»-ban kézföltétel kíséretében. Ha pedig esetleg az első kézföltétel alkalmával megadták volna a bűntől való feloldozást, abból sem következnék, hogy a kézföltétel elmaradhatlan kellék volt, mert tudjuk, hogy a klerikusok ezen kézföltételek alól mind ki voltak véve, vagyis nem volt nekik szabad nyil-

vános kánoni penitenciát tartani; már pedig gyónni csak gyóntak és fel is oldoztattak, de a nyilvános vezeklésnek sajátos kézföltételeiben nem részesültek; tehát e kézföltételek nem lényegesek. Az ötödik karthágói zsinat ezt nyilvánosan vallja. (c. 11.): «A prezbiterekre és diakonusokra, ha bűn bizonyult be rájuk és felfüggesztetnek hivataluktól, nem szabad kezeiteket föltenni, mint a penitensekre s a laikus hívőkre szokás.» Szent Leo pápa is megtiltja (epist. 92. ad Rust. Narbon.): «ne presbyteri et diaconi per manus impositionem remedium accipiant poenitendi» s abból azt a következtetést vonja le, hogy az ilyen bűnösök titokban tartsanak penitenciát. Ezek a kézföltételek tehát a nyilvános vezeklésekre vonatkoznak, s a szentség lényegéhez nem tartoztak.

Ugyanezt kell mondanunk a kézföltétel harmadik neméről; tény, hogy a bűntől való feloldozást is átlag kézföltétellel adták, még akkor is, ha titokban történt, vagyis, ha a gyónás után a pap a bűnöst feloldozta; de az egyházi emlékekből kiviláglik, hogy az utolsó kézföltétel tulajdonképen nem a bűntől, hanem a büntetéstől való feloldozáshoz volt kötve. Az egyházi nyelvszokás szerint a «kézföltétel» simpliciter a büntetéstől való feloldozást jelentette, úgyhogy a kegyelmi állapotnak elnyerésétől megkülönböztetik a kézföltétel ritusa. Ez annyit jelent, hogy a bánkódó ember az egyháztól nyert feloldozás által már kiengesztelődött Istennel, de a kézföltételt még nem nyerte meg. Így a IV. karthágói zsinat a 78. kánonban azt mondja: «a penitensek, kik betegségükben az Eucharisztia útiköltségét vették, ne tartsák magukat feloldozottaknak *kézföltétel nélkül* azon esetre, ha a betegségből kilábolnak».

Az orange-i atyák is egy «törvényes» áldozásról beszélnek, mellyel szemben kísértetben vagyunk egy «törvénytelen»-re is gondolni. Melyik a törvényes áldozás? az, melyet a kézföltétel után vett valaki; a törvénytelen pedig az volna, melyet a beteg halálos veszedelemben a vezeklésnek eleget nem téve, — mert nem tehetett, — fogadott magához. Ime, itt napnál világosabbá válik, hogy a régi egyház a «kézföltételt» simpliciter nem a bűntől való feloldozással, hanem a nyilvános penitenciával kötötte össze. S azért, ha nem is tagadjuk, hogy a kézföltétel a bűntől való feloldozásokban is szerepelt, de más jelentése nem volt, mint az egyház imájának külső, buzgalmas kifejezése. A karthágói és az orange-i atyák szavaiból biztosra vehetjük, hogy legalább a betegek «sine manus impositione» oldoztattak fel. Ha igaz volna, hogy régen

a távollevőket is abszolválták, akkor ebből is meríthetnénk érvet a kézföltétel merőben rituális jelentésének kiderítésére, még azon esetben is, ha az egyház ez abszoluciókat elítélte.

Jelenleg a kézföltétel nem használatos, de megmaradt a kézföltétel hatása, t. i. a lélek közlése ; a gyóntató keresztet vet a bűnösre s ugyanakkor, midőn halkan suttogja «én téged feloldozlak . . .» az *Isten fia dicsőségének egy részét,* — a kegyelmet — közli vele.

A kiadó jegyzetei.

Ezek a jegyzetek csak a szövegbeli, formai nehézségeket világítják meg, elsősorban theológiailag kevésbbé iskolázott elmék számára. A tárgyi nehézségeket illetőleg az érdeklődő esetleg Schütz Dogmatikáját és Bölcseletét veheti elő.

1. — 5. lap: «Dogmákkal bánat nélkül»; természetesen nem a keresztény dogmákkal, hanem merőben emberi tanítmányokkal.

2. — 17. lap: Lehet azért bizonyítani; csak a bizonyításnak kevés gyakorlati haszna van.

3. — 35. lap: Hisz keresztelhet.

4. — 48. lap: Az Apostoli Konstituciók c. mű az újabb megállapítások értelmében nem az apostolok korából való, hanem ismeretlen szír szerző műve a IV. század vége felé; de sok régi forrást használ, melyeknek némelyike a II. század elejére megy vissza.

5. — 67. lap: A Tertullianus emlegette «episcopus episcoporum» nem okvetlenül Zefirin pápa, hanem esetleg Agrippinus karthagói érsek, vagy más főpap.

6. — 99. lap: Annyival inkább, mert a föltevés nem is egészen találó; gyónni régen is kellett; lásd alább IX. fejezet.

7. — 101. lap: De nem a szentség fölvételének szándéka nélkül! Lásd 99. és 178. lap.

8. — 111. lap: Az összefüggésből világos a szerző gondolata: Igazuk van, mondjuk magunkban, mikor ellenvetésük abból a sejtésből táplálkozik, hogy kell a bánathoz valamilyen szeretet; dehát «van a bűn gyűlöletében...»

9. — 132. lap: «Csak egy versből». Ha egyszer tisztában vagyunk vele, hogy az Irás *Szentírás*, vagyis a Szentlélek szava, nyilvánvaló, hogy akkor egy vers is a Szentlélek kijelentése, tehát, ha magában világos, elégséges a bizonyításra.

10. — 148. lap: Sőt tovább; lásd XVIII. fejezet.

11. — 154. lap: Ebből nem szabad azt következtetni: Tehát mégsem lehet egészen nyugodtan gyónni. A bűnösnek fődolga

a bűnétől szabadulni. Ha bűneért Isten ideigvaló bajjal sujtaná (betegség, gyónási pecsét megsértéséből származó alkalmatlanság), azt viselnie kellene abban a tudatban, hogy jobb az embernek ideig szenvedni, mint örökre elkárhozni.

12. — 183. lap: Mint a janzenisták tették.

13. — 193. lap: A skolasztikusok eljárásának méltányos megítélése végett joggal azt is lehet mondani: Az egyházi hagyomány benne van a mindenkori egyházi köztudatban, amint az kifejezésre jut az Egyháznak egész hitéletében. Tehát onnan is lehet azt meríteni; nem kell visszamenni az apostoli időkig.

14. — 194. lap: Az újabb kutatások nem tulajdonítanak neki akkora szerepet.

15. — 203. lap: Az újabb kutatások szerint az apostolok a tőlük alapított egyházak főkormányzását maguknak tartották fönn; a tőlük rendelt és nekik segédkező prezbiterek közül már az ő idejükben külön nevet kaptak a diakonusok. A 60-as évek elején már mindenütt *egy* elöljárót találunk az egyházak élén, aki az első század vége óta kizárólag viseli a püspök nevét.

16. — 206. lap: Ma bizonyos, hogy nem Szent Ágoston műve, hanem az ő neve alatt készült 1000 körül.

17. 211. lap: Hermas nem Szent Pál tanítványa; 160 körül élt.

18. — 230. lap: Lásd XV. fejezet.

19. — 273. lap: Tiszta katholikus vidékeken itt-ott még most is a templomban elkülönített «Armsünder-Bank» őrzi a nevét és gyakorlatának emlékét.

20. — 242. lap: Novatus itt és a következő lapokon nyilván elírás Novatianus helyett.